Dices, si actus credendi, actus iustitiæ fuit, siquidem per eum debitum redditum est Deo, quomodo dicitur ex se non fuisse, sed pro tali Reputari. 11

Iustitia habitus gratiæ. Rr. Iustitia, ad quam fides disponit, ac præparat est habitus gratiæ à Deo infusus, quo homo in Deum convertitur, et ad eius seruanda præcepta habilis, ac promptus efficitur; sed fidei actus tantum est principium, quo homo incipit ad Deum ire, ut ei per gratiam uniatur, et perfectè iustus sit. imo ipse fidei actus ex sua natura, etiam coniunctus actibus penitentiæ, et dilectionis, nec vim, nec meritum habet, quatenus arbitrij actus est, ad introducendam gratiam, seu iustitiam; sed hoc habet, quia Deus secundum voluntatem suam, et bene placitum decreuit per eum suam iustitiam communicare, istosque actus effecit instrumenta Christi ad iustificandum hominem. Ideò dicitur dari iustitia ex imputatione, non quod non sit vera iustitia inhærens animæ; sed quod detur ac communicetur per actus, qui non habent eam efficere, nisi quia ita Deus disposuit. Vide Soletum Rom. 4. annot. 11.

Reputo quid significat. Hanc acceptionem verbi non esse perpetuam videbit apertè, qui animadvertat aliter sæpe usurpari hoc verbum à latinis scriptoribus, Nam reputare, sententiam alicuius est idem atque expendere animo, seu cogitare, item reputare communes calamitates, i. cogitare et ponderare. præterea reputare est, de summa colligere, hacer la cuenta, i. computare. Et hoc modo videtur hîc sumendum reputatum, i. computatum est ei ad iustitiam, seu deputatum; hoc enim verbo imputatum utitur Aug. in pref. Ps. 31. quo utitur in enarratione Psalmi eiusdem secunda, eodem etiam Syriaca versio hoc loco et Erasmica utuntur. 12.

Augustinus. Erasmus Syrus. Erasmus semper reddit per verbum imputandi, verbum

Rom. 4. 6. λογίζω. λογίζω. Vide in Epist. ad Romanos 4. 6.

Et sanè non solum Reputari tale dicitur, quod tale non est ut vult Soletus, sed etiam, quod verè tale est, et sic opinor accipi in hac authoritate, et testimonio; ut etiam affirmat 13.

Bellarminus. Bellarminus in Ps. 31. dicit enim actum credendi in Abrahamo

opus fuisse iustum, ac pro tali reputatũ à Deo, similiter zelum Phinees quo interfecit impios, fuisse opus Justissimum, et à Deo pro tali habitum. Et sic etiam intelligit illud Rom. 4. ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam Rom. 4. A. sed secundum meritum, Quid enim hoc est, inquit, nisi mercedem Justi deberi ei, qui operatur opus dignum mercede, Non igitur imputari est reputari ac si esset, sed reputari sicuti est. Et quod in eodem loco sæpius repetit Apostolus fidem reputari ad iustitiam, non significat fidem non esse, sed reputari Justitiam; sed significat fidem per charitatem operantem verissimam esse Justitiam, non ex operibus gratiam præcedentibus acquisitam, sed à Deo donatam, et infusam, et ideo pro vera Justitia à Deo reputari, et acceptari] hæc Belarmi. Qui tamen actum fidei non sumit nudè, sed cum charitate coniunctum. In quo videtur loqui de actu credendi perfectoriam, qualis est in homine iusto, et est cum gratia, cum tamen Toletus sumat pro actu credendi præcedente ipsam gratiam, vt disponente ad illam. Reputari igitur idem videtur esse atq. computari, vel imputari, ponerse en cuenta. Reputari igitur dicitur Abrahamo, i. computari fides ad consequendam Justitiam; Nihilominus gratis collata est ei Justitia à Deo; quoniam, et principium, et coöperatio à Deo fuit; qui, et excitauit, et promouit illum, vt actum fidei eliceret. Quod vt explicaret B. Paulus credenti, inquit, in eum, qui iustificat impium reputatur eius fides ad iustitiam (et addit) secundum propositum gratiæ Dei, i. non datur Justitiæ initium secundum debitum, sed secundum propositum gratiæ Dei. Quia fides non datur propter vlla opera, sed gratis omnino conceditur ex decreto Dei, ita vo[...] + Difficultas hîc occurrit valde implicata et inter Doctores nimis agitata, Num sola fides ad Justitiam consequendam apud Deum satis sit, an simul et alia opera sint requisita, et necessaria! Nam Ps. 105 dicitur Phinee reputatũ Ps. 105 in Justitiam

+ Theoria 1. An sola fides sine operibus ualeat ad justitiam. 14.

in justitiam, opus illud quo transgressores publicos legis zelo Dei interfecit, et Jacobi c. 2. dicitur Abrahamus ex operibus Justificatus offerens Isaac filium suum super altare. Imo ipsemet D. Paulus, qui non ex operibus legis, sed ex fide dari Justitiam tanto opere asseverat, dixit Rom. 2. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis Justificabuntur] affirmat itaque ex servata lege. i. ex operibus Justitiam oriri, et non ex sola fide.

16.

Faciliter se expediunt ab hac difficultate, qui asserunt D. Paulum, cum excludit opera legis, sive opera absolute à iustificatione, loqui sane de prima iustitia, qua scilicet, de non justo fit homo Justus. Nam si hanc iustitiam integre accipias, ut prævias, ac necessarias dispositiones includit; quarum prima, et radix, sive fundamentum aliarum fides est; dubitari non potest, quin absq. ullis operibus præcedentibus, eam Deus impertiatur. Si vero ita præcise sumas, ut duntaxat infusionem ipsam Justitiæ, qua remittuntur peccata intelligas, necesse est etiam, ut intelligas absq. operibus, idest, absq. meritis illam à Deo infundi; absque meritis inquam, quæ de condigno apellant Theologi, quæ proprie merita apud Deum sunt. Consonat his Concilium Tridentinum Sess. 6. c. 8. ubi; Ideo, inquit, nos dici gratis Justificari, quia neque per fidem, neque per opera antecedentia Justificationem, ipsius justificationis gratiam promeremur] loquitur autem Concilium de proprio merito de condigno: ut Doctores communiter sentiunt. Sic etiam de meritis loquitur S. Aug. epist. 105. cum ita interroganti sibi respondet. Nullane sunt merita Justorum? Sunt plane, quia Justi sunt; sed ut Justi fierent ~~nulla~~ merita non fuerunt. Negatque ita D. Paulus Justitiam alicui contingere ex operibus, quia neque ulla hominis merita iure possunt extorquere Justitiam primam, neque ante fidem, ullam esse potest

15.

17.

opus quod ad illam consequendam quicquam valeat. Quippe cum fides ipsa sit fundamentum iustitię, et gratię, dicente Apostolo Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. *Fides fundamentum Justitię. Heb. 11. 6.*

16. Hinc ergo constat recte exclusa esse opera, sive legis Mosaycę, sive legis naturę, sive quęvis alia opera ab homine proprijs viribus facta, a Justificatione impij, hancque, tamquam principio et radici, unde incipiat, in quo fundetur, fidei tribui atque assignari. *Justificatio Fidei tribuitur.* et hoc intendi ab Apostolo, cum in hac epistola, et in alijs, non ex operibus, sed ex fide affirmat Spiritum seu gratiam, seu Justitiam, a Deo tribui; tribui, inquam, ex fide pręparante animam et disponente simul cum alijs virtutum actionibus, pręsertim Dei dilectione, quę actiones ex auxilijs divinitus collatis ab homine libere operante ortę, non iure suo exposcant, tamquam debitam, sed misericorditer impetrent gratis condonandam a Deo Justitiam: *Justitia cur dicatur gratia.* quę ideo gratię nomen retinet, ut continuo pręconio clamet non ex meritis hominis, sed ex divina misericordia concedi et condonari.

17. Si vero roges, quid illa testimonia supra commemorata, quę operibus tribuunt Justitiam? *Rationibus dubitandi satisfit.* Non pertinent illa quidem ad primam Justitiam, quam explicavimus, sed ad secundam, quę in auctiore gratia consistit. *Justitia 1a sine operibus, 2a per opera datur.* Nam cum primum quis Justificatur, Justitiam absq operibus, quę eam mercantur, acquirit; impius enim nihil meretur, cum eius persona odio potius, quam pręmio digna sit; postquam autem in gratiam acceptus est, abolita iam impietate, et reddita dignitate personę, utique iam eius opera, ut pote amici, digna sunt, et pręmio ęternę vitę, et augmento Justitię, seu maioris gratię. de his ergo operibus, quę Justitiam consequuntur, et gratiam, fidemq supponunt, intelligenda sunt *Testimonia de Justitię augmento explicantur.*

illa testimonia, et si quæ sunt eiusmodi alia, quæ sane plurima sunt. Phinees igitur sacerdos Justus esse supponitur, cum ex Dei amore, et zelo gloriæ diuinæ illud opus aggressus esse perhibetur: quod ad Justitiam, i. ad Justitiæ augmentum illi datum fuit, Vir enim probus, et Dei mandatorum obseruantissimus, meritus est per opus egregium, quo delinquentes publice, ac nimis insolenter Dei legem, ministrosque contemnentes, digno supplicio affecit, Vt Deus illi, et Justitiam augeret, et gratiam; Quare deinceps, et charior Deo, et æternæ vitæ dignior haberetur. Similiter reliqua testimonia explicanda curant Viri Doctissimi, Verum licet tradita Doctrina sit vera, tamen in eo ab alijs difficilis iudicatur, nec omnino admittenda quod D. Paulum de prima duntaxat Justitia, S. verò Jacobum de secunda solummodo intelligi volunt: cum tamen probabile admodum sit, Vtrumque Apostolum de vtraque locutum. Nam exemplum Raab meretricis apud Jacobum ad primam Justificationem pertinere, multis Doctoribus placet. Imo eius doctrina, qua ostendere cupit fidem absque operibus non esse satis ad salutem, Vtrique Justificationi consentanea est. Paulus autem exempla ad vtramque Justificationem spectantia producit, et præsertim, quod de Abrahamo commemorat, non est dubium, quin ad secundam pertineat Justificationem, de quo asseruit eius gloriam operum absque fide nullam fuisse apud Deum. Sic enim ait, Si Abraham ex operibus Justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. moxque subdit, eius opus ex fide procedens, quod procul dubio de augmento iustitiæ debet intelligi. Imo ambigere non possumus eam fuisse huius Apostoli mentem, Vt gloriationem hominis omnino excluserit ab ipsius Justificatione, nec minus initia, quàm progressum, perfectionemque Justitiæ ostenderit, non ex humanis operibus, sed ex fide, Deique gratuita beneficentia pendere. Atque si rectè Verba eius examinauimus supra in hoc capite. Cum versu secundo, ait, ex operibus legis Spiritum accepistis an

13.

Explicatur exemplum Phinees

De vtraque Justitia exempla et Jacobi et Pauli intelligenda.

Rom. 4.

Gloriatio excluditur a Justificatione.

ex.

Ex auditu fidei: de prima Justificatione loquitur. cum
autem versu quinto, Qui ergo tribuit vobis spiritum etc.
de secunda, seu augmento Justitiae. Vt indicat ver
bum praesentis temporis, cui respondere videtur
exemplum statim productum Abrahami; quod multis
non sine causa placet, de augmento Justitiae Abrahami
esse, cum ex eo loco petitum sit Genesis nempe cap. 15. Gen. 15 & 12.
vbi iam non erat dubium, quin ille fuisset in Dei gra
tiam multo ante assumptus, ex quo benedictionem
à Deo accepisse dicitur c. 12.

19. Igitur si vterque Apostolus de vtraque iustificatione lo Paulus & Jacobus sibi non sunt contrarij
quuntur, videre restat, quomodo sibi invicem non ad
versentur; cum alter excludat opera, alter verò ne
cessaria dicat. Respondeo cum Aug. lib. 83 quaest. q. Augustinus
76. minimè eos sibi esse contrarios, quia Paulus loqui
tur de operibus, quae fidem praecedunt: At Jacobus de
ijs, quae fidem sequuntur, quare rectè intellecti vnus
alterum explicat. in praef. Ps. 31 haec Augustini verba
sunt. Quapropter non sunt sibi contrariae duorum Apos
tolorum sententiae, Pauli, et Jacobi, cum dicit vnus,
Justificari hominem per fidem sine operibus, et alius
dicit, inanem esse fidem sine operibus. quia ille dicit
de operibus quae fidem praecedunt, iste de ijs, quae fidem se
quuntur. Ergo fratres, ~~inquit~~, ex fide Justificatus est
Abrahamus, sed fidem opera non praecesserunt, tamen
sequuta sunt. Et prius dixerat, laudo fructum boni ope
ris, sed ex fide agnosco radicem. loquebatur verò de egre
gio opere immolationis filij, quod à Jacobo commemo Gen. c. 6
ratum est. In eundem modum alia Pauli testimonia
explicanda, in quibus favere videtur operibus, nempe
fidem consequentibus; vt illud quod supra posui; non au
ditores legis iusti sunt apud Deum, (dum scilicet fidem
non profitentur,+) sed factores legis Justificabuntur per
opera nempe fidem subsequuta, i. quae spiritu gratiae et fi

+ vel secundum fidem non vivunt,

20. dei faciunt. Manet ergo doctrina catholica illaesa. Nam

per Doctrinam Apostoli Pauli tollitur omnis humana presump
tio, dum liquido constat opera nulla hominum absq. fide va *Opera sine fide mortua.*
lorem habere ad Iustificationem assequendam; quod et Peladi
um, et Semi Pelagianos, atq hebreos de proprijs operibus con *Heresis Pelagianorum reijcit.*
fidentes, confundit ac reiicit, item per Iacobi Apostoli Doctri
nam instruimur non ociose, inani, mortue ve fidei confidere; *Fides mortua sine operibus.*
sed ex ea progredi ad opera, primum, si in statu peccati mor
talis invenimur, vt per actus spei, timoris, charitatis, ac de
testationis peccati ad gratiam suscipiendam preparemur.
Deinde, si tamen grati Deo sumus, vt pie credere sepe possu
mus, vt demus operam, satagamusq. per bona opera, et *a 17 Juli non contr.*
Iustitiam augere, et certam nostram salutem facere; atq.
ita a precipitio nouorum heretiorum recedemus: qui cum
Luthero, Caluino, et alijs volunt sine vllis bonis operibus *Heresis Lutherana explodetur.*
per imaginariam, nescio quam, fidem salvari; imo et ve
terum, qui tempore Apostolorum in ea fuerunt heresi, vt
sola fide sine vllis operibus consequentibus, sine vlla etiam
mandatorum obseruatione, homines salutem consequutu
ros predicarent. Est itaq. fides radix ac fundamentum
omnis iustitie. Primam autem precedit actus credendi,
cum dilectione, et alijs actionibus preparatorijs ex au
xilio supernaturali elicitus. Secundam vero, et preit et
comitatur, meritorum sanctorum cumulo semper pre
lucens, habitus supernaturalis fidei.

Theoria. 2.

Quid Abrahamus credidit Deo.

Pererius Genes. 15. Perer. in Gen. 15. 6. disp. 2. sic, ait, Equidem arbitror ei fidei, quam 21.
promissio huic diuino habuit Abrahamus, precipue laudem Iusti
tie tributam esse, tres ob causas, I. quod ea fides perfectissima, ac pres
tantissima fuerit. deinde quod ad maximam Dei gloriam ea fides
pertinuerit: ad hec quod ea fides Abraham clarissimum omnibus
posteris suis quemadmodum Deo crederent, documentum simul,
atque exemplum prebuerit. 7 has causas sigillatim prosequitur et
latius explicare pergit, quarta si libuerit apud eum recole. Eas

tangit D. Paulus Rom. 4. cum, ait, in repromissione Dei (Rom. 4.
Abraham) non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide,
dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcumque pro
misit, potens est et facere,] Ecce primam et secundam, ter
tiam ibi contra spem, in spem credidit, ut fieret Pater mul
tarum gentium. Ambro. l. 1. de Abrahamo c. 3. Quid inquit, cre Ambros.
didit Abram Deo, quare tanto opere laudatus sit? credidit itaq.
Xpum sibi per susceptionem corporis heredem futurum; et ut
scias hoc eum credidisse, Dominus dixit Joa. 8. Abraham diem Joan. 8. 56.
meum vidit, et gauisus est; ideo reputatum est illi ad iusti
tiam, quia rationem non quæsiuit, sed promptissima fide cre
didit; bonum est ut rationem præueniat fides, ne, ut ab homine, Fides rationē præueniat
sic à Domino rationem videamur exigere.
Etenim quam indignum est, ut humanis testimonijs de alio cre
damus, Dei oraculis de se non credamus; imitemur ergo Abra
ham, ut heredes simus terræ viuentium per iustitiam fidei, ut
ille factus est heres mundi.] Hactenus Ambrosius.

22 ¶ Ergo Respondeo Abrahamum credidisse fide perfecta, et præs
tantissima, omnia quæ necessaria fuerunt ad iustitiam con
sequendam à Deo. 1. credidit in eum qui iustificat impium;
credidit, mercedem iustitiæ esse vitam æternam, et Dei frui
tionem; credidit mediatorem Dei et hominum, et mundi
redemptorem; credidit per Xpum se Patrem futurum
omnium credentium, non tantum Judæorum, sed etiam
gentilium; credidit, uno verbo, omnia quæcumque illi Deus
promittebat vera esse, Deumque potentem ea præstare, et opere
præstiturum. Atque adeò credidit mysteria incarnationis,
21 Natiuitatis, passionis, et resurrectionis Xpi domini, utpote
quæ in filio Isaaco, quem in parabolam, et similitudi
nem, siue typum et umbram Xpi domini accepit, non obs
curè ad modum repræsentata sunt. Verùm hæc omnia
primùm implicitè, deinde explicitè credenda illi proposita
sunt, prout Deo placuit illi reuelare; neque enim semper
explicita fides omnium mysteriorum necessaria fuit; imo
etiam hoc tempore non omnino hæc requiruntur, quoad

aliqua mysteria, aliquas ve personas. Tamen licet hoc elogium 23.
Credidit Abraham Deo etc. tantum inveniatur in sacra
historia Gen. 15. cap. cum ei promissum est semen, qui heres
eius futurus esset. Qui egredietur, inquit, de vtero tuo ipsum
habebis heredem. Quibus verbis Xp̃um significauit, per quem
mercedem magnam nimis, quam tunc promiserat, consequuturus erat; licet inquam eo loco hoc elogium positum sit, quia ibi
expressius quam prius de mediatore promissio facta est; et res
proposita magis ardua videbatur, et difficilis ad credendum;
tamen idem ipsum subintelligendum est in ceteris omnibus pollicitationibus, que vel postea, vel antea (à principio vocationis eius, cap. 12.) ipsi à Deo facte narrantur.
Hocque innuit S. Jacobus c. 2. sue canonice, cum ait, et suppleta est scriptura dicens, credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam, et amicus Dei factus est. Hec
enim extrema verba intelligenda videntur de primo tempore, cum ad gratiam et amicitiam Dei vocatus est. Suppleri
verò scripturam, quid aliud est quàm, que alicubi non sunt
dicta alibi dici, siue que consultò omissa sunt in vno loco
ex alio subintelligi, ac compleri; quare et in c. 12. vbi primum ei dictum est. In te benedicentur omnes cognationes terre, et in 22. vbi dicitur, et benedicentur in
semine tuo omnes gentes terre. potuit sacer scriptor
subiungere, credidit Abram Deo etc. vt in Machabeis subiectum est his verbis. Abrahamus in tentatione
inventus est fidelis et reputatum est ei ad iustitiam.
Sed satis habuit semel dixisse, vt sepius subintelligi posset.
Siquidem Abrahe fides, vt rectè Cardinalis Toletus ostendit super Rom. 4. semper fuit excellens, et perfecta, sed dum per varias occasiones tentata, ac probata est, magis magisque enituit, suos splendores vbique
expargens, et exprimens.
Hec dicta confirmat D. Hiero. cum ait hoc loco credidit Abraham Deo, exiens de Patria sua in terram, quam 24
nesciebat. Saram nonagenariam, et sterilem confidens

esse

E. logium Abrahami cor. fidei ... [margin]

Gen. 15. A.

Gen. 12.

Jac. 2. 23.

Gen. 12. 3. Gen. 22. 18.

1. Mach. 2. 52.

Totum Abrahe fides semper excellens.

Hieronymus

esse parituram: et audita repromissione Dei, quod in Isaac
vocaretur semen eius, ipsum Isaac offerens victimam,
et tamen de domini repromissione non dubitans: recte
talis reputatur fides ad Iustitiam, qui legis opera super
gressus Deum non metu, sed dilectione promeruerit.]
Scio aliter etiam explicari hunc D. Iacobi locum, ut scili
cet significet, tunc quidem cum narrantur praeclara
gesta Abrahami, et sigillatim excellens opus immo
lationis filij, suppletum esse, quod in illo elogio praeter
missum fuerat, nempe post fidem, sive cum fide opera etiam
egregia gessisse, quibus Iustitiam adeptus, et in amici
tiam Dei receptus fuerit, verum, etsi hanc expositio
nem locus admittat, certe alteram, quam proposuimus
non reiicit; sed potius videtur iure optimo postulare.
8. Praesertim si cum multis doctoribus explicemus contex
tum Iacobi non de secunda, sive auctiore Iustitia, sed de prima
etiam, ut superius ostendimus.
25 Illud ad extremum pro certo statuendum est, et hoc
et ad Rom. 4. recte argumentari Apostolum ex exem
plo, ac typo Abrahami, nemini contingere, ut Iustus
apud Deum fiat, nisi per fidem; illi enim non opera, sed
fides ad Iustitiam reputata est; Nam opera legis scrip Operum diversae rationes
tae non habuit, cum haec suo tempore lata nondum essent:
opera legis naturalis viribus naturae, ac liberi arbitrij
ante fidem facta nullam habent laudem apud Deum;
opera vero, quae simul cum fide sunt in homine non
Iusto, verum meritum non habent, quia vero sunt
cum fide, et ex fide, ex Dei decreto, et gratia talia sunt,
ut per ea, tamquam per dispositiones, tribuat Deus
Iustitiam, qui sua gratia ea opera praevenit, et ele
vavit, ut per ea disponeretur animus ad Dei gratiam Gen. 15 Rom. 4
suscipiendam, opera vero facta ab homine iam in Pereir. Delrio Corne. Toleto
statu iustitiae, et gratiae constituto, merentur illa
24 quidem, non Iustitiam, hanc enim iam habet Iustus,
sed incrementum eius Iustitiae, quae sine fide non

potest

Potest consistere, fides enim ut fundamentum, et radix semper necesse
est, ut in suo robore, et vigore consistat, alioquin sublato fundamento
ruit ędificium, et arente radice nulli fructus existent. Itaque Abra 26.
hamo fides utilis fuit, ac necessaria ad iustitiam, seu gratiam apud
Deum inveniendam, similiter, et ad istam ipsam gratiam, quam
invenerat ad augendam, neque sine fide quisquam, vel ad grati
am pervenire, vel in ea progredi, ut sanctior fiat, potuit unquam.
Sed hoc interest, quod gratia iustificationis absque meritis, augmen
tum pro meritis confertur. Digna enim sunt opera eius qui in Dei
amicitia est, ut pręmio afficiantur, utque maiorem concilient
Dei gratiam. Opera vero, quę fide non nituntur, cum neque prop
ter Deum sint, nullius apud Deum momenti sunt. Quanam vero ratio
ne sint propter Deum, qui ne cognoscitur quidem ut oportet, nec ama
tur, utpote ignotus: Sed quamquam augmentum sanctitatis, et gra
tię in Abrahamo supponat opera, et singularia insignia, tamen
scriptor sacer Moses non operibus illius, sed fidei attributam asse
rit iustitiam, et gratiam, ut ita, et fidem nobis commendet, et eam,
non opera, pręterea facta, intelligamus ad iustitiam ex Dei de
creto, et voluntate valere, aut animos pręparare.

Iam vero parum, aut nihil refert ad probandum nobis iustitiam 27.
ex fide assequendam, ac sine fide nullo modo consequendam,
quod Apostoli argumentum sumatur ex prima, seu ex secunda iustitia Abra
hę, cum ex uno alterum sequatur, ut fere iam dictum est, si
enim secunda iustitia, sive auctior gratia non habetur absque
actu fidei, necesse est, ut prima iustitia, seu infusio gratię haberi ne
queat sine actu fidei; sicuti e contrario recte colligitur, si pri
ma infusio gratię sine actu fidei non confertur a Deo, nec
auctior gratia sine fide conferatur operę pretium est. Sed
et hinc patet parum ad rem facere, si dicatur in historia
sacra Genesis, non de prima Abrahami iustitia sermonem
esse, sed de incremento eius, ut doctissimi interpretes opinan
tur super ad Rom. 4. 3. et Genesis 15. 6. Pererius. Delrius. Corne. vide
Tolet. Rom. 4. Similiter nihil obstat, imo id maxime pu
tatur ab alijs conducere; si dicatur de prima solum iustitia
elogium istud intelligendum. Sed cum dixerimus supra

Gen. 15. 6. Rom. 4. 3. Pererius. Delrius. Cornelius. Toletus.

et.

et Paulum de utraque Justitia et hic et in illo c. 4. ad Romanos,
et similiter Jacobum in sua Cano. c. 2. nullum videtur incom-
26 modum exoriri, si dicamus nos etiam Genesis Authoritatem
de utraque Justitia intelligendam esse. Quare sine ulla dis-
tinctione ubique colligit B. Paulus nostram Justitiam
ex fide debere procedere, nosque omnes ex fide Justificandos:
sicut et Abrahe Justitia ex fide processit, et per fidem ille
qui omnium precessit Pater, et auctor fidei, Justificatus est.

V. 7. Cognoscite ergo, quia, qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahe.

V. 8. Providens autem Scriptura quia ex fide, Justificat gentes Deus, prenunciavit Abrahe, quia benedicentur in te omnes gentes.

V. 9. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham.

27

Varie Translationes

Erasmus Versu septimo. Scitis igitur etc. V. 8 previdens
etc. prius rem letam nunciavit Abrahe, benedicentur, in-
quiens, in te omnes gentes. V. 9 itaque qui etc. benedicuntur etc.
Arias V. 8. preevangelizavit Abrahe etc.
Syria V. 7. Scitote igitur eos, qui sunt ex fide filios esse
Abraham.
V. 8. Quum enim presciret Deus per fidem Justificatum
iri Gentes, prenunciavit Abraham, prout dit Scrip-
tura Sancta. In te benedicentur omnes gentes.
V. 9. Itaque fideles benedicentur in Abraham fideli.

Scholia

1 V. 7. Cognoscite ergo. nata occasione ex V. precedenti

intendit Apostolus falsam opinionem eximere Galatis, quam
Iudaizantes crebro sparserant, et in vulgus gentium disse
minabant, nonnisi per legis Mosaicæ observationem, adscrip
tum iri quempiam in familiam, et adoptionem Abrahæ.
Porro fieri non posse, ut nisi filij Abrahæ salutem et bene
dictionem consequerentur. Colligit autem ex eo, quod dixit
Abrahamum ex fide iustificatum, non ex lege, sed ex fide
dici filios Abrahæ, atque adeo heredes promissionum. Ait,
itaque cognoscite ergo, et ex hoc testimonio animadver
tite, quomodo debeat intelligi esse filios Abrahæ, quod tanto
pere inculcant adversarij, fucum vobis facere conantes.
Neque enim ex lege, quam ipse Abraham non agnovit,
Filij Abrahæ ex fide. quia multo post lata est; neque ex circumcisione quæ non
dum imperata erat, sed ex fide per quam ipse iustificatus
benedictus, et Pater omnium fidelium constitutus est, filij
esse debent, qui Abrahæ filij dicendi sunt.
Chrysostom. Theophylact. Oecumenius. Chrysost, Theophy, Oecume. Quandoquidem metuebant legem
relinquere, ne quomodo è cognatione Abrahæ exciderent,
in contrarium commutat sermonem; ostendit quod fide concilia
ri Abrahami propinquitatem.
Hieronym. Hierony. Plenius inquit, de hoc in epist. ad Rom. c. 4 disputat, 2
quod fides reputata sit Abrahæ ad iustitiam, non in circumcisio
ne, sed in præputio. Et diligenter observans docet eos filios esse
Abrahæ, quicumque hac mente crediderint, qua incircumcisus
credidit Abraham;
Ioan. 8. 56. Qui exultavit ut videret diem domini, vidit et lætatus est.
Unde et ad infideles Iudæos dicitur, si filij essetis Abrahæ ope
ra Abrahæ faceretis. Quæ autem alia illo in tempore (cum
hæc dicebatur) ab eis opera dominus expetebat, nisi in
credulitatem in filium Dei. Quem Pater miserat loquentem
Ioan. 12. 44. Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui me misit.
Unde et in alio loco de generis sibi antiquitate, et nobilitate
plaudentibus respondetur. Et ne dixeritis, quia Patrem
Matth. 3. habemus Abraham, potens est
~~Possit~~ enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.

lapides nemo ambigit ibi dura significare corda gentilium quę mollita sunt postea, et fidei recepere signaculum. Virtutes Abraham, in quibus ante circumcisionem Deo placuit, diligens lector enumera, et quoscunque in simili opere reperens, dicito filios esse Abraham iustificati in pręputio. Qui circumcisionem non ob meritum operum, sed in signum fidei prioris accepit, et cetera quę lectu digna omitto ne longior sim.

3\. Erasmus transfert scitis. Hierony. habet etiam cognoscitis, in textu, et commentario. Ambrosius cognoscetis in futuro. Verbum Grecum et imperativi et indicativi pręsentis esse potest, q. d. iam ex hoc testimonio scitis, quod prius nescisse vos certum est, alijs alia vobis suadere cupientibus. Hoc tamen verum est, ac certissimum. Quod qui ex fide sunt (prognati) ij sunt filij Abrahę spirituales, qui nimirum pertinent ad promissam benedictionem, ut sequenti versu patebit. Varia lectio

Ex fide .i. fideles. est hellenismus, filij non per generationem carnis, sed per imitationem fidei, et spiritus gratię communicationem sunt. hi heredes sunt promissionum, ad hos spectat benedictio, iustitia, et salus. Filij Abrahę .i. iusti. Lomb. quorum esse est ex fide, .i. qui ex fide credunt se iustificari, et salvari. Hellenismus Ex fide Lombardus

4 ¶ Ex fide aliter alij interpretantur. S. Bruno ex fide esse .i. existere, inquit, est in fide suum esse collocare. Scaynus ex fide esse .i. pendere. Sed magis apposite, ut dictum est. Sicut enim qui ex lege legales, ex circumcisione, circuncisi, ex operibus legis, operatores legis, sic ex fide fideles dicuntur secundum idioma Grecum. Bruno Scaynus

Ex Catharino Salmeron dicit phrasim esse Hebream sicut esse ex veritate, ex Deo, ex lege, ex contentione: esse autem ex fide significare dignitatem novi esse spiritualis ex fide obtinuisse; sicut Abraham etiam ex fide iustitiam est adeptus. Vazquez Ex fide .i. q. fidei spu, nō sola legis notitia ducūt. Salmeron Ex fide Hebraismus

Dionys. ex fide .i. qui per fidem agunt, vel qui esse meritorium habent ex fide. Ansel. qui cęperunt spiritualiter esse ex fide. Dionysius Anselmus

S. Jom.

S. Joannes Baptista filios Abrahe vocat etiam illius imita
Matth. 3. 9. filij Abrahe per imitationem fidei. tores. Mat. 3. 9. Potens est Deus ex lapidibus istis suscitare filios 5.
Abrahe] per fidei nempe imitationem. Sic Chrysost. apud
Joan. 8. 39. Joann. 8. 39. Si filij Abrahe estis, opera Abrahe facite. et apud
Luc. 19. 9. Luc. 19. 9. loquens cum Zacheo (gentili, ut censet Ambrosius)
Quia hodie, inquit, huic Domui salus facta est, eo quod et ipse filius
Zacheus filius [illegible] Abrahe. Sit Abrahe, non certe per legem, sed per fidei imitationem,
que fides perfecta erat, et cum operibus charitatis coniuncta.
V. 8. Providens autem, particula hec pro causali posita videtur. 6
ut Syriaca versio confirmat loco eius transferens enim
gr. δὲ est. declarat itaque hic versus, ac probat, quod in pre
cedenti dictum est, eos esse Abrahami filios, qui per fidem
sunt ei adoptati, et adscripti. Quomodo autem hoc probatur?
ex eo nempe, quod benedictio omnium gentium promissa
Abrahamo intuitu fidei promissa est; hoc est illis videlicet,
qui fide justificandi essent; non vero intuitu circuncisio
nis, aut legis: promissa, inquam, est imitatoribus fidei Abra
hamice, qui vere spirituales eius filij sunt. Providens
non solum previdens, vel presciens, ut habent alie ver
siones in hoc minus plene, sed etiam ex providentia
et paterna seu benigna gubernatione preveniens, ne quis
minus recte intelligeret, atque adeo falleretur; Scriptura
Metonymia Theophylactus Oecumenius Caietanus metonymice i. autor scripture Deus, Theophyl. Oecume.
Caieta.] seu etiam vates Moses (Tomb. Gloss.] Dei nomine
2 Pet. 1. 21. Salmeron Scripturam scribens; ut placet alijs, Spiritus sanctus, quo inspirante
loquuti sunt sancti Dei homines. 2 Petri. ita Salm. Scrip.]
longe etiam ante + cognoscens, quia ex fide justificat + prospiciens. et,
gentes Deus i. hoc statutum esse Deo firmum, constans
atque inviolabile, ut previa fide ac preparante animos
Filij [illegible] justificationis: non legis [illegible] hominum ita demum eis tribueretur justitia, et gratia
per Xpum Jesum Dominum, ac Redemptorem homi
num, et non aliter. Hanc enim aliam fore decreuerat
ad justificationem viam, propterea prenunciavit. pre 7
evangelizavit + ut allusio fiat ad evangelij tempus] + [sic reddit Arias montanus,]
et gratie letissimum nuncium iam premonstrat.

Augustissimum, lætissimum, felicissimum nuncium, iam inde ab illo eius tempore, et quo pro futuris temporibus, Seculis que Xptianis premisit, atque certo vaticinio predicendum, promittendum que decreuit, Sanctissimo Patriarchę Abrahę, quod gene 12. 3. scriptum est in hanc formam, In te, i. In semine tuo, vt explicatum est Gen. 22. 18. hoc est in Xpo, vt infra declaratum est in hoc capite, Versu, 16. benedicentur, i. Justificabuntur omnes gentes. Dei benedicere est benefacere, bonaque largiri; iam verò quę maior benedictio, quam diuinę gratię elargitio, qua consortes facit diuinę naturę, heredes regni Cęlestis. Antonomasticôs igitur Benedictionis nomine gratia intelligitur, qua Justificamur.

Hiero. ait, hanc authoritatem ex Gen. 22. allatam magis sensu seruato quam verbis ~~Petrus sic et iam declarat, verbis,~~ quod sepe fecerunt Apostoli, et Euangelistę veteris testamenti citantes testimonia. Anselmus in te, i. in fide tua, s. in Xpo.

8. Potest etiam sic explicari, In te, velut in capite, et principe, seu parente, et fonte omnium fidelium, qui cumque in Xpum mediatorem crediderint. Promissiones in sacris literis sepe contingit, vt non impleantur in persona eorum, quibus promissiones factę fuerunt; sed in eorum posteris, propter eos tamen, quibus promissę sunt. Nam posteris in Parentum gratiam prestantur; et ipsi Parentes in sua sobole recipere dicuntur. Ita enim Patribus iam vita functis, in filijs, vel nepotibus remunerantur à regibus preclara belli facinora, quę viuentes gesserant. filij enim portio quędam sunt, Patris, et in his Pater viuere dicitur.

In Abrahamo ergo benedicendę dicuntur nationes; quia ipse erat victurus in semine suo, hoc est, in Xpo, et in omnibus Xpi fidelibus: quòd eius spirituales filij futuri erant, ex qua cumque tandem essent natione. Xpus autem et cum diuinitate accepit benedictionem abyssum, et ex ipso manat omnis benedictio in omnes filios Abrahę i. fideles, et Justos. Quid quid igitur datum est semini, et posteris

Abrahami

Gen. 12. 3.
Gen. 22. 18.
Acta 3.
Benedic. Deum benefacere
Benedictio i. gratia.
Hieronymus
Anselmus.
Promissiones implentur in posteris
In filijs Patrum remunerantur
In filijs quasi viuit.
Christus caput benedictionis promissę in Abrahamo
Per Xpum omnes fideles benedicti.

Abrahami, datum est ipsi Abrahamo, cui est promissum
Puderet, ait, Claudius dicere in Isaac aut Jacobo et cęteris Pa
triarchis de stirpe Abrahami benedictas omnes gentes, ac ne in
ipso quidem Abrahamo. sed in Xpo Abrahę et Dauidis filio.] Ce
pit ex Hieronymo.
Diony. benedicentur .i. diuinarum gratiarum collationem 19
recipient om. gen. .i. de omnibus aliqui. melius ~~qui~~ omnes ~~hi~~ qui
vocationi assensi fuerint diuinę .i. qui fidem receperunt, vt sequen
ti versu declaratur.
Sa. Mariana, Marti. del rio. in te, .i. propter te. propter semen
tuum. Nam per Xpum, et propter Xpum datur omnis benedictio,
omnia q. bona conferuntur. Sicut enim in Adamo omnes gen
tes, nationes, cognationes, familię, tribus, maledictę, et mor
tuę, ita in Xpo benedictę et iustificationis vita donatę sunt.
Apud Oecume. ~~[illegible]~~ ἐν σοὶ per te, .i. in te, .i. per semen tuum, qui est
Xpus. Quomodo autem benedicentur, per fidem videlicet, cuius
antesignanus fuit Abraham:
Ad hanc euangelicam prophetiam respexit Xpus Joann. 8.
dicens Abraham exultauit, vt videret diem meum, vidit
gauisus est; innuit Theophylactus cum Chrysost. vt Hieron. supra.
Notauit Caiet. septem ingentia bona, in symbolum vniuersita 10.
tis bonorum, Deum Abrahamo pollicitum fuisse Gen. 12.
cum eum ex terra Chaldęorum euocauit, in premium, vi
delicet fidei, et obedientię singularis, et eximię. 1. Prin
cipatum, cum, inquit, faciam te in gentem magnam;
quę scilicet ex te orietur, aequabit q. numero stellas cęli,
et arenam maris, et cumulata erit honore, opibus, dignitate,
cum aliarum, tum legis, et verę fidei: ex qua nascetur Seruator,
qui Deus simul et homo sit, ac Dominus Judęorum. vt cum
Ruper. capit Delrius.] —— Secundum, opum abundan
tiam. vnde ait, Benedicam q. tibi (et cum benedictio ad om
nia bona se extendat, dabo etiam (addit Delrius) tibi filium
et bona fortunę, naturę, et gratię.]. Tertium, nominis ce 12
lebritatem, et gloriam. vnde additur, et magnificabo
nomen tuum. vt scilicet cunctis sęculis, et orbe toto sit

clarum et nobile; et ut te posteri velut omnis virtutis spe
culum sibi proponant, et se à te oriundos glorientur.
faciunt Iudæi, Sarraceni, Christiani, hi verè se spirituales Filiatio Abrahami diversitas.
filios; Sarraceni carnales, sed falsò: Iudæi carnales verè,
spirituales falsò. Quartum, omnium bonorum cumu
11 lum, itaque subdit, eris que benedictus. תהי ברכה 4. Bonorum omnium cumulatio.
Thehi Veracha — i. sis benedictio. imperati
vus pro futuro causa certitudinis; et abstractum pro con Imperativus pro futuro
creto, quod in benedictionibus est nota copiæ, et per Abstractum pro concreto
fectionis futurorum bonorum. q. d. eris tam plenè be
nedictus, ut ipsa videaris benedictio. dicaturque vulgò Benedictio Iudæorum
Benedicat tibi Deus, sicut Abraham. Sic olim Roma
ni inaugurando Cæsare acclamabant. Sit Augusto Apprecatio Romanorum
felicior, Traiano melior. Quintum, in amicos bene 5. Beneficentia in amicos.
ficentiam, hoc est benedicam benedicentibus tibi. et
sextum, iniuriarum ultionem, idest, maledi 6. Ultio in hostes.
cam maledicentibus tibi. q. d. benefaciam bene
de te merentibus, malefacientes tibi mulctabo ma
lis, ut iidem sint futuri mihi amici aut inimici, Fœdus perfectum
qui tibi: quod proprium perfecti fœderis. Huc allusit
Balam. Num. 24. 9. qui benedixerit tibi, erit et ipse Num. 24. 9.
benedictus, qui maledixerit, in maledictione
deputabitur. Septimum, non temporale, ut su 7. Christi eius gratia
periora fere, sed spirituale et æternum, in te, in
quit, benedicentur omnes cognationes terræ;
in te. i. in semine tuo. scilicet Christo ut supra expli Gen. 15.
cavi; Nam per hoc spirituale semen Abrahamus Abramus, Salmeron
est factus Pater omnium credentium; Hæc
ultima benedictio, quæ omnia complexa est, gratia Ex fide iustificatio.
completur Christi; ea que vera Christi membra potiun
tur; et cum ad Christi dextram consistent, audient, Benedictio Christi in æternum
et excipient læto vultu à Regis ore lætissimo veni
te benedicti etc. In V. 7. & 8. altera explicatio.

12. Aliter hi versus explicari possunt septimus et octavus, primi
rum ut, septimus sit quasi admonitio ad eximendum scrupulum
quem

quem Pseudo ~~Apostolorum~~ Prophetę illi legis alumni inie
cerant in corda Galatarum, ut opinarentur ex lege esse oportere,
qui haberi vellent filij Abrahami, sicut operę precium erat,
si benedictionis ei Patriarchę promissę futuri erant participes.
Cognoscite, inquit, vel melius, ut Syrus habet, Scitote, si for
te ignoratis, aut in falsam Iudaizantium opinionem in
ducti estis, ergo, quoniam de Abrahami fide agimus, quia
qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahę, fides nimirum, seu
fidei imitatio, non lex, facit filios Abrahami, et hęredes be
nedictionis illi, Gen. 12. promissę. Rom. 4. 11. et signum accepit
(Abraham) circumcisionis, signaculum iustitię fidei, quę est
in prę putio, ut sit Pater omnium credentium, per prę putium,
ut reputetur et illis ad Iustitiam, et sit Pater circumcisio
nis, non ijs tantum, qui sunt ex circumcisione, sed ex ijs, qui
sectantur vestigia fidei, quę est in prę putio Patris nostri Abrahę.
Hac prę monitione occupat quod obijci poterat de adoptione
per legem, simulque prę munit viam ad ea, quę dicturus est. ne
hoc quasi effugio declinent vim argumentorum, et ratio
num deinceps subijciendarum.

V. 8. Subdit mox. 8. versum, quasi post parenthesim, redeat
ad id, quod in 6. versu dixerat. Sicut Abraham credidit Deo,
et reputatum est illi ad Iustitiam, id quę declarat ex vero
sensu ipsius Scripturę Sacrę.

Prouidens autem, et hęc particula est continuatiua con
iunctio, ut δὲ apud Grecos; et prouidè satis prę scius Mo
ses ut sacer Scriptor, et afflatu Spiritus diuini edoctus, ac
certus eorum, quę in cap. 15. Gen. (Adamus sic exponit, et cum
eo Salme.) scripturus erat de fide Abrahami, qui credidit
et reputatum est illi ad Iustitiam, in quo significatum
est ex fide Iustificari oportere gentes apud Deum, hoc
inquam cum prę scisset, caute admodum, ut circumspec
tum, et prudentem Scriptorem decebat, atque incommo
da, si qua accidere possent, prouidentem, ac prę uenientem,
iam inde ex capite. 12. prę euangelizauit ac prę nunciauit
Abrahamo, id quod maxima causa gaudij et spiritualis.

exultationis futurum erat. in te, inquiens, benedicentur omnes gentes, i. ad tui similitudinem, siue ad tuę fidei imitationem, qui exemplum eris, typusque fidelium, quique, ut insigniter fidelis, clarissimumque exemplar fidei, Pater omnium credentium futurus es. cum Abraham ut, ait, Ambro. sit forma credentium, quod de illo dicitur, de cunctis dicitur credentibus, Credidit Abraham etc., et in te scilicet credente, omnes credentes benedicentur. Salm. dixit tunc deus Abrahamo Aspice cęlum, et numera stellas, si poteris eas dinumerare, sic erit semen tuum, et credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad Justitiam, Ambro. ęstimatum est, Augt. deputatum et imputatum, computatum, adscriptum, etc. ¶ Hic Abraham fuit typus, et forma fidelium, atque propter insignem actum fidei, Pater omnium credentium in xpum constitutus, cum, c. 17. Gen. dictum est ei, Patrem multarum gentium constitui te, et Paulus Rom. 4. 18. Qui contra spem, in spem credidit, ut fieret Pater multarum gentium, sicut scriptum est, (Gen. 15) Sic erit semen tuum. V. 8. omnes gentes, quot quot tuam fidem imitatę fuerint, similiter atque tu Justitiam consequentur, donis spiritualibus ornabuntur, gratię diuinę (quę vera est benedictio) munere donati, in nouam creaturam electi, ad cęlestia, ęterna que bona vocabuntur. Cyril. Chrysost. Theophy. Oecume. Ambro. Hiero. Augt. quos sequitur Justinia. Cathari. Seripan. Lomb. S. Tho. Bruno, Gloss. Lyr. Salm. Ansel.

15. V. 9. iam versum nonum (In Ver. 9. Scholia) ex hac explicatione facilè intelliges, Igitur, i. itaque. utraque est illatiua seu collectiua coniunctio, qua dicta prius compendiosè colligi solent, vel ex ijs intenta conclusio inferri. qui ex fide i. fideles sunt. non est in Grę. sed non ineptè expressum est. benedicentur Grę. benedicuntur. ut Eras. transtulit εὐλογοῦνται ——— ut referatur ad hęc nostra tempora, in quibus scribebat Apostolus

Ambrosius.
Salmero.
Ambrosius. Augustinus.
Abraham Pater typus fidelium.
Gen. 17. 5.
Rom. 4. 17.
Auctores Cyrillus Chrysost. Theophyl. Oecumen. Ambros. Hieron. Augustinus. Justinia. Cathar. Seripand. Lomb. Thomas. Bruno. Glossa. Lyra. Salmeron.
Erasmus.

14

ad eos, qui iam converterant, l. convertebantur.
Scriptura. benedicuntur retinet Scrip. et Prævidens, cum tamen se
quatur Vulgatam versionem; nam Græca Scholia suam
lectionem etiam sequuntur. benedicuntur. i. Iustitiæ et
Benedictio, quid prosit. gratiæ ornamentis donantur. Cum fideli Abraham. i. ad si
militudinem, et imitationem, sive ad exemplum Abrahami, qui fide
obtinuit Iustitiam. S. Hiero., quicumque credunt, benedicentur,
Hieronymus. cum fideli (alias, credente) Abraham. Qui ob egregiam in eum
fidem, primus in Deum credidisse narratur (et fidei fuisse dicitur
Œcumenius fidei antesignanus Abraham. Œcumenio antesignanus) sicut Enos ob principalem in Deum
spem, et inter cæteros eminentem, sperasse scribitur invocare Do
Enos cur dicatur invocasse Dominum. minum Deum. Non quo et Abel et cæteri, deinceps Deum non
speraverint invocare, sed quo ex ea parte unusquisque appelletur,
Paronomasia traductio. quam vel maxime habet. Paronomasiam, quæ in Græ. est
servavit latinus interpres. Syrus traductione usus est
fideles, inquit, cum fideli. Præpositio, cum, concomitantiam,
CUM comitantiam actionis indicat. indicat, non temporis, sed actionis in similitudinem ac proportio
ne correspondentis.
Lombardus. Lombardi expositio minus apta est menti Paulinæ, cum sic ait,
o Abraham omnes gentes, et non solum Iudæi benedicentur,
beatitudine æterna in te, i. in fidei tuæ conformitate, dum
enim Iustitiam fidei a benedictione distinguit, videtur
minorem vim tribuere authoritati Scripturæ, eadem
Glossa Ethnograph. Lyranus. est expositio Glossæ utriusque, cui etiam insistit Lyranus.
magis accommodate dicitur, Benedictionem in Iustifica
Ps. 31. 1. 2. tione consistere; ex qua Iustificatione sequitur æterna
Beatitudo, tanquam ex radice fructus. Ps. 31. 1. 2. Beatitudo
Rom. 4. 6. 7. Bruno. Œcumenius. pro Iustitia sumitur, ut patet Rom. 4. 7. 6. vide in S. Brunon.
Œcum. ἐν σοὶ. i. in te potest intelligi propter fidem, quæ est
in te vel ad tui imitationem, et similitudinem, sm. Cyrillum l. 2.
Cyrillus. de cultu, qui est in spiritu, et veritate. Qui ex fide, scilicet
uniti sunt Abrahæ, et in eius semen adoptantur, non ex carne.
Caietanus. Caiet. Manifestat, inquit, Gentiles credentes esse filios Abra
hæ, non solum imitatione, sed generatione etiam spiri
tuali; ad hoc enim inducit Scripturam prævidentem Deum,

Iustificaturum Gentes ex fide, et ideo prędicentem, prę
euangelilauit, plus est quam prenunciauit. benedicen
tur, non carnali, sed spirituali generatione: mediante
enim xpo filio Abrahę, omnes fideles sunt filij Abrahę
geniti ex fide. Igitur, qui ex fide, benedicentur in scriptu
ra cum fideli, credente Abraham, cui dictum est, tunc be
nedicam tibi, eris q benedictus.] In hac expositione hoc
vltimum videtur alienum á sensu Pauli, vt patet ex
superius dictis.

17 Prouidens apud Chrysost et Theophylact Oecum. Prę Prouidens pro Prouidens
uidens sicut Erasmus vertit. Sic etiam habet Ambrosius.
Vazq. idem esse vult, prę et prouidens. Notat Chrysost Chrysostom.
hîc indicari tria. 1um est antiquiorem esse fidem lege, quod Fides lege antiquior
negabant Iudęi. 2um Iustificationem ex fide, quę nunc
est vaticinio prophetarum esse prędictam. 3um gentes Fides prophetata.
in cognationem inseri Abrahami per fidem. 1um cons Fides inserit Abrahamo
tat, quia Abrahamus multo ante legem tempore per
21 fidem Iustificatus est. 2um probatur ex eo quod dici
tur, pręuisum á Scriptura, ex fide Iustificari Gentes
3um ex eo prenuncio, in te benedicentur omnes Gentes,
in quo, vt exponit Caietanus supra relatus, insinua
tur, spiritualis generatio per fidem xpi. Adde ex
proprietate verbi προευηγγελίσατο ... prę euan
gelilauit, id quod in euangelio xpi exhibitum est,
multo ante euangelium promissum fuisse Abraha
mo. hoc est, 2um notatum á Chrysost. imo et 3um.

14 Amb. V. 7. verum est, quia credentes sunt filij Abra Ambros. scholion in V. 7. 8. 9.
hę, quia si Abraham ex fide Iustificatus est pri
mus, quot quot post hunc credunt, filij eius sunt, siue
ex Iudęis, siue ex Gentilibus.

V. 8. hoc dicit, quia forma est Abraham omnium cre
dentium, vt hi benedicti in eo sint, qui credant, sequen
tes enim fidem eius, participes fiunt benedictionis
eiusdem.

V. 9. Manifestum est, quia fideles cum fideli benedicentur,

quomodo

quomodo infideles cum infidelibus punientur, (Ut sequenti Ver su ostenditur.) Adde ~~tamen~~ tu milites cum antesignano, filij cum Patre benedicuntur.

S. Brunonis scholium. S. Bruno Notandum est, inquit, quod cum debeat probare de benedictione, ait, Justificat ex fide, intelligens, quod ubi pręcedit Justitia, ibi de necessitate sequitur benedictio. Quod hic vocat benedictionem, idem intelligit, promissionem, testamentum, hereditatem, 19.

Benedictio. i. Promissio, Testamentum, Hereditas. Pręterea videndum est, quod non incongruo ordine ex fide prius habetur Spiritus, deinde Justitia, ad ultimum benedictio; post fidem enim statim datur Spus sine quo nemo potest bene operari; dehinc per adiuuantem Spiritum sequuntur opera Justitię; post Justitiam sequitur benedictio, idest Justorum operum retributio. Et quia Scriptura sic, ait, per fidem mediante Justitia benedictionem consequi: Igitur ij, qui sunt ex fide. i. qui esse suum collocant in fide, quod utique David, et multi alij, cum essent sub lege, subsistere tamen habebant ex fide, ij utique, quod sunt ex fide, benedicentur, cum Abraham, non circunciso, sed fideli, i. non per legem, sed per fidem; ex his declaratur

Fides radix. Spiritus. i. gratia auxilium. Justitia. i. opus bonum. Benedictio. i. retributio operis boni.

Lombardus. Augustinus ad Anastasium. Lomb. 5. August ep 144 ad Anastasium sic ait, Lex adducit ad fidem; fides impetrat Spiritum largiorem; diffundit Spiritus Charitatem; implet charitas legem. En vides distingui Spiritum a Charitate, et a fide. Quid vero nomine Spiritus nisi donum gratię supernalis intelligitur?

Justitia autem nomine videtur a S. Brunone intelligi Charitatem, per quam fides operatur, et meretur benedictionem ęternam. Alias Justitia convenit cum gratia, per quam homo Deo plene subditur. Et hanc supra diximus esse benedictionem secundum illud Ps. 31. Beati

Ps. 31. 1. 2. quorum remissa sunt peccata etc. Anselmus.

Textus

V. 10. Quicumqz enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim, Maledictus omnis, qui

non

non permanserit in omnibus, quę scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

19

Translationes Variæ.

Eras. Nam quotquot ex operibus legis sunt, execrationi sunt obnoxij. Scriptum est enim execrabilis omnis, qui non ~~prestiterit quęcunque scripta sunt in lege~~ manserit in omnibus, quę scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

Syria. Quotquot enim sunt ex operibus legis, execrationi subijciuntur. Scriptum est enim, Execrabilis omnis, qui non prestiterit quęcunque scripta sunt in lege.

Arias. Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub execratione sunt. Scriptum est enim Execrabilis omnis, qui non permanserit in omnibus scriptis in libro legis ad faciendum ea.

Theoria de coherentia contextus.

1. Caiet. probauit ex fide Justificationem, et benedictionem; deinceps ostendit non esse ex legis operibus. precessit enim ex operibus legis, an ex auditu fidei? Caietanus

Justinianus. Antipophoram magis, quam etyologiam agnoscit. Arbitratur vero occurri eorum pertinacię, qui benedictionem quidem per fidem in Abrahę filios deriuari faterentur; sed simul per opera legis. Quod perperam dictum refellit ipsa legis maledictio. S. Tho. probatam fidei virtute, hinc defectum, seu insufficientiam legis ad Justificandum probari existimat, Sequitur, Dionis. ~~Caietanus~~ Justinianus. Antipophoram. Thomas. Dionysius

2 Quicumque enim, causalis coniunctio rationem videtur indicare, cur ijs benedictio promissa est, qui ex fide sunt. et non ijs qui ex lege. à lege. nempe, quia ex lege hęc non sit expectanda; cum neminem ab ea maledictione lex Scholia.

Liberare

liberare queat; quam ipsamet cunctis intentat, quibus incum
bit eam observare.
est itaque argumentum à contrario, ita tam longè abest, qui legis
~~[illegible]~~ opera necessaria opinatur ad salutem, à consequenda bene
dictione Abrahami ex fide filijs promissa; quin pro benedictio
ne, maledictionem incurrat, à qua nullis meritis legis va
leat eximi, aut extricari. Addit porrò Chrysost. acutè perspi
ciens vim argumenti in eo esse, vt liberatos velit Apostolus
tyrones fidei Galatas à metu, quem incusserant Pseudo
Apostoli, incurrendi scilicet maledicti, si legem Mosaicam
non servarent. Quare retorquet in illos argumentum po
tius, inquiens, voluntariè se irretiendos maledicto, si legis
sibi onus imposuerint, à qua liberi sunt fideles per Xpum.
q. d. fallunt vos vulpini isti legis assertores, maledictum
comminantes non servantibus legem propositam; illud tunc
vos obstringet; cum legem amplexi fueritis; quam servare
nemo valet; nunc vero securi estis; cum nihil vobis cum
lege sit. Mariana omnes, qui legem servare volunt, sunt
maledicti; et non ex lege, sed ex fide benedicti.

(marg.: Chrysostom. — Non timendum legis maledictum fidelibus. — Mariana.)

Vasques Quicumque sola legis notitia ducuntur, nec fidei spiritum
habent, vt eam observent; iam sunt sub maledicto ipsius
legis comprehensi; et eam incurrerunt; non ergo benedicetur
cum Abrahamo. 3

Quicumque, nemo excipitur ab vniversali pro vocabulo.
ex operibus legis sunt; i. legis operibus fauent, ea necessaria ar
bitrantur ad salutem; sectanda sibi proponunt seclusa fide; vel
ita legalibus additi, vt ex ijs orti videantur, operumque legis
filij iure nuncupentur.

S. Bruno Qui sunt, i. subsistere se credunt ex operibus legis,
Justinianus qui in ijs spem locant; ijs nituntur, ac fidunt. Alij qui
à lege faciunt, legis partes tuentur, Dionysius ex operibus le
gis, saluari confidunt. Cum Dionysio opera legis intelligit ob
servantias carnales, seu caeremonias. Ansel. At, etiam
intelligi debent opera moralia, vt docet Vasques.

(marg.: Vazquez. — Ex operibus legis qui nam! — Bruno — Justinianus — Anselmus — Vazquez opera legis caer. et moralia observanda.)

Sunt.

Sunt. i. ~~Accent~~ constant, formaliter purè vel precisè. opera verò intelligit moralia, Judicialia, et ceremonialia, caietanus.] Caietanus

opera moralia, Judicialia, ceremonialia.

Catharì. non habent aliud esse, nisi ex operibus legis.] Catharinus

4. ¶ Sub maledicto sunt, i. tantum abest, ut benedictionem expectent, quin potius maledictionem timere debeant; semperq. in eo timore versentur, tamquam sub tyranni Dominatione viventes, seu velut sub iniquo, et sequo hero mancipia notis signata, compede constricta, seu ferro cervices circumligato. Aug. Sub maledicto sunt legis, sub timore vult intelligi, non in libertate, ut scilicet presenti corporali q. vindicta vindicaretur in eos. et infra. Huic quoque accedebat, ut in ipsa corporum pena, ~~et~~ etiam maledicti ignominiam formidarent.

Sub maledicto sunt. q. d. non modo Justitiam non assequentur ~~sentur~~, sed certè penas dabunt acerrimas peccato non servata legis obstricti, et condemnati.

5 ¶ Caiet. ae qui pollere dicit ex Pauli sententia, esse sub maledicto, et non esse Justificatum apud Deum; siquidem ex hoc illud probat. et quidem ita est; Nam quoad Culpam, et quoad penam est sub maledictione Dei, qui non est Justificatus apud Deum. Caietanus

6 ¶ Cathari. Probavit dari spiritum filijs Abrahami, sicut et ipsi Patri, ex fide; probat deinceps ex lege non dari spiritum posse. Nemo quippe legis opera faciebat existens ex lege, et non ex fide; omnino omnes sub maledicto erant, ut legis transgressores. Catharinus

Clarius. Qui pendent ex factis legis, cum non possint unquam implere, sub maledicto necessario sunt. Clarius

7. ¶ Si queras quodnam, vel quale fuerit istud maledictum, temporale an eternum?

Ansel. Sub maledicto sunt, preparati scilicet eterne damnationis maledictioni ob transgressionis meritum. maledictus i. eterna damnatus maledictione. Anselmus

Dionys. Sub maledicto, i. periculo transgressionis subiacent, quam evadere nequeunt, nisi xpum agnoscant, et recipiant. maledictus simpliciter coram Deo, vel reprehensione aliqua dignus. Dicit hoc q. in re gravi, et minima potest resilire à lege. Dionysius

Sed.

Maledictio temporalis et aeternam praefigurabat.

Sed Resp. fuisse quidem temporale, quod tamen significaret
aeternum, vel certe corporale, et spirituale, quod cum aeterno esset 8.
coniunctum. Nam saepe Deus corporales, ac temporales poenas ob trans
gressionem legis ei populo incussit, ut cum eos captivitate dam
Dan. 9. 11. navit, ut de Babilonica, Dani. 9. 11. Et omnis Israel, inquit,
praevaricati sunt legem tuam, et stillavit super nos maledictio;
ut superinduceret in nos magnum malum, quale nunquam
fuit. Igitur cum poena transgressionis imminens transgre
ssoribus sit maledictio; et haec poena varia sit, sequitur, ut ma
ledicto non unum, sed multiplex malum significet, et in
ducat; inducebat itaque temporalia mala illa, quae ex
Deut. 27 et 28. pressa sunt Deut. 27. et 28. Sed non poenitentibus illius exe
crationis, durum inducebat spiculum, quo in extremo Judi
cio feriendi sunt haedi ad sinistram Judicis stantes, Discedite male
Matth. 25. 41. dicti etc. Qui vero sunt in peccato digno tali maledictione,
sub maledictione non immerito dicuntur esse. Quare ope
rum legis fautores cum sine spiritu fidei factores non sint,
Maledictio culpam et poenam includit. sed transgressores ipsius legis, sub maledicto sunt compre
hensi: videlicet sub maledictione legis, maledictum igi
tur et culpam et poenam complectitur.

Deut. 27. 26. Scriptum est enim; Probat testimonio, ss. ex Deut. 27. id, 9.
quod dixit, maledicto subiectos esse legis assectatores.
Maledictio non servantibus legem proposita. Verba sunt Levitarum iussu Moysis maledicta pronuncian
tium, excelsa voce stantibus tribubus partitis in monte Ga
rizin sex, in monte Hebal sex. Maledictus omnis, qui non
permanserit in omnibus, quae scripta sunt in Libro
Legis, ut faciat ea. Maledictionis damnatione ex hoc
iam momento intelligat se fuisse mulctatum, maxi
misque calamitatibus addictum, quicunque recesserit ab hu
ius legis, et omnium quae in ea mandata sunt, observa
tione; universique, qui haec vobis intimata, et praescripta
ad unguem omnia non adimpleverint, execrationi
subiiciuntur, poenisque a Deo infligendis, quae innumerae
sunt, et intolerandae, obnoxii sunto.

Hieronymus ¶ Notandum cum Hieronymo illas particulas universales 10

omnis et in omnibus, in Hebręo textu minimè extare. Quare
et ipsa vulgata nostra lectio, quę est ipsius Hieronymi, sic ha
bet. Maledictus qui non permanet in sermonibus Legis Varia lectionis ratio.
huius, nec eos opere perficit; Nihilominus ipse arbitratur
malitia Iudęorum deletum, quod ipsis prę iudicabat, ne
videretur sub maledicto esse; et vt hoc suspicetur, indu
citur ex septuaginta translatione, et Samaritanorum
voluminibus Hebreis, vbi legitur omnis sine omnibus,
et quia non addidisset Paulus Hebręę linguę peritissimus,
quod in textu non reperisset. licet quidam Iuniores in indefi In definita æquivalens vniversali.
nita propositione dicant includi vniversalem, vt aliàs Adamus
fit in SS.ª ita Adam Iustinianus. Iustinianus.

Notat deinde idem Hiero. hic et supra versu octauo Apos Hieron.
tolum non tam verba, quam sensum citare, cum senten
tias producit Veteris testamenti; quod moris est aliorum
Apostolorum et Euangelistarum.

3 Notat in illis verbis permanserit, et, vt faciat ea
videri Macrologiam sermonis, breuius enim diceretur: Macrologia
Maledictus qui non prestiterit omnia, quę Lex prę scribit.
Illud, vt faciat, videtur iam dictum in verbo permanse
rit, verum quod in idiomate Latino, vitium redolet,
in Hebręo eleganter effertur. fidelis autem interpres non Interpretis
tam sermonis, quam veritatis, leges in interpretando sequa munus.
tur oportet. Quamquam S. Brunoni nihil redundare visum Bruno.
est, qui in verbo permanserit actionem internam volun
tatis: in faciat externum opus agnoscit, nec enim satis est Voluntas sine opere non satis.
nuda voluntas, nisi ad opus perveniat.

II. 4. Nota. Neminem potuisse totam illam servare legem; ratio
est quam adducit Caietanus; quia sine gratia impossibile ser
vare vniversam Legem; quod testatur Apostolus Petrus Act. 15. 10
Acto. 15. 10. Nemo potest servare legem.
V. 10 Num ergo tentatis Deum, imponere iugum supra cerui
ces discipulorum, quod neque Patres nostri, neque nos por
tare potuimus.]. Eiusmodi enim illa erant Legis prę cepta,
vt non tam ad literam impleri possent, quam domitos

tenere

tenere homines arrogantes. Quorum ea erat superbia, vt iac
tarent insolenter; non qui impleret, qui iuberet, opus esse.
Nonne elationem indicant animi illa verba, omnia quæ lo
cutus est dominus, faciemus, et erimus obedientes. et illa li
bera responsio, Amen, post maledictiones, Deut 27. et 28. expo
sitas aduersus legis prævaricatores. Tam erectas cristas, tam
immane supercilium deiici, atq. deprimi oportebat; vt sic
suam agnoscentes fragilitatem, atq. impotentiam clama
rent ad Deum, expeterentq. et exposcerent Xpum; qui
solus poterat eos à maledicto liberare, vt infra dicit Apos
tolus. ¶ Quod si obijcias, Nunquid illi sancti Patres, et pro 12.
phetæ veteris testamenti, legem non seruarunt? Num
illos sub maledicto etiam fuisse dicemus? Respondeo Mosem
Iosuem, Samuelem, Isaiam, Hieremiam, et reliquos
Veteris testamenti Patres, qui sanctitate præluxerunt,
non vi legis, sed fidei eo peruenisse, vt Iustitiam et Sanctimoniam
admirabilem consequerentur, implesseq. eos, nō tam ad lite
ram, quam secundum Spiritum, præcepta legis; itaque per fi
dem Iesu christi, quem promissum sperabant, exemptos ma
ledicto legis: quæ tamen, quantum ex ipsa erat, minas
iactabat, pœnas minabatur, suplicia inferebat, omnesq.
sub maledicto, quasi sub hasta, tenebat opressos timore;
ad sui verò obseruationem auxilium nullum, opem, ne mi
nimam quidem, præstabat. quo circa certissimum id habe
tur, legi obnoxios, et maledictioni perinde suppositos fuisse,
nisi aliunde subuentum fuisset, nempe ex fide. Non adhibet
tamen hanc exceptionem Apostolus; quoniam de vi, aut
potius de debilitate legis per se, ac seorsum sumptæ disserebat,
sic autem non Iustitiam, non gratiam dare, sed peccatum
inducere, et pœnas exigere magis apta erat. Quare in epist.
ad Rom: c. 2. et 3. Neminem exclusum fuisse sub lege
à peccato, t. ex ipsius legis testimonijs, satis abundè pro
bat, Non est, inquit, v. 10, Iustus quisquam, non est in
telligens, non est requirens Deum. Etc. intellige con
sideratos statu legis, in quo, nisi supra legem, hoc est, per fidem Xpi,

nemo

Marginal notes:
Insolentia ... in legislatione.
Deut. 27. et 28.
Comparatio ... sed fidei spiritu ... iustitiam consequentur.
Lex minas iactabat, opem non prestabat.
Rom. 2. & 3.
Sub lege nemo sine peccato.

nemo potuit bene operari aut à peccato liberari.

Textus

V.11. Quoniam autem in lege nemo Iustificatur apud Deum, manifestum est. quia Iustus ex fide viuit.

V.12. Lex autem non est ex fide: sed, qui fecerit ea, viuet in illis.

Variæ translationes.

Eras. 11 quod autem in lege nullus iustificetur apud Deum palàm est; Siquidem Iustus ex fide viuit, 12 lex autem non est ex fide; sed qui fecerit ea homo, viuet in ipsis.

Syr. 11 Quod autem nemo Iustificetur in lege apud Deum illud est manifestum. quandoquidem Scriptum est, Iustus in fide viuet,
12 lex autem ex fide non est, sed quisquis præstiterit ea quæ in illa scripta sunt, viuet in eis.

Ari. 11. Quoniam autem in lege nemo Iustificatur apud Deum manifestum; quia Iustus ex fide viuet.
12 At lex non est ex fide, sed faciens ea homo, viuet in illis.

Scholia

1 Quoniam autem, Argumentatus est Paulus in hunc modum, omnes maledicto sunt comprehensi; qui legem totam non præstant, vt ipsa lex comminatur; sed nullus est, qui totam præstet legem; ergo omnes

maledicto

maledicto sunt obstricti. conclusio cum maiore premissa, ex
posita sunt versu decimo precedenti, minor non tam exposita,
quam subintellecta. Hanc igitur declarat, et probat in pre
senti versu vndecimo. cum, vt manifestum proponit, nemi
ni ex legis operibus Justitiam, que apud Deum est posse con
tingere. Quippe cum ex ipsius testimonio legis, constet ex
fide vitam gratie, siue anime Justo esse, ex legis autem, etiam
plena obseruatione non, nisi vitam temporalem.

Quidam arbitratur Argumentum procedere per concessionem. 2.
q. d. Apostolus. esto quispiam, qui totam legem obseruet ad
vnguem, licet hoc numquam fuerit, neque futurum sit, tamen
ad presens concessum volui; Nihilo minus dico illum ip
sum minime per legem Justitiam assecuturum apud Deum.
curita. Quia ex vi fidei, quasi ex dono Dei, Justitia et gra
tia; ex vi legis, siue ex operibus ex prescripto legis factis
euasio suplicij .i. mortis temporarie duntaxat exemptio
prouenire potest.

Maria. Maria. novum argumentum, ~~in lege nemo justificatur~~ " In lege nemo justificatur. " Justus ex fide
viuet, At in lege nihil de fide, sed de opere; qui fecerit. ergo lex
~~lex~~ non justificat. At ex maledictione illa legis xpus nos
liberauit.

Notandum circa singulas voces, Quoniam, non est cau 3.
salis, sed pro, quod ponitur, vt habet Erasmi, et Syriaca trans
latio, que particula parum seruit elegantie in latino idio
mate; quam, vt effugiant, ad infinitum modum con
fugiunt, qui purius Latine loquuntur. Vt si dicas, Neminem
autem iustificari ex lege apud Deum planum est. In lege
In pro ex .i. ex vi, et potentia legis, vel intra metas, et pres
cripta legis, .i. seclusa fide ac dono Dei, per solam et materialem,
(vt sic dicam) legis obseruationem, + Dionysius, per solam legem
(sine xpi fide, et gratia) et actus eius exteriores. Justificatur
.i. Justus fit, ac declaratur apud Deum, .i. Diuino iudicio exami
natus. Nam apud homines multi opinionem Justitie com
parant, et Justi reputantur ex externa legis obseruantia,
tam vere, tam falso, vt infra explicabo. Manifestum 5.

+ In lege .i. per noti
tiam legis, quippe noti
tia non dat simul au
xilium ad implendã
legem; vel per obseruan
tionem, que obseruatio nõ
est sine auxilio gratie;
hoc autem auxilium nõ
nisi per fidem sen
de datur.

Seu ~~planum est~~ palàm est, ipsa nimirum clamante[+] per Habacuc. c. 2. 4. Quia Justus ex fide viuit, i. vita Justi hominis, quatenus Justi; quę ipsa Justitia est, ex fide Justo datur. Id enim primum est in Justificatione, Vt fidem habeas, Deoq; testanti credas. Accedentem nimirum ad Deum oportet credere etc. Heb. 11. 6. Sic Xpus Joann. 6. 47. Qui credit in me, habet vitam ęternam, et Lu. 7. 50. fides tua te salvam fecit, et Jo. 11. 25. Qui credit in me etiam si mortuus fuerit viuet.) ¶ V. 12. ¶ Textus. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit etc.

Abac. 2. 4. Rom. 1. 17. Hebr. 10. 38. Heb. 11. 6. Joa. 6. 47. Luc. 7. 50. Joa. 11. 25. V. 12.

[+] Scriptura sacra

4. ¶ Scholia. S. Bruno, quem etiam sequitur Cornelius, sic ordinat. cum probatum sit primum ex Abrahami exemplo, deinde ex Moysis execratione; nunc ex Habacuc authoritate, ac testimonio probatur Justitiam, et benedictionem haberi ex fide. prę fert autem fides legi, et per Abrahamum, qui fuit ante Legem, et per Moysem, qui fuit eiusdem dator Legis, et per Habacuc, qui sub Lege vixit. explicat autem sic, homo ex fide Justus fit et viuit; non ergo ex Lege; Nam lex nec fidei est necessaria, nec fidei ullum affert adiumentum. ab alijs sic explicatur. Lex non quęrit fidem, sed opera. Vt viuas subea, q. d. licet fide careas, modò, quę lex imperat, feceris, viues sub eius dictione, atque imperio. Diuersa enim est natura Legis à natura fidei, et dissimilis ~~variae~~ vtriusq; ratio, ac definitio. Augustinus Lex, ~~à natura fidei, et dissimilis~~ i. est, opera Legis, inquit, non sunt i. non proficiscuntur ex fide, ~~quę~~ supponitur, vt certum. Nam, vt fides potest haberi absque Lege, ita Lex potest esse sine fide. Leges enim Laconum, Atheniensium, Romanorum absq; fide erant.[+] Sed qui fecerit (vt habetur, Leuit. 18. 5. et Ezechiel. 20. 21.) ea i. opera Legis, viuet in illis, i. per illa vitam conseruabit, humanam, scilicet, et temporariam. Neq; enim aliud prę stat obseruatio illa, nisi, ne incidas in mortis reatum transgressori Legis propositum; vel certe, vt diutius protrahas huius sęculi dies, iuxta illud Exo. 20. 12. Honora Patrem

Bruno. Cornelius. Fides legi antefertur. Lex differt à fide. Augustinus. Leu. 18. 5. Ezech. 20. Exo. 20.

Vt.

[+] Lex non est ex fide, i. non est data cum fide, sed multo post tempore. videsis ne lege justitia datur, vt data semper fuit antequam lex esset. Quare lex operanti vitam promittit, non justificationem, quę fidei est, non legis propria.

5.

Potest etiam sic explicari: Lex non est ex fide, quam Christus attulit, nec ad eam pertinet. Moses enim dedit legem, Christus fidem; Moses vmbras, Christus veritatem; Moses spiritum timoris, Christus spiritum gratię et charitatis, tamq; cum fide Christi vnà datur auxilium gratię, cum lege non est datum. Quapropter sacramenta legis infirma atq; egena dicuntur, cum fidei christianę sacramenta sint efficacia, gratiam quam abundanter continent et conferunt.

Ut sis longaevus super terram.

Theodoretus. Theodoretus, Lex autem, inquit, non est ex fide, sed qui fecerit ea homo, vivet in illis, i. Lex non quaerit fidem sed actionem, et eis, qui eam servant vitam promittit. i. Lex non exigit quod fides, nempe ut credas; sed ut facias, quod non semper exigit fides: ut in parvulis. *Rom. 10.* hoc magis explicatum Rom. 10. à versu sexto usque ad decimum ut infra videbis, Thor. 4. 8. 5.

Chrysostom. Chrysost. Non tantum fidem requirit Lex, sed opera 6.
quoque; Ornata vero ex fide servat, ac justificat] q. d. non impletur Lex per solos actus credendi; sed necesse est, ut adiungas opera exteriora, quae ipsa praescribit; ut ita impleatur; quod tamen in fide non semper requiritur. nam si per actus fidei, et dilectionis interiores dispositus sis, statim accipies gratiam à Deo, qua justificeris. ita patet, quid sit illud, Lex non est ex fide i. non impletur credendo solum sed opera faciendo praescripta à Lege. hoc significat illud, sed qui fecerit ea, vivet in eis. *Lex praecipue intendit opera.* quae authoritas non induci videtur, nisi ad indicandum opera necessaria ad impletionem Legis; non vero ad indicandum praemium ex praecipua, et primaria intentione. Quare non magni refert, si hoc praemium sit temporale, vel aeternum ad praesentem discussionem, neque in eo vis facienda. *Vatablus. Clarius.* Vatab. et Clarius.

Vasquez. Vasques sic connectit. Non benedicentur cum fideli Abra 7.
hamo, qui legis sola notitia ducuntur, nec spiritum fidei habent, quo Legem observent. quia sunt maledictione legis obstricti, siquidem eam non servant. *Sola notitia legis absque fide spiritu nemo justificatur.* Nemo autem sola notitia Legis, et sine spiritu fidei justificari potest apud Deum Legem observans, et sic eximens se à maledictione lata contra non observantes. Siquidem manifestum est ex testimonio *Fides spiritualem vitam dat.* Habacuc, justum ex fide vivere, vita scilicet justificationis; quam tamen Lex, seu Legis notitia sola dare non valet; cum haec duo inter se maxime differant

nec

nec idem sint Lex et fides. duntaxat vero Scriptura hoc dicit. qui fecerit ea, quę in Lege Scripta sunt, eum victurum vita Spirituali; sed ex ipsius quidem observatione; quę observatio, cum sine fide non possit esse, patet eum qui solam notitiam Legis habet, non benedictionem assecuturum cum fideli Abrahamo, sed maledictionem potius incursurum, tamquam Legis prevaricatorem et reum. Quod si is velit evitare maledictionem transgressori Legis propositam, non contentus Legis solam notitiam habere, Spiritum accipiat fidei, quo Legem observet. Hoc autem ex Xpi gratia habendum. Ut sequitur versu decimotertio.] Hactenus hic Doctor egregie Sanct. ~~cuius sententia. hoc Syllogismo declaratur. Lex maledicto subdit non observantes, sed nemo ut debet, observat; siquidem nemo ex eius observatione Justificatur apud Deum; quia Justificatio per fidem est teste Habacuc, et non per legem; cuius observatio, si re vera esset, Justificaret, ut ipsa dicit Scriptura per Ezechielem. Igitur qui Legi subditur, subditus est maledicto, conclo, et maior est versu decimo, minoris probatio versu duodecimo, ipsa min versu 11~~ Syllogismus Ezechiel

~ Super illud V. 11 ~

In lege nemo Justificatur apud Deum.

Theoria. 1.

8. Circa illa verba in lege nemo Justificatur apud Deum queri solet Utrum hęc propositio vera sit nec ne. In omni lege homo salvatur. Resp. cum distinctione hac, si prę positio in, notet tempus, esse verissimam de lege naturali, Scripta, et evangelica: in lege enim naturę salvus factus est Abel, Noe, Abraham etta. in lege Mosayca seu scripta, ipse Moyses, Aaron, Josue, David, etta. in lege evangelica Petrus, Paulus, Andreas etta. Si tamen, in, vim et potentiam legis insinuet, dico esse falsam et hereticam. nulla enim lex pręter fidem, ac per se sumpta, eam vim habet, ut iustificet apud Deum; + sed hoc previlegium est fidei Divinę.

Salvari [illegible] homo [illegible] in tempore legis

Salvare [illegible] quamquam legis per fidem

\+ Ratio est, quia lex ipsa non suppeditat vires ad eliciendos actus qui ad remissionem peccati et justitiam obtinendam [illegible] pervenit, etiam si illos pręcipiat, ut praecipiebat lex naturalis.

Ut

Vt ex ea, et per eam Justitia et salus manet à Deo in hominem fidelem et Justum, fidem verò non nudam, aut mortuam intellige, sed per dilectionem operantem. Animadverte autem tripliciter dici Justitiam, seu 9
probitatem. Nam aliquando falsò sibi homines attribuunt Justitiam. Vt Luc. 16. 15. dictum est quibusdam, vos estis, qui Justificatis vos ipsos coram hominibus; Deus autem novit corda ~~vestra~~ vestra. Et Isaias 5. 23. iustificatis impium pro muneribus. his locis falsa Justitia indicatur. est altera Justitia vera, sed imperfecta, vt ea quæ existit ex observantia legum, et præceptorum, etiam naturalium, citra fidem tamen ~~tamen~~. Nihil enim vetat dicere posse hominem absque fide, et gratia Dei fieri non possit, vt quis quoad omnia impleat quæ leges præcipiunt. de hac Justitia intelligit Toletus illud Mat. 5. 20. Nisi abundaverit Justitia vestra plus quam Scribarum etc. et Rom. 10. 3. Suam Justitiam statuere quærentes. hæc dicitur Justitia operum. est vero imperfecta, quia nec à peccato hominem liberare, nec Deo reconciliare valet; habet tamen laudem apud homines, non verò apud Deum, cum sit in peccatore. Tertia igitur Justitia est vera, ac perfecta; quæ peccata remittit, ac Deo reconciliat, hæc verò ex fide emanat per dilectionem operante. de hac intelligitur à Toleto illud Gal. 5. Apud Deum neque circumcisio, neque præputium aliquid valet, sed fides quæ per dilectionem operatur. q. d. nulla Justitia operum legis, sive moralis apud Ethnicos, sive ceremonialis apud Judæos, valet hominem à sceleribus purum, et Deo gratum reddere; sed vna fides per charitatem animata, et operans, quæ apud Deum laude digna est, et gloriosa. Hinc constat quomodo dicat Apostolus, neminem ex lege Justificari apud Deum; quia nempe Justitia vera, et perfecta ex fide existit, Sic Rom. 4. 2. Si Abraham, inquit, ex operibus Justificatus est (et non ex fide) habet gloriam, (apud homines ex Justitia imperfecta), sed non apud Deum, qui requirit Justitiam fidei, et hanc ipse habuit, Vt scriptura dicit, Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad Justitiam. +

[Marginal note: + et conformare se legibus, sive humanis, sive naturalibus: ex quarum observatione, et impletione, Justitia vera, sed imperfecta illi tribuatur: licet absque fide et gratia]

[Marginal note: + Ex fide importa non præcepta, sed exercitio, hoc est non præceptum fidei, sed actus disponit ad justitiam, et præceptum dilectionis non justum facit sed ipsa dilectio.]

[Marginal note: § Hanc sententiam In lege nemo iustificatur apud Deum etc. de augmento iustitiæ etiam intelligendam ostendit Xuarez.]

Theoria 2.

Super illud Ver. 11. Justus ex fide vivit.

Circa testimonium Habacuc. adverte in Hebræo legi, in fide sua. Septuaginta 10.

autem

autem vertisse in fide mea. quippe qui ~~pro~~ legerunt pro ו. י. nimirum
באמונתי vt באמונתי Ve munati pro באמונתו Ve munato.
Sed idem est sensus, cum fides dicatur mea i. Dei qui donat, et sua i. homi
nis, qui habet, et per eam credit, et viuit. Rib. & Tole. si tamen dicas Pro Ribera Toletus
phetam loqui in persona Dei, vtroq modo idem constat, si verò in sua
persona, sua aptius dixisset, sed mea etiam dicere potuit cum
eadem esset ratione obiecti fides prophetę, et populi, cui eam commen
dabat, in. autem, pro. ex poni supra iam diximus. In 2 q.
Viuit secundum Vulgatam correctam, legitur apud Paulum, quoties
~~Ap~~ citatur hęc sententia, i. propter hunc locum, ad Rom. 1. 17. et Heb. Rom 1. 17
10. 38. Sed Habacuc 2. 4. etiam in eadem Vulgata legitur in fide Heb. 10.
sua viuet. et 70. habet viuet. et Ribera ibi testatur viuet. legi Hab. 2. 4.
etiam apud Paulum in codicibus emendatioribus, ipse tamen
scripsit antequam iussu Clementis 8. correcta Vulgata prodi
ret in lucem. in Hebręis etiam codicibus prophetę, et in Grecis
Pauli, viuet de futuro constanter legitur. atq ita de futuro (vt
notat Toletus) multi Latini legunt, et interpretantur, cum
Paulum exponunt. Gręci Patres etiam viuet, habent in suis comentarijs.
Quare Theodoret. et Irenęus lib. 4. c. 67. ita interpretantur Ha
bacuc, vt dicant, hac sententia vaticinatum fuisse fidem futuram
in Euangelij tempore, per quam vitam Iustificati consequun
tur. Amb. et Chrysost. hanc vitam Iustos Iudęos in futuro sęculo, Ambros. Chrysost.
non in pręsenti habituros dixerunt, verum hę interpretationes,
nec vatis Habacuc, nec Apostoli Pauli menti conveniunt. nam,
(vt explicabimus) vates sacer Iudęos retinere volebat in vera fide,
per quam Iustus vitam habet, eamque ne amitterent, licet Xpi
tardare videretur adventus, hortabatur; Sanctus verò Aposto
lus (vt hic patet) de hac eadem fide loquitur, per quam etiam
tempore legis Iustitia comparabatur, Quoniam in lege in
quit, nemo Iustificatur apud Deum manifestum est. vnde est
manifestum: quia Iustus, ait, ex fide viuit; Iustus, inquam, Iudęus
11. tempore legis. de quo locutus est Habacuc. ¶ Quod igitur ad
veritatem attinet huius sententię, seu testimonij, seu axiomatis, quod
~~quod~~ etsi indefinitè profertur, vniversale est, et omne tempus com
plectitur, omnem statum, et gentem tangit, parum refert, in pręsenti

aut.

aut in futuro efferatur, cum idem prorsus sit sensus, sive dixeris Justus
ex fide vivit, sive vivet, utrumque enim tempus alterum includit
et presens futurum, et hoc illud; quia per modum usus accipitur, et
quod fieri solet, vel semper fit, per presens vel per futurum indis
criminatim pronunciatur. Itaque in eodem sensu dicimus, Nemo jus
tificatur apud Deum nisi per fidem, et Nemo justificabitur etc. Ita
dixit Vates qui incredulus est, non erit anima illius recta, i. qui
non credit, non habet animam rectam; vel qui non credet, non ha
bebit animam rectam. Res est nota. Justus vero dicitur (inquit 12.
Ribera apud Habacuc) non tam, qui iam est, quàm qui esse vult.
q. d. qui futurus est justus, sive qui justitiam expetit, vitam gra
tiæ i. justitiam per fidem habeat necesse est. Hic loquendi modus
vulgaris est in omni fere idiomate, et lingua, el letrado lea,
medite, trabaje mucho, si lo quiere ser, Monachus renunciet mun
do, scilicet, vult talis esse. 2 Timoth. Nemo militans Deo implicat se
negotijs secularibus, i. qui vult militare Deo. Matt. 20. Adorans
et petens, i. petere intendens. Hora. 1. ep. 2 Sponsi Penelopes, qui
volebant esse, sed non erant, Eneid. 2. et gener auxilium Priamo
phrygibus q. ferebat, ubi servius gener dicitur, et qui est, et qui
esse vult. Sic Maritus Eneid. 4. Quos ego sum toties iam dedignata
maritos, Hæc Ribera, ut confirmet tam prophetam quam Apos
tolum locutos fuisse de prima justificatione, non vero de secunda,
sive de gratiæ, et justitiæ conservatione. Nec enim probat eam
consequentiam, vita gratiæ non potest conservari sine fide, ergo
impius justificatur fide, hæc enim collectio oppugnatur ex illa
simili; vita gratiæ non potest conservari sine operibus, et sine
mandatorum decalogi impletione, ergo impius justificatur
ex operibus, quod Paulo et Catholicæ doctrinæ repugnat, quo
modo hoc sit intelligendum versu sexto supra dictum est. Itaque
quod Paulus dicit esse manifestum, cur ambagibus discur
suum incertorum implicandum est. Dicit vero manifestum ne
minem ex lege justificari, quia justus ex fide vivit. Nonne
vides hanc probationem, ut sit manifesta collectio, seu illatio,
de prima justificatione intelligi oportere. ¶ Similiter loquitur 13.
de prima justitia Rom. 1. Justitia inquit, Dei qua scilicet justificamur

apud

apud Deum, i. in eo, i. in Euangelio, in hac noua legis Doctrina, + reve- Locus ex
latur, in qua, in eis qui transeunt ex fide implicita, qualis erat in 1.17.
Veteri testamento, in fidem explicitam, qualem profitemur
in nouo; siue ex fide qua credebatur Xpus venturus, in fidem
qua creditur iam aduenisse; Sicut scriptum est, Justus ex fide
viuit, in quo vis. scilicet statu ex fide Justus Justitiam quæ Ex fide
est vita animæ, obtinet, et non ex Lege. Eundem sensum ex Lege
retinuit Apostolus ad Hebreos. 10. Cum, ait, Nolite itaque amittere
Confidentiam vestram, quæ magnam habet remuneratio- Illustratur locus Heb. 10. 35. ad finem.
nem, Patientia enim vobis necessaria est, Vt voluntatem
Dei facientes reportetis promissionem. Adhuc enim mo-
dicum aliquantulum quod qui venturus est i. Xpus dominus
noster et bonorum remunerator, veniet et non tardabit. Ex fide
Justus autem meus ex fide viuit. q. d. non potestis de hac
re dubitare, sed ita credere, siquidem ex hac fide Justificates
tis. Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Sic enim
dicit Deus per Habacuc, itaque si vos a fide subtrahitis, et ad
infidelitatem deficitis, non placebitis Deo: imo grauiter eum
offendetis. firmiter autem credentes cito venturum esse
Xpum, facile omnia perferetis, et in laboribus perdurabi-
tis. Ideo adiunxit, Nos autem non sumus subtractionis et
i. incredulitatis filij in perditionem, sed fidei in acquisitionem.
Pronomen meus non est in propheta. ex hoc tamen non va-
riatur sensus, quem ad amussim seruauit Apostolus, est
enim Apostolicæ consuetudinis sensu seruato Scripturæ vete-
ris sententias additis, aut detractis verbis referre, Vt notat Li-
bera Habacuc 1. N. 14.) meus autem Justus i. qui a me Justifi-
catur, significat. —

14 Restat videamus, an contextus prophetæ Habacuc patiatur
hunc sensum, in quo profertur ab Apostolo. Quod mihi non
est dubium. Et respondit mihi dominus, et dixit. Scribe Vi-
sum, (seu visionem, quam tibi ostendi, ne semel audita
excidat memoria) Et explana (i. sine vlla obscuritate absque
ænigmatis, aut inuolucris, ac grandioribus perspicuisque literis exara)
super tabulas (buxeas, vel æneas) Vt percurrat (i. facile et sine
hesitatione

+ reuelatur, i. et aperte tra-
ditur, cum olim
obscurius
eam docerent
prophetæ. ~~reuelatur in
quam~~

hesitatione pertranseat) qui legerit eam. (Cum hęc res magna sit, et mag
narum quęstionum, difficiliumq3 solutionem contineat, ut nemo non
legat, iubetur vates apertè exscribere.) Quia adhuc visus procul
(i. non tam citò implebitur, opus est, ut tabulis commendetur. pro
procul, alij ad tempus constitutum i. prędictum per Danielem. Ca. 9.)
Et apparebit in finem (i. tandem tandem orietur, eueniet, al fin se vera
en effecto suceder) et non mentietur, (no faltara. Alij in finem i. nouissi
mo tempore, i. tempore euangelij, ut Joann. 1. ep. 2. Nouissima hora est.)

Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet
et non tardabit. Hęc est prophetia scribenda in buxo, sed
simul aut maximè in corde. 70. cum priora ita vertissent.
Quia adhuc visio in tempus. Et orietur in finem. Et non in vacuum,
posteriora, quę immediatè sequuntur, sic reddiderunt. Si defe
cerit, sustine eum, quia etta. Si roges quare eum reddide
rint, cum pręcesserit visio Gr. ὅρασις. Respondeo, consultò
fecisse; quia pronomen illud, non visum, aut visionem refere
bat, sed Xpum, qui venturus expectabatur. Est enim Xpi nomen
Veniens, seu venturus, vel expectatus, cum absolutè, et sine subs
tantiuo ponitur. Quod ex varijs Scripturę Sacrę locis constat Gen. 49.
Ps. 117. Matt. 11. Acto 10. Itaq Veniens, etsi participium sit, pronomi
ne ponitur. 70. ἐρχόμενος. Paulus addito articulo ὁ ἐρχόμενος
et Matt. cit. ὁ ἐρχόμενος. ille venturus seu qui ventu
rus est, Neque verò est eiusdem verbi geminatio ad amplificationem,
ut aliàs fit, quia hęc non fit per participium, sed per infinitiuum, quod
reddi solet per Gerundium, Veniendo veniet, Indoctè ergo
authores punctorum in Hebręo notarunt, בֹּא i. venire, pro
בָּא i. veniens, ut docet Paulus Hebręis loquens. Hoc igitur scri
bendum fuit, Si moram fecerit Xpus, qui expectatur, patienter
expecta eum; quia veniet, et non tardabit, pręter tempus sta
tutum non morabitur. Tardare enim ille solum dicitur, qui tempo
re prescripto non venit, ut constat, et ostendi potest ex multis lo
cis. Vide 2. Pet. 3. Exod. 22. Job. 9. Hunc locum ita de Xpo exposu 15.
it Eusebi. lib. 6. de demonstratione Euangelica c. 19. Et Theoph. et mul
ti alij. Hunc verò sensum aptissimè conuenire cum ijs quę

Veniens. Venturus nomen X. Gen. 49. 10. Ps. 117. 26. Matt. 11. 3. Act. 10. 37. ὁ ἐρχόμενος

בֹא
בָּא

Tardare quid dicitur.

2. Pet. 3. 9. Exod. 22. 29. Job. 9. 4.

pręcesse

præcesserunt, perspicuè videbis, quicunque attentè considerauerit, per hanc prophetiam satis fieri mirabiliter querimoniæ, quam, capite primo præcedenti vates proposuerat. Conquestus erat propheta pios ab impijs vexari, pauperes potentiorum vi oppressos; in quo videbatur opinio de prouidentia diuina, et rerum humanarum cura rectaq gubernatione periclitari. Respondet autem Deus venturum Xpum qui omnia ad amussim appendat, atq ad æquitatem reducat; liberet suos ab inimicorum tam visibilium quàm inuisibilium iniurijs, pijsq et impijs promeritis reddat, vel suplicia, vel præmia. quæ certè in primo suo aduentu inchoauit, et in secundo perficiet. Vt ex multis ss. locis planum fit, vt latè probat Ribera in Habacuc, et Paulus satis indicat in ijs locis, in quibus hanc profert prophetæ authoritatem. Ribera

16. Ex His patet non rectè interpretatos fuisse, aut Paulum, aut Habacuc, illos, qui dicunt Prophetiam supra positam intelligendam historicè de Judæis, qui Babilone captiui tenebantur; qui post 70 annorum tempus, expectare iubentur liberationem per Cyrum: mysticè verò de Xpo intelligi posse, atque adeò à Paulo non tam ad literam, quàm per accommodationem applicari, et tanquam exemplum proponi xptianis in laborum stadio currentibus; quod olim dictum fuit Judæis in captiuitatis vinculis laborantibus. ~~excluditur Xpo Gasp. Sanch.~~ Sic Gasp. Sanch. cum alijs recentioribus. Rationes verò, quibus inductus est, vt hanc sequeretur opinionem, nullam vim habent. Nam, vt ij quos hortatur Diuus Paulus ad patientiam, Heb. 10. non victuri erant vsq ad aduentum Xpi ad Judicium; et tamen illius aduentus recordatio apta erat medicina laborum præsentium; Sic recordatio venturi Messiæ Judæos, qui in eius expectatione erant, consolationi erat; licet ipsis iam ex hac vita profectis venturus esset. æquè enim ad omnes, qui in Xpum crederent, illa consolatio spectabat. Neque verò obscurè vaticinium propositum fuit, cum omnia Xpum sonent. Si moram fecerit. Quis, nisi expectatus Xpus? expecta illum, nimirum qui in omnium ore erat, qui vmbris, figuris, typis, propheticis vocibus, quotidie designabatur, indicabaturq Xpus; et apertius, cum subditur, quia veniens, seu venturus, i. Xpus veniet et cetera.

Nec

Nec verò nouum, aut inusitatum in prophetis â re præsenti eleuari ad prophetiam de re futura, ut ipse fatetur; qui propterea timidè ingressus est hanc viam, cum grauium doctorum, et Sanctorum Patrum magis tritam pedibus videret aliam, quam nos tenuimus, cum Rib. Salm. et Tolet. Sequentium, autem verborum explicationem, quam Gaspar affert dum exponit, qui non fuerit obsequens sermonibus his duram subibit, ac ignobilem mortem, aut vitam aget nullo modo vitalem; qui verò fidem habuerit vitam viuet securam, et lętam, ut accidit illis, qui Hieremiæ credentes se sponte tradiderunt Chaldæis; quia omnino est aliena â sensu quem D. Paulus tenuit, et apertè declarauit, minimè mihi placet. licet enim servata proprietate verborum ille sensus non sit falsus; videtur tamen extortus, et ineptus, ad rem, de qua agitur. cum (ut ostensum est) de Xpo, non tam mysticè, et allegoricè, sed propriè, atque historicè propheta loquatur. Nec magis probandam existimo Castri expositionem, qui accomodasse arbitratur verba Habacuc extendendo vocabulum fidei ad fidem omnium promissionum veteris legis, in noua complendarum; cum propheta de fide restrictius locutus fuerit; de ea nempe, qua iubentur credere reuelationi ipsi factæ, et Iudæis propositæ de ipsorum liberatione per Cyrum. Non abnuo equidem vatem sacrum respectum habuisse ad captiuos, ad eorumque liberationem per regem persicum; sed omnino apertè, et in sensu proprio, ac literali de Xpo locutum; et de omnibus, qui in illum, siue tunc venturum, siue nunc venisse credere debuerunt. 17.

Nam et totum vaticinium pro primario fine Xpum habuisse certius est, quam ut probari oporteat. Sed ut fit in ecologis pastoralibus, in parabolis, seu alijs allegoricis, seu ænigmaticis locutionibus, ubi, aut verborum aut etiam rerum metaphora continuatur, licet plura per inuolucra, et ænigmata dicantur, tamen, licet rarò, aliquid apertè dicitur, et sine ulla specie metaphoræ, ut sit quò tendat fabula, seu allegoricus sermo quid spectet, intelligens auditor perspiciat. Hoc non solum in profanis, sed etiam in sacris scriptoribus cernitur, ut in Apocalipsi Joannis ostendit noster Alcacar, qui ex his, quæ nonnunquam apertè dicuntur, sensum totius Prophetici voluminis persecutus,

Castri exp. non admittitur.

Castri expo reprobatur.

Parabolici sermonis consuetudo.

Alcacar

tandem

tandem invenisse feliciter gavisus est. ita ergo in prophetis ille, qui dicitur transitus, seu a repraesenti abruptus sermo, non certe ab re est, sed maxime declarat mentem, finemque prophetae, ut est illud Isaiae 16. 1. cum toto capite praecedenti de Moab locutus fuisset, subito aggreditur, quasi rem nimis a proposito filo sermonis alienam, Emitte agnum domine dominatorem terrae de Petra deserti ad montem filiae Sion. quibus verbis aperte de Xpo pro satis initio [illegible] mox redit ad Moab, de quo loquebatur. Sic ergo fecisse Habacuc hoc loco ego non dubito. Cum enim sub typo captivitatis Judeorum, sub Nabucodonosore, soluendae per Cyrum, de generis humani captivitate per Xpum terminanda loqueretur, filum allegoriae abrumpens, seu involucra aenigmatis longioris explicans, atque in lucem proferens, Xpum propriis perspicuisque verbis indicavit; ita tamen, ut telam quam orditus fuerat minime dissecuerit; sed quasi sub tegmine contexuerit subtiliori, et preciosiore; et aurum lino interposuerit.

Margin: Transitus prophetae — Isa. 16. 1.

13. Illud praeterea notandum (ut agnoscas D. Paulum ad varias res confirmandas proferentem Habacuc sententiam hanc, maximam illi lucem attulisse) non solum prophetas locutos fuisse de adventu Xpi ut redemptoris, et liberatoris, sed etiam, ut vindicis, ac judicis; atque ita aliquando sub iisdem verbis, ac sententiis utrumque adventum, et primum, et secundum complexos prophetasse, Quod et hic patet fecisse Habacuc, contestante Toleto Rom. 1. 17.

Unde nata est expositorum diversitas, ut alii de secundo, alii etiam de primo interpretati fuerint, Quod recte quidem fieri ostendit Noster Pater Salmeron Prolegomeno 8. ubi plures sensus litterales aeque veros, et intentos a Spiritu Sancto sub eadem sententia latentes admittit, et comprobat.

Margin: [illegible] — Rom. 1. 17 Toletus — Salmeron [illegible]

Illa ratio interpungendi a Caietano allata, Iustus ex fide vivit, non videtur admittenda; quia non satis probat intentum: siquidem, et eadem ratione dici queat, Iustus ex lege vivit. Quod enim illa prior sit vita simpliciter, et absolute, sive aeterna: haec vero posterior secundum quid, et temporalis, nihil ad rem facit. Neque verba ipsa per se explicant. licet

Margin: Caietanus refutatur

ergo

Ergo vnus sit sensus, non tamen ad mentem Apostoli, qui inten dit probare Iustitiam, et vitam animæ ex fide proficisci, et non ex lege.

Theoria 3 de sensu huius loci: V. 12

Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in illis.

circa illud, Lex autem non est ex fide, non exigua est difficultas. Nam si cum Glos. ord. et interl. lomb. et S. Thomas, quos sequitur Barradas. interpreteris, asseres ~~interpreteris~~, Legem, quia promittebat terrena, et præsentia, dici, non esse ex fide, quæ respicit futura, invisibilia, et æterna; sed potius ex cupiditate esse, et ex timore, præcipuè secundum illos, qui eam carnaliter obseruabant. 19.

~~explicatio 1.a~~

Lex (inquiunt hi doctores) ~~autem~~ non est, i. non fit, non impletur ex fide mouente per invisibilium, et æternorum promissa diuina; sed potius impletur, si fieri potest vt impleatur, certè opera, quæ ipsa præcipit, fiunt ex cupiditate præsentium, terrenorum, visibilium; aut ex timore pœnarum statim infligendarum, puta lapidationis, aut alterius generis mortis corporalis ~~aut alterius~~. Hæc est explicatio Glosarum et S Thomæ atque lombardi et aliorum, in qua particula, ex. videtur sumi causaliter scilicet, vt innuat causam finalem, ac motiuam, seu impulsiuam ad opus, verbum autem est, pro fieri vsurpatur.

explicatio 2.a

~~Lex non est contexta ex fide i. ex præceptis fidei siue non est de credendis sed de faciendis, vel non mandat credere sed facere, vel non imperat fidem sed opera, Hæc explicatio Amb. Ansel. lyran. in qua ex. prepositio materiam seu obiectum exequendum significat.~~

~~Sed quæso amabo te bone lector ad probandum legem non dare vitam Iusto, quod esse proprium fidei positum est ex testimonio Habacuc, quod interest aut quam vim habet, motiuum faciendi seu implendi opera legis, non esse æternum aut futurum siue invisibile: ac materiam legi subiectam seu obiectam non esse credere sed facere. Nam si lex præcipiat credere~~

Ad

Margin notes: expo. Glosa Lombardus S Thomas Barradas. — Lex non fit ... — [illegible]

20 Ad hoc opponitur ab alijs, etiam ad ea promissa legis requisitam fuisse fidem, cum non statim implenda, sed futuro promitterentur tempore. Quare Heb. 11. laudat Apostolus illos patriarchas, qui deo fidem habuerunt, in ijs certe, quae in terra expectabant adimplenda sibi; ut cum Abrahamus exiuit ex patria, deo imperante, in locum, quem nesciebat. licet enim sub illis promissis terrenis aeterna laterent; tamen et de illis credebant Deo promittenti. Quis enim neget ex fide credidisse Abrahamum posteros suos post quingentos annos ex Aegypto venturos ad possidendam terram Chanaam sibi promissam. Et Noë ex diluuio se saluum egressurum; Et Joseph, ut ipse testamento fieri praecepit, sua ossa in terram promissionis deportanda. Patet igitur fidem esse etiam de rebus praesentibus, hoc est, de ijs, quae in hac vita complentur. ergo non satis apposite dicitur, legem non esse ex fide, quia non promittit aeterna, sed temporalia; et ex timore, et cupiditate inducit ad sui obseruationem, et non ex amore aeternorum.

~~Expo~~ 21 ¶ Si vero cum Amb. Lyr. Ansel. S. Tho. Lomb. Barrada interpretari velis, non esse legem ex fide, quia non tradat praecepta credendi. Sic enim ait Ansel. Lex non est ex fide, i. nihil mandat credendum; sed per timorem cogit ad faciendum. Lyrae verba sunt, Dicitur lex non esse ex fide, quia in lege veteri non fuerunt data praecepta de credendis. Hoc enim pertinet ad legem nouam, in qua facta est explicatio credendorum. propter quod lex vetus dicitur factorum, noua fidei. S. Thomas lex, inquit, scripta non est ex fide. quia non tradit scripto praecepta de fide; sed de operibus. Unde in lege scriptum est Qui fecerit ea (idest opera legis) viuet in illis. Addit Barradas ergo locutus est Paulus de lege, quo ad opera tantum, in quibus maxime sita erat. Quod obseruauit Aug. cum inquit, legem nunc pro operibus poni ab Apostolo, ut patet cum subditur Qui fecerit ea, scilicet opera, non eam legem.]

+ Titelmanus, Lex, inquit, vetus de fide, aut de credendo principaliter non praecipit, sed magis de operando.]

22. ¶ Sed contra videtur esse, quod dicitur Exo. 14. 31 Et crediderunt Deo. Et Moysi seruo eius. Et Deut. 6. 4. Audi Israel Dominus Deus noster, Deus unus est. Ecce primum praeceptum de fide est. propter haec testimonia dicunt alij non tradi praecepta principaliter de fide. Sic Dionysius.

Heb. 11. Fides ... Abrah. Noë. Joseph. 2. Expo. Ambros. Lyra. Anselm. Thomas. Barrad. Thomas. Barrad. August. Exo. 14. Deut. 6. Dionys. Titelm. Hugo.

Et

et nihil praecipi expresse credendum. ita Hugo Card. + Alij respondent ponderanda illa testimonia, quae de Judaica fide loquuntur, non de bonis aeternis consequendis, aut malis sempiternis vitandis; atque adeo non dicunt eruisse de peccato, aut potestate Daemonis; sed de terra Egypti. Nec rursus crediderunt Patri, et filio eius mediatori; sed Deo, et Moysi Seruo eius. Haec noster Salmeron. Haec 2.a exponendi ratio sic intelligitur.

+ Titelmanus lex, inquit, vetus de fide aut de credendo principaliter non praecipit sed magis de operando.

Lex non est contexta ex fide, i. ex praeceptis fidei; siue non est de credendis, sed de faciendis; vel non mandat credere, sed facere; vel non imperat fidem, sed opera. Haec explicatio Amb. Ansel. Lyran. in qua, EX, praepositio materiam seu obiectum exequendum significat.

Sed quaeso, amabo te bone lector ad probandum legem non dare vitam Justo, quod esse proprium fidei positum est ex testimonio Habacuc, quid interest, aut quam vim habet, motiuum faciendi, seu implendi opera legis, non esse aeternum aut futurum, siue inuisibile, ac materiam legi subiectam seu obiectam non esse credere, sed facere. Nam, si lex praecipiat credere, num ideo, quia ita praecipit, Justificabit, aut vires praestabit, quibus valeat, a quouis adimpleri? Minime vero. 23.

Ergo parum refert, quo motiuo inducaris seruare legem, aut de qua lex materia tradat praecepta, ut Justitiam pariat, vel non pariat. Quod vero lex vetus dicatur, lex factorum, et noua fidei, non propterea sequitur in noua lege non requiri opera, sine quibus fides inanis dicitur, et mortua, Jacobi 2. nec in veteri lege opera tantum fuisse absque ulla fide, cum in illo statu legis multi Justi vixerint, qui Justi non fuerint sine fide, ergo alia ratio magis congrua explicandi Apostoli ex Cogitanda est.

Addit Legion. aliam expositionem fatetur enim in Lege, si totum eius ambitum, et vniuersitatem praeceptorum considerés, nonnullarum rerum credendarum praeceptum haberi; sed negari tamen non omnino, et simpliciter, sed singulariter de credendo in Xpum in Lege Mosayca traditum esse praeceptum; ut videlicet ab eo salus, et Justitia petatur animi; in eoque 24.

spes, et fiducia collocetur. Nam, etsi haec fuit ab hominis primo lapsu
unica ad Justitiam consequendam via, per fidem nempe Xpi; Christi Fides ... via ... Justitiam
quam qui ingredi nollet salvus esse non posset: tamen haec ne
cessitas non manabat a praeceptionibus, et sanctionibus Mo
saycae legis, sed multo ante a Deo omni hominum generi praes
tensa fuerat. atq[ue] praecepta. Itaq[ue] de ista fide nihil nominatim
lex sanxit, sed ad id modo sua retulit praecepta, ut illum
populum in earum rerum fide, quae omnibus erat populis, et
hominibus necessaria, retineret, excoleretq[ue] ipsum, et veris
de Deo opinionibus imbuendo, et in iis exercendo caeremoniis Fides ... quales ...
ac ritibus, qui earum Xpi rerum, quas credi necesse erat, imagi
nem continerent. Quare Paulus verissime, Lex, inquit non
est ex fide, nimirum ex fide Xpi. Nam, etsi ad illam Lex non est ex fide
respicit, et se totam refert, tamen eius neque cognitionem
lex prima docuit; neque usum, aut necessitatem in vitam
induxit. Et ideo, ut observes totam legem, non ex eo conseque
tur, ut hanc fidem possideas, quae extra legis praeceptorum
versatur ambitum; et ob eandem causam, neque Justus apud
Deum eris, apud quem ratum est, et firmum, neminem fu
turum Justum sine ista in Xpum vigente, et valente fide. Hac
25 tenus ex Legion. Sed haec responsio non omnino satis facit,
quoniam nec ipsa quidem totam exhaurit difficultatem:
Apostolus enim legem ea ex fide esse, negat, ex qua vivere
Justum affirmavit; sed Justum vivere ex fide, tradit ipsa lex
id est vetus testamentum, cuius pars est vaticinium prolatum
ex Habacuc. Ergo non satis considerate dicitur in tota univer
sitate legis nihil de fide Xpi praeceptum, ac traditum. Imo, cum fides
(ut refert Amb.) plenitudo legis sit. Atque (ut docet Apostolus)
Xpus finis sit legis, videtur universa lex loqui Xpum ipsum
commendare, ac praecipere; praesertim, cum non solum per
typos, sed expressis etiam verbis, Moses praescripserit illis,
quibus legem dabat. ut Xpum reciperent, et audirent, tan
quam ipsum, Deut. 18. Prophetam inquit, suscitabit tibi Do Deut. 18
minus Deus tuus, sicut me ipsum audies. Acto. 3. 22 Quoni Act. 3. 22
am Prophetam suscitabit vobis dominus Deus vester de fratribus

vestris.

dietis, tamquam meipsum audietis. Hæc Petrus de xpo. neque effugium tutum, si
vt, si dicas cum Salmerone, Moysem hanc prætulisse sententiam, vt prophe
tam, non vero, vt legislatorem; Neque enim hoc verum est, et si verum esset
nihil ad rem facit.

Hieron. Rom. 10. in illud, Qui fecerit homo viuet in ea, sic ait. Nemo
enim illorum viuit, quia in hoc tempore nemo perficit legem sine xpo.
quia, et hoc legis est, vt ipsi credatur. quæ sententia à nobis hîc dicta cōfirmat.

Alij rectius aiunt, ideò dictum à Paulo non esse ex fide legem, 26.
vel in lege non contineri fidem, quippe quæ non credentibus, sed facien
tibus nominatim, atque disertè præmium vitæ promitteret: qui ea, inqui
ens, fecerit, viuet in eis. Hæc explicatio, quam affert Legion. videtur
esse Œcumenij, qui ita Paulum explanat: Justus ex fide viuet. (græ
ci sequuti contextum græcum, viuet, legunt) Nam vnica est, inquit, fides
viua, quæ iustificat; lex autem non est ex fide, sed ex operibus. quod
inde manifestum est; Nam, qui fecerit ea homo, viuet in ipsis. Itaque
per opera videtur esse in lege salus, et non per fidem. Hæc autem
eadem videtur esse expositio Theodoreti, et Augustini, quam supra
dedimus. n. 4 et 5.

In hac expositione verbum, est, videtur positum pro habet vim,
seu vitam, vt explicat Œcumenius, et particula ex, efficientem causam
indicat, vt sit sensus, lex non habet vim iustificandi ex fide, sed ex
operibus. q. d. opera sunt, quæ in lege vitam præbent. Qui enim fe
cerit ea viuet in eis. non autem fides, quam supponimus non esse
legi adiunctam, sed ab ea seclusam, et separatam, vti est in illis, qui
perseuerant in Judaismo, neque xpum suscipiunt, vel vtrumque
miscent; in ijs enim fides non est, sed legem absque fide profitentur.
quod modo insinuauit Hieronymus.

Huc spectat illa expositio Caietani, quam sequitur est al
ter cardinalis Seripandus; Lex non est ex fide, idest, Justitia
legis non est Justitia ex fide, imo è regione condiuiduntur, fides,
et lex operum; iustitia fidei, et iustitia operum. de hoc vide infra

Tenuerunt etiam hanc explicandi formam Vatablus [In lege,
inquit, nusquam scriptum est, hominem ex fide victurum, sed tan
tum, si quis eam opere perficiat.] Et Clarius, Lex autem non est
ex fide, cum enim dicat lex; qui fecerit ea, viuet in eis, significatio
fit, Justificationem legis ex factis legis esse expectandam, non ex
fide; lex enim non nouit gratiam, vel condonationem, sed tan
tum exactionem; atque hoc est, quod hîc dicit: Qui fecerit ea, viuet
in eis, et quisquis non fecerit, morietur, siue, vt supra dictum est, Ma
ledictus erit, quod autem in libris Moysis expiationes quædam permittuntur,

non legis est, sed authoris legis condonantis, per quæ lex violata fuerit, ex diametro enim pugnat cum lege condonare, cum naturæ illius sit debitum exigere, lex enim non, vt quenquam iustum faciat, lata est: sed, vt in iniustos coerceat, et accuset. quare eleganter, et verè dictum est, bonas leges ex malis moribus natas esse, et iusto, ne legem quidem positam esse; et paulo post, legem propter transgressiones positam esse.

27 Mihi hæc videntur vera; et propria huius sententiæ Pauli, Lex non est ex fide, explicatio. Quam retulimus ex Œcumenio, Augustino, Legionensi, Caietano, Seripando, Vatablo, et Clario; qui ultimus optime explanat. eamdem supra in scholijs huius versiculi indicauimus cum Theodoreto, Chrysostomo, et Vasquez.[a] Qui apertissimè ostendit de lege loqui Paulum, vt de re diuersa, ac distincta à fide. legem verò exigere opera, non ex se iustificare; fidei uerò proprium esse iustificare. Sed neque fides in adultis sine operibus, hoc est, ociosa, ac mortua Justificat; neque lex, si præsto sit fides et auxilium gratiæ, qua impleatur, desinet iustificare; Diuerso itaque modo procedit lex, atque fides; Nam lex in actione consistit, exteriora opera exigit, de interioribus nihil curat; operantibus præmia pollicetur, eaque præcipuè temporalia, et visibilia; non facientibus maledictum comminatur, et duras pœnas, ac maximè mortem. Fides ad supernaturalia excitat, æterna promittit, interiora, et spiritualia respicit, inuisibilia appetenda suadet, atque ita hominem rectè ordinat, et componit. Lex absque fide perfectè seruari nequit, verum etiam si seruetur (ut aliàs diximus) iustificare nequit,[+] Fides radix est Justificationis, nec lege opus habet, vt Justificet. Lex igitur non est ex fide orta, nec, (vt sic dicam) filia fidei est, vt vtriusque par sit conditio; sed lex regula est operum, fides lux interius illuminans, et Deum indicans, propter quem opera fieri debent. sed de his fusius infra. Alias nunc non minus molestas, ac difficiles quæstiones dissoluere pergo.

[a] Ro. 6. 7

[+] quia non spiritum gratiæ continet, neque dat, neque fit iustificatio.

Theoria 4 super illud
Qui fecerit ea, viuet in illis.
ex versu, 12.

28. ~~Quum illud qui fecerit ea, viuet in eis~~ Leui. 18. 5. sic scriptum in vulgata. Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo, viuet in eis: ego Dominus. Ezech. 20. 11. et dedi eis præcepta mea, et iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo, viuet in eis. Hæc vltima verba iterantur inferius V. 13. et rursum V. 21. Sic, quæ, cum fecerit homo, viuet in eis. Citantur verò ab Apostolo Rom. 10. 5. sic. Moyses enim scripsit, quoniam Justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea. Patet

[...]itur hoc loco Paulum Levitici authoritatem protulisse, et potius ad Moysem
[re]spexisse, quam ad Ezechielem. Manifestum etiam est pronomen
[...] non referendum ad nominatiuum Lex, qui praecessit hic, sed ad judicia,
[de q]uibus est sermo in levitico. Sumpsit Paulus illa precise verba, que suo institu
[to] seruire poterant; posuit autem ea pro que, seruans potius sensum, quam
[ve]rba. Sicut ad Rom. 10. posuit iustitiam, quae ex lege est. cum Moyses dicat
[le]ges, atque Judicia, sed iam saepe monui Paulum, sensum sequi, magis
[qu]am voces in allegationibus veteris testamenti.

§. 1. De qua uita sit sermo in lege veteri.

29.

Questio est, de quanam vita loquatur Moyses in dicto testimonio? Chrysost.
et Oecumenius, et Theophy. de spirituali vita intelligunt, quam tamen ne
minem consequutum dicunt; quia nemo legem adimplere potuerit. ver
ba sunt Chrysostomi Rom. 10. Hom. 17. que ex lege est iustitia inde constat,
ut que mandata sunt, adimpleantur. Neque enim alias licet in lege Justi
ficari, nisi eum, qui cuncta adimpleuerit. Id vero nemini dum possibile
factum est. Intercidet itaque Justitia illa: fidem tamen si quis habet, is etiã
legis finem habet, atque adeo Justus est. Quid enim lex vult, nisi hominem
[ju]stum facere. Hunc vero finem xpus magis per fidem assequutus est.
[N]on est igitur, quod timeas, velut legis trangressor, post quam ad fidem acces
[ser]is; tunc enim legem transgrederis, quando xpo propter eam non credis,
[q]uod si illi credideris, et hanc implesti, et multo plura, quam ea praeceperat;
multo siquidem maiorem iam accepisti Justitiam. Haec sunt Chrysost.
verba, atque sententia breuius collecta.

Oecumenius, Non ergo, inquit, saluus fieri potest, qui ea (scilicet praecepta) non
impleuerit, quae in lege habentur; quia igitur nullus hominum ea compleuit,
excidit Justitia, quae per legem erat, et inutilis facta est. Theophylactus sic
Chrysostomum coartat, atque summat, Moses asserit per opera iustificari ho
minem, opera vero nemo inventus est explere; itaque in lege non est possibile
Justificari.

Cardi. Tolet. super Rom. 10. 5. in hac sententia, illud non admittit, quod supponere
videtur, si quis totam legem veterem seruasset suis viribus accitra fidem, eum
Justum futurum; quoniam obseruatoribus illius legis non erat promissa vita
spiritualis, que in Justificatione animae sita est, sed temporalia bona dun
taxat.

Vnde etiam si omnia legis mandata seruare quis posset, nisi xpi fides esset, nunquã coram Deo Justitiam habuisset. Quare fides, inquit, necessaria est, non, vt seruentur præcepta legis, et sic seruantibus iustitia detur. quamuis sine fide omnia seruari nequeant, et ad plenam obseruationem necessaria sit fides xpi, sed necessaria est ad Justitiam, quę in remissione peccatorum, et in reconciliatione cum Deo consistit, quę non potuit haberi per omnia mandata legis, etiã simillies impleri omnia possent, Itaque legis obseruatio non affert iustitiam, quæ coram Deo est; non propterea, quod omnia mandata impleri nequeunt, sed quia quantumuis impleri possent, non habebant etiam impleta vim iustificandi, sed virtus, et efficatia xpi est, quæ datur per fidem ad iustitiam. Hæc Toletus.

P. Gabriel Vasquez 1. 2. disp. 189. c. 4 et in epist. ad Rom. 10. et ad Galat. 3. accerrimè defendit, et probare nititur, non de temporali vita, sed de spirituali; hoc testimonium esse intelligendum, primò quia sic rectè explicatur textus Pauli; vt ipsius ostendit paraphrasis. (quam supra retuli) deinde quia Ezechiel in illo cap. 20. u. 13. 21. loquitur de vita spirituali, sicut in præcedenti cap. 18. v. 21. et vsque ad finem. Similiter Moyses leuit. 18. 5. nam loquitur de obseruatione omnium mandatorum, cum qua semper est coniuncta vita spiritualis, vti significauit xpus Math. 19. 17. Si uis ad vitam ingredi (nimirum æternam) serua mandata. et Luce 10. 25. 28 legis perito interroganti, Quid faciendo vitam æternam possidebo, hoc, inquit, fac, et viues. et Rom. 2. dicitur, factores legis iustificabuntur. Est autem sermo de lege decalogi, quia re vera nemo totam implebit per gratiam Dei, quin eodem Spiritu gratię iustificetur. In huius enim obseruatione fere tota nostra vita consistit; cum alia præcepta supernaturalia rarò nobis occurrant; hæc autem quotidie occurrunt; præsertim quæ negatiua dicuntur. Præterea ex Ps. 18. idem confirmatur, nam eodem modo, quo hîc dicit Paulus, Qui fecerit ea, viuet in eis. ibi dicitur, Lex domini immaculata, conuertens animas, et præceptum domini lucidum; non quia ipsa litera legis præstet vires obseruandi, et faciendi ea, quę in ipsa præcipiuntur; sed quia id, quod præcipit sanctum, et bonum est. Ita etiam ad Rom. 7. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et Justum, et bonum. quod non alia ratione dicitur, nisi quia ea, quæ præcipit sancta, et iusta sunt, atque pia; ita et qui fecerit ea, viuet in eis. Rursum confirmatur ex Augustino lib. de spiritu, et litera cap. 29. qui de hac vita spirituali loquitur; cum ait, opus enim, quod qui fecerit, viuet in eo, non fit nisi à iustificato; Justificatio autem à fide impetratur. Vtroque igitur modo potest explicari illud, Viuet in eis, vel faciendo post iustificationem,

(vt

ut ait Augustinus] ut comparetur æterna gloria; vel faciendo ea ante iustificatio nem, ut tandem à Deo Justificationem, ac proinde vitam spiritualem con sequamur.] Hactenus Vasquez. Hanc sententiam sequitur Estius hîc, et Rom. 10. 5. ijsdemque probat argumentis, addit etiam vitæ longæuitatem por tionem esse premij illius, ut viuas. ut patet 1. Timoth. 4. Pietas promissio nem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ. et Ps. 33. Si vis dies videre bonos etc. 1. Petri 3. citatur, et Math. 5. Beati mites etc. Author citatus infra q. 4. lex vetus terrena promittebat suis cultoribus non sola, nec tanquam ultimum præmium bonorum operum; sed tamquam quibus homines in vitaret, alliceret, et moueret ad sui obseruationem. Solet enim quisque talibus promissis incitari, et flecti. vide plura infra.

§ 2. Autores referuntur, qui in lege temporalia duntaxat bona promissa fuisse sentiunt.

Gaspar Sanches in Ezechi. 20. 11. de temporali vita interpretanda hæc 30.
testimonia, magis probat, et præsertim Ezechielis. 1.um quia omnia testimo nia illa, ad quæ spectare potuit Ezechiel, de re tantum videtur loqui temporali; quam Deus his, qui legem seruauerint, promisit. ut Deut. 30. 19. et 16. Leuit. 18. 5. 29. et 20. 22. et 22. 9. Deinde, quia supplicium, quod in eo capite intentat Deus, corporale est, aspectabileque; ut patet ex eo, quod ab inferendo abducitur, ne gentes male sentiant, et in suspicionem veniant adversus Deum; accusentque, vel impotentiæ, vel perfidiæ. v. 9. 14. 22. ob spirituale tamen suplicium, quod oculis non patet, nihil erat à gentibus blasphemia adversus Dei nomen timenda. Hoc idem oppo suit Moyses Deo exo. 32. 12. Ne quæso dicant Ægiptij, callidè eduxit eos, ut interficeret in montibus etc.] adde eum Cornelio in Leuit. 18. 5. ar gumentum esse, ut credatur ibi de vita temporali esse promissionem; quod passim Judæis bona terrena, et temporalia, non cælestia, et æter na promittat Deus, ut exo. 23. 26. Deut. 7. 13. Isai. 1. 19. Agæi 2. 20. Malach. 3. 10. quin etiam Cald. pro viuet in eis, habet viuet vita sæculi; idest, temporali, licet Biblia Regia habeant sempiternam. Interpretandum ergo vult Corn. viuet vita diuturna, et prospera. (adde etiam cum Prado, et Sanch. in Ezech.) Plena delicijs in terra nem

pe

lacte, et melle manante, idest, omnium deliciarum genere affluente; viuet que diu in eis, idest, per ea, vel in eorum obseruatione. eodem modo Mariana interpretatur Ezechielem 20. 11. Viuet, idest, sospes erit, euadet mala, et mortem. Legion. cum Hieronymo argumentum sumit ex illo addito in eis, vt probetur de vita temporali duntaxat esse sermonem à Moyse institutum, Leuit. 18. Si enim dictum fuisset viuet absolutè de vita animi, siue spiritus, quæ simpliciter vita dicenda est, intelligeretur; sed cum addatur in eis, liquet non aliam promitti vitam, nisi quam ipsa lex dare potest, idest, temporalem, et corpoream, et cuius auferendæ habet plenam potestatem: quare dum non aufert, reddere dicitur. vnde viuet pro non morietur positum videtur, contrarium nempe pro contradictorio; vt inverso ordine apud Joannem 6. mortui sunt, pro non vixerunt. Joan. 6
Sic enim rectè constat sensus illorum verborum Xpi vers. 49. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, et mortui sunt; qui manducat hunc panem viuet in æternum. vide Pradum Ezech. 20. 11. qui non vult Paulum concedere legi, vt ministra sit vitæ, sed tantum mortis, ex illo 2. Corint. 3. 6. litera occidit, Spiritus autem viuificat; idest, lex exarata literis hebraicis in tabulis lapideis, vim habebat morte damnandi transgressores; vnde dicitur ministrasse mortem, ibidem; viuificandi verò solum habet vim spiritus gratiæ in corde difusa. Ita Pradus.
31. ¶ Maldonatus in Ezech. 20. 11. viuet in eis, idest, quæ satis erant, vt quicumque faceret, capite non plecteretur, sicut vos hodie plectimini, quia non fecistis.] Trexo hîc ex antithesi alterius versus 25. Dedi eis præcepta, non bona, et Judicia, in quibus non viuent: explicat v. 11. quæ faciens, viuet in eis. Si viuent, quomodo non viuent? et quomodo non viuent? si quæ faciens homo viuet in eis? Rt. verò, viuent, quoniam non occidentur, tanquam legis transgressores; non viuent autem, quoniam Justus ex fide viuet. Qui igitur fecerit legem viuet sed apud homines, non apud Deum. Hæc Trexo, quæ ex Dionysio in Ezechielem videtur mutuo sumpsisse. Dionys.

Mor Inst. Moral. lib. 6. c. 2. q. 2. sic explicat Ezechi. 20. 25. Dedi, idest, dabo (preteritum pro futuro ob certitudinem more prophetico) eis, præcepta non bona, idest, leges asperas, et intolerabiles; dum scilicet trado eos in manus, et potestatem dominorum, qui durè, et acerbè tractent; imponant tributa, et onera grauia; et iudicia, in quibus non viuant. Nam, qui præcepta mea seruare noluerunt, quibus vita hac gauderent, in captiuitate constringentur facere, quæ non dabunt vitam, quam ipsi tanto tempore desiderant.

§. 3. Quæ fuerit sententia Hieronymi Pradi circa locum Ezechi. 20. 11. etc.

32 Pradus in Ezech. quæ faciens homo viuet in eis 1.um inquit, non esse de vita

gratiæ, seu iustificatione peccatoris Sermonem Prophetæ; cum constet ex Apostolo ad Rom. 3. 20. Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. alioquin si per legem daretur Iustitia, vt idem ait ad Galat. 2. 21. ergo gratis Xpus mortuus esset. 2. nihilominus locum intelligi posse de iustitiæ augmento, vel conseruatione in vita gratiæ; vt videtur Theodoretus intellexisse. qui enim aliàs ex Xpi fide Iustificatus per gratiam, opera decalogi impleuerit, absque dubio in Iustitia creuerit, et vitam gratiæ, quam possidet tuebitur; et magis, ac magis stabilietur; quamquam hic sensus non videtur satis ad mentem Vatis accommodatus.

Quare Hugo Card. et Dionys. licet ita exponant Ezechielem, tamen priorem sensum de vita temporali; vt primarium, ac indubitatum sequuntur, similiter Pradus explicat Chaldeum paraphrastem, cum dicit Viuet vita sempiterna; scilicet supposita obseruantia legis ex fide, et charitate; si tamen ipse hunc attigit sensum; certè haud scio an Prophetæ attigerit mentem. is enim (et sit hoc tertium) hoc loco nihil adijcit promissionis cultoribus legis; sed duntaxat id repetit, quod à Moyse promissum fuerat, cum legem populo ferret. Disertis autem verbis testatur in Deut. 30. 19. se proposuisse ob oculos eorum mortem, et vitam corporalem; hanc quidem legum cultoribus, illam verò earum transgressoribus. Testes, inquit, inuoco hodie cælum, et terram, quod proposuerim vobis vitam, et mortem, benedictionem, et maledictionem; elige ergo vitam, vt, et tu viuas, et semen tuum, et diligas dominum Deum tuum, atque obedias voci eius, et illi adhæreas. (ipse est ~~etenim~~ enim vita tua, et longitudo dierum tuorum) vt habites in terra pro qua iurauit dominus Patribus tuis Abraham, Isac, et Iacob, vt daret eam illis. et paulo ante dixerat. V. 16. vt viuas, atque multiplicet te, benedicatque tibi in terra, ad quam ingrederis possidendam. etc. Enimverò licet sub ea vita, et morte temporali; spiritualem etiam, et æternam intellexisse videatur legislator, ijs potissimum verbis; ipse est enim vita tua, et longitudo dierum tuorum. Ceterùm magno cum discrimine; nam mortem vtramque, idest, corporis, et animi promerebantur quidem delinquentes in legem; vitam verò vtramque non continuò merebantur custodientes legem ex operibus ipsius; sed temporalem sanè, propter legem impletam tuebantur; spiritualem verò ob fidem in Xpum mediatorem assequebantur, et ex gratia Spiritus Sancti conseruabant, et augebant; promittebaturque cultoribus ex vi operum legis vitam propriam conseruare, et prorogare multo tempore. tum etiam nomen

in posteros permulta saecula diffundere: vitam autem gratiae, et aeternam praedic tis adumbratam bonis, aliunde quam ex lege quaerere necesse erat. Cum ergo Propheta dicat, quae faciens homo vivet in eis, idest, propterea et ex eorum vi, consequens est illum non de spirituali, sed temporali vita esse locutum, idest, quae merces erat legis observantiae.

33. ¶1.um dictum probatur recte; nam idem Apostolus dicit Gal. 2. Scientes quia non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Xpi, et nos in Xpo Jesu credimus &c. intelligit itaque opera legis viribus naturae facta, ac sine fide non justificare: ~~facta autem ex fide, et auxilio Dei justitiam gignere~~. Praeterea negat ex lege esse justitiam, idest, ex vi legis solum, quod eius litera (vt loquitur August. de spiritu, et litera cap. 29.) extrinsecus, vel, vt legeretur, apparuit, vel, vt audiretur, insonuit. Si enim ista vis inesset legi, vt lecta, vel audita justificaret, recte inferretur, ergo gratis Xpus mortuus est.

2.um vero certissimum est, an autem sit secundum mentem Vatis Ezechielis, satis supra declarat Vasquez, et inferius ostendam.+

+ Certe (vt notat Xuar. de leg. lib. 9. cap. 7. f.) lex quia merendi virtutem dare non potuit neque augmentum justitiae dedisse dicenda est. Verum qui illam servabat, per bonos actus morales factos ex fide per charitatem operante merebantur de condigno augmentum justitiae, et praemii aeterni, non quidem ex vi legis jubentis, et non invantis sed ex vi justitiae, et gratiae auxiliantis, atque divinae promissionis, quae omnia meritis Christi venturi fideles illi referebant accepta.

3.um denique licet prima facie extorquere assensum videatur, tamen contra se habet Pauli auctoritatem; qui Rom. 10. 6. et sequentibus supponit illo in cap. 30. sermonem esse de fide; quae prope esset in ore, et corde; per quam consummata lex justitiam affert. Itaque constat, si vim habet argumentum Apostoli, ibi Mosem locutum de observatione legis, non sine fide Xpi, et gratia Dei; siquidem nemo his destitutus illam servare poterat, praesertim decalogum. Sic autem observans non dubitatur, quin vitam aeternam consequeretur; quinimo, et vitam temporalem diutius prorogaret, et alia consequeretur, quae ibidem promissa sunt, tanquam partem premii obedientiae, et pietatis; vt supra dictum est ex Estio. Quod vero ex vi legis, seu ex promissione eius detur vita temporalis, et ex vi fidei vita aeterna, acute dictum est, sed non magni refert ad rem propositam; siquidem, vt, fidelibus relinquentibus temporalia, promittit Xpus centuplum accepturos, et vitam aeternam possessuros. Matth. 19. 29. ita servantibus legem, quod nisi cum fide facere non valent, promittit, et temporalia, et aeterna. Quamvis dicat Oleast. Levit. 18. 5. nunquam se in lege invenisse promissionem aeternorum bonorum, sed solum temporalium. Verumtamen intelligere oportuit sub figura temporalium bonorum latuisse promissionem aeternorum bonorum. vt infra declarabimus N. 52 et seqq.

Certum est enim illos sanctos viros, Patriarchas, et Prophetas (vt ait Augustinus) minime deditos fuisse his ce rebus terrenis. Intelligebant

omni revelante sibi spiritu sancto Dei, quibus modis Deus per illas res omnes gestas, et dictas futura figuranda, et prænuncianda decerneret, magisque desiderium eorum de nouo testamento erat; sed præsens functio corporis ad significanda bona ventura pollicitationibus veteribus præbebatur. ita illorum hominum, non tantum lingua, sed et vita Prophetica fuit; carnalis autem populus promissis vitæ præsentis inhærebat. de quo in populo nihilominus etiam futura significabantur.

§ 4. Quomodo intelligendus hic textus Sed qui fecerit ea viuet in eis.

34.

Sic itaque explicatur Apostolus hoc loco, Sed subaudi dicit lex qui fecerit ea, nimirum præcepta, et Judicia, viuet in eis, idest, dum fecerit viuet vita hac temporali; et de hac intellexerunt communiter interpretes in Leuit. in Ezech. in Paul. ad Rom. 10. et ad Gal. 3. ex quibus vide Amb. Augt. Hierony. Anselm. Dionys. Lomb. Brun. Primas. Abulens. Adam. Claud. Caiet. Serip. Clari, Batab. Sà Cathar. Ganai, Trex. Sotum, Ariasm. Prad. Cornel. Justin. Gasparem Sanct. Tolet, Salm. Oleast. Mariana. Arbore. Qui tamen non inficiantur eos, qui ex fide Dei gratia præeunti seruarent legem, ex ea obseruatione obtenturos vitam æternam; vnde, inquit, Sa, viuet vita æterna, si debite seruet ex fide, et deuotione. Abulensis verò, non ex legis vi, sed ex intentione legem seruantis per fidem. 35

Sic arbitror intellexisse omnes illos, qui citantur à Vasquez, August. Hierony in paruis commentarijs, et xpum, cum dixit adolescenti; Serua mandata, et legis perito, Hoc fac, et viues, Ita distincte declarant Hugo Card. Dionys. Claud. Anselm. Gasp. Sanct. Pradus, Estius, qui sic explicat hunc sensum, Lex autem non est ex fide, sed, idest, tametsi dicit, qui fecerit ea, quæ in lege scripta sunt, viuet in eis vita gratiæ, et Justitiæ. quod non debet intelligi ex vi legis, sed ex vi fidei, et gratiæ eam vitam contingere; vt supra dicebat Pradus, infra etiam dicetur.

Azor inst. moral. lib. 6. cap. 30. fine, virtute veræ fidei, obedientiæ, et Charitatis, cum quibus victimas offerebāt in illis, et per illa viuebant offerentes; placabatur autem illis sacrificijs, non eorum virtute, sed merito xpi, quem cum vera fide, et Charitate offerentes typicè profitebantur. —

§. 5. Soluitur obiectio de duplici iustitia Legis, et fidei,

35 Verum adhuc superest difficultatis non parum. Ex auctoritate enim Apostoli Rom. 10 duas apparet esse Iustitias interse distinctas, alteram quidem ex lege, alteram verò ex fide. Vnde sequi etiam videtur, vt Iustitia ex lege ea sit solum, quæ seruat vitam temporalem, seu corporalem, qualicumque obseruatione legis exteriori; vt ita de eo, qui eam obseruat dicatur, viuet in eis, nempe vita corporali; Iustitia autem ex fide ea erit, quæ præstat vitam spiritualem. Quæ doctrina ex superiùs dictis videtur etiam apertè colligi.

Huic obiectioni, vt occurramus, operæpretium esse reor paulo enucleatiùs locum exponere à principio illius cap. 10. ad Rom. Mens itaque Apostoli eò spectare videtur, vt errorem eximat suæ genti, hoc est, Iudæis, quo decepti putabant sola lege sua, idest, Mosaica posse se Iustitiam obtinere suis viribus, obseruando eam, absque fide, et gratia xpi. quo verò libentiùs, et auidiùs, illi percipiant, quæ dicturus est, mollit eorum animos suam erga illos beneuolentiam ostendens. Itaque ait.

Paraphrasis

In 7. priores versus cap. 10. Epist. ad Rom.

36. Fratres, ita vos appello, qui ex Iudæis xpo adhæsistis, et eamdem mecum tenentes fidem, sub eadem Ecclesia matre, et magistra veritatis militatis Deo, æternam sperantesque salutem. Attentè percipite, et animis vestris mandate, quæ dicam: certa sunt enim, ac verissima, profecta que non ex odio, aut inuidia, quæ à me procul absunt; sed ex intimo potius amore, quo prosequor eos, qui ex nostro genere sunt, et ex vehementi desiderio, quo proximis meis veram exopto salutem. Quare, et zelo veritatis ductus, et cura conuersionis eorum sollicitus valde, frequenter Deum oro, et continuis obsecrationibus diuinam bonitatem deprecor, vt eis lumen suum ostendat, et oculos mentis aperiat; vt salutis æternę viam, veram que Iustitiam, et sanctitatem coràm Deo, et videant, et apprehendant. Hoc est illud. voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem. q. d. et affectu, et effectu eos amo, dum corde, et ore, idest, mente, et Spiritu oro pro eis. V. 1.

37. V. 2. Et huius meę voluntatis, vt rationem proferam, testor illis, et ingenuè fateor, verissimè que affirmo, me ita intellexisse, itaque interpretari, quæ illi faciunt, vt persuaderi mihi facilè patiar, non illos quidem malig V. 2

nitate, sed Zelo potius Dei, eiusque diuinæ legis, quam per Moysem à Deo ac=
ceperunt, amore, et reuerentia commoueri, et pertrahi, vt Xpi Euangelio resistant;
fidem eius oppugnent; et prædicationi nostræ, et aliorum Apostolorum Xpi
pro viribus suis, quantum possunt, vehementer adversentur; tamen hanc=
eorum æmulationem, et Zelum scientia carere, et ex errore proficisci, vt in
me ipso expertus sum aliquando, non minus certum esse eadem obtestatio
ne confirmo: idest, Testimonium enim illis perhibeo, quòd æmulatio=
nem quidem Dei habeant, sed non secundum scientiam, q. d. Zelo es
el suyo mas indiscreto.

V. 3. Si quæratis, in quo se ostendat iste Zelus, in quo etiam inscitia, et error. 38.
Dico eos quidem tanta ignorantia laborasse, vt in quo sita sit vera iustitia,=
quæ ex Deo est, et homini datur, vt à peccatis liber Deo reconcilietur, prorsus
nescierint. Ex hac vero ignorantia, ex altera autem parte, legis suæ anti=
quæ amore ductos, notitia elatos suam Justitiam, hoc est, quam ex obserua
tione legis suæ, viribus suis, idest, naturæ vi, et potentia absque Dei adiuto
rio, se habere posse credebant; ita studiosè voluisse, vel potius ambitiosè
omnibus vijs +~~studuisse~~ stabilire, firmare, et sarctam tectam conservare; + studuisse
vt, dum humanæ cuidam Justitiæ, et quæ solum apud homines laudem ha=
bet, vel certè, quæ nulla est, atque adeò nec laude vlla digna, studium, ope=
ramque impendere nituntur; Justitiam Dei, qua Deus homines Justos facit,
quæ ex dei fide, gratiaque promanat, non assequantur. neque Deo authori,
V. 1. neque eius gratiæ submittere mentem, voluntatemque subdere vlla ratione
voluerint, hoc ita dicit, Ignorantes enim Justitiam Dei, ecce inscientiam,
et suam quærentes statuere, ecce Zelum, et æmulationem, se Deo, suam Jus
titiam Justitiæ Dei, hominem Deo, humana diuinis opponunt; hinc
error immanis, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Atque adeò iam sub gra
tia nolint esse, sed sub lege, ideò (inquit, cum Paulo, August. de gratia,
et libero arbitrio cap. 12.) eis dominabitur peccatum, à quo non fit homo
liber lege, sed gratia; nam lex reos facit iubendo, non adiuuando eos, qui
sub ea sunt.]

4 V. 4. Hæc verò omnia illis obuenisse patet, quia Xpum expectatum tan 39.
diu, et promissum in ipsa sua lege, iam advenisse non crediderunt; neque
recipere voluerunt; per quem lex implenda, eius obseruatio consummanda,
et perficienda est. atque adeò vniuersis, qui credunt in eum, impertienda
per fidem gratia, et communicanda Justitia, qua à peccatis exuti, Deo seruiant,
V. 2. eiusque mandatis obtemperent. itaque inquit, Finis enim, cuius gratia
lex data est, terminus ad quem perveniens cessatura erat. Scopusque eo
rum omnium, quæ in lege contenta sunt, quem respiciunt, ad quem tendunt,
et ordinantur. imo et consummatio ipsa, et perfectio, siue adimpletio, et

obseruatio legis, Xpus est. Sine cuius cognitione, et fide, neque lex obserua
ri; Sine cuius merito, et adiutorio Justitia vera obtineri nequit; qui omnibus
certè in ipsum credentibus, vt oportet, author, et effector iustitiæ propositus
est. Hoc breuiter dicit, finis enim legis Xpus ad Justitiam omni credenti,
siue ex Judæis, siue ex gentibus. Quicumque igitur in illum credit, et legem
implet, et iustitiam consequitur: absque hac fide in Xpum, nec lex impletur,
nec Justitia habetur. vnde liquet Judæos non credentes, Justitiam nullam
habere, neque enim Justitiam Dei habent, neque legis; siquidem neque
hanc obseruant, neque Deo parent. Inanis ergo eorum conatus, dum se
Justos ex legis obseruatione statuere quærunt; Operam nimirum per
dunt, sine Xpo, et sine eius fide viuentes.

40 V. 5. Si uero testimonia Scripturarum desideratis, ad hæc confirmanda,
quæ hactenus docui, et apertè cognoscere Justitiam veram sine fide Xpi
nunquam potuisse ab vllo homine comparari; nec propria industria
obseruantem legem ad hanc Justitiam pervenisse, Audite.
Moyses enim Leuit. 18. 5. loquens de iustitia legis, scilicet, quæ ex obserua
tione, et impletione legis existit, ita ait, Custodite leges meas, atque iudicia,
quæ faciens homo, viuet in eis, viuet inquam non modo vitam corporis,
et ad tempus, quod si longissimum sit, non tamen videtur sufficiens præmium
perfectæ iustitiæ, et obedientiæ exhibitæ Deo per obseruationem plenam, et
integram totius legis diuinæ; et omnium mandatorum, quæ extra, vel
intra Decalogum continentur; sed viuet etiam vitam animæ, vitamque
spiritualem, et æternam. Hoc primum testimonium, quod sic ser
uata sententia, sine cura verborum nimia, Paulus profert: Moyses enim
scripsit quoniam Justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea. =
Qui fecerit, inquit; At vnde vires, vt faciat? certè ex fide Xpi: quare subdit,
quod sequitur testimonium.

41 V. 6 Præfatio Alterum testimonium ex eodem Moyse petitum est. nimirum ex Deut.
30. 11. 12. 13. 14. vbi hæc sunt verba, Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi
hodie, (quo videlicet tota lex continetur, quod patet ex prius dictis V. 8.
et 10.) non supra te est, neque procul positum, neque in cælo situm, =
vt possis dicere, quis nostrûm valet ad cælum ascendere, vt deferat =
illud ad nos, vt audiamus, atque opere compleamus; neque trans mare
positum, vt causeris, et dicas, quis è nobis poterit transfretare mare,
et illud ad nos vsque deferre, vt possimus audire, et facere, quod præcep
tum est; Sed iuxta est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo, vt facias illum.
Non tamen Moyses illud duntaxat significat, quod primo intuitu ver
ba præ se ferunt, non ignorare Judæos legis mandata, quasi longè po
sita, cum ipsis perspicuè proposita essent, et inculcata satis eorum no
titiæ;

sed hoc potius, ac prius indicat, admonetque, tam prope esse illis spiritum fidei divine, tamque in promptu, quo ministrante vires, servarent præcepta, ut in ore esset, et corde, atque adeo intra ipsos, sive in eorum potestate, qui in Venturum crederent mediatorem. Hunc locum Deut. Apostolus in testimonium producit, non ad verbum, sed breviter interpretans verum sensum à Moyse præcipuè intentum, seu potius ab Spiritu Sancto.

Toletus non per allusionem, nec per spiritualem intelligentiam, sed per literalem expositionem, probari, inquit, ab Apostolo fidei Justitiam, sed non de universis, sed de uno mandato pœnitentiæ Moysem locutum, quod pertinet ad fidem, et evangelium. Sic igitur Apostolus refert. V.6. Quæ autem ex fide est Justitia (de ea Moyses) sic dicit. Ne dixeris, (veluti irrisor, vel ironicè) in corde tuo, (quasi obtendens rei impossibilitatem) Quis ascendet in cœlum, inde Justitiam sibi petiturus, sive facultatem ad legem observandam paraturus? idest, (inquit Paulus) Xpum deducere, q.d. id non est factu facile, sed impossibile; V.7 Aut quis descendet in abyssum, ut inde nobis Justitiam afferat, hoc est, Xpum à mortuis revocare. q.d. quidiceret, Quis descendet in abyssum, idem diceret, id esse tam difficile, atque impossibile, atque velle Xpum ex mortuis excitare, et ab inferis ad vitam reducere. Quod non est aliud nisi Xpum è numero eximere mortuorum, negare que illum fuisse mortuum, et morte sua Spiritum fidei ad servandam legem nobis promeruisse. Syriaca Quis scandit cœlos, et Merchicho deduxit? Quis descendit in abyssum inferorum, et eduxit Merchicho ex mortuis? ne, (inquit legis lator Moyses) hoc dixeris; quippe qui ita loquitur, (ut interpretatus est noster Apostolus) negare videtur Xpum ad cœlum ascendisse, ut inde nobis Spiritum Sanctum demitteret ad infundendam fidem, et gratiam, qua adiuti servamus legem, et Justitiam impetramus, simul etiam inficiatur veritatem mortis eius per quam nobis meruit eumdem Spiritum, et fidei, et gratiæ. V.8 Sed quid dicit Scriptura? nam idem tibi dicendum, Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo, hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quo facultas datur ad legem observandam, et Justitiam obtinendam? Quia si confitearis in ore tuo dominum Jesum, verbis ostendens, et operibus exterius te esse Christianum, Xpi que discipulum, et in corde tuo, idest interius credideris firmiter, ac constanter, illum pro hominibus redimendis mortuum sua sponte, et à mortuis suscitatum divina sua virtute, Justitiam obtinebis per hanc fidem, et ad æternam vitam tandem pervenies. Itaque verbum illud, quod Scriptura, sive Moyses dicit non longè abesse, ut cœlo evocare, vel ex abysso educere opus sit: sed ita nobis esse propinquum, ut in nobis ipsis iam in ore Deum confitendo,

tiam in corde eum credendo, et venerando, recognoscere valeamus; hoc, inquam, verbum, fidei verbum est; siue verbum carne tectum, author fidei, siue verbum Euangelij; quo fides ipsa continetur, et enunciatur; hoc, inquam, est, quod nos prædicamus; hæc est Justitia fidei; hæc Justitia euangelica; quam explicatius, distinctiusque proponimus populis ad xpum vocatis; quam illi israelitico populo olim proponi solita est; cui fides sufficiebat implicita; obscurèque, atque per umbras, ænigmaticè que proposita fuit. ergo, ne cogitaueris, quicumque fidelis esse vis, tibi aliquid impossibile præceptum per legem, vt eam reijcias, quasi tantum tibi laboris impositum fuisset, vt ascendere ibereris in cœlum, aut descendere in abyssum; hoc est, vt cogereris, vel xpum ex cœlo deducere, vt mysterium incarnationis exequeretur; vel ab inferis revocare, vt per resurrectionem nostram Justificationem quæreret. Non enim id tibi iniungitur, sed quod facillimum est, nempe quod habes in ore; quod tenes in corde; fides, inquam, à te exigitur, per quam, si, vt verè xptianus hæc mysteria credideris, incarnationis, scilicet, et resurrectionis xpi; quibus, et reliqui continentur articuli fidei; Justitiam procul dubio, quæ apud Deum est, adipisceris; qua remissio peccatorum, et Dei amicitia comprehenditur.] Hactenus nostra paraphrasis & explicatio, quæ satis aperte lucis loco difficili valde. Sed ex Toleto sic explicandi hi versus à 6. ad decimum fortasse intelligentia facilius. Toletus

44 V. 6. Ne dixeris, Quis ascendet in cœlum, idest, xpum deducere? q. d. Quis valet xpum è
V. 7. cœlo accersere, et adducere in terram per incarnationis mysterium? 7 aut Quis descendet in abyssum? hoc est xpum à mortuis revocare. q. d. Quis descendet in limbum, vt filium Dei hominem factum, passum, et mortuum, inde reducat? non ita loquaris. nec enim hæc à te exiguntur, sed id à te petit
V. 8. Scriptura, siue eius scriptor Moyses, siue author Deus, quod facile tibi est, atque impromptu. crede itaque vt oportet, et Justitiam, quæ apud Deum est, obtinebis; Hoc sic effert Moyses, Propè est verbum in ore tuo, et in corde tuo. Quid propinquius? Quid facilius? quam os aperire, et mente concipere? Quid magis in promptu, quam velle credere, et Quod credideris, confiteri? Hoc igitur est verbum fidei, quod Moyses commendat; quod nos prædicamus; ex quo Justitia procedit. 9 Quia si in xpum credideris, eum Dominum
V. 9. agnoscens, et exteriùs confessus fueris mysteria eius, incarnationis, mortis, ac resurrectionis Salvus eris. et in tantum Justus (ait August.) in quan
V. 10. tum salvus, 10 corde enim creditur ad Justitiam, qua Justificamur, et à peccatis emendamur; Deoque reconciliamur; ore autem confessio fit ad Salutem, siquidem necessarium est, exterius confiteri, ac profiteri fidem, quam intus retinemus; vt sic Justitiam conseruemus, augeamus, et vitam consequamur æternam: Quam legis Lator facientibus legem promisit. Nemo autem facere

potest, nisi fide præventus, et Justitiæ, quæ à Deo est, particeps effectus. Unde ait Aug.
de Spiritu, et Litera cap. 29. lege totum Caput, sed præcipuè quæ sequuntur.
¶ Et ad hæc dubitamus, quæ sint opera legis, quibus homo non Justificatur, si 45.
ea tanquam sua crediderit sine adiutorio, et dono Dei, quod est ex fide Je-
su xpi, et circumcisionem, cæteraqꝫ talia suspicamur, et cum nec de circũ-
cisione, nec de traditionibus suis intelligi hæc debere ostendit, addit: ipsum
non concupisces, et cætera mandata eius sancta, et bona sibi tribuebant, quæ
ut possit homo facere, Deus operatur in homine per fidem Jesu xpi, qui finis
est ad Justitiam omni credenti, idest, per Spiritum incorporatus, factusque
membrum eius potest quisque illo incrementum intrinsecus dante, ope-
rari Justitiam. De cuius operibus etiam ipse dixit, Quia sine me nihil po-
testis facere. Ideò quippe proponitur Justitia legis, quòd, qui fecerit eam,
viuet in illa, ut cum quis infirmitatem suam cognouerit, non per vires
suas, neque per literam ipsius legis, quod fieri non potest, sed per fidem
concilians iustificatorem, perveniat, et faciat, et viuat in ea, opus enim
quòd, qui fecerit, viuet in eo, non fit nisi à Justificato. Justificatio autem
ex fide impetratur, de qua Scriptum est. Ne dixeris in corde tuo, Quis ascen-
det in cœlum? et cætera, quæ à nobis hîc explicata sunt.

~~Ex iisdem ...~~

§. 6. Conclusio ex dictis collecta.

Ex dictis patet non esse duplicem iustitiam, alteram ex lege, ex fide alteram, sed 46.
unam eandemqꝫ, quæ in perfecta obedientia, atque obseruatione mandatorum
Dei conservatur. Quorum primum est, præceptum fidei, unde initium sumit ipsa
Justitia. Alterum est, dilectionis Dei super omnia, quo perficitur. deinde per
reliquorum obseruationem, cum occurrit eorum obligatio, augetur. Iustitia
ergo, quam Judei, ut suam, statuere quærebant, nulla est, in re, licet, ut ali-
quid, ab ijs defendatur. Quam autem Paulus cum Moyse vocat ex lege, cũ
sine fide ea consistere nequeat, non dici debet esse distincta, sed eadem cum ius-
titia fidei; loquitur enim de Justitia perfecta, et consummata, quæ existit ex
obseruatione legis per Spiritum fidei, et cum Dei adiutorio; cuius sanè fructus est
vita Spiritualis, et æterna; licet interim temporalia, et corporalia bona, tamquã
esca carnalibus hominibus, et nimium terrenis additis, ut paulatim inde subleuen-
tur ad meliora, et æterna, proposita fuerint. Itaque una est Justitia, qua homines
Justificari necesse est coram Deo, hæc verò tunc est consummata, atque perfec-
ta, cum tota lex obseruatur. quod cum fieri nequeat sine fide xpi, patet utrumqꝫ
esse necessarium, nempe ut, et credas corde, atque ore confitearis xpum Jesum; et
omnia legis præcepta facias. Hoc præscribit lex, illud fides; fides tamen ori-
go est faciendi legem, impetrans Dei adiutorium, et gratiam; legis verò obser-
uatio, ut fructum egregium producit, et parit vitam æternam, et interim mul-
ta bona temporalia, quæ quasi pro additamento à Deo Justis tribuuntur. Sine fide

ergo, sicut observari lex nequit, ita nequit coram Deo justificare: atque adeo sine fide Xpi Justitia vera non est, sed cum falsa Justitia, aut imperfecta, quæ in oculis hominum apparet, absolute Justitia non sit, efficitur, vnam modo iustitiam esse; et eam, quæ ex lege dicitur, et eam, quæ ex fide; non duas esse Justitias distinctas, ac separatas invicem; cum nusquam diuisæ, atque seiunctæ

47 reperiri valeant. Verum cum lex, et fides sint duo principia distincta, quæ invicem coalescentia Justitiam efficiunt, recte dicitur, legem non esse ex fide, vt è diverso dici potest, fidem non esse ex lege. Vnaquæque enim suum proprium esse, suamque habet propriam diffinitionem. Quemadmodum, et materia, et forma in vnum compositum physice coalescunt, et conveniunt, nihilominus vtraque suum esse proprium sortitur; et materia non est ex forma, licet per formam in actum exeat; igitur legis proprium est, vt fiat, et observetur; ideo dicitur, Qui fecerit viuet in ea, fidei vero proprium est impetrare gratiam ad legis observationem; et ita dicitur, qui crediderit salvus erit, Marc. vltim. Et Qui crediderit in eum (Xpum, scilicet, Lapidem angularem) non confundetur. Isai. 28. Ecce quomodo Xpus sit legis finis, sive complementum, et forma tribuens illi perfectionem, et Justitiam, quam ex se habere non posset; ecce quomodo, qui fecerit legem, viuat per eam, nimirum vitam spiritualem, et æternam. Ecce quomodo fides sit acquiri facilis; cum non exigat homini impossibilia factu; sed in promptu sit, vt pote Dei dono omnibus conferenda; non enim postulat fides, vt ascendas in cælum, vt Xpum facias hominem fieri, neque vt descendas in abyssum, sive ad inferos, vt eum à mortuis excites, sed id à te postulat, vt hæc mysteria corde credas, et ore confitearis, quod ex Dei gratia tibi offertur, et annuen-

48 ti, et non repugnanti datur. Fides vero propria est status euangelici, non legalis; tamen ex quadam divina dispensatione tributa fuit viventibus sub lege, (sicut et multis, qui ad legem non pertinebant, vel ex gentibus, vel ex priscis patribus) ne scilicet remedio carerent salutis; spiritumque obtinerent, et Justitiam, qua remittuntur peccata, et fit reconciliatio cum Deo; vt sic legem servare valerent. Ergo lex seorsum considerata, vt materia, nullã in se activitatem habens absque adventu formæ; ideo sic considerata dicitur non esse ex fide, sed accedente fide perficitur, et in observationem exit. Nam quod ipsa ex se non valebat homini dare, hoc est, vires ad opera præstanda legis, fides superveniens ex Dei dono præbet, et Justificans hominem, habilem facit, et aptum, et potentem ad ea omnia facienda, quæ lex præcipit. fidem autem, quæ ex divina dispensatione exhibebatur Judæis, adhuc sub lege constitutis, cum Euangelio Xpus attulit, et toto obtulit mundo, licet primum Judæis annuntiauerit. Vnde est illud Joan. 1. Lex per Moysem data est; gratia, et veritas per Jesum Xpum facta est. Vbi vides quasi de rebus distinctis euangelistam loqui, de lege, et fide, quæ sub gratia, et veritate intelligitur. Itaque Moyses legem dedit, gratiam ad illam observandam non dedit, sed typos, et umbras prætexuit fidei euangelicæ; Xpus vero, et gratiam, et veritatem fecit, quia author fidei, et magister nobis typos reuelauit,

Marc. 16. 16

Isai. 28. 16.

umbras dispulit, veritatem aperuit, et Spiritum Sanctum contulit, quo diffun-
dente in cordibus nostris gratiam, et charitatem, Justi, et Sancti efficeremur, libe
rati à peccato, atque adeò à legis maledicto, ut sequenti versu explicatur.
Nihilominus etsi lex, et fides sint diuersa initia, atque diuersos habeant datores, 49
siue authores, Moysem, Xpumque; tamen in unam eamdemque perfectam Justi
tiam conueniunt, ut dictum est; perspicuitatis autem causa non nunquam dis
tinguuntur ab inuicem Justitia legis, siue ex lege, et Justitia fidei, seu euangelica;
non quasi sint iure, et facto distinctæ, ac separatæ; sed quia una est alterius initi
um, ac complementum. Lex enim dat cognitionem voluntatis Dei, cui nos debemus sub
dere, et conformare, ut Justi simus; fides verò vires subministrat, ut id præsta
re valeamus; imo, et præuia, ac proxima dispositio est, ut à peccatis exuamur, et
Dei gratiam ineamus, in quo prima Justitia consistit. Igitur hoc discrimine secer
nuntur lex, et fides: quod fides sine lege iustificat, ut in ijs contingit, qui baptizan
tur, et prius quam occurrat præcepti alicuius obligatio, moriuntur, vel certè
aliquandiu viuunt; qui procul dubio per fidem viuam Justificati sunt absque
ullis operibus legis: lex autem nusquam sine fide Justificat; neque sine ope
ribus, etiam si fides adsit; sed tunc dumtaxat, cum occurrit obligatio præcep
torum; si fide quis Justificatus est, ex vi Spiritus fidei seruat legem; implet
que præcepta; et sic non Justificatur, sed in Justitia, quam etiam ex fide
obtinuet, crescit, ut amplius Justificetur. Hæc igitur Apostoli sententia, V. 11. et 12.

§. 7. Confirmantur supradicta ex Augustino

Quæ hactenus diximus illustrantur ex ijs, quæ sequuntur, quæ doctrinam 50
veram continent, quam exquirimus. August. contra duas Epist. Pelagia
norum lib. 3. cap. 7. Omnes itaque sunt inimici crucis Xpi, qui volentes cons
tituere suam Justitiam, quæ ex lege est, idem litera tantum iubente, non Spi
ritu implente, Justitiæ Dei non sunt subiecti. Si enim qui per legem, hæredes
sunt, exinanita est fides. Si per legem, Justitia, ergo Xpus gratis mortuus est.
Ergo euacuatum est scandalum crucis. Ac per hoc illi inimici sunt crucis eius,
qui per legem dicunt esse Justitiam, ad quam iubere pertinet, non iuuare;
Gratia verò Dei per Jesum Xpum dominum nostrum in Spiritu Sancto adiu
vat infirmitatem nostram. Quamobrem, qui secundum Justitiam, quæ
in lege est, sine fide gratiæ Xpi viuit; sicut se Apostolus sine querella vixisse
commemorat; nullam veram putandus est habere Justitiam; non quia lex
vera, et Sancta non est, sed quia obedire velle literæ iubenti, sine viuifican
te Spiritu Dei, velut ex viribus liberi arbitrij, iustitia vera non est. Justitia
verò secundum quam Justus ex fide viuit, quoniam per Spiritum gratiæ
homini ex Deo est, vera Justitia est; quæ, licet non immerito in aliquibus ius
tis, pro huius vitæ capacitate perfecta dicitur, parua tamen est ad illam mag
nam, quam capit æqualitas Angelorum.

Idem S. Pater

51 ¶ Augustinus eodem libro, et Cap. prius dixerat, cum ergo illa lex Dei est, Justitiam suam dicit (Apostolus) ~~Philipp. 3~~ esse, quæ ex lege est; quam iustitiam suam noluit habere, sed proiecit in stercora; Cur ita? nisi quia hoc est, eos esse sub lege, qui ignorantes Dei Justitiam, et suam volentes constituere, Justitiæ Dei non sunt subiecti. Putant enim se arbitrij sui viribus implere legem iubentem, et ista implicati superbia ad gratiam non convertuntur iuvantem. Augus. Phil. 3 ibi. 3. Rom. 10

Sic eos litera occidit, aut aperte etiam eos sibi reos, non faciendo, quod præcipit, aut putando se facere, quæ spiritali, quæ ex Deo est, non faciunt charitate. Ita remanent, aut aperte iniqui, aut fallaciter Justi; in aperta iniquitate evidenter elisi, in fallaci Justitia insipienter elati, ac per hoc miro quodam modo, sed tamen vero, Justitiam legis non implet Justitia, quæ in lege est, vel ex lege; sed quæ in spiritu gratiæ. Justitia quippe legis impletur in eis, sicut scriptum est, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum; secundum verò Justitiam, quæ in lege est, se fuisse sine querella in carne, non in spiritu dicit Apostolus, et Justitiam, quæ ex lege est, suam dicit fuisse, non Dei. Intelligendum est igitur Justitiam legis non impleri secundum Justitiam, quæ in lege est, vel ex lege, idest, secundum Justitiam hominis, sed secundum Justitiam, quæ est in spiritu gratiæ. Ergo secundum Justitiam Dei, hoc est, quæ homini ex Deo est. Quod planiùs, et breviùs ita dici potest, Justitiam legis Dei non impleri, cum lex iubet, et homo quasi suis viribus facit; sed cum Spiritus adiuvat, et hominis non libera, sed Dei gratia liberata voluntas facit. Legis itaque Justitia est iubere, quod Deo placet, vitare, quod displicet. In lege autem Justitia est servire literæ, et extra illam nullum Dei adiutorium ad rectè vivendum requirere; Cum enim dixisset non habens meam Justitiam, quæ ex lege est, sed eam, quæ est per fidem Xpi; addidit, quæ est ex Deo; ipsa est ergo Justitia Dei, quam superbi ignorantes suam volunt constituere. Non enim propterea iustitia Dei dicitur, quia Deus Justus est, sed quia homini ex Deo est.] Hactenus Augustinus. Rom. 8 Phil. 3 Phil. 3

§ 8. Scholasticorum, Theologorum confirmatio.

52. Quo faciliùs exactiùsque percipias, quæ hactenus dicta sunt, libet hic subijcere sententias duorum doctissimorum virorum nostræ societatis. Pater Joannes Azor institut. Mor. lib. 6. cap. 2 q. 4 ad finem sic habet. Differentia itaque, quam Augustinus inter vetus, et novum testamentum constituit, hæc est, quod Mayses in lege à Deo data terrena bona proponebat, quibus incitaretur, ac moveretur populus ille ad eam custodiendam, et implendam: comminabaturque huius vitæ mala, quibus à legis contemptione avocaretur. Sub typis verò, umbris, et figuris spiritualia, et æterna

bona lex illa continebat. At in noua lege Xpus nos excitat, ac mouet ad eam seruandam promittendo plane, et aperte sine typis, et umbris spiritualia, cœlestia, et sempiterna] et in medio, verba hæc refert Augustini. Pene nulla in euangelica, atque Apostolica doctrina reperiuntur, quamuis ardua, et diuina præcepta, quæ illis etiam libris veteris testamenti desint. Proinde si figuræ discutiantur, omnia ibi prophetata reperientur, quæ sunt præsentata, vel expectantur præsentanda per Xpum.] Deinde addit varias sententias veteris testamenti, quibus spiritualia promitti non est dubium, ijs nempe, qui fide, obedientia, et charitate eam legem colerent, et servarent, imo eos donatos gratia Dei, qua Justi coram Deo fierent, et huius mortalis vitæ vinculis exoluti, impiorum pœnas euaderent, et tandem promisso, et destinato tempore cum Xpo Domino in cœlum euolarent. Unde est illud Ps. 111 In memoria æterna erit Justus. Tobiæ 12. filij Sanctorum sumus, et vitam illam æternam expectamus, quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab eo., et similia. Tob. 4. Job. 19 Sap. 5. Dan. 12 Isai. 56. Gen. 15. et 17. et 22. 18.

Pater franciscus Suarez de leg. lib. 9 cap. 6. dicto 4. n. Non videtur dubium, 53.
quin homines sub lege viuentes promissionem haberent vitæ æternæ, illam sperarent, quod (præter ea, quæ supra retulit) confirmat Apostolus Heb. 11. ubi facta longa enumeratione Justorum illius temporis concludit, Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem; quod necesse est intelligi de repromissione æterna. Nam temporales promissiones multi acceperunt. de quibus in principio dixerat, Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt Justitiam, adepti sunt repromissionem. Denique non solum pœna temporalis, sed etiam æterna cognoscebatur, et timenda proponebatur in illo tempore. Ut constat ex ijsdem locis. Unde etiam tunc peccando mortaliter reatus illius pœnæ incurrebatur. ut est de fide certum. ergo necessarium est, ut etiam æternum præmium proponeretur. Nam hæc duo connexa necessario sunt, et eadem est utriusque ratio. Testimonia ad hoc confirmandum protulerat Ps. 118. Inclinaui etc. 2 Mach. 7. Martyr quidam dicebat, Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit. Isai. 64 æterni præmij dignitatem exaggerat, oculus non vidit Deus absque te etc. ~~et cap. describit æternum præmium~~ Ezech. 18. Qui fecerit iudicium, et Justitiam vita viuet, nempe æterna. Paulo inferius addit, Lex proprie sump- 54
ta non proponebat præmia æterna, sed temporalia, neque ullum afferri testimonium potest ex propria lege, in quo spirituales promissiones fiant, (nisi sub ænigmatis, et figuris. explico cum Augustino, et A Tor. ut supra) nihilominus verissimum etiam est homines sub lege constitutos habuisse promissionem vitæ æternæ, et spiritualium bonorum, et fidem, ac spem eorum, sine qua impossibile est remissionem peccatorum obtinere. Heb. 11. Accedentem ad Deum etc. Hanc tamen promissionem non habuerunt Judæi ex lege, sed ex Patribus, (ut sic dicam) utique per traditio-

nem

eorum. Nam principio Ecclesiæ facta est hominibus fidelibus, et in eis per
traditionem permansit fides eius, et in Abrahamo renouata est, et expressior
facta, vnde est illud in officio defunctorum, Signifer sanctus Michael re
presentet eas in lucem sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, et semi
ni eius. Sic ergo ad Populum israeliticum peruenit, et postea per pro= Off. def.
phetas scripta est, non tamquam noua, sed tamquam antiqua. quod
totum satis probat testimonium Pauli Heb. 11. vbi incipiens ab Heb. 11.
Abel, et progrediens per patriarchas, vsque ad prophetas, omnes
dicit habuisse hanc promissionem. Lex ergo nullam promissionem Spi
ritualem huic antiquæ addidit. itaque D. Thomas 1. 2æ q. 100. art. 12. 2um explicat Pau Thomas
lum, et Ezech. et Leuit. sententias de vita temporali; aitque in lege solum tempora
lia bona fuisse promissa, quod et Heb. 7. indicare videtur Paulus cum inquit, Heb. 7
noui testamenti meliorem esse spem. (nimirum de æternis bonis) per quam et 8.
appropinquamus ad Deum, et cap. 8. melioribus sancitum esse promissionibus.
vtique quia promittat æterna, et vetus temporalia. vide Augustinum 5. de Augustinus
ciuitate Dei 18. fine, reuelante testamento nouo, quod in veteri velatum fuit,
vt non pro terrenis, et temporalibus beneficijs, quæ diuina prouidentia permixtè
bonis malisque concedit, sed pro æterna vita, muneribusque perpetuis, et
ipsius supernæ ciuitatis societate colatur Deus vnus, et verus.]

Textus.

V. 13. Xpus nos redemit de maledicto legis factus pro= V. 13.
nobis maledictum, quia scriptum est, Maledictus om
nis, qui pendet in ligno: V. 14. vt in gentibus benedic= V. 14.
tio Abrahæ fieret, in Xpo Jesu, vt pollicitationem Spiri
tus accipiamus per fidem.

Syr.

13. Porro Meschicho nos exemit ab execratione legis, ipse q[ue]
factus est pro nobis execratio, scriptum est enim exe
14. crabilis omnis, qui suspenditur in ligno, *vt inter gentes=
esset benedictio Abraham per Jeschua Meschicho, vt nos=
accipiamus promissionem Spiritus per fidem.
Arias Mont. V. 13. vt Eras. V. 14. vt vulgata.

Eras.

12

V. 13. Eras. Xp̃us nos redemit ab execratione legis, dum pro nobis
factus est execratio. Scriptum est enim, execrabilis om
V. 14. nis, qui pendet in ligno, Vt in gentibus benedictio Abra
hæ veniret per Xp̃um Jesum, Vt promissionem spi
ritus acciperemus per fidem.

Theoria
De connexione ~~[illegible]~~ V. 13. & 14. cum præcedentibus

Quorsum hęc Apostolus hîc subdat, quaue ratione cum superioribus connectenda voluerit, varie exponitur. S. Tho. et Theod. ita. Osten dit prius vim legis in obstringendo, et inferendo maledictionem, et imbecillitatem in Justitia conferenda; iam proponit, à quo maledictio expellenda, et Justitia sit danda; nempe à Xp̃o authore fidei, et gratię; quę dona nobis sua morte Crucis promeruit. 1.

S. Chrysost. novum hoc esse argumentum; quo probabatur iam legis execratione eos esse solutos, qui illi subditi fuerant: Siquidem Xp̃us hoc perfecit, vt fideiussor pro debitoribus solveret.

S. Bruno. et Theoph. occupatione, inquiunt, occurri eis, qui adhuc cum fide putantes se debere legem facere, timerent maledictionem eius; quam minime timendam docet Apostolus; vt pote iam ablatam per Xp̃um, quod et Moyses imponendo tam intolerandum onus, prędixerat.

Legion. cum Caiet. explicari ait ab Apostolo, quę sit illa fides, quę, quam non potuit lex, Justitiam afferat, nempe fidem in Xp̃um Deum, qui in se transferens legis maledicta, suplicia, et pœnas transgressoribus luendas, liberos faciens â seruitute legis, benedictionis Abrahamicę participes reddit omnes, qui fidei eius initiantur, et consecrantur.

Qui primam viam indicarunt digressione vsum arbitrantur Apostolum; qui alteram, nouo argumento, qui vero tertiam, occupatione, et tandem qui quartam, expositione; tuque certior sit, pro tuo arbitrio censebis. Ego ita sentio, cum D. Paulus Galatis probarit per Xp̃i fidem gratię spiritum datum; sicut et Abrahamo; in quo eius spiritualibus, i. ex fide filijs promissus est: ex operibus q. legis non modo spiritum non potuisse dari, sed potius maledictionem, suplicium q. mortis evenisse: quippe, cum ex fide proficiscatur 2.

Justitiæ

Thomas digressio, [illegible] Heb. [illegible] 8. 6. August. [illegible] V. 13 occupatio V. 14 Expositio [illegible]

Justitiæ vita, et tamen lex non impleatur nisi per opera, quæ etsi promittunt vitam, tamen non dare possunt spiritualem et æternam; nisi quando ex fide initium ducunt, in fideque per charitatem formata radicantur, et fundantur; per præcedentia ex ijs concluditur fidem Xpi, ad vitam obtinendam gratiæ, esse necessariam; Quam, quomodo Xpus nobis obtinuerit, explicat V. 13. et ita Abrahami benedictionem per Xpum, et spiritum gratiæ per eius fidem datum esse concludit, V. 14. obiter autem metum eximit maledictionis legalis ijs, qui opinarentur cum fide adhuc legem debere servari; ideo enim maledictio ablata est, quia legis obligatio cessavit. Itaque hic completum, atque absolutum videtur argumentum, ex fide et promissione Abrahami productum, atque ex imbecillitate legis quasi à contrario amplificatum; continent ergo hi duo versus et abrogationem legis per Xpum, et benedictionis Abrahamicæ impletionem, per fidem ipsius.

Lex non vitam promittit se solam opera de bene Xpi...

3. ¶ Sic autem connecti videbitur hæc sententia cum præcedenti; dixerat legem operibus perficiendam, perficientibusque vitam per illa opera dari; sed poterat obijci, si nemo iustificatur per legis opera, nemo quoque excluditur à maledicto prævaricationis legis; quomodo sub lege ~~potest~~ [aut] ista vita expectari? ad hoc respondent multi, ~~non lege potest~~ Non ex operibus legis vita alia, nisi temporalis, corporalisque expectanda est; At neque vitam temporalem lex dat; siquidem non potest quisquam intra limites ipsius legis præcepta omnia facere. Sed qui dicunt de spirituali vita, et æterna intelligendum hunc locum, dicent voluisse Apostolum his verbis significare necessitatem Redemptoris, cuius ex fide lex observata, præstitaque vitam efficere æternam posset. Hoc vero non tacuisse, sed subiunxisse cum ait, Xpus nos redemit à maledicto legis q. d. cum lex potius sit causa prævaricationis, quam iustitiæ, maledictionis, quam benedictionis occasio, mortis, et non vitæ per se effectrix, ea relicta, fides quærenda est; Atque hoc nobis suadet, datque Xpus, qui sua morte nos redemit à iugo legis, et benedictionem contulit in Abrahamo promissam.

Vera connexio.

Necessitas Redemptoris

Sed dico

sed dico breuius, si lex maledictionem affert, Justitiam non dat, nec in
se fidem continet, et tamen
vt vitam det, opera requirit; nonne frusta est ista vitæ promissio, si
quidem nemo facit, nec potest facere opera? Respondet Apostolus
hinc videbitis necessitatem fidei in redemptore; itaq. subiungit.
Xp̄us nos redemit de maledicto legis etc. 4.

scholia

¶ Xp̄us, Messias promissus, Rex expectatus, filius Dei, missus â Patre
Rom. 8. 3. in similitudinem Carnis peccati, i. homo passibilis, et mor
talis, quales sunt homines peccatores, Nos, scilicet Judæos, qualis est,
qui loquitur, ita S. Tho. lomb. sed melius, Nos i. vniuersos homi
nes, etiam Galatas complectatur, redemit, precio soluto, ex alieno
Dominio ad antiquum, et proprium reuocauit, in pristinam sci
licet libertatem vindicauit, de Maledicto legis, quo de, supra, V. 10.
Quicunque ex operibus legis sunt sub Maledicto sunt. de Maledic
to, inquam, et culpæ et pœnæ; Maledicebat enim lex transgre
ssoribus, dum pro culpa transgressionis, præsagiebat, et spi
ritu prophetico prædicebat supplicia diuinitus euentura. Qua
re Maledictum seu Maledictio pro culpa antecedente aliquan
do sumitur, pro pœna etiam subsequente sæpius. Tam igitur
potens est Xp̄i redemptio, vt vna opera simul ab vtraq. nos
liberet maledictione; imo etiam ab lege absoluat antiqua, et
consequenter ab omni eius execratione; dum enim liberat â
Ceremonijs, et Judicijs, per eorum abrogationem, et vires cum
gratia suppeditat ad servandum decalogum, quo moralia con
tinentur præcepta, omnino, perfecte que eximit â maledictione,
â metu, ab odio, et â morte, â peccati reatu, et supplicij vinculis; licet
vero nomine legis intelligatur Mosaica, tamen dum eam
nominat Apostolus, ad legem etiam naturalem, et diuinam res
picit. â cuius prævaricationis culpa, et pœna, quæ ad vmbrata erant
in maledicto legis Mosaicæ, vniversos mortales Xp̄us redemit.
At quomodo, quo ve precio redemptio facta est? sequitur, factus
pro nobis, i. pro cunctis mortalibus Maledictum, ~~hoc est morti addictus~~
~~i. Maledictio execratio, Maledictum vero latius conuicium dicitur,~~
hoc est morti addictus, seu oblatus.
Clarius. Maledictum, i. Crucifixus tanquam execratus, et sceleratus. 5.

nam

nam qui in crucem agebant, erant execrati, ut qui ob scelera sua id essent passi, et ipse tanquam peccator occisus est.

At Mariana, sic explicat, factus est Maledictum, quia maledictionem nostram sustinuit, sicut peccatum, quia peccata nostra portauit, dixit vero in neutro genere, et substantiuo nomine, vel, ut significaret supplicium crucis supra modum, atque omnibus vijs, et rationibus execrabile, detestandumque fuisse, vel, quod omnium maledicta in se transferens et sustinens, maledictionis ipsius, potius quam maledicti hominis similitudinem representaret, vel certè, ut vindicaret, maledictum Maledicto, ut clauum clauo exemptum. Nam, ut iam dixi, Maledictum est culpae, et Maledictum poenae; atque illud per hoc sublatum est, cum supplicium Xpi superauerit omne peccatum, eius poena universorum culpam deleuerit. Sic enim canit Ecclesia, mortem Xpi mortem omnium superasse; et qui in ligno vicerat in ligno fuisse vincendum. Eodem schemate dictum est 2 Corinth. 5. 21. Eum qui non nouerat (per experientiam) peccatum, pro nobis peccatum (i. sacrificium et hostiam pro peccato) fecit, ut nos efficeremur Justitia Dei (i. Justi siue exemplar Justitiae) in illo, Ubi vides abstracta poni pro concretis, ad significantius rem explicandam. Sicut autem hostia pro peccato, peccatum vocitata est, ita supplicium pro maledicto illatum seu susceptum Maledictum appellatur per Metonymiam, et per catachresim, i. abusionem. Sic per similem exaggerationem Comicus, Ubi illic est Scelus, qui me perdidit? Scelus pro scelerato dixit. Hispani etiam eodem utuntur tropo. hijo de aquel que es la maldicion, i. maledictus in summo gradu, seu occasio unde maledictio timeatur. Sic inquit, Erasmus pestilentem pestem vocamus et sacrilegum sacrilegium appellatur, et circumcisio dicuntur circumcisi, et preputium praeputium habentes, et secundum Aquilam et Theodotionem. locus, Deut. citatus à Paulo sic legitur. Quia maledictio Dei est qui suspensus est. Secundum verò 70. ita, Quia maledictus à Deo omnis, qui pendet in ligno. Quare pro eodem posuisse videtur Apostolus abstractum, et concretum nomen, cum in Hebreo idem omnino vocabulum utroque modo traslatum sit,

Marginalia: Mariana — Supplicium crucis supra modum execrabile — Xpus ex maledictione pro in cruce pendente — Maledictum Maledicto sublatum — 2. Cor. 5. 21. — Abstracta pro concretis — Metonymia — Catachresis — Aquila, Theodotion, 70 interpretes

eundemq; sensum faciat, Nihil q. refere, inquit, Caietanus, utro modo
dicas. imo eodem authore subintelligere Deum, quem Paulus
tacuit, nihil sensui nocet, ut cumque dicas, siue Maledictio Dei,
seu Maledictus à Deo suspensus, cum sensus sit de Maledictio
ne pœnæ, et constet omnem pœnam esse à Deo, Nihilominus, ut
iam dixi, significantius, et elegantius abstracto usus est Aposto
Deut. 21.23. lus, et maledictum contraposuit maledicto.
Quia, exponit quod dixerat, Scriptum est, Deut. 21.23 Maledictus 6.
omnis qui pendet in ligno. si nullus suspensus in ligno excep
tus est à maledictione, ergo et Xpus maledictus dicitur, qui
pependit in ligno. Hæc authoritas per parenthesim legitur
in nonnullis codicibus, ut facilius pateat, quæ sequuntur con
iungi cum illo, quod præcessit, Xpus redemit nos de maledic
to legis, factus pro nobis maledictum; Ut, scilicet per mortem
non solum à lege Mosayca, et Maledicto eius eriperet Iudæ
V. 14. Benedictio ad omnes gentes pertinet per Christum. os; sed maceria sublata et causa inimicitiæ etiam, In gentibus
benedictio Abrahæ fieret, i. inter gentes sortiretur effectum,
haberetq. locum, benedictio; i. Iustificatio in Abrahamo eius pos
teris promissa, ac danda in Xpo Iesu; i. non per Moysem, (ne decipiami
ni o Galatæ nimium Moysi tribuentes) sed per Xpum Iesum, qui
Gen. 22.18. semen est in benedictione designatum, Gen. 22.18. et infra. V. 16. Ut
pollicitationem spiritus; i. vel à spiritu sancto factam, vel
non carnalem, sed spiritualem, non, inquam, ad literam de
Pollicitatio spiritus quæ. quomodo. temporali generatione, ac sobole filiorum plurima, de quedi-
vitiarum affluentia, sed de gratia adoptionis, et de spiritualibus
filijs, per spiritum intellectam accipiamus universi, tam vos
Galatæ, atq. ceteræ gentes ad Xpum adhærentes, quam Iudæi ipsi;
non quidem per legem gentibus invisam, atque odiosam, ipsis
q. Iudæis duram, et intolerabilem, sed per fidem, vivam, aper
tam, explicitamq., utrisq. communem facilem, et amabilem;
Catharinus. Hic (inquit Cathari.) fuit in providentia Divina ordo, ut,
et si omnes vellet redimere Deus, tamen prius Iudæis prospi
Honor Iudæis impensus. ceret, deinde gentibus; Ut ergo nos gentes à peccato redimere
mur, prius illi debuerunt redimi à suo maledicto; quo magis
honoraretur populus ille, (à quo veniebat Xpus) propter ipsum Xpum.

Dat

Explicatio partis capitis 2. ad Ephesios

7. Dat magnam huic loco lucem, ille alter Ephes. 2. 13 et sequentibus.
Nunc autem in Xpo Jesu vos (ô gentes Ephesij cives) qui aliquan Ephes. 2. 13. usq. 18.
do eratis longe (ut cetera gentes idolatra) facti estis prope,
(sortite benedictionem in Abrahamo cunctis gentibus, et natio
nibus terre promissam) in sanguine Xpi (i. per mortem cru
cis, in qua factus maledictio pependit, et omnem maledictio
nem expiavit, atq. delevit) ipse enim est pax nra (i. author
et causa pacis nostre, quam cum Deo et nobiscum, cum q. omni
bus hominibus conservamus) qui fecit utraq. unum (i. diver
sas et contrarias partes in unam convenire, Deum scilicet
ac hominem, et populum Judeorum et gentium, imo et ra
tionem et sensum, sive spiritum et carnem) Et medium
parietem macerie (i. male coagmentatum et facilem dissi
pari) solvens (diruens, dissipans) hoc est, inimicitias (que
separabant, et diruebant non modo domicilia, sed animos
ac voluntates, actiones q.) in carne sua (i. per corpus suum
quod in cruce pendens mortuum est) legem mandatorum
(prope innumerabilium i. Mosaicam) decretis (illis vix, ac ne
vix quidem tolerandis, non solum ob multitudinem et gra
ve onus, sed ob imbecillitatem ipsius legis iubentis, et non
adiuvantis) evacuans (et elevans, cassas ceremonias, Judicia
irrita reddens) Ut duos condat in semet ipso in unum no
vum hominem (qui est Xpus Deus et homo, novus quidem
homo ex persona divina, humana q. natura compositus, sive
Xpus mystice compositus ex capite et corpore, ipse est caput,
Ecclesia corpus) faciens pacem (per hanc sui ipsius unitatem,
sive unionem) Et reconcilians ambos in uno corpore (coadu
natos) Deo per crucem, (in qua factus maledictum pepen
dit) interficiens inimicitias in semet ipso (i. dum ipse
sua sponte moritur) Et veniens (in hunc mundum ex celo
per Nativitatem ex Virgine matre, per Angelos mirifice
psallentes, atq. cantantes) Evangelizavit pacem vobis, qui
longe fuistis (in idolatrie exterminio) et pacem ijs, qui
prope (in populo Israelitico, et lege Mosaica, in quo populo
natus est Xpus) Quoniam per ipsum (Xpum) habemus

accessum

accessum ambo populi in vno Spiritu (gratiæ, et adoptionis) ad Patrem, Deum. Xpus meritis suis, Spiritus Sanctus infusione gratiæ, et charitatis, aperuit nobis januam, qua intro gressi ad Patris Dei præsentiam clamemus, Pater noster etta. Hic vnus Spiritus fuit promissus, non solum per Abrahamum, sed per omnes prophetas, vnde apellatur Spiritus promissionis, ephes. 1.
Ephe. 1. 13. 14. 13. 14. In quo (Xpo) credentes signati estis (itaque sigillo Dei) Spiritu promissionis Sancto qui est pignus (seu arra) hæreditatis nostræ.

Sensus v. 13. & 14. resumitur.

Potest suius loci talis esse sensus, Xpus nos omnes, scilicet, ho- 8.
mines redemit de maledicto legis, i. ab omni peccato, quod prævaricatio legis est; quodque maledictum, atque execratio Dei sequitur; Nam peccatum primorum hominum maledictum subsequutum est, Gen. 2. 17. in qua cunque die comederis ex eo, morte morieris. et 3. 17. Quia comedisti de ligno de quo præceperam tibi, ne comederas, maledicta terra in opere tuo etta. et 19. V. In sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram etta. quia pulvis es. et in pulverem reverteris. Ecce explicuit, et intimavit maledictionem, i. pœnam mortis, quam prius comminando proposuerat. factus nempe pro nobis omnibus, maledictum seu maledictio, i. similitudo atque imago ipsissima peccati, et maledictionis, sive hominis sceleratissimi; atque propterea cruci affixi inter duos iniquissimos latrones, vt famosioris, et magis execrandi, ac detestandi; summaque cum ignominia opprobrijs, conviciis, maledictisque exagitati, et ad mortem vsque pendentis. Hoc vero modo, quid consequutus est? Nimirum illud, quod vniverso generi hominum maxime necessarium erat. Vt in gentibus et nationibus cunctis orbis terræ benedictio Abrahæ (illa de qua supra loquuti sumus. V. 8.) fieret, solemnique ritu celebrata daretur, vt in sacramento datur baptismatis; vt sic non inanem, cassam ve putare possimus, pollicitationem Spiritus, i. a Spiritu Sancto factam; sed eam accipiamus omnes gentes terræ, quibus expectanda, non certe per legem Mosaicam, ad quam illa non pertinebat quæque non benedictionis, sed maledictionis

[Margin: maledictum i. omne peccatum, quod sequitur maledictum.]
[Margin: Gen. 2. 17. et 3. 17. 19.]
[Margin: Christus imago maledicti seu peccati.]
[Margin: Benedictio promissa Abrahamo datur gentibus in baptismo.]

occasio

occasio erat. ut patet supra V. 10. Sed per fidem cuius professio
facit Abrahę imitatores, et filios, in quibus implenda fue
rat. ut dictum est supra V. 7. V. 8. et 9.

9. Potest etiam Spiritus intelligi de quo 5.a V. 2 et 5. dictum accep
tum, attributum ex auditu fidei et non ex operibus Legis, quem Spiritus promissus
ibi interpretati sumus donum et gratiam Spiritus Sancti.
Pollicitationem Spiritus Hebraismus est (ait Vatablus) i. promissam Hebraismus
Spiritum. ~~Lombar Pollicitationem Spiritus Sancti i. beati~~ Vatablus ~~Lombardus~~
~~tudinem aeternam quam spiritus Sanctus datus in arram~~ ~~Vita aeterna~~ promissa
~~promittit.~~

Tantum abest (ait Trexo) ut gentes voluerit Xpus ad iu Trexo
gum legis pertrahi, ut potius prae elegerit, tamquam legis
transgressor, legis perferre supplicium, mortem videlicet
crucis, ut in omnes benedictio eius superveniret. Hec illa
benedictio. Math. 25. 34. Venite benedicti Patris mei percipite Math. 25. 34
regnum. ita Lombardus explicat pollicitationem Spiri Lombardus
tus Sancti i. beatitudinem aeternam, quam Spiritus Sanctus Vita aeterna promissa.
datus in arram promittit ephe. 1. 14. Eph. 1. 14.

1.a Theoria in illud V. 13

Xpus redemit ~~nos~~ nos de Maledicto legis.

10. Sic vulgata post emendationem habet. Syr. Porro Xpus. codi Lectio varia
ces aliqui ante correctionem ex cussi Xpus autem. reliquae
versiones, sicut Grecus textus, ea particula carent, quę cum
sit expletiva coniunctio, nihil detrahit sententię, sed
ornatui deservit duntaxat. Verbum redemit, sicut Grę ἐξηγόρασ
cum ἐξηγόρασεν, et Hisp. rescató, indicat propriam possessione Redimo
~~[illegible]~~ iam prius alienatam precio dato ad antiquum seu
priorem possessorem redijsse, sive à pristino Domino recupe
ratam. Sic captivi apud Turcas maurosve dicuntur re
demi, quum argento pro illis misso, Dominisque eorum per
soluto postliminio redeunt, in proprias sedes, et libertate
donantur; sic praedium alicuius familię venditum ex
traneo, à propinquo venditoris precio oblato redimi solet,
et

et in antiquam familiam restitui; licet in singulari alter sit, qui
alienavit, alter qui recuperavit. Sic quascumque res perditas, seu Iusto
in Iustéque captas bello pecunia tradita redimunt antiqui possessores.
Qui verò rem alienam semper precio dolato suam facit, non re
dimere, sed emere dicitur; qui suam vi, armis, et potentia rem
ex alieno Dominio eripit, liberare dicitur, non redimere. Xpus
igitur redemisse homines dicitur, quoniam qui liberi creati
fuerant à Deo, quique unum Deum Dominum agnoscebant,
et fraude Dæmonis, et sua ipsorum malitia, quasi à propria
in alienam possessionem transeuntes, mancipia facti sunt,
et peccati, et mortis, et carnis, et mundi, atque Diaboli; nam
horum omnium, et servus, et captivus dicitur homo peccator.

Redimere, emere et liberare, differant.

Peccator mancipium Dæmonum.

¶ Hanc alienationem significavit Isaias c. 1. 4. Væ genti pec 19.
catrici etc. dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ sanctum Israel abalienati sunt retrorsum; quasi cum
sarcasmo dicat, ad peiora devenerunt, dominum proprium
deserentes, et Ps. 17 filios appellat alienos Deus eos, qui ab
sua obedientia recesserunt; ~~[illegible]~~ filij alieni
mentiti sunt mihi, filij alieni inveterati sunt
q.d. qui à gratia exciderunt, et ab obedientia recesserunt, eos
non agnosco filios, alieni sunt, et ex adulterio nati hypocri
tæ, mendaces, in malitia senescentes, et ab angustis manda
torum meorum semitis in præcipitia declinantes. Per peccata
venditum hominem à seipso, atque adeo in alienam posses
sionem traditum indicat Isaias 50. 1. Ecce in iniquitatibus
vestris venditi estis. q.d. por vuestras maldades os ena
genastes y os vendieron; loquitur Vates de peccatis, ac
actualibus, sive Iudæorum, sive posteriorum Adæ sua malitia,
et arbitrio peccantium. De originali peccato, seu de fomite, et
concupiscentia ex eo remanente illud Rom. 7. 14. ego autem
(inquit Paulus sub persona eorum, qui nondum gratiam
Xpi receperunt) carnalis sum (i. carnis affectibus trahor
et rapior) venundatus sub peccato (tamquam servus empti
tius sub tyrannica potestate peccati in me dominantis mise
ram serviens servitutem. duplici itaque titulo homo venditus fuit,

Isai. 1. 4. — Psalm. 17. — Isa. 50. 1. — Rom. 7. 14.

et

et peccato Adę, et proprio â se commisso. locutiones hę metaphoricæ sunt, significant autem eum esse peccatoris statum â Deo alienati, atque esse solet mancipij empti ac venditi. Si quæras, Quis te vendidit? Peccatum. Quis emit? Peccatum. Quo precio? Peccati. vili precio voluptatis transitoriæ ac prohibitæ, emptus es, ô miser homo; te tuo vendente emente'q flagitioso amore, atq; adeò tuo te arbitrio captivum reddisti; carnis, mundi, Demonis hostium tuorum capitalium; quorum cupiditatibus, et imperio, iniquis'q legibus obnoxius existis; tradente te tuo ipsius cri-
20 mine atq peccato. ¶ Hic certè status invisus Deo, odiosus, abominabilis, detestabilis, execrationi et Maledicto subiectus. Sed (quę diuina est bonitas et incredibilis misericordiæ, et charitatis argumentum) Xpus nos redemit de hoc miserando execrationis statu, cum redemit â maledicto legis. Nam vel sic maledictum legis se extendebat ad quoscumq; cuiusvis gentis essent, peccatores, vt filios Adę, et participes maledictionis, et eis et sibi descendentium, propter primum peccatum illatæ; vel sub lege Mosaica maledictio denunciata ad illos etiam pertinere potest, qui præceptis moralibus, naturalibus, atque diuinis obstricti, ~~—~~ tamen ea non præstare curaverant, nec potuerunt suis confisi viribus, et Dei gratia nudi, vacui, et inopes; vel certè vt alias fit, de Iudęis, quasi de subiecta materia verba faciens, omnes homines, omnes'q gentes subintelligit. Sic infra c. 4. misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos inquit, qui sub lege erant redimeret. quis dubitat quin intelligat etiam, qui extra legis Mosaicæ cancellos erant, tamen legi naturali et diuinę subiecti. Sic etiam in suo Cantico Zacharias sacerdos Baptistæ Pater, fecit, inquit, redemptionem plebis suæ (ita legendum dicit, et interpretatur Toletus Card. luc. 1) promissam scilicet plebi Iudęorum, sed tamen copiosam, vt pertineret etiam ad plebem gentium vniversarum. Vt magis expressit Simeon Iustus, etiam in suo cantico. Quod parasti ante faciem, ait, omnium populorum lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tuę Israel

Peccatum emptor venditor et precium

1 Tim. 2. 26

Ps. 71. 14

Maledictum universaliter intelligendum.

Deut. 21. 23.

Luc. 1. 68

Idem

Luc. 2. 31

Maledic

Status maledictionis [illegible] Maledictum ergo positum videtur ab Apostolo ad significandum statum maledictionis et peccati; in quo sunt peccatores à Deo aversi, et alienati, propter inobedientiam, in potestatem permissi eius à quo decepti, capti, et miserè vexati vivunt, quasi in ergastulo Aegyptiorum lutum subigentes, paleasque ritantes: (aut veluti

Prodigus. prodigus ille porcos pascens, fame ipse perditus, Diaboli, videlicet, laqueis irretitus, à quo (ut ait Apostolus) captivi tenentur

1.Tim.2.26. ad ipsius voluntatem (1.Timot.2.26.) quasi effecti, et conformati. Traditi certè in manu, de qua non poterunt surgere, Thre.1.14.

Thr.1.14. sed peccata peccatis accumulantes novis quotidie obligantur funibus, durioribus innodantur vinculis, diu noctuque iugum trahentes iniquitatis, iniusto exactori usuras malitiae persolventes; sed Xpus nos redemit de maledictione huius

Ps.71.14. status de quo Ps.71. ex usuris et iniquitate redimet animas eorum.

Theoria 3. in V. 13.

Factus pro nobis Maledictum. Quia scriptum est, Maledictus omnis, qui pendet in ligno.

§. 1.

Locus hic varijs quaestionibus implicatus vigilantem interpretem, 21.
attentumque postulat lectorem. In primis [illegible] culis quae

Quaestio duplex. offert non admodum facilis quaestio; An Xpus dici debuerit Maledictus à Lege, vel à Deo? Deinde an Paulus rectè probarit Xpum factum Maledictum ex eo, quod in Lege omnis suspensus dicatur Maledictus? Ut difficultas omnis dissolvi possit absque ullo obstaculo operae pretium reor locum prolatum à Paulo prius illustrare, et dilucidè illustratum ante oculos proponere; sic enim scriptum est

Deut.21.22.23. explicatur. Deut.21. V.22. Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, et adiudicatus morti, appensus fuerit in Patibulo. V.23. non permanebit cadaver eius in ligno; sed in eadem die sepelietur. Quia Maledictus à Deo est, qui pendet in ligno, et nequaquam contaminabis terram tuam quam dominus deus tuus dederit tibi in possessionem. Praescribit itaque Lex, ut si quis crimen admiserit morte dignum, is deferatur ad Iudicum tribunal; absque

Non iudicatus non punitur. horum enim iudicio et sententia nihil reo inferendum poenae.

Quod

Quodsi Judicum sententia, et condemnatione ad patibulum rapiatur, vt ligno appensus mortem subeat; cauet lex, ne diutius post quam mortuus est in cruce relinquatur oculis expositus, seu in conspectu Solis et lunæ, sed statim eodem die, quo animam egerit, corpus humo contegatur, sepulturæq mandetur: reddit vero causam lex, cur prohibeat insepultum cadauer manere, nimirum Quia maledictus à Deo est, qui pendet in ligno, et siquidem talis est suspensus, vt eum, tamquam sceleratum, infamiaq crucis notatum, Deus oderit, execratusq sit; par est vt ab intuitu hominum, imo à præsentia cæli, ac luminarium eius auferatur; alioquin omnia polluta censeantur; et præsertim terra ipsa promissionis; quam Deus, quasi rem sacram, velit haberi; cum ipse suis Israëlitis post tam longam promissorum expectationem dederit in hæreditatem et dulce peculium possidendam. Hæc explicatio satis conformis esse videtur Diuo Paulo, ad mentem q eius, et propositum accommodata; verum sunt nonnulli eximendi scrupuli propter varietatem interpretum, atq explicationum siue glossarum.

In patibulo mortuus ... die sepeliendus

Loca sacra impolluta

§. 2. Dubia 4. proponuntur.

22. Dubiū Primum. Quidam negant Judæos vsos fuisse pœna crucis: imo neque ex lege eam vsurpare potuisse. Sic Euthy. quod approbat et sequitur Toletus in Joann. 18. 31. in illa verba, Nobis non licet interficere quemquam. Scilicet per crucem ait Euthy. Hinc igitur videtur fieri, vt hic non fiat sermo de ijs, qui affixi clauis erant, vti fuit Xpūs, sed de ijs, qui alio modo penderent ex ligno. Quare fuere, qui dixerint Diuum Paulum non de Xpo, sed de Juda, intellexisse, cum dixit Maledictus, qui pendet in ligno.

Euthymius Toletus fauet clauis Joa. 18.31.

Dubiū Secundum. Arguunt alij minus fideliter relatum videri ab Apostolo hunc locum, quum addiderit illa duo verba omnis, et, in ligno. quæ non sunt in autographo Hebraico; et prætermiserit nomen Dei, vel à Deo, quod in Hebræo legitur, et cunctis fere interpretibus non est omissum. Quocirca S. Hierony. arbitratus est olim non fuisse in textu Hebraico, sed malignitate Judæorum, post Xpi mortem, insertum, vt infamiam Xpianis inurerent, qui eum adorent, qui à Deo maledictus fuerit. —

Hieronym...

3um.

Dub. 3um Abulensis non solum dicit suspensorum in ligno cadavera, sed aliorum etiam, qui vel gladio, vel lapidatione, vel strangulatione perempti fuissent, ex lege ante vesperam sepelienda; et ratio, quam ipse huic legi subdit, communis est alijs cum suspenso in patibulo; quod scilicet non deceat corpus hominis, quod imaginem Dei repraesentat in vultu, et statura ad caelum erecta, ita inhumatum manere; huius enim vilipendium in Dei, cuius imaginem reddit, iniuriam videtur redundare. Eadem est Lyrae sententia, et ratio; Ait enim hanc legem sepulturae extendi ad omnes, quavis poena interfectos. Similiter ea ratio, quam Masius Josue 8. 28 affert eiusdem legis, etiam communis est, atque universalis, dum ait, Quia cadaver hoc censetur contaminare terram; imbuit enim homines habitatores terrae impijssima, et perniciosissima mortalitatis animae opinione, dum scilicet humana corpora, bestiarum instar, honore sepulturae carere, negligi, et proijci videat. Nec magis singularis, aut propria est illorum ratio, qui dicunt voluisse legem servire pietati, et misericordiae, dum mandat mortuos sepultura condi, et terra operiri, praescidere que occasionem crudeliter agendi, dum prae textu forte religionis cadavera eorum, quos odio prosequuti sunt, inhumata relinquunt. Quod etiam, ait, Lyra per sepulturam fieri, ut homines desinant loqui de scelere, ac blasphemia illius, qui suspensus est, etsi magis quadrat suspensis, tamen alijs etiam potest convenire, qui sine sepultura relinquerentur. Videre igitur et expendere oportet, quae sit iustissima ratio huius legis, quae de suspensis loquitur.

Dub. 4m Lucherij et Tertulliani lib. contr. Judaeos c. 14 est sententia, quam et S. Hieronymus multis probat, ex hac lege solos nocentes, et propter crimen suum suspensos esse maledictos: veluti Amanum Assueri regis iussu suspensum in ligno; et regem Hai imperio Josue cruci affixum. Nam si Mardocheus dolo hostis sui in crucem innocens actus fuisset, vel tres pueri per regem Babylonis, minime dicerentur fuisse a Deo maledicti; unde inferunt nec Christum quidem maledictum a Deo, qui innocens e ligno pependit. His velut nodis exolutis laxatisque, facile propositis quaestionibus satisfaciemus.

§ 3. Dirimuntur dubia proposita.

~~quaestionibus satis faciemus. Dico igitur~~ Dico igitur

23. Ad 1um constare quidem ex scriptis sacris Judaeos nonnumquam supplicio crucis, ac suspensionis usos fuisse: extat exemplum Num. 25. 4. ubi jussit Moyses principes nefario crimine contaminatos suspendere in patibulis contra solem. ita Josue 8. 29. a quo loco interpres Graecus geminum lignum pro cruce et pro patibulo posuit, ut notat ~~S...~~.

~~Carolus~~ Sigonius, qui de rep. Heb. l. 6. c. 8. de poenis, sic ait, credo Judaeos postulasse Xpum crucifigi, non legibus suis, sed Romanis. Nam qui perduellionis erat compertus, is in crucem agebatur, ut in libris de Rom. Judicijs ostendimus. Prius dixerat crucifixionis legem Judaeis traditam Deut. 21. et praestitam Num. 25. 4. Josue 8. 29. et 10. 26. 2. Reg. 21. 6. 9. et 1. Esdr. 6. 11. et Ester. 7. 10.

Quod vero Judaei dixerint, sibi non licere interficere quemquam se prohibitos id facere indicarunt, absque consensu, et authoritate Romani praesidis, ut idem Sigonius dicit, (ex Josepho lib. 20.) vide libro 6. capite 7.

Rex civitatis Hai in crucem actus interijt imperante duce ipso. Praeterea 2. Regu. 21. 9. filij Saul ✠ ~~...~~ cadavera a bestiarum avium que laniatu, Haec itaque exempla potuisse Judaeos uti crucis poena adversus sceleratos et sontes probant. Plectebant autem hoc supplicio blasphemos, idololatras, tyrannidis reos, aliosque summorum criminum reatu damnatos. Quare et Xpum accusatum, falso tamen, de regni affectatione, in crucem, ut ageret Pilatus, maximis clamoribus Populi contenderunt. Igitur absque fundamento negatur non de crucis supplicio, sed de alijs modis suspendendi in ligno hanc legem intelligendam. Qui vero de Juda volunt intelligere locum Pauli, haeretici fuerunt et ipsius Pauli sententiae contextuique contradicunt. Ut ait August. hic lib. uno in epist. ad Galatas, et alibi irridet ejusmodi haereticos ab eis quaerens unde sciant Judam non ex lapide, sed ex ligno suspensum. Quae de suspendio apud Judaeos dixi confirmat Vatab. in Deut. 21. ubi sic scribit: Suspendium gravissimum fuit supplicium apud Judaeos, tantumque in crucem agebantur ab Israelitis blasphemi et idololatrae, secundum Judaeos, intellige ex Clario.

✠ ex Rhespha diu in patibulis suspensi relicti sunt matre eorum servante

Qui

Qui igitur vitam suspendio finiebant, erant Deo execrabiles, quod aut
blasphemi essent, aut idolatrae, quod testabatur suspendium. Erat au
tem hoc genus supplicij non solum Iudaeis usitatum, et familiare, sed
et Romanis ut 7. Actione in Verrem dicit Cicero, Aegyptijs, Gen. 40. Per
sis Ester. 7. Hec subscribit, Sa. Itaque non licuisse Iudaeis interficere per crucem (ut optabant) ex pro
hibitione Caesaris, ut dixit Euthymius, non repugnat, sed favet nobis.
Ad 2. merito expressit Apostolus nomen, omnis, ut indicaret proposi 24.
tionem indefinitam pro universali positam; similiter in ligno, quod,
et si in Hebraeo taceatur, tamen ex dictis subintelligitur, quare et
vulgata, et aliae translationes expressam nobis reddiderunt. De
voce Dei difficile est credere non fuisse in Hebraicis codicibus, et
additam post Christi mortem; Nam et omnes traductores, et traductio
nes eius mentionem fecerunt, habentque nomen Dei; et vix
potest intelligi omnes codices omniumque traductionum fuisse
ubique terrarum a Iudaeis corruptos, ac vitiatos. Neque certe aut Iu
daeis emolumentum aut Christianis detrimentum, vel dedecus ex
illa corruptione evenire potuit, ut statim patebit. Quod vero
S. Hieronymus videtur asserere in Scriptura sacra nunquam Dei
nomen cum maledictione coniunctum inveniri, neque a Deo quem
quam maledici, quia multa sunt testimonia in contrarium, ab omni
bus respuitur. Vide hoc loco Genebr. Certe Christus in iudicio, Ite ma
ledicti Patris mei, dicturus est, et ipsa Lex quae maledictionem conti
net in sceleratos, et praevaricatores a Deo est, et non est dubium
quin ille sit a Deo maledictus, cui ille infert maledictionem. For
te S. Paulus Dei nomen subticuit, ne insolita locutione nostros offen
deret Christianos, vel quod nomen Elohim, quod est in origina
li, (ut notat Glossa) potest intelligi de iudicibus, qui senten
tiam suspendij tulerunt, quae dicitur maledictio Elohim, sive
Iudicum, quam ~~quam, cum~~ quam, cum horum potestas a Deo sit, eorum sen
tentia iusta a Deo esse reputatur, et per iudices dici potest
Deus maledicere, hoc est, malum poenae cum imperio dicere
et denunciare suam, si peccavit contra praeceptum, ipsius
Ad 3um Illas quidem rationes communes esse ceteris, et qui 25.
insepulti relinquebantur, non est dubium; tamen ex peculi
ari ratione applicari videntur suspensis, ut pote qui in eminen
tiori loco positi, et propter graviora flagitia interempti,

magis

magis obvij essent oculis, et maius opprobrium sustinerent ex vilissimo, et ignominiosissimo, atque adeo infami genere mortis. Sed quid oportet causas hanc legis multiplicare, eam vero quam textus subijcit, omittere, aut non attendere, nec expendere. Illa enim est vera et potissima, ut particula causalis indicat, quia Maledictus est a Deo qui pendet in ligno. q. d. Sepelite eum, Nam si pœnam meruit, satis superque fuit suspendium. Hunc sensum videtur calluisse paraphrastes Chaldæus, cum, ait, Quoniam ex eo quod peccavit i. propter peccatum coram Deo ad nihilum suspensus est i. pœnam subijt satis æqualem, scilicet cum in crucem sublatus fuit. Huic sensum adiuvat Simmachus qui sic transfert, Quia propter Dei blasphemiam i. maledictionem suspensus est. Italis bastemia est, quæ Hispanis maldicion, ut videas eodem verbo apud Hebræos, et blasphemiam et maledictionem significari. Vatablus, non nihil ab his crepat dum per adversativam particulam exponit, ita Quamvis maledictio Dei sit suspensus i. quamvis Deo admodum exsecrabilis sit, qui vitam suspendio finit, tamen ideo sepultura non est defraudandus. Huic accedit Legion.

26 Quamvis, ait, sit maledictus a Deo, satis illi sit unum depenisse supplicium. Lyranus favet huic nostræ expositioni, Quia debet, inquit, sufficere satis pœna a tenentibus locum Dei imposita. Ambrosio quem Lombardus sequitur, hæc placuit intelligentia, ut reo mortis, inquit, sufficeret hoc, quia suspensus moriebatur in ligno, nec diutius stetisset suspensus, maius haberet opprobrium mors eius, quam deberet, et fieret macula generi eius, si amplius mors eius publicaretur. Hic sensus non est contrarius D. Paulo, atque adeo satis probabilem existimo. Sic enim interpretari ~~existimo~~ licet, ut fiat allusio ad ea verba Dei Gen. 2. 17. in quacunque die comederis, morte morieris, quibus homini comminatus est Deus maledictionem suam, si peccasset contra præceptum, ipsius comedens de fructu arboris scientiæ. Hæc vero maledictio, ut patet mors erat.

25 Ait ergo Moyses, Ne mortuum in patibulo insepultum relinquite. Nam pœnam maledictionis i. mortem a Deo propositam delinquenti, iam sustinuit, qui in ligno pependit.

Vere

Suspensus pendens ... propter — Vatablus — Legio ... — Lyr. — Ambrosius Lombardus. — Suspendium gravissima & sufficientissima pœna. — Gen. 2. 17 — Maledictio mors

vere mortuus est (exponit Lomb.) et vere satis est miser. Secun
dum hunc sensum non intelligendum est terram censeri pollu
Terra nō dicitur pol luta ex præsentia, sed ex peccato eorum, qui non sepelirunt. tam ex præsentia cadaveris execrabilis ligno superstantis, sed
potius ex peccato eorum, qui legi contravenientes illud oportune
non sepelissent, ideoque maioris opprobrij causa extitissent,
VI et vitæ defuncto, et eius generi. Ut dixit Ambrosius. Eam tamen
explicationem, quam supra in textus paraphrasi secutus sum,
Adamus. Cornelius. Clarius. amplectitur Adamus, similiter et Cornelius, quam hic tradit Cla
rius, quod sequitur non permanebit, vel non erit pernox in ligno,
id non dicitur pro honore cadaveris sepeliendi, sed ut cadaver
illud maledictum cito à superficie terræ tollatur, et terra non
inquinetur. Cornel. vero cum Caietano addit voluisse quidem
Deum, ut suspensi ut facinorosissimi omnino delerentur de
Cornelius. Caietanus. terra, adeo ut nec eorum cadavera superessent, in pænam sci
licet tantorum scelerum, ob quæ omnino interimi, et quasi
annihilari merebantur, ut pote tam execrabiles, et indigni te
Qui supp. flammis. rram tangere, et afflare. ¶ Sic venefici, incendiarij, falsarij,
sodomitæ, flammis puniuntur, et in cinerem rediguntur,
quasi sceleratissimi et abominabiles, ideoque omnino de terra
eradendi, et in nihilum redigendi. Quo videntur aspexisse,
Hieron. 11.19. qui apud Hiere. 11. dicebant, Mittamus lignum in panem
eius, et eradamus eum de terra viventium, et nomen eius
non memoretur amplius. terram autem pollui, seu
Prosopopeia contaminari, purgari ve, per quamdam ~~[illegible]~~ prosopopeiam dici
solet, ad maiorem emphasim, seu exaggerationem. Notat
Caietanus. vero Caiet. ex parte ea, qua suspensio morte digni est actio ius
titiæ, atque adeo bona, et necessaria reipublicæ, potius terram
Quomodo vel purgari, vel polluti terra dicitur. dici purgari; verum ex parte ~~[illegible]~~ moræ qua durat in ligno suspen
sus ultra tempus congruum à lege præscriptum, quia illa
clamat, et quasi præconio notum facit, et crimen, et pænam,
quæ duo comitatur maledictio, terram pollui, et inquinari.
Dum autem suspensus obruitur homo, et tollitur de medio ~~et~~
cessare quidem maledictionem, atque adeo terræ contamina
tionem averti. De suspenso, itaque singulariter lege præs
criptum, quod maledictio sit, et quod sepeliatur ipsa die, ne

pollua

27.

polluat terram; non de iugulato; quippe quum diutius suspensio, quam iugulatio durare solita sit.

23. Aliæ sunt translationes huius loci Deut. quæ minus videntur posse conciliari cum D. Paulo; ut ea quam profert D. Hieronymus Hebionis hæresiarchæ semi xpiani, ac semi Judæi: Quæ sic habet ὅτι ὕβρις θεοῦ ὁ κρεμάμενος .i. quia iniuria Dei est suspensus. In altercatione Jasonis, et Papisci ita scriptum reperit idem Hieronymus λοιδορία θεοῦ ὁ κρεμάμενος .i. Maledictio, seu convicium, aut probrum Dei, qui appensus est. et ab Hebræo, qui se aliqua ex parte instituit, audivit ita posse legi: Quia contumeliose Deus suspensus est. Oleaster etiam sic interpretari posse dicit: Quia abominatio domini suspensus. Nimis certe videntur discrepare hæ traductiones à sensu quem indicat Apostolus, quem confirmant ea quæ est, 70. et Vulgata, et Aquilæ, et Theodotionis, imo et Symachi, et Chaldæi paraphrastæ, utram vidimus, sed ait Oleaster posse unum locum scripturæ diversos sensus literales continere. Quare ex his interpretationibus colligunt nonnulli, ut refert Legion. rei alicuius magis arcanæ mysterium hic latere, habitam q. rationem honoris Xpi, cuius à cruce pendentis imaginem, ac typum præ se ferrent in ligno, ut hic dicitur, suspensi; atq. adeo iuberi è cruce tolli ac sepultura donari, ne eorum ignominia in cruce permanentium in Xpum redundaret, ideo q. causam reddi, quia iniuria, seu maledictio, seu probrum Dei est suspensus, sive quia contumeliose Deus est suspensus. Equidem sic existimo, Xpi mortis in hac lege sancienda rationem à Deo habitam, atque adeo imperatum, ut eodem die corpora crucifixorum sepulchro conderentur; quod in Xpo videmus impletum; licet aliam prosequuti sint Judæi causam; Ne scilicet die illo magno sabbati solemnissimo manerent in cruce corpora. In qua re, et honoris Xpi habitam esse rationem et nostræ utilitati provisum. nam si forte Judæi, non obstante hac lege Xpi cadaver, vel laniandum bestijs proiecissent, vel igne absumpsissent, hoc factum, non impediret certe resurrectionem. —

Catharinus
Hieronymus
Varia translationes
Hebion hæreticus
Jasonis et Papisci altercatio
Hebræus quidam magister Hieronymi
Oleaster
Vergio 70. Vulgata, Aquila, Theodotionis, Symachi, Chaldæi
Oleaster
Legionensis
Christum [illegible]
Hæret[illegible]
Pigri [illegible]
Resu[illegible]

Verum

Verum quantas nostra de ea persuasioni et certitudini tenebras attu
Catharinus lisset, (specialiter ergo (ut ait Catharinus) secundum spiritum de Christo
hic locus debet intelligi; quo etiam sensu a D. Paulo allegatur manifes
tissime. Nam si literam nudam attendas, quid mali habet, permi
ttere suspensum in ligno manere diutius: aut quaenam ex eo cada
vere eveniret terrae contaminatio? Nonne hodie apud Christianos
ubi pietas viget, in ligno diutissime prostant multorum cadavera?
Nonne justa lex est, quae sic iubet ad terrendos homines nepharios
et flagitiosos, a scelere, et facinoribus? ergo ista illa lex iam abo
lita est, quia in Christi cruce impleta desiit amplius obligare.
¶ Verum tamen allegorice lex significavit corpus peccati, quod 29.
in Christi corpore cruci affixo figuratum est, cum primum mor
tuum est, illico ante solis occasum ab oculis auferendum, terraque
contegendum, ne si diutius conspiciatur super terram, eam
contaminet, hoc est, ne ei ipsam memoria delicti inquinando
animum, noceat, nec peccatum modo, sed et maledictum cum
eo sepeliendum est; ita ut veteris hominis nihil reliquum
maneat, sed is omnino aboleatur; imo nec in sepulchro
diu manere debet; sed in novum hominem commutari
atque cum Christo resurgere ad novam, innocuam, et caelestem
vitam. Quod si quis cum Christo crucifixus, et mortuus noluit
cum illo resurgere; sed potius manere suspensus, atque
Christum in poena afficien... inhumatus, is terram nostrae promissionis i. Christum con
taminare videtur, tamquam, qui non desierit a peccatis,
nec satis fecerit peccatis semel crucem subeundo, sed opus
sit, ut iterum, iterumque patiendo satisfaciat; cum tamen se
mel patiens cumulatissime satisfecerit, et nos semel rite
baptizati plenam satisfactionem obtinuerimus. Vae mi
Haereticorum militia. seris haereticis, qui istam Christo iniuriam faciunt, dum fide
innituntur non vera, iustitiamque dumtaxat sibi donari vo
lunt imputativam. Vae etiam imbecillibus, quibusdam Chris
Pigri ac tepidi christiani. tianis, qui, etsi sacramenta Ecclesiae frequentant, tamen
ita pigre, inepteque secure vivunt, ut nusquam non peccatis
sint onerati; Hi profecto crucifixi, ac mortui apparent in
ligno, sed non sepulti: quorum foetor peccatorum, non solum

terram

terram inquinat, sed cœlum etiam ad vindictam provocat.

30. Ad 4. Adamus et Cornelius consentiunt cum D. Hieronymo (Ad 4. Adamus Cornelius Hieronymus) dicunt quod Xpum, ut pote innocentem et justum non comprehensum fuisse maledictione ea, qua suspensi dicebantur maledicti; sed certe hi authores mihi videntur, dum nimium hærent Doctori maximo (quis negat) à Doctore gentium, et Apostolo summo (licet ipse minimum se omnium appellet) discedere, eique palàm refragari.

Quis enim non videt hanc esse Apostoli argumentationem Xpus factus est pro nobis maledictum, quia scriptum est, maledictus omnis qui pendet in ligno. q.d. omnis, qui pendet in ligno est maledictus, ut patet ex lege scripta Deut. 21. (Deut. 21. 23) Xpus pependit in ligno, ergo Xpus factus est maledictus. Cum autem sic non posuerit conclusionem D. Paulus, sed factus est maledictum, diximus supra esse tropum Metonymiæ sive Catachresis, et forte ideò tropicè locutus est, ne novum quid insonaret auribus teneræ Ecclesiæ, si Xpus sic absque præmunitione maledictus diceretur, quod verbis legis dictum minus poterat offendere. Illa autem universalis Omnis cum neminem excipiat, non potest non comprehendere etiam Xpum; et pro libito videtur dici dumtaxat sontes, et justo iudicio damnatos propter admissa scelera comprehendere; illa enim ratio legis universalior potest esse quam lex. Nam lex iubet in cruce mortuum eodem die sepeliri, cum per iudices patibulo crucis adiudicatus fuit propter admissum nefas. Sed rogo, si quis innocens à latronibus in crucem esset actus, vel à Iudicibus per falsos testes, numquid huic lex suffragatura esset, ut sepultura daretur ei eodem die? Quis negat? Isti non competit ratio legis; quia non est maledictus per se; cum innocens sit suspensus, neque eius cadavere contaminabitur terra; quippe contaminatus ipse non est; ergo si ratio legis illi suffragatur, ut ei beneficio legis liceat perfrui; negari non potest, quin hic (licet innocens) dicatur in lege, Maledictus à Deo, quatenus suspensus in ligno. Ipsa quippe suspensio odio habetur; atque adeò execrabilis etiam in suspenso innocente, atque sine ullo crimine.

31. Sed audi Augustinum contra

Faustū

343

Faustum lib. 14 sic loquentem; Quod additum est omnis. Ut diceretur Maledictus omnis qui in ligno pependerit, non sane Moyses ignorans praedixit etiam justos in cruce futuros; sed bene praevidit haereticos veram mortem domini negaturos, et ideo voluit de hoc maledicto Christum se tangere, ut a mortis etiam veritate se iungeret. Si enim vera illa mors non erat, nullum maledictum Christo crucifixo pependit in ligno, quia nec vere crucifixus est. Sed contra longe futuros haereticos quam de longe clamat Moyses, sine causa tergiversamini, qui simplicem veritatem mortis Christi. Maledictus qui pendet in ligno, non ille aut ille, sed omnis, omnino, etiam ut et filius Dei, etiam propter se. Nam hoc est quod non vultis, inde sacrilegi, inde seducti: Simpliciter vobis maledictus pro nobis, quia simpliciter mortuus pro nobis. Tunc enim extra maledictum illius Adami, sicut extra illius mortem; cum vero ex homine pro homine mortem suscepit, ex illa et pro illa etiam maledictum, quod mortem comitatur, suscipere non dedignatus est, etiam ille. Proinde etiam ille filius Dei semper vivens in sua justitia, mortuus autem propter delicta nostra, in carne suscepta ex poena nostra. Sic et semper benedictus in sua justitia, maledictus autem propter delicta nostra in morte suscepta ex poena nostra; ac per hoc additum est omnis, ne Christus ad veram mortem non pertinere diceretur, si ab isto maledicto, quod morti conjunctum est, insipienti honorificentia separaretur. Haec Aug. Ubi videtur ingenue confitentem Christum vere filium Dei comprehensum illa universali Maledictione: Maledictus a Deo omnis qui pendet in ligno. omnis maledicti a Deo.

Atque ita suscepit Christum maledictionem illam Adae inflictam a Deo, Gen. 2. 17. In quocumque die comederis, morte morieris. Quam secundum 70. sic refert Aug.: Si tetigeritis, morte moriemini. Quin etiam ideo appellatum maledictum, ut inde constaret vere mortuum; siquidem cum morte conjuncta est maledictio, et illam comitatur, sicut sententia mortis morti conjuncta est, et eam comitatur, quia ex illa sequitur. Sententia igitur mortis fuit illa Adae denuntiata, in quacumque die comederis, morieris. Quocirca non aliud (inquit Aug. ibidem) significavit Moyses, cum dixit Maledictus omnis, qui in ligno

Gen. 2. 17.

70. interpretes.

Maledictio cum morte coniuncta.

Augustinus

pependerit, nisi mortalis omnis et moriens omnis qui in ligno
pependerit. Clamando ergo Maledictus, Nihil aliud clamavit — Maledictio Mortalis, moriens.
nisi quia verè mortuus, sciens mortem hominis peccatoris,
quam sine peccato ipse suscepit, de illo maledicto venien-
tem, quo dictum est, Si tetigeritis morte moriemini.

32. ¶ Ergo credere aequum est legem hanc suspensionis spiritu- — Lex suspensi sepeliendi de Christo intelligenda
aliter, ac prophetice intelligendam esse de Christo, et eius
cruce, ut recte intelligit Catharinus. Itaque propter — Catharinus
Christi corpus, ne pernoctaret in patibulo, cavit lex, ut suspenso-
rum corpora eodem die, quo obiissent, sepulturae donaren-
tur honore; licet propter delictorum suorum merita
damnati fuissent, ad lignumque suspensi; ratio vero quae
subiicitur, Quia maledictus à Deo omnis qui pendet in ligno,
de Christo eiusque membris verissima est. Ipse enim maledi-
ctionem Adae, quae omnes homines tangit, formam servi
accipiens, et in similitudinem hominum factus, et habitu
inventus ut homo, in se suscepit, dum humiliavit se met-
ipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem
crucis. Pependit igitur Christus in cruce, mortemque in ea
subiit, quam meritus fuerat Adam, et sicut in Adamo capi- — [illegible]
te omnium peccatorum omnes ab eo egressi homines, ma-
ledictionem et sententiam mortis acceperunt, sic etiam
Christus, qui pro Adamo, et pro omnibus eius posteris crucem
subiit, et in ligno pependit, et ipse Adam et caeteri omnes
homines maledicti à Deo, omnes enim cum Christo, et in Christo — Augustinus
pependerunt in ligno. Hoc ita dicit Apostolus Rom. 6. — Rom. 6. 6.
Vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus — Deut. 21. 23
peccati, et ultra non serviamus peccato. His convenit — 2. Cor. 5. 21

33. Epiphanius contra haereses lib. 2 tomo 2. Quid vero erat — Epiphanius
maledictio legis? Maledictio legis erat crux propter
peccata. Si quis enim deprehensus fuerit in delicto, dicit
Lex suspendetis ipsum in ligno. Non occidat sol super
ipsum, super morticinium ipsius, sed detrahetis ipsum, — Maledictio [illegible]
et sepelietis ipsum ante solis occasum. Quia maledictus
omnis, qui pendet in ligno. Quandoquidem igitur

propter

Propter crucifixionem maledictio constituta erat, ipse, ubi venit, peccata nostra in ligno sustulit, seipsum dans pro nobis; sanguis ipsius nos emit, corpus ipsius nos a maledictione solvit; hoc est, solvit peccata per ~~poenam~~ poenam ~~melius~~ crucis et suum adventum. Neque igitur lex maledictio est, absit; neque Evangelium maledictionem accepit, neque ipse Dominus; sed per occasionem mortis suae exsoluta est mors contra peccatum. Hinc tria infero, 1.um poenam suspensionis esse crucifixionem; 2.um hanc comitari maledictionem; 3.um Christum se obtulisse pro hominibus, pertulisseque hanc poenam crucis, et per eam solvisse debitum peccatorum omnium; et mortem ob peccatum debitam sua morte peremisse.

Quod vero ait, (neque Evangelium maledictionem accepisse, neque ipsum Dominum) intelligendum de maledictione peccati: quod neque legem, neque Evangelium esse peccatum, neque Dominum peccatum commisisse, ut ob illud maledictionem incurreret, non negat autem Dominum accepisse crucem, atque adeo maledictionem, et poenam, siquidem maledictionem legis dicit fuisse crucem. 34.

Ex his quae hactenus diximus manifestum est, quid sit respondendum utrique parti principalis quaestionis propositae. Ad priorem enim dicimus nihil esse discriminis, an quis dicatur a Deo an a lege maledictus, siquidem ipse Deus auctor est legis, atque adeo legis verba a Deo dictata sunt. Moyses itaque, ut Dei minister, ab illius ore legem accepit, scripsitque ex eius imperio. Quare circa (ut ait August. citato loco) non erat causa cur timeret Moyses dicere maledictum, cum scripsit Deut. 21. Maledictus a Deo omnis qui pependit in ligno, quod Paulus non timuit dicere peccatum 2 Corint. 5. dum ait: Eum qui non noverat peccatum, peccatum pro nobis fecit. Plane hoc propheta et praevidere debuit et praedicare, paratus ab haereticis cum Apostolo reprehendi. Quisquis enim reprehenderit prophetam dixisse maledictum, cogitur reprehendere Apostolum dixisse peccatum; nam utrique maledictum comes peccati est. Nec ideo [illegible] est, quod addiderit Deo ut diceret Maledictus a Deo omnis, nisi enim Deus

odisset

odisset peccatum, et mortem nostram, non ad eam suscipiendam,
atque delendam, filium suum mitteret. Quid ergo mirum
si maledictum est à Deo, quod odit Deus. Tanto enim libentius
nobis donat immortalitatem, quae futura est Xpo veniente,
quanto misericordius odit mortem nostram, quae in ligno pe
pendit, Xpo moriente. Ergo nihil absurdi, incommodi ve
continet, quod concedatur sive à Lege, sive à Moyse, sive
à Deo, dictum fuisse Xpum maledictum, sed operae pretium
est animadvertere, in quo sensu dicatur. Maledictus hoc
enim (ait Aug.) mortuus est, quod maledictus; quoniam
mors ipsa ex maledicto est, et maledictum est omne pecca
tum; sive ipsum, quod fit, ut sequatur supplicium; sive
ipsum supplicium, quod alio modo vocatur peccatum,
quia fit ex peccato. Suscepit autem Xpus sine reatu sup
plicium nostrum, ut inde solveret reatum nostrum, et
finiret etiam supplicium nostrum.

35. Demonstrat hoc Apo
stolus Rom. 8. Misit inquit Deus filium suum in similitu Rom. 8. 3.
dinem carnis peccati. Eo enim ipso quo illa caro mortalis erat
similitudinem habebat carnis peccati; quoniam de peccato
mors extitit. Imo propterea ipsa mors, quae de peccato est, Mors appellatur peccatum
appellatur peccatum; non quia peccat homo, dum mori
tur; sed quia ex peccato factum est, ut moriatur. Sicut scrip
tura dicitur manus, quia manu fit; et lingua dicitur lo
quutio, quae per linguam fit. Unde dicitur lingua Latina
Graeca, Hebraea per tropum metonymiae. Sic intelli Metonymia
gi vult Aug. illud Apostoli Rom. 8. ut de peccato Rom. 8. 3.
damnaret peccatum i. mortem. et illud 2 Corint. 5 2. Cor. 5. 21.
pro nobis peccatum fecit i. mortalem, sive morti sub
iectum. Unde, ait idem Aug. non tantum ipsum opus ma Augustinus
lum, quod poena dignum est, sed etiam ipsa mors, quae peccato
facta est, peccatum appellatum sit. Illud itaq. peccatum, quo
reus esset mortis, non commisit Xpus; illud autem alterum, i.
mortem, quae peccato inflicta est humanae naturae, suscepit
pro nobis. Hoc suspendit in ligno, hoc maledictum est per
Moysem, ibi mors damnata est, ne regnaret, et maledicta est,

Ut

Vt periret. Quapropter per Xpi tale peccatum (i. per mortem Xpi) damnatum est et nostrum peccatum (Scelus nostrum) vt nos liberemur, nec regnante peccato nos damnati remaneremus. Quid ergo miratur Faustus maledictum esse peccatum, maledictam esse mortem, maledictam esse mortalitatem carnis, sine peccato Xpi, ex peccato tamen hominis, etiam in Xpo factam. Ex Adamo quippe corpus assumpsit; Ad hoc pertinet, et serpens ille in ligno suspensus, quo significaretur, non falsam mortem Xpum finxisse, sed illam veram in ligno passionis suę suspendisse, in quam serpens ille hominem male suadendo deiecit. Hęc omnia fere, licet variato ordine, ex Aug.

Ad posteriorem partem questionis satis iam dictum est supra ad quarti scrupuli solutionem; et sane, quamvis demus Hieronimo, et ijs, quorum vestigijs ille in hoc placito insistebat, innocentem Mardocheam, siue tres pueros, si per tyranum in crucem acti fuissent, non dicendos à Deo Maledictos reuera, et si tales putarentur apud homines; tamen aliam de Xpo esse rationem; qui quanquam absque ullo peccato proprio, atque adeo iniuste ab hominibus in patibulum sublatus est, innocens que clauis affixus in cruce pependit, tamen, quia pro hominibus peccatoribus vadem se obtulit, et omnia eorum peccata super se sustulit, et tanquam sua soluere decreuit, et pœnam illorum sustinere, quę pena erat mortis intimatio, seu maledictio Adamo, et posteris denunciata; non potest negari, quin dici debuerit à Deo maledictus, seu maledictio, aut maledictum, quod sicut peccatum, ita et maledictionem suscepit, sua scilicet sponte, vt solueret, vt deleret, vt diuinę Iustitię satisfaciens, et debitum, et pœnam debiti, et quidquid his coniungitur, vti maledictionem, ad nihilum redigeret. Hęc addenda duxi propter soluendam rationem scrupuli quarti; si tamen exactius vis hanc rem percipere, lege obsecro, quę sequenti questione dicuntur.

Theoria 3 in illa verba V. 13. factus pro nobis maledictum.

Ad

37. Ad maiorem elucidationem huius loci, et complementum Doctrinæ hic traditæ, libet adhuc inquirere, An vera sit illa divisio maledictionis in alteram culpæ, alteram pœnæ, vt docet S. Thom. hic, illa præterea in actiuam, et passiuam vt indicat Lombardus etiam hic. Rursum quænam sit, aut qualis illa maledictio, quā xpus suscepit, vt dici potuerit factus maledictum, seu maledictio. — Quæstio 1. S. Thom. 2. Lombard. 3.

Ad primam interrogationem sic habeto. Maledictio prout in præsenti loquimur idem est atq. execratio, seu detestatio, ac devotio, qua quis execratur, detestatur oditq. ac devovet, Diisque commendat rem aliquam, aut personam quam odit, seu odio dignam reputat, tamquam malam, vel sibi noxiam, vel sceleribus inquinatam, aut flagitijs coopertam. Est itaq. maledictio, quasi dictum in malum et perniciem alicuius, siue mente conceptam siue ore prolatam. vt illud, Dij te perdant fugitiue. et illud abi in malam crucem. Est vero maledictio actiua, illa scilicet vox qua quis cui vult optat, denunciat ue quid mali. Sic pictant nonnulli xpum dictum fuisse factum maledictum, quia eius nomen in proberbium abijsset, et in formulam maledicendi, vsurparetur, vt Julianus Apostata moriens maledixit vicisti inquiens Galilee, vicisti, xpum appellans Galileum. et vulgo Judæorum forte dicebatur, Abi in crucem Nazareni vel sic tibi contingat vt Nazareo. Vel quod dixerunt pharisei cæco iam illuminato Tu discipulus eius sis. Sic Judæi lauante manus Pilato à sanguine xpi innoxio, clamauerunt, sanguis eius super nos et... Maledictio verò passiua videtur hæc eadem esse, quatenus cadit in eum cui infertur, cuiq. optatum est illud malum, quod actiua Maledictio continebat, vel potius est malum ipsum, ad quod terminata est ipsa actio maledicentis, et tales sunt maledictiones à Deo illatæ serpenti, mulieri, homini Gen. 3.14. 15. 16. 18. 19, et vniuersa illa quæ continentur Deut. c. 27 et 28 adversus trans gressores legis proposita. — Ad. 1. Maledictio declaratur. Actiua. Brun. Lomb. Passiua. Gen. 3. Deut.

Lombardus

His quę dicta sunt consona videntur ea quę dicit Lombardus. Ma 38.
ledictio, inquit, gemina est, scilicet culpa et pœna. Unde et Maledic
tum duobus modis dicitur scilicet actiue et passiue, i. secundum cul
pam et secundum pœnam. Et videtur sequi Augustinum, qui
dixit (ut supra retulimus) hoc est, maledictus, quod mortuus est,
quia mors ipsa ex maledicto est, et Maledictum est omne pecca
tum, siue ipsum quod fit, ut sequatur supplicium, siue ipsum su
pplicium, quod et vocatur peccatum quia ex peccato fit.]

Actio hominis, ut deficit a regula, peccatum, ut odio Dei digna, maledictum dicitur.

Quę sic videntur intelligenda, ut actio hominis, sicut, quia defi
cit à regula rationis, dicitur peccatum, sic, quia odium Dei me
retur, dicatur maledictum, pœna vero sicut quia punit dicitur pœ
na, quia sequitur ex maledicto, sic dicatur etiam maledictio.
Itaque peccatum, ut causa, pœna, vel supplicium, ut effectus no
men accipiunt maledictionis. Hęc vero appellationes tropicȇ, im
proprię q̃ sumuntur, sed attenta rei proprietate peccatum sequi
tur pœna, et pœna est ipsa Dei maledictio. siquidem non est ali
ud in Deo maledicere, quam punire. Et sic intelligenda, quę
hic à nobis dicta sunt.

Pœna dicitur maledictum quia effectus maledictionis peccati.

Tunc ergo dicitur quispiam maledictione comprehensus, 39.
cum illo affectus est malo, quod formula maledictionis, seu
actiua Maledictio continebat, significabatq. opinor itaque
nihil esse aliud maledici à Deo, quam inferri malum à Deo.
Dicere enim Dei facere est. Maledicit igitur Deus, quoties de
bitam pœnam infert peccatori. Hunc enim is odit, execra
tur, detestatur, cum autem passiones in Deo non sint operę
precium est, ut intelligamus odium, execrationem, ac
detestationem talem esse, non passionem, sed effectum
significatum per talem passionem. Ex quo colligo ma
ledictionem sequi culpam, nihil aliud esse, quam culpę
respondere suam pœnam. Unde non arbitror esse apud
Deum duplex genus maledictionis, alterum sequens
culpam, alterum comitans pœnam; sed eadem, quę sequitur
culpam, maledictio ipsa, inquam, est pœna inlata homi
ni, vel inferenda propter eam, quam admisit culpam.
Sed hoc interest inter maledictionem, et pœnam, quod 40.

Maledictio Dei est pœna quam punit.

Passiones in Deo non sunt sed effectus.

hoc

hæc magis se tenet ex parte patientis, ac recipientis; illa verò magis con
notat agentem, sive inferentem illam. Est nempe pœna supplicium
peccati, sive peccantis multa, at verò Maledictio est veluti sententia
Judicis damnantis peccatorem, seu assignantis, et taxantis, sive
supplicium, sive multam peccato respondentem. Quocirca, si hæc
vera sunt, non est cur putamus diversam esse maledictionem
qua dicitur *maledictus omnis qui pendet in ligno*, Deut. 21. 23. ab ea Deut. 21. 23.
qua Deut. 27. 26 dicitur *Maledictus qui non permanet in sermo* Deut. 27. 26
nibus legis, sed eiusdem generis esse utramque maledictionem,
sive sumas activè pro sententia assignante pœnam, seu pro ipsa
pœna in peccatore recepta. Ex quo rursum patet non esse ali
ud Maledictum à quo Xpus nos redemit, aliud autem, quod Idem maledictum à quo redemit nos X, et quod ipse suscepit.
ipse suscepit, ut nos redimeret, sed idem omnino. Nam, ut
constat ex Aug. supra citato lib. 14 contra Faustum, illam Augustinus
maledictionem Xpus suscepit moriens in cruce, quam Ada
mo comminatus est Deus Gen. 2. 17. *in quocunque die comede* Gen. 2. 17.
ris, morte morieris, et ab hac ipsa redemit Adamum, et to Christus redemit nos ab universali maledictione protoplasti cuius partes sunt Maledicta legis Mosis.
tum humanum genus. Maledictiones autem omnes, quas
et Deus, et Moyses, sive scriptura sacra proponit, vel delin
quentibus, vel prævaricantibus legem, ac mandatum di
vinum, partes quædam sunt illius universalis, ac integræ
Maledictionis, omnes enim miseriæ, quibus repletur homo,
ex illo principio manant, omnes in mortem tendunt.

41. ¶ Secundum hanc igitur rationem discurrendi rectè omni
no dictum est à D. Hieronymo eum, qui innocens subla Hieronymus
tus fuit in crucem, nullatenus esse maledictum; siqui
dem maledictio non potest nisi ex culpa venire; qui
verò caret culpa, licet iniustè pœnam patiatur, tamen
à Maledictione liber est. Sicut enim dixit illa apud Livi
um Lucretia; *ego, et si peccato me absolvo, supplicio non* Lucretia
libero, ita et potiore iure, dixerit, absque peccato pendens
in ligno, *ego etsi pœna non liberor, à maledictione tamen*
absolvor. Cur igitur Xpus qui innocens raptus in cru
cem mortuus est, dicitur à Paulo *factus Maledictum* Quæstio
et à Moyse, quatenus pendens in ligno dicitur, maledictus.

Hor

Hoc opus, hic labor est. Hoc quærimus à principio. Respondeo autem, 42.
quod iam supra sæpe attigi, et dicere hic cupio fusius clarius q. Xpus Do
minus, cum esset filius Dei, factus est homo, ea propter, vt veluti pars
quædam hominis, hominis debitum solveret, imo vt caput totius hu
manæ naturæ, ipsam humanam naturam â peccati debito liberaret.
Vt hoc autem præstaret, et perfecte præstaret, pro suo habuit pecca
tum Adæ, imo omnia hominum peccata pro suis habuit, pro suisq
tandiu recognouit, dum pro ipsis debitas pœnas subiret. Xpi
enim sunt illi clamores. Ps. 21. 2 Longe â salute mea verba
delictorum meorum, et Ps. 39. 13. Quoniam circumdederunt me
mala, quorum non est numerus, comprehenderunt me ini
quitates meæ. Ita loquitur Xpus, vt caput humani generis,
et sui corporis delicta sua appellat, et merito, siquidem non in
vitus, sed spontaneus, liberaq, et prompta voluntate ea in se
soluenda susceperat, annuente etiam Patre ex nobis ad se
transtulerat; vt sacer vaticinatus est Isaias c. 53. 6. omnes,
inquit, nos quasi oves errauimus, vnus quisq in viam suam
declinauit, et posuit Dominus in eo iniquitates omnium
nostrum. in eo, inquam, tamquam in vade, imo et capite,
duce, ac principe humani generis, nostra scelera imposita
vidit, et vltus est. Igitur qui dignatus est homo fieri, et simi
litudinem carnis peccati (seu peccatricis, vt Græce legitur
σαρκός ἁμαρτωλῆς) suscipere, et hominum vadi
monia præstare; caput q eorum, ac princeps esse voluit. nec
maledictionem peccati comitem, nec mortis pœnam accerbissi
mam, et ignominiosissimam quæ in ipsa maledictione, tam
quam in Dei sententia, ac damnatione, includebatur, vel
recusauit, vel abegit. quin potius obviis vlnis, brachiis ex
pansis suscepit. Hoc totum vno verbo significauit Apos
tolus cum dixit, factum pro nobis maledictum. Sub ma
ledicto enim, et pœna ipsa intelligitur mortis, quam male
dictio continebat, et peccatum etiam, pro quo ipsa male
dictio, seu pœna mortis decreta fuerat.

Advertendum est autem Xpi personam, imo ipsius etiam 43.
humanitatem semper, etiam è cruce pendentem, clavis

affixam

affixam, probris obrutam, flagellis laceratam, spinis compunctam, milleque tormentis, atque iniurijs afflictam, et agitatam; semper inquam charissimam, dilectissimamque Deo Patri fuisse; tamen quatenus similitudinem Adæ peccatoris acceperat, imaginemque referebat ~~carnis~~ carnis peccati; quatenus inquam (vt præcessit in vaticinio Jacob) hædorum pellibus i. peccatis nostris induta erat, et contecta, representabatque sceleratos homines in Esau persona latenter, sic tandem visam esse dignam, quam Deus Pater desereret, odio haberet, execraretur, dirisque maledictionibus prosequeretur, omnibus supplicijs, multandam, mactandamque iudicaret; imo pro ipso maledicto, et anathemate habendam traderet. Vt hinc tandem aliquando intelligas ô homo, quanto sit dignum odio peccatum; quam ~~quam~~ eius vel imaginem, vel vmbram oderit, execreturque altissimus, qui ne filio suo quidem pepercerit, illam veluti peccati larvam gerenti; sed tam in illius humanitatem accerrimè animadverterit, invectusque in eius corpus sæuierit, vt non hominem flagitijs notatum, coöpertumque vndique peccatis persequi visus sit; sed ipsummet perse flagitium, et peccatum mactare, atque extinguere, deque hominum memoria abrasum funditus extirpare mundo voluisse. Sic illud interpretari licet 2 Corint. 5. 23. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit i. peccatum reputauit, quoniam non minus in illud animadvertendum decreuit, quam in ipsum met peccatum, si seorsum inventum esset. Nam, vt in Caprum emissarium omnia populi scelera portantem omnium et Dei et hominum Maledictiones iactabantur; ita etiam Dei et hominum execrationes in vnum Dei et hominis filium Xpum Jesum personam, et similitudinem gerentem peccatoris congestæ sunt. Hoc est illud quod Paulus significauit Rom. 8. Deus mittens filium suum in similitudinem carnis peccati et de peccato damnauit peccatum in carne. q. d. en aquel trage de carne de peccado y como si fuera el mismo peccado le condenò por tal. Vt cum prætor ciuitatis inventum habitu sæculari clericum quasi convictumque reatus grauissimi

agit

Marginalia: Odium Dei contra peccatum. — 2 Corint. 5. 23. — Caper emissarius.

813

agit in crucem. Misit itaq Deus filium suum carne tectum, simili ei
carni, quę morti propter peccatum subiecta erat, et in ea carne i. in
corpore Xpi damnavit peccatum de peccato i. peccatum commune
latens sub illa imagine condemnari permisit de malitia tota
prosopopeia quam continebat. De peccato hic loquitur Apostolus per prosopopę
iam, quasi peccatum esset persona delata ad iudicium, ac per
iudicis sententiam de crimine damnata. Et certè Xpus fuit
hęc persona in carne sua passibili representans peccatum,
i. totum corpus generis humani peccato obnoxium. Hoc in
Xpo per Pilati sententiam sublato in crucem, damnatum
est de peccato et morte mulctatum. Quod enim Xpus passus
est pro hominibus, hoc in Xpo homines passi sunt, sic enim
2. Corint. 5. 14. scriptum est. 2 Corint. 5. 14. Si unus pro omnibus mortuus est,
ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Xpus.
Maledictio nulla distinctio necessaria. ¶ Ex dictis intelligi potest non esse necessariam ad expositio 44.
nem huius loci Paulini, Factus pro nobis maledictum, illam
distinctionem maledictionis in alteram activè i. culpę, al
teram passivè i. pœnę. Siquidem maledictio pœna semper
est, quę culpam necessario sequitur. Quare quod Xpus opi
nione hominum praesertim Iudęorum aestimatus fuerit pecca
Ioan. 18. 30. tor, et culpa reus, ita, ut dicerent, Si non esset hic malefactor etc. Ioann. 18. 30
Ioan. 10. 33. Et de opere bono non lapidamus te, sed de blasphemia etc. Ioann. 10. 33.
nihil refert, ut probetur factus maledictum. Siquidem ex Deut.
testimonio sufficienter probatur.
Chrys. Mors crucis turpissima. ¶ Quod verò (ut ait Chrysost.) crucis mors fuerit turpis, atq exprobra 45.
bilis, ut pœnarum omnium teterrima, et apud Iudęos male
dicta, et inter gentes abominanda; unde illi dicebant, Sap. 2. 20
Sap. 2. 20. morte turpissima condemnemus eum; et lignum crucis
dicitur contemptibile lignum; imo crucifixus in ligno mortuus
dicitur contaminaturus terram, nisi illico sepulturę com
Crucis ignominia summa. Phil. 2. 8. mittatur, et contegatur; quam summam ignominiam + Usq ad mortem
crucis significavit Apostolus illa duplicatione, mortem
autem crucis; Hęc, inquam, non probant maledictionem
aliquam esse comitem pœnę solius, ubi nulla, vel certè nō gravis
culpa praecesserit. Nam omnis infamia, seu turpitudinis

noti

nota, seu execratio hominum ex parte pœnæ stat, et pœna verè culpæ est; siue ea à Deo permissa sit, siue justa sententia illata. Quando verò is, qui patitur est culpæ expers, execratio hominum, vt reliquæ pœnæ, ac tormenta pertinent ad augendum præmium, et coronam. Illorum autem mihi non placet opinatio, qui volunt intelligi Xpum dici Maledictum à Deo, quod Deus illum permiserit maledici ab hominibus; (Maledictum verè factum Xpm pro hominibus.) verè enim suscepisse maledictionem à Deo illatam peccato generis humani iam ostendimus. Neque minus displicet eorum placitum, quibus ita placet, Xpum à Deo dici desertum, et execratione percussum, non quòd ita fecerit, sed quòd ita se gesserit, vt homines opinati fuerint ita fecisse, (Christus verè desertus à Patre in cruce. Matt. 27. 4[6]) cum tamen non fecerit, nec deseruerit, nec execratus fuerit. Nam sic dicit Scriptura dixisse Deum pænitet me fecisse hominem, (Gen. 6. 7) cum reuera in Deum pænitentia locum non habeat; sed ita se gessit, quasi pænituisset creasse hominem, dum immisso diluuio deleuit omnem carnem peccato contaminatam. Hę enim locutiones, si non id, quod sonus innuit verborum, significant, aliud certè significant, quod reuera Deus fecit; vt est natura tropi, seu schematis rhetorici, quod continent verba; sed Xpum desertum à Patre, verè ~~de se~~ Xpus clamauit in cruce, et factum pro nobis maledictum .i. ~~[illegible]~~ mortis pœna mulctatum, verè dixit Apostolus. Lege paraphrasin dicta hîc breuius & illustrius, certè luculentius explicantem, grauius ponderantem, oratorioque stilo aptius ad concionandum proponentem & exaggerantem.

Textus.

V.15. Fratres (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum, testamentum nemo spernit, aut superordinat.

V.16. Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini eius. non dicit et seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, et semini tuo, qui est Xpus.

V.17. Hoc autem dico testamentum confirmatum à Deo, quę post quadringentos et triginta annos facta est, lex non irritum facit ad euacuandam promissionem.

V.18. Nam, si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ

autem

autem per repromissionem Donauit Deus.

~~V15 Gre~~

Translationes aliæ.

Arias. V.15. (Secundum hominem Dico) tamen hominis authen
ticum testamentum, nemo abrogat, aut superordinat.
V.16. At Abrahæ dictæ sunt promissiones, et Semini eius, Non
dicit Seminibus, quasi in multis, sed, quasi in Vno, et Semini
qui est Xpus.
V.17. Hoc autem Dico testamentum ante authenticatum à Deo,
quæ post annos quadringentos et triginta facta Lex, non
irritat ad abolendam promissionem.
V.18. Si enim ex Lege hæreditas, non amplius ex promissione.
At Abrahæ per repromissionem gratificatus est Deus.

Eras. V.15. Fratres Secundum hominem Dico, hominis licet
testamentum, tamen si sit comprobatum, Nemo reiicit,
aut addit aliquid.
V.16. Porro Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini eius,
Non dicit, et Seminibus, tamquam de multis, sed tamquam
de Vno, et in Semine tuo qui est Xpus.
V.17. Hoc autem Dico, testamentum ante comprobatum à Deo erga
Xpum, Lex quæ post annos quadringentos et triginta
cœpit, non facit irritum, Vt abroget promissionem.
V.18. Nam si ex lege est hæreditas, non iam ex promissione.
At qui Abrahæ per promissionem Donauit Deus.

Syr.

Syr. V. 15. Fratres tamquam inter homines loquor, testamentum
hominis, quod confirmatum est, nemo reprobat, aut inver
tit in eo quicquam.

V. 16. Abraham autem promissa est promissio et semini eius, non
dixit et seminibus tuis quasi plurimus, sed semini tuo,
tamquam unico, qui est Meschicho.

V. 17. Hoc autem dico, nempe testamentum, quod ante confir
matum est, à Deo, in Meschicho: lex ipsa quæ facta est post
quadringentos et triginta annos, non potest vim probare,
et obliterare illud promissum.

V. 18. Quòd si ex lege est hæreditas, iam non est ex promissione.
Abraham autem per promissionem dedit eam Deus.

Acoluthia, et Argumentum.

1\. Hactenus argumentis divina authoritate fultis, non ex lege, sed ex fide Justitiam provenire ostendit; nunc idem vult com monstrare argumento ex rebus humanis allato. Nam homi nes plerumque per ea, quæ sibi magis nota sunt, et experientia tenuerunt, duci solent ad veritatis intelligentiam.

Lyra, qui conclusionem intentam ab Apostolo tria contine re asseruit, scilicet Justitiam, benedictionem, et hæreditatem per fidem et non per legem sperandam fuisse, et accipiendam; primum dicit probatum à versu quinto, at secundum à versu octavo. Sed hîc à versu 15. probari 3.um sed melius, opi nor, dicatur probari à Paulo his omnibus versibus spiri tum, sive Justitiam, aut gratiam, benedictionemve, atque æternam hæreditatem, quæ est cælestis beatitudo, per fidem Xpi haberi oportere, et non ex lege Mosaica, aut eius operi bus. Sed cum hæc ita se habeant, ut unum inferat alterum vel sine altero esse nequeat, sapienter Divinum Aposto lum iam hoc, iam illo vocabulo uti: ne iteratione, aut repetitione satiet lectorem, sed potius varietate demul ceat, ac retineat attentum.

Argumentum est, à minori ad maius, ut notavit Joan. Arboreus
Si hominis legitimum testamentum nemine contradicente
validum

350

validum est, ratum q. et firmum habetur, testamentum a Deo conditum, et immutabiliter etiam iure iurando confirmatum non debet, quasi invalidum, aut infirmum, irritum ve haberi. Habeatur autem si non per illud, sed per legem dicatur benedictio danda filijs spiritualibus Abrahae, quibus testamento legata, et per semen eius unicum i. per Xpum impartienda promissa est.

Argumenti vis ostenditur

Humano more, aut exemplo utor, sa. imo sic melius, de Deo, quasi de homine loquar. Certe si Deus pactum icit cum homine, vel testamentum in hominis favorem condidit, iniurius sit ille, qui in tali pacto, aut testamento, firmitatem, stabilitatem, constantiam, immutabilitatem, non admiserit. Haec est enim natura testamenti, aut pacti inter homines, ut nullatenus rescindi immutari ve liceat. Quid igitur tu ô Iudaee legem post 430 annos latam opponis contra pactum, testamentumq. cum Abrahamo, et semine eius sancitum, et omni solemnitate constabilitum, quae inter homines assolet interuenire, imo et iure iurando et ceteris necessarijs ritibus, ac ceremonijs, vel conditionibus requisitis confirmatum, corroboratum, atq. inviolabile redditum! Nunquid lex lata post tam immensum temporis interstitium 400 videlicet et 30 annos infirmare, cassareq. potest tale foedus ex utraq. parte acceptatum, aut testamentum tanta authoritate stabilitum abrogare, aut de promissione aliquid derogare, quominus illa efficax sit et suum sortiatur effectum? minime vero.

Scrip. intendit Apostolus illam calumniam submouere, qua dicebant quidam, nisi fidei adiungerentur opera legis Mosaica, frustra promissionem exigi, et expectari.

Scholia, seu commentarius

V. 15. Fratres. Sic appellat, ut asperitatem leniat, quam prae se ferebat cum supra V. 1. insensatos dixit, ostendatq. non ex odio eorum,

Sed

8819 sed indignitatis facti eorum, tunc commotum fuisse; manere tamen benevolentiam, quæ eos complectitur in animo fixam, firmam, et stabilem. 15.

Secundum hominem dico. ex rebus, quæ inter homines quotidie accidunt, quæque in hominum consuetudine posita sunt, vobiscum agam. ut facilius capiatis divina; ad humana descendo. Hoc dicit (inquit Ambrosius) quia exemplo humanæ causæ commendare vult rationem divinæ promissionis. Quoniam (ait Hieronymus) non ad Galatas his usus est argumentis, quibus ad Romanos, sed simplicioribus, et quæ stulti possent intelligere, et pene de trivio, [sumptis;] ne videretur imperitia, et non arte fecisse; prudentem placat ante lectorem, et quæ dicturus est temperat præfatione præmissa. q. d. quæ dicturus sum fratres, non dico secundum Deum, non dico secundum reconditam sapientiam et eos, qui solido possunt vesci cibo; sed secundum eos, qui ob teneritudinem stomachi lacteo rore pascuntur, et nequaquam valent audire, quæ grandia sunt. Sic 1 Corint. 7. Ego dico et non Dominus. Et 2 Corint. 11. 17. quod loquor, non [loquor] secundum ~~Deum, nam loquor~~, sed [quasi] in insipientia. Hanc autem præmunitionem (addit Hieronymus) non solum propter similitudinem de testamento hominis, sed potius propter id, quod subijcitur non dicit in seminibus etc. nusquam enim in scriptis sacris legitur pluraliter semina, sed singulariter semen. item quod etiam utitur voce testamenti pro pacto, in quibus videtur id fecisse, quod promisit, nec reconditis usum sensibus ad Galatas, sed quotidianis, et vilibus, et quæ possent, nisi præcavisset, prudentibus displicere.

4. ¶ Variæ expositiones huius phrasis Secundum hominem sunt. Humana (inquit Primasius) comparatione loquor, comparari enim humana divinis propter evidentiorem intellectum possunt, æquari non possunt. idem putatus Hierony.

Chatharinus. Secundum hominem, i. secundum humanam traditionem, quæ rationabiliter facta creditur, et probatur ab omnibus.

Chrysost.

15. Chrysostomus, Secundum hominem, i. humanis, ~~inquit~~, utor
exemplis.
Theodorus. Theophy. Gaon. Eras. Sa. Mariana. Similiter.
Vatquel. interpretatur exemplo rerum humanarum, sed addit,
Rom. 3. eadem phrasi significari more carnalium et impru
dentium hominum; sed Hierony. ut apparet supra non distin
guit inter hos sensus, sed pro eodem reputat. 1. Corint. 15. 32.
Si secundum hominem, ad bestias pugnavi Ephesi. quid mihi
prodest, si mortui non resurgunt, i. more hominis insipientis
gladiatoris instar, pro gloria huius mundi, et non pro salute
æterna. Et 2 Corint. 11. 17. Quod loquor, non loquor secundum
Deum, sed quasi in insipientia. interpretatus est antithe
tum, secundum hominem, quod versu sequenti dixit secun
dum carnem. 1. Corint. 9. 8. num secundum hominem
hæc dico: An et lex hæc non dicit, ne putetis me humanis ra
tionibus uti, et non potius divinis. i. non quasi philosophus,
sed quasi Theologus loquor; ex lege divina argumenta de
promo. hic locus magis explicat, quem præsentem habe
mus, licet hic assumat, quod ibi explodit.
¶ Ait itaque Apostolus secundum hominem dico. i. non solum 5.
ex revelatis in sacra scriptura per spiritum sanctum, quæ
superiora sunt, et hominis captum excedunt, quæque fide
tenentur, et non sensu; sed ex iis etiam, quæ in hominum sunt
consuetudine, et moribus; quæ homines intelligunt, et quo
tidiano usu versant, argumentum assumam. q. d. rudi
Minerva rem tractabo, quo me facilius percipiatis. Sic Xpus
Joann. 3. 12. Nicodemo. Si terrena, inquit, dixi vobis et non cre
ditis, quomodo si dixero cælestia credetis.
Homines rustici et impoliti facilius intelligunt linguam,
seu loquelam sibi similium rusticorum, quam civium po
liticorum; magis etiam eos humana, quam divina capiunt.
Secundum hominem dico, nonnulli parenthesi circumscri
bunt, quod necessarium non puto, cum si auferatur, multum
de sententia auferatur; et particula subsequens, tamen
ita suadet, quæ si pro licet, dicatur posita à quibusdam,

Ut

Ut videre est apud Erasmum in marginali annotatione. Erasmus
Verum et ipse Erasmus re melius expensa, aliter ibidem
docuit. Tamen. ó Mas. Hisp. mas conto do eso. correctio est Correctio
superioris dicti, est verò talis sententia, Humana loquor,
quę cum Divinis conferenda non sunt. tamen hominis tes
tamentum nemo spernit. quis ergo Divinum audeat
spernere. vel sic, exemplum profero de eis, quę apud
homines usu stabilita sunt, qui certè homines ex sua
natura inconstantes sunt, et faciles mutari solent,
tamen sai iure constantiam tenent, immutabili
tatem amant, et inviolatè observant. Hominis itaq.
testamentum legitimum et authenticum nemo in
vertit ~~[illegible]~~. Hunc sensum Valquel. affert, licet aliter dis
pungat in vertat & verbat, quod necesse non est. sensus
enim est certus, quem proposuimus, et particula adver
sativa, tamen cum reduplicatione illius nominis per
traductionem repetiti hominis emphasim habet, plus
quę significat, quam sonat,

6. Translatio Ariæ Montani Grecis verbis adaptata ~~est~~ Translatio num censura
magis congruit nostrę Vulgatę quam la quę est Erasmi, et si
sensum retineat, non tamen verba sequitur; Syriaca
non continet emphasim Grecę, ac Vulgatę Latinę, quę ce
teris prę ferenda est.

Confirmat nostram expositionem Anselmus. Sic, Dico Anselmus
secundum hominem, i. humanam consuetudinem, in
qua licet sępe desit firmitas, tamen firmum est testamen
tum hominis, i. ab homine factum suis hæredibus, sic testa
mentum divinarum promissionum datum Abrahæ non
potest per subsequentem legem infirmari. Intellexit
itaque ad emphasim particulæ tamen explicandam
supplendum (in qua, licet sępe non sit firmitas) quę excep
tio in ipsa natura hominis subintelligenda relicta est
ab Apostolo brevitatis studioso.

7. Confirmatum, Arias, authenticum, Erasmus, compro Testam. conditio
batum. Ambrosius, confirmatum authoritate, i. legitime

Conscripti

[Heb. 9. 16. 17. Primas.]

ceris scriptum, testibus sufficientibus, secundum leges, et signo
atque chyrographo tabellionis communitum, ipsiusque testatoris
manu subscriptum, publica iudicis authoritate comprobatum
denique testatoris morte confirmatum. Heb. 9. 16. 17.
Primasius, licet conscriptum testamentum, non dicitur
sine morte.
Testamentum proprie hic intelligi nihil obstat, etiamsi infe 3.
rius improprie dictum sit versu 17. Nam cum testamen
tum hominis pactum quoddam sit inter testatorem, et
eius haeredem, cumque legitimum est, et confirmatum mor
te subsequente, inter pacta omnia firmissimum et ma
xime stabile, atque perpetuum exstat, recte quidem
assumi poterit ad probandam firmitudinem, et perpetuita
tem pacti promissorii initi cum Abrahamo. Si tamen di
cas testamentum positum esse pro pacto aut foedere, ut mos
est Scripturae sacrae, non valde repugnabo. Nam et
testamentum, quod singulare pactio est, pro pactione
in genere poni potuit per tropum synedochem; sed in
fra enucleatius de testamento disputabimus.

[Testamentum hominis pactum est proprium.]

[Testamenti pro pacto aut foedere synedoche.]

Nemo spernit, aut super ordinat. Postquam inter paciscentes 9.
centes convenit de re quacunque, nemini eorum, nedum alijs
integrum est, neque ullo modo licet revocare, aut innova
re quicquam ex ijs, quae conventionis syngrapha continet.
Ratum ergo cum sit, ac firmum, quod homines promittunt,
quid de promissis, pactisque Dei sentire par est? Pacta, con
ventaque inter viventes, cum iam ex utraque parte confir
mata sunt, et acceptata, nisi de utriusque partis consensu
discindi nefas est; atque adeo, nemo spernit, aut super or
dinat. Nemo spernit, ut inexpletum relinquat, aut
super hoc aliud ordinat, testamentum, Heredes, legatave
pro arbitratu suo aliter disposuerit ~~dispositiones atque~~ designat.
Nemo spernit aut super ordinat, Testamento haec duo 10.
possunt accidere contraria voluntati testatoris, ut
scilicet pro nihilo fiat, reiiciaturque, atque spretum, et
abiectum, relinquatur; alterum, ut tanquam minus

[Testamenti authentici immutatio.]

[Duo accidere testamento possunt contraria.]

plenum.

823

plenum suppleatur, aliqua de nua adiecta dis positione, neutrum tamen horum fit, neque fieri consuetudo humana permittit, quę legis instar est. Hæc duo probanda sunt Apostolo, non permittenda esse contra promissionem Abrahamo factam; nec eam, ut despectam spernere licet, nec, quasi diminutam, supplere.

Est igitur hæc vis argumenti, Humana pacta legitimè inita, quale est testamentum authenticum, Sancta sunt, atq. ita inviolata habentur, ut prꝯter apertam declarationem contrahentium, vel consensionem, nemo abrogare possit, aut aliqua re adiecta supplere. Deus cum Abrahamo pepigit, et cum semine illius. Ergo neque abrogare potest lex pactum, neque adiicere aliquid pacto, quo pactum diminutum fuisse videatur. In testamento autem non est possibilis revocatio cum morte finita, seu irrevocabilis reddita voluntas testatoris est.

Scholia in V. 16.

V. 16. Abrahæ dicta, i. factæ per metonymiam, signum pro re ponitur. Sic illud Mat. 20. 21. Dic ut sedeant, i. fac, sed certè Deo, dicere facere est. Ps. 148. ipse dixit et facta sunt, mandavit et creata sunt. Quae etiam promissiones verbo fiunt.

11. Abrahæ dictæ promissiones, et per ipsum Abraham dictæ sunt semini eius. i. Xp̄o, sicut quando promittitur Patri fæcunditas filiorum, augmentum hæreditatis, licet filius eius nondum sit, tamen in Patre promissio fit filio. Bruno.

Unde illud Gen. 13. tibi dabo terram hanc, et semini tuo, coniunctio, et pro, idest posita est.

Quid si, Dictę, idest, Dicatæ ac designatæ significet. designavit enim Deus ea promissa Abrahæ, cui implenda erant, et

12. Semini eius i. Xp̄o per quem implenda. Promissiones in numero multitudinis dixit Apostolus, vel quod multa continerent, S. Thomas, Caiet. vel quod idem frequenter promissum repetitum fuerit, ac diversis temporibus factum. Bruno Lomb. Hugo card. Anselm, Scrip. sit, Hæ promissionibus

Metonymia
Matth. 20. 21.
Ps. 148.
Promissio quę patri, etiam filio fit.
Bruno Gen. 13.
Et, i. idest.
S. Thomas Caietanus
Bruno Lomb. Hugo Anselm. Scrip.

non

non hominis, sed Dei testamentum, non humanam, sed Divinam
voluntatem contineri intellige; atque ut testamentum hoc tan
quam comprobatum et corroboratum haberet, dixit Promis
siones, cum una tantummodo fuerit promissio. Quae ut cons
tans, ac certa, confirmataque haberetur saepe legitur a Deo repetita.
Gen. 12. 13.15. 15.18. 17.7. 22.18. — Gen. 12.3.
Benedictus Pereri in 15. c. Gen. ita ait, consideret hoc loco lector 13.
quemadmodum quae daturus erat Deus Abrahae non a princi
pio simul omnia promisit, sed paulatim, et per intervalla
augens gradatim in maius, et melius promissionem suam
Namque ei primo semen promisit, et quidem innume
rabile Gen. 13. 15. 16. — Gen. 13. 15. 16.
Sed hinc dubium erat quale futurum esset illud semen,
utrum naturale, an adoptivum; eam dubitationem subs
tulit altera promissio Dei hoc loco data pollicentis ei semen
naturale, id est, ex ipso generandum; verum etiam hinc
dubius esse poterat Abraham, num ipse generaturus esset
illam prolem ex Sara, an ex aliqua alia uxore; hanc
demum dubitationem abstulit Deus infra Gen. 17. cum
tertiam ei dedit promissionem, prolem illam et ipsius et
Sarae uxoris suae futuram. Itaque paulatim Deus, quae datu
rus erat, multis et varijs promissionibus pollicebatur,
ea videlicet ratione mirabiliter eius fidem, spem,
ac longanimitatem exercens, et illustriorem reddens.
Hactenus Pererius.

Tria promissa fuerunt Abrahae: semen eius instar stella
rum multiplicatum iri; idemque semen possessurum terram
Chanaam; ac denique in semine eius benedicendas omnes
gentes; quae omnes promissiones ad semen ex Abraham
generandum spectabant. Theoria I. Promissiones Dei ad Abrahamum referuntur sigillatim.
Sed libet omnes promissiones hic referre, quas Deus varijs 14.
temporibus in Abrahami gratiam fecisse dicitur, ut inde
huius loci intelligentia magis dilucida, et perspicua sit.
I. Promissio. Primum itaque egressuro ex patria Abrahamo secun
dum vocationem Divinam promisit Deus Gen. c. 12. v. 2. et 3.

in

in hunc modum, faciam te ingentem magnam, et benedicam
tibi, et magnificabo nomen tuum, ~~(Hic verificatur, Abrahæ
dictæ sunt promissiones)~~ erisq. benedictus, benedicam bene
dicentibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi, atque
in te benedicentur omnes cognationes terræ. Quot his
versibus Promissiones contineantur, vide supra V. 8. huius 3. V. 8.
13 capitis tertij ex Caietano. At secundum enumerationem Pererij sic habeto.
Promissa est 1.um numerosa posteritas, 2.um bonorum affluentia,
3.um Claritas nominis ac famæ, 4.um Diuina beneuolentia atq.
tutela. 5.um Quod caput est ex ipso venturus Messias, per
quem etiam hæc omnia spiritualiter complenda ex toto, ex
parte tamen in Abrahamo temporaliter completa sunt
et sobole eius carnali. ita ex Pereiro.
Eodem hoc capite V. 7. cum apparuisset Dominus Abraha V. 7.
mo in terram Chanaam iam ingresso et iuxta locum
Sichem existenti dixit. Semini tuo dabo terram hanc.
~~hic verificatur et semini eius~~ in literali sensu semen Literalis sensus
intelligitur carnale per Isaac descendens. Sic Aug. l. 16. Augustinus
de ciuitate c. 18. Anagogice, terra promissionis esse reg
num cælorum; semen, fideles. Sic Glos. Duas autem Glossa
res Abrahæ aptissimas et iucundissimas continebat
hæc Dei Promissio, certam prolis, et posteritatis spem,
simulq. Possessionem terræ Chanaam, ut exponit Perei
rus. Potest itaq. intelligi Paulus adlusisse huic loco,
cum dicit Abrahæ dictæ sunt Promissiones, et semini
eius. Nam licet litera sonet, et indicet Posteros carna
les, allegoria tamen Xpum designat, et eius cohæredes, Allegoricus sensus de X.
spiritualesq. filios Abrahæ; ut explicat Pereirus Pereirus
in Disp. 1. supra Cap. 15. Gen. § 1.
15. Postea c. 13. V. 14, 15. 16. 17. Promissionem renouans 2. Prom.
et explicatius iterum eam faciens, dixit Dominus ad Abraham
Postquam diuisus est, ab Lot, Leua oculos tuos, et vide Gen. 13. 15. 16.
à loco in quo nunc es ad Aquilonem, et Meridiem, ad Ori
entem, et Occidentem, omnem terram, quam conspicis, tibi dabo,
et semini tuo usq. in sempiternum; faciamq. semen tuum, sicut

pulverem

pulverem terræ, Siquis potest hominum numerare pulverem terræ, semen quoque tuum numerare poterit. Surge et perambula terram in longitudine et latitudine sua, quia tibi daturus sum eam.

fuit hæc (ut dixi in præcedenti promissione) de semine carnali per Isaac; ultra tamen adhuc respexit Deus ad terram viuentium, et spirituale semen Abrahæ Rom. 4. 16. et 9. 8. Ita explicat Aug. l. 16. de ciuit. c. 21. et illud In sempiternum, confirmat. Nam terra illa Chanaan, non dicam in æternum, sed nec longissimo tempore (quod significat Hebraismus) vel ipsis Christianis concessa fuit. Dicit autem semen, i. posteros Abrahæ innumerabiles, instar pulveris κατ' ὑπερβολήν, iuxta Aug. cit. c. 21. Sic Num. 23. 10. Osee 1. 10. Sic Poeta tot mala sunt quot in ethere sydera lucent. Parua q̃ quot siccus corpora puluis habet, Sic Martinus delrio. Adde ex Pereri. locutio illa semen Abrahæ possidebit terram Chanaam in æternum accipienda est non, ut propria, sed ut figurata. Nam per semen Abrahæ significantur omnes fidei et virtutum Abrahæ sectatores, atque imitatores siue carnales posteri Abrahæ sint, siue non fuerint. terra autem Chanaan a Deo promissa et lacte ac melle fluens præsignificabat Ecclesiam Christi omnium copia bonorum spiritualium affluentem, vel ipsam cælestem patriam et terram illam viuentium inenarrabili felicitate et [illegible] candidtate præditam. [illegible] Iusti quidem habitabunt in Ecclesia Christi in æternum i. usque ad consumationem seculi; tamdiu enim Christi Ecclesia, quæ versatur in terris permansura est. in cælesti vero patria et terra viuentium habitabunt sancti in æternum i. sine ullo fine, ac sempiterno æuo cælesti beatitudine perfruentur. Possessio igitur terræ Chanaan futura prædicitur æterna non in se, sed prout adumbrabat, et figurabat vel Ecclesiam Christi, vel cælestem terram viuentium.

(Margin: Rom. 4. 16. et 9. 8. — Aug. — In æternum i. longissimo tempore secundum Hebraismum — Hyperbole — Augustinus. Num. 23. 10. Ose. 1. 10. — Del rius — Pererius — Semen Abrahæ quinam — Terra promissa Ecclesiam Christi — In æternum)

§. 2.

Iam vero c. 15. (post victoriam de regibus c. 14. descriptam) 16.
Vt factus est sermo Domini ad Abraham per visionem dicens. Noli timere Abraham, Ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis. quibus verbis gratiæ suæ clypeum

(Margin: 3. Promissio Gen. 15. 1.)

in hac

in hac vita, et remunerationem gloriæ maiorem meritis, et
et cogitatione promittit Deus suo fideli peregrino, ac viatori.
V. 4. addit, ut de semine proprio anxium consolaretur: Non
erit hic hæres tuus. sed qui egredietur de utero tuo, (i. de inti-
ma tua substantia, Hebraismus ex intimis tuis, Tost. ex
lumbis tuis, in lumborum quippe musculos quosdam
confluit ex omnibus membris semen generationi
necessarium, vide Pereirum) ipsum habebis hæredem.
(insinuavit Isaacum et in eo adumbratum Xpistum)
et (V. 5.) eduxit eum foras (è tabernaculo scilicet) et
ait illi; suspice cælum et numera stellas si potes.
(erat autem nox innubis, et stellato clara peplo) sic erit
semen tuum, i. posteritas tua innumerabilis. ut supra si-
militudine pulveris magis ad carnale semen Abrahæ
attendit oraculum; ita modo ad spirituale magis
respicit. Quod stellis simile facit. Erit igitur par
stellis, numero pene infinito, magnitudine dignitatis,
perfectionis, et nobilitatis, altitudine sanctitatis, et vitæ
æternitate durationis, luce, et splendore gloriæ. Vide
Martinum delrio. Gen. 15. 5.

17. In eadem visione iterum meminit Dominus promissio-
nis terræ Chanaan, eamque confirmavit. imo icto fædere
ita stabilitam corroboratamque voluit promissionem
ut nihil videri posset cæremoniarum, aut solemnita-
tis omissum ad certitudinem, perpetuitatemque promissio-
nis, ac denique V. 18. in illo die pepigit Dominus (inquit
sacer scriptor) fædus cum Abrahamo dicens, semini tuo
dabo terram hanc, à fluvio Ægypti usque ad fluvium
magnum Eufratem. Nota hîc dictum semini tuo, atque
pro tibi et semini tuo, ubi particula et exegetica est, et pro
id est posita. Nam Abraham non est ingressus nisi per
semen et posteros suos terram promissionis, nec passum
pedis eius, ut ait Beatus Stephanus in possessionem
accepit, dum viveret, tamen quam ibi significabat
et per se et per semen suum spirituale iam possidet, possi-
debitque in æternum.

Postea

Protectio ... gratiam ... gloriam ... hic indicat

Gen. 15.

Hebraismus

Abul.

Tostatus

Semen in lumbos confluit

Pererius

Christus in Isaaco figuratus

Posteritas Abrahami Christiani seu fideles

Semen carnale ut pulvis

Semen spirituale ut stellæ

Delrius

Solemnitas pro certitudine firmæ

Longitudo terræ promissionis

Gen. 17.

Et pro

Terra ... regnum ...

Postea cum iam Abraham cœpisset esse nonaginta no 18.
vem annorum, apparuit ei iterum Dominus, dixitque
Gen. 17. 1. quod habetur. C. 17. V. 1. ad Abraham, Ego Deus omnipo
אל שדי El Sadai quid significet. tens אל שדי El Sadai, et fortis, et munificus, qui et possum,
et volo te bonis cumulare. Sadai i. se ipso contentus, sibi suffi
ciens nullius indigens, non potest esse nisi sit omnipo
tens, quare et si malus author, bene tamen dixit, polleat
ipsa suis opibus nihil indiga nostri. Ambula coram
me, et esto perfectus i. stude in omnibus mihi complacere, et
inservire; Cuncta conare, quantum potes perfecte confi
cere, enitere ad culmen Virtutum cunctarum. Hoc tui mu
neris esto, meum vero iam dico.
Gen. 17. 2. Ponamque fœdus meum (de quo C. 15) inter me, et te, et mul
Gen. 17. 3. tiplicabo te vehementer nimis. V. 3. Cecidit Abram pronus
in faciem, annuens et gratias agens et adorationis cul
Gen. 17. 4. tum exhibens. V. 4. Dixitque ei Deus post conditionem pacti
acceptam renovans fœdus, promissionem iterans, et
magis explicans, ac declarans, Ego sum, i. ego ille, qui so
Ego sum. i. semper. lus sum semper idem, æternus et immutabilis. Sic as
truit fidem promissorum ratione, τῆς τοῦ Θεοῦ ἀναλλοιώσεως 4
καὶ ἀμεταβλησίας Quare subdit et pactum me
um tecum: immutabile, inalterabile, et irrevocabile,
me dignum, qui natura talis: Erisque Pater multarum
gentium, Judæorum nempe et gentilium. Nam præci
pue respicit ad Semen Cæleste Christum, et ex eo, ac per eum
fideles Abrahæ filios in cœlo instar stellarum radiatu
ros. docet hoc mutatio nominis. Unde sequitur.
Gen. 17. 5. ¶ Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, i. Pater ex 19.
celsus, seu excelsarum rerum, aut Cælestium, quarum
peritia vales; sed appellaberis Abraham, magnificen
tiore, et pleniore nomine. quia Patrem multarum
gentium constitui te. Nam אברם המון. 4
Abram Amon, est Pater excelsæ multitudinis, seu mul
torum excelsorum, euphoniæ vero causa tollitur ul
tima syllaba וו et ם finale alterius nominis ponitur

cum

8529

~~cum הם sublata media, et sic restat Abraham אברהם~~
~~Porro ה litera quae etiam addita post, nomini Sarai~~
~~sublata ultima syllaba vel mutata in ה ut dicta sit pro~~
~~שרי sarai שרה sara.~~ Litera, inquam, ה
in nomine tetragramato יהוה significat fili
um in trinitate sacrosancta, quare in hac impositio
ne nominis satis indicat eum, i. filium Dei carnis indu Incarnati Verbi mysterium
tum velle, ex Abrahamo; sed non, nisi ex Sara oriun
dum promitti. Etenim cum literis, et virtus prolis divi
nae procreandae communicata fuisse videtur. Siquidem
et nomina imposita divinitus non inania, sed certe et verae
significationis esse debent, ultima ergo litera vocis Sara
ה. est, quae pronunciatur per a ex usu Hebraicae linguae.

20. ¶ Faciamque te crescere vehementissime, et ponam te in genti ה. a.
bus, regesque ex te egredientur. Non solum per Esau Idume Gen. 17. 6. Reges Abrahamida.
orum et Amalecitarum, per Jacob Israëlis, et Judae, sed per
Xpum omnes reges et imperatores Xptiani, imo et uni
versi coheredes cum Xpo regni coelorum. Et statuam confir Gen. 17.
mando scilicet iam initum pactum meum inter me et
te (nempe ut peculiari cura ego tibi sim Deus, tu vero pe
culiari quodam affectu mihi soli servias; et vere dicat Eccle
sia ex te oriunda. Cant. 2. 16. ~~Cant. 2. 16.~~ Dilectus meus mihi, et ego Cant. 2. 16.
illi:) et inter semen tuum post te in generationibus suis
foedere sempiterno. (utram explico) ut sim Deus tuus
et seminis tui post te. V. 8. quod respondet 16. huic Pauli,
quem commentamur. Daboque tibi et semini tuo terram Foedus promissum omni dictum Abraham et semini eius Gen. 17. 8.
peregrinationis tuae, omnem terram Chanaam, et quae
per illam significatur in possessionem aeternam
(i. longissimam quantum ad literam, interminabilem,
quantum ad spiritualem intelligentiam) eroque Deus
eorum, i. ea lege, ut sim Deus eorum. Pactum fuit saepe
riore coma et expressum, ut sim Deus tuus et seminis tui
post te, hoc est, ut nec tu, nec semen tuum, praeter me,
ullum adoretis; sed a me solo toti pendeatis. Et ego vi
cissim vos quasi peculium et oculi pupillam protegam;

et.

et peculiari favore, ac cura benedicam. V. 9. Dixitque iterum (intermisso nonnihil sermone) Deus ad Abraham. Et tu ergo
Gen. 17. 9. custodies Pactum meum, et semen tuum post te in genera
tionibus suis. intellige hoc etiam spiritualiter et non carna
liter solum; sicut et praeceptum, quod subiungitur de circum
cisione, quae non potest negari, quin spiritualiter intellecta
signum sit Pacti spiritualis, et (ut loquitur Paulus Rom. 4. 11.)
Rom. 4. 11. signaculum iustitiae fidei.
V. 15. Dixit quoque Deus ad Abraham (ut magis expli 21.
te etiam in singulari declararet Promissionem seminis.)
Sarai uxorem tuam, non vocabis Sarai שרי i. Dominā
meā mariti vel familiae, sed Saram, שרה i. om
nium gentium (in filio futurā) Dominā.
V. 16. Et benedicam ei (sublatis aetatis, et naturae vitiis fae
cundam reddam. Et ex ea dabo tibi filium, cui Sara, (sic
exigit relativum foeminei generis) benedicturus sum;
eritque in nationes, et reges populorum egredientur ex
eo; supra V. 6.
V. 17. Cecidit Abraham in faciem suam) gratias agens
et gratulabundus prae admiratione, et gaudio tanti bene
ficij, plenusque spei risit dicens in corde suo, Putasne (o
Abraham) centenario nascetur filius. et Sara nonage
Rom. 4. 19. naria pariet. Rom. 4. 19. Non infirmatus est fide etc.
V. 18. Dixitque ad Deum Utinam Ismaël vivat (veram vi
tam) coram te i. Dei iussis conformem) q. d. non ausus fui
tantum sperare gaudium; dixisti domine vota mea. Con
tentus eram Ismaële; sed et pro eo quia tam large mise
ricors es. in super obsecro.
V. 19. Et ait Deus ad Abraham, Sara uxor tua pariet tibi
filium, vocabisque nomen eius Isaac, nempe qui risum sibi
attulerit, imo qui a Xpum repraesentabit, qui mundi
gaudium erit: Et constituam Pactum meum illi in foe
dus sempiternum, et semini eius post eum.
V. 20. Pro Ismaël quoque exaudivi te etc. Pactum vero
21. meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore

isto

isto anno altero. §. 4. Ex Cap. 13. & 22. Promissiones

22. Cap. praeterea 18. à V. 9. usque ad 19. iterum Promissio filij ex Sara renouatur, bisq. asseritur, primò V. 10. Cui dixit (Abrahae scilicet Angelus post prandium) revertens veniam ad te tempore isto (anno sequenti eodem hoc die et hora) Vita comite (1. vobis viventibus) et habebit filium Sara Uxor tua. Deinde V. 14. (post risum Sarae, et increpationem ab Angelo factam) iuxta condictum inquit Dominus) et revertar ad te hoc eodem tempore vita comite et habebit Sara filium. Renouatur etiam altera promissio de multiplicando, et magnificando semine, et altera etiam de benedicendis nationibus per illum. V. 18. cum futurus sit (Abraham) in gentem magnam, ac robustissimam: et Benedicendae sint in illo omnes nationes terrae. in illo c. 12. 3. in te. c. 22. 18. in semine tuo, 1. in Xpo et per Xpum. C. 12. 3. & C. 13. 18. C. 22. 17. est eadem promissio.

23. Tandem tandem c. 22. V. 15. 16. 17. 18. (Ex Cap. 22.) Praemisso iure iurando, quasi in Praemium praestantissimi facti, et singularis, atq. inauditae obedientiae, omnia fere promissa iterantur, atq. innouata confirmantur. V. 15. Vocauit autem Angelus Domini Abraham secundo (1. iterum, primo enim vocarat, cum voluit filium occidere. V. 11.) de Caelo dicens. V. 16. Per memet ipsum iuraui, dicit Dominus (iurat omnia quae sequuntur) quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me. V. 17. Benedicam tibi: haec prima pollicitatio. Quae etiam c. 12. facta est adhuc existenti in Chaldaea plus quadraginta annos ante hoc tempus, faciam te, inquit ibi, in gentem magnam, et benedicam tibi, et eris benedictus. Sequitur 2a Promissio, et multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, et velut arenam, quae est in littore maris. de hac supra c. 13. 16. faciamq. semen tuum, sicut pulverem terrae etc. et c. 15. 5. suspice in caelum et numera stellas etc. idem repetitur c. 17. 4. 5. 6. 3a additur Possidebit Gen. 22. 15. 16. 18. Obedientiae praemium

Semen

Semen tuum portas inimicorum suorum, hoc est quod supra c. 12. dictum est, Benedicam benedicentibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi; et c. 13 leua oculos tuos in directum et vide à loco in quo nunc es etc. omnem terram quam conspicis tibi dabo etc. idem Cap. 15. 18 19. 20. 21. 4 et ceteris augustior pollicitatio. et Benedicentur in semine tuo. (Xpo) omnes gentes terræ quia obedisti voci meæ. Hæc etiam præcesserat c. 12. 3. In te benedicentur universæ cognationes terræ. et cap. 18. 12. cum benedicendæ sint in illo omnes nationes terræ. Verum hoc loco explicatius dictum est, alijs obscurius. Nec audiendus est Burgensis, qui nixus est, probare hanc esse nouam promissionem distinctam ab his, quæ habentur c. 12 et 18 modo citatis. eius vero argumentum diluit egregie Pererius in c. 22 Gen. V. 15. et cetera. Citasse vero D. Paulum in hoc cap. 3. V. 8. Gen. c. 12 V. 3. et explicans deinde V. 16 per hanc iteratam promissionem. V. 18 c. eiusdem dubium non est. cum et verba ipsa clament, et numerus annorum quadringentorum triginta ostendat. quos numerare necesse est. à tempore vocationis Abrahæ; et primum factæ promissionis in te benedicentur. de qua supra diximus et infra dicemus.

§. 5. Illata conclusio.

Ex his locis qui a nobis explicati sunt, constat manifestè promissiones varias factas Abrahamo, et semini eius, easdemque sæpe iteratas, atque renouatas cum nouis circunstantijs; cuius autem loci aut capitis promissiones præcipuè respexerit Apostolus, cum dixit Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini eius, non difficile est iudicare. si expendas, quæ supra præsertim ad marginem annotauimus. Opinor enim universas intuitum esse promissiones, quouis tempore, et loco dictas; sed cum dicit, et semini, alludit ad c. 12 V. 7. et c. 13 V. 15. et c. 15. V. 18. et c. 17. V. 8. cum vero in translatione Erasmi dicitur, sed tamquam de vno, et in semine tuo qui est Xpus. 24.

allusio

allusio perspicua est ad c. 22. V. 18. Sed Erasmus non servavit
phrasin Graecam in transferendo, licet sensum retinuerit.
Ad c. 22 videtur intellexisse allusionem esse. Amb. Lomb. Auctores
Leocon. Valq. Adam. Chrysost. Theodor. Hugo cardinalis
Dionys. Sa. Arbor, Ansel. In commentariys Chrysostomi
traductis per Erasmum, ita legitur hic V. 16. Nam Abra
hae dictum est in semine tuo benedicentur omnes gen
tes; Non dicit in seminibus tamquam in multis, sed in
uno et semine tuo quod est Xpus. quae verba magis sunt
commentatoris, quam textus.

Theoria 2. Circa eumdem V. 16.

25. Sed illa D. Pauli explanatio Non dicit, (oraculum di
vinum) et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno
et semini tuo, qui est Xpus, non parum habet difficulta
tis. Siquidem nomen seminis, cum sit collectivum, etiam
in singulari multos complectitur. Neque vero usquam in libris sacris usus est huius nominis in numero plu
rali, cum de prole sit sermo. teste Hieronymo ~~quippe~~
apud Hebreos plurali caret, ut notat Vasquez.

Semen est collectivum nomen.

Hieronym. Vazquez

Nihilominus dico hoc nomine etiam unum aliquid
singulariter significari. Ut Gen. 4. 25. posuit mihi
Deus semen aliud pro Abel, dixit Eva nato Seth. Item
gen. 21. 13. filium ancillae faciam in gentem magnam,
quia semen tuum est. Hic erat Ismael. Unde vero
cognosci queat, an pro uno an pro multis collective
semen positum sit, superfluum sit quaerere; cum id
non solum de homine, sed de omnibus quaeri possit no
minibus, quae varias continent significandi rationes.
Unde scis Hyacinthum lapidem esse, non florem; aut ho
minem esse, non lapidem? Contextus, inquis, ratio lec
tionis, et ordo rerum indicare solent. Percallebat ora
cula sacra D. Paulus, spiritu inspiratus interpreta
batur. Igitur eius intelligentia admiranda, veneran
da interpretatio. Potuit plane Genesis in hac Historia

Gen. 4. 25.

Gen. 21. 13.

Semen quomodo intelligatur unum vel multa significare.

Hyacinthus lapis flos homo.

Abrahami

358

Abrahami, si ita necesse fuisset, vti numero plurali; quisserim Grammaticus vel censoria virgula dusus fuisset notare: Cum igitur semper vsurparit numerum singularem, non putandum est rem vacasse mysterio. Hoc autem id est quod hoc loco exposuit D. Paulus. vt scilicet intelligeremus illud semen esse vnum nempe Xpum. Quem, Abraham, dum sibi promittitur, exultat (Joann. 8.) desiderio videndi; et tamen summa cum letitia videre meruit. Non posse autem alterum nisi Xpum esse. per quem benedictio in omnes gentes manaret, certius est, quam vt hic probari necesse sit. Nam et hoc tota Epistola agit, ac supponit Apostolus. ¶ Neque vero nomen seminis in tota sua significandi latitudine abhorret ab hoc mysterio. 26.

Nam vere Xpus semen est, i. principium, et causa, sive radix, et caput, totius spiritualis posteritatis Abrahamicæ; sicut Jacob fuit carnalis generationis stirps et caput duodecim tribuum. Imo sicut ille carnalis populus nomen obtinuit Jacob, sive Israel; ita et populus xpianus, Xpus vocatur, sive mysticus Israel. Itaque non sunt plura semina i. diversa generis series, diversave capita populorum Abrahamo promissa; sed vnum tantum semen, qui est Xpus; vna tantum spiritalis generis series, vna gens fidelis, vni capiti Xpo copulata et annexa; a quo et vitam, et spiritum habet. Terra igitur promissionis, hoc est ~~[struck through]~~ possessio gentium; imo Ecclesia Catholica ex Judæis, et gentilibus coacta et compacta, hæreditas æternæ beatitudinis, et benedictio gratiæ spiritualis, non multis, sed vni ex Abrahamo, per Isaac, genere descendenti promissa est, vni inquam, Xpo capiti, et corpori eius fideli populo: non Jacob, non Judæis, non Moysi, et eius legali populo; Xpus enim vnus fuit, estque benedictionis fons et origo, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus, in Xpo. Ephe. 1. 3. Qui vnus fuit absque peccato, et maledictioni minime subiectus. de quo Ps. 140 singulariter sum ego.

Et

Margin notes: Semen positum semper singulariter non vacat mysterio. — Joa. 8. 56. — Semen Christus — Christus caput spiritualis posteritatis Abrahamicæ — Jacob carnalis generationis caput duodecim tribuum. — Populus Christianus vocatur Christus sicut Jacob populus Hebræorum. — Abrahamo non missa nisi unum semen … — Promissiones in vnum tendunt. — Christus origo benedictionis — Eph. 1. 3. — Ps. 140. 10.

839

Et Ecclesiastici 7. Vix de mille unum reperi. et Ps. 13. non est qui faciat bonum non est usque ad unum. Dicitur unus auctor est fidei, et benedictionis Abrahae promissae communicator. Hinc ait, Ambrosius, quasi reos falsi testamenti
27. facit D. Paulus eos, qui credentes in Christum, et de lege aliquid sperant, cum promissio benedictionis in solo Christo sit facta.

Eccli. 7.
Ps. 13.
Amb.
Rei sunt falsi testamenti qui de lege aliquid sperant.

Arias Montanus sic exponit, consulto usurpavit Deus nomen seminis, quod singulariter, ut collectivum usurpari solet, ut ostenderet benedictionem illam ad omnem posteritatem Abrahae in unum constitutam pertinere. Unum illum Deus intellexit Christum. Nam ille est semen illud, in quo benedicendae erant omnes gentes terrae, tamquam membra corporis coniuncta, et compacta capiti suo. Hic est de quo scriptum est, Unum vocavi eum, et benedixi ei. Itaque benedictio Abrahae non est data; sed benedictionis promissio facta est illi à Deo unico gratis ante legis promulgationem; benedictionis, inquam, dandae, et exhibendae omnibus gentibus terrae; atque adeo ipsi Abrahae etiam in semine unico ipsius Abrahae.

Arias.
Semen collectivè comprehendit Christum mysticum.
Isa. 51.
In Christo benedictus Abraham.

§. 2. Ad quos praecipue locos Genesis respexit Apostolus.

28. Non dixit et seminibus quasi in multis, sed quasi in uno et semini tuo qui est Christus. Certe, etsi dativi illi casus seminibus, et semini allusionem habeant ad illos versus, et illa capita Genesis, quae supra retulimus; tamen quis non videat ablativos illos in multis et in uno, allusionem habere ad c. 12. v. 3 et c. 22. v. 18. In te, inquit et in semine tuo benedicentur etc. Propterea ergo Erasmus vertit in semine, et non semini; et Ambro. Lomb. aliique allusum dicunt ab Apostolo ad haec capita; sed negari non potest, quin totam historiam, omnesque promissiones et earum verba prae oculis mentis habuerit; sic ergo utitur tam hoc, tam illo modo loquendi, quo saepe varios locos Scripturae sacrae attingat, et revocet in memoriam.*

Gen. 12. 3
et 22. 18
Eras.
Amb.
Lomb.

cum

§. 3. Ad unum Christum pertinet benedicere ex promissione, & non alijs.

Benedicere soli Christo da[tur], caeteris in figura.

Cum dicit hic, Non dicit Seminibus, quasi in multis, opinor ex 29.
cludi non solum Isaacum, et Jacobum, qui benedixerunt
filijs suis, sed non secundum promissionem Abrahae
factam; sed ut erant Xpi schemata, ac typi; sed duode
cim etiam Patriarchas Jacobi filios excludit, qui fue
runt capita duodecim tribuum; sed (ut alias diximus)
figuram gesserunt duodecim Apostolorum. ~~excludit~~
Excludit praeterea Moysem, qui etiam Xpi figura fuit, sicut alias,
sic dum benedixit tribubus Israël. Excludit praeterea Aaron
et reliquos omnes sacerdotes Leviticos, qui pro sua dignitate
et munere benedicebant populo; exclusit etiam iudices, re
ges, prophetasque illius Israëlitici populi, si qui forte bene
dicendi praerogativa potiti sunt. Non igitur in multis
impleta est promissio, sed in uno qui est Xpus, in mul
tis et in eorum singulis praesignatus, atque praedictus.
Theodor. Theodoretus, Pollicitus, inquit, est universorum Deus 30.
se per semen Abrahae gentes benedicturum. Hoc autem
semen ipse est Xpus Dominus. Per ipsum enim Pro
missio finem accepit, et gentes benedictionem conse
cutae sunt. Alij autem omnes, et si ad summam vir
tutem pervenerint, sive Moyses, sive Samuel, sive
Helias, et ut semel dicam omnes, qui ab Israële
genus deducunt, eius quidem semen dicuntur secun
dum naturam, sed non sunt illud semen, quod
attulit benedictionem gentibus. Non ergo quia illi
quoque ab Abraham descendunt, Abrahae semen
nominantur, sed hic proprie hanc habet appellatio
nem, ut qui solus ex pollicitatione dederit benedictio
nem gentibus, In semine inquit, tuo benedicentur
omnes gentes, per nullum, autem alium gentes hanc
benedictionem assequutae sunt.
Benedictio itaque per unum Xpum, ut promissa, ita 31.
etiam data est, sed multis vere communicata tam ex
Iudaeis, quam ex gentibus, quatenus in unam fidem
conveniunt, per quam similiter omnes filij fiunt

Spirituales

J 853 II
29

Spirituales Abrahami.
Ansel. Semini tuo, inquit, dabo hæreditatem seu perpetu (Anselmus. Semen est Christus cum corpore)
am benedictionem, quod semen est Xpus cum corpore suo.
Hoc est enim, quod supra exposuit Apostolus V. 8 Pro (Galat. 8.)
videns autem Scriptura, quia ex fide justificat Gentes Deus,
prænunciauit Abrahæ quia in te seu in semine tuo benedi
centur omnes gentes. Erasm. qui ex fide sunt, benedi (Erasm.)
cuntur cum fideli Abraham. Nonne vides Abrahamum
cum omnibus fidelibus, quorum Pater est, benedictionis (Abrahamus cum fidelibus benedicendus per Xpum)
gratia donatum iri, et fideles omnes cum Patre æternæ hæ
reditatis beneficio cumulandos. In semine tamen, i. per semen ac
propter semen Abrahæ, nimirum per Xpum; de quo ca
nit Ps. 71.17. Sit nomen eius benedictum in secula, ante (Ps. 71.17)
solem permanet nomen eius; et benedicentur in ipso
omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum
etc. Hæc benedictio ait Belarm. est justificatio et adop (Belar. Benedictio promissa est justificatio et adoptio)
tio filiorum Dei per Xpum. Unde in iudicio his dicet Xpus.
Venite benedicti Patris mei possidete etc. Nota benedictio (Matth. 25.34. Illustratur)
nem præcedere possessionem hæreditatis; ut intelligas
benedictionem esse gratiæ communicationem primo
ac immediate, proxime autem ac mediate beatitudinem
æternam. Ita Benedicti per gratiam, Venite ut sitis
Benedicti per gloriam.

32. ¶ Secundum ea quæ hic dicta sunt intelligendus est Pater (Vasq.)
Gabriel Vasquez, (cuius ego nomen veneror, ut dis
cipulus magistri) in paraphrasi huius loci; Nihil enim
aliud intendit, nisi Xpum sub nomine seminis sui
promissum Abrahamo, tanquam futurum causam
et authorem benedictionis sibi, suisque impertiendæ
spiritualibus filiis, et hunc præcipue contineri sub
promissione; Nihilominus sub eadem promissione
contineri etiam multos filios, qui participes futuri
essent promissæ hæreditatis, seu benedictionis. Itaque
dicit non solum hos multos, sed illum unum præci
pue contineri. Propterea notat idem Pater non tam

respexisse

respexisse Apostolum ad grammaticos numeros, quam ad
rem ipsam, quam explicandam susceperat. Enim vero semen
et unum et multos Hebraice in singulari significat, sicut
in alijs linguis; tamen ita operæ precium fuit explicare,
ut explicavit Apostolus, et res postulabat. In re igitur
nihil est quod non sit sapientissime ab Apostolo dic
tum; ne tamen imperitus Grammaticæ notari (ut ait
Hieronymus) posset à Criticis, quod usus fuerit illo plu
rali seminibus. Satis cautum est præfatione ante po
sita, quæ monet sapientes, non sine causa ita locutum,
sed optimo consilio, ut nempe facilius homines pa
rum prudentes, quales erant Galatæ, rem caperent
difficilem, et plenam mysterij. Neque Hieronymum
aliud voluisse, quam quod hic dicimus facile existimem.
Scrip. Non dicit et in seminibus, quasi in multis, sed qua
si in uno. illud primum ponderat Deum in suo testa
mento unum tantum scripsisse hæredem; in sua pro
missione ad unum tantum respexisse Abrahami fi
lium, qui cæterorum obtineret principatum, et per cuius
fidem cæteri hæreditatis fierent, ac promissionis partici
pes. Quis autem hic esset, aperte explicat, et semini tuo
inquit Deus, dabo terram hanc. Hoc semen, ait Apos
tolus, est Xpus, unicus scilicet Abrahæ filius, prima
rius Dei hæres; (suus et necessarius, ut iura loquuntur)
ad quem unum divina ~~ex~~ spectabat promissio. Nam
eius unius ratione universum genus Abrahæ, unde
erat ortum habiturus, à reliquis omnibus nationibus,
in optimam, saluberrimam, maximeque fertilem regio
nem segregatum divinitus fuit. Qua divisione designatum est fore, ut Abrahæ filij, hoc est illius fidei,
et pietatis imitatores ab impijs separarentur, et unius
Jesu Xpi gratia in cœlo collocarentur. Ergo non in mul
tis sectis, et populis, sed in uno populo, et uno cultu Dei.
i. in religione Xpiana implenda promissio; in uno,
et per unum Xpum expectanda benedictio, et accipienda

non

885389

non per Iudæorum legem, aut gentem. §. 4. Idem propositum explicatur magis ampliusque illustratur.
34. Hunc V. 16. veluti parenthesim esse intellexit Hugo Card. Hugo. An v. 16. legatur per parenthesim
Nam V.us 15.us in 17.m Videtur cadere. Sic, hominis confirma
tum testamentum nemo spernit, aut superordinat.
Dicitur, testamentum confirmatum à Deo, quę post
430 annos facta est lex, non irritum facit ad eva
cuandam promissionem. Hæc consequentia su
pponit aliquod esse testamentum à Deo; id verò ex
plicuit Apostolus interposito Versu 16. Abrahæ
dictę sunt promissiones etc. quę parenthesis cum
longior extitisset, quasi rediens ad id unde fuerat di
gressus, usus est illa præmunitione. Hoc igitur dico. + ✠
Appellat itaque testamentum, promissiones factas
Abrahæ et semini eius, quibus Deus illi promisit hære
ditatem cælestem sub nomine, et allegoria terræ Cha
naan. Hanc verò hæreditatem apertè declaravit, cum Sub terra Chanaan promittitur cælestis hæreditas.
illi timorem abstergens, et bono animo esse iubens dixit,
Noli timere Abraham, ego protector tuus sum, et mer
ces tua magna nimis. Quę alia merces hîc innuitur
nisi æterna hæreditas? quę in eo sita est, ut Deo fruamur
in Cælo: ad hanc ut quis perveniat, opus habet Dei pro
tectione; qua liber sit à peccatis, et securus sit gratia
Dei conservanda. Hic cardo est, seu fundamentum
ac summa omnium promissionum, cum itaque omnes
illæ ad hanc unam referantur, una promissio di Una, et multæ promissiones dictæ ratione via (?) et termini.
citur; quia verò varia sunt, ac multa quę hunc finem
præeunt, hancque ad ~~un~~ hæreditatem viam parant:
quę sigillatim etiam promittuntur, ideò multæ no
minantur promissiones. Requiritur nempe, ut Eccle
siam ingrediamur, ut Dei filii simus, ut à peccatis
abstineamus, ut in Xpum credamus, eius benedictio
nem accipiamus; quę omnia varijs symbolis, et alle
gorijs promissa sunt Abrahæ; ut explicavi supra.
35. Igitur Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini
eius Xpo; in quo, et per quem ipse erat accepturus.

+ Idem V. hîc 16 comprobat, quod supra dictum est. V. 14. ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Xpo Jesu. quod hinc constat esse semen Abrahæ, cui promissiones factæ sunt; ut scilicet per ipsum gentes benedictionem assequerentur. Amb. ideò non in multis, sed in uno firmata est promissio, qui est Xpus, quia in nomine eius omnes gentes benedicuntur per fidem.] et mox, In tantum, inquit, in solo Xpo firmatam benedictionis promissionem docet, ut legem post quadringentos et triginta annos datam ostendat.]

✠

Xpus

Christus antonomasticè semen Abrahæ, Author fidei et consumator.
Xpus nimirum secundum humanitatem, ut est filius Virgi
nis, ita et antonomasticôs semen Abrahæ. Hic author fidei
et consumator, in quem omnes fideles, atque adeò filij Abra
hæ aspiciunt, ab eo benedictionem gratiæ accepturi, spiri

A Christo omnes fideles accipiunt benedictionem, et pignus hæreditatis æternæ.
tumque filiorum Dei, et pignus hæreditatis æternæ. Hic pro
missus per Isaac ex Sara nasciturus. Hic multiplican
dus super stellarum cæli numerum, non per carnem, sed per
spiritum fidei; hic granum sinapis in terra seminandum,
et inde germinaturum; et in arborem magnam exto
llendum; et undequaque ramis productis, atque expan
sis ornandum. Hoc Verbum Patris, semen Abrahæ appræ

Verbum Patris semen Abrahæ apprehendens in utero Virginis.
hendens in utero Virginis, ut frumenti granum mor
tuum, ac defossum in terra, et per conversionem gentium

Granum seminatum, multiplicatum tam Iudæis, quam [illegible] [illegible].
fructum multum allaturum. Hoc denique semen Abrahæ,
in quo omnes nationes terræ benedicendæ erant, tam ex
Iudæis, quam ex Græcis, et barbaris, alienigenis oriundæ.
Hoc unum est caput et principium benedictionis, Hoc unum

Caput benedictionis et corpus benedictum membra continens plurima.
corpus benedictum, quod multa membra continet; sed inter
se fidei innexa spiritu, per gratiam, et charitatem ani

Augustinus.
mata, et spirantia. Neque enim (ut ait August.) poterit simi
liter iustificari, qui vivunt ex operibus carnaliter, cum
his, qui vivunt ex fide spiritualiter.
Hoc ita explicat Apostolus, non dicit seminibus, ut mi 36.
ram tanquam in multis, i. per multos benedicendæ essent
gentes omnes terræ; sed quasi in uno, i. per unum, qui est

Gen. 12. 3. & 22. 18.
Xpus. Sit enim (ut iam dixi, et omnes intelligunt, licet non
satis explicent) hic allusio ad caput. 12. 3. In te benedicentur
etc. et ad caput 22. 18. ubi pro In te positum est ad maiorem
explicationem, In semine tuo etc. Particula autem In

In pro per aut propter.
ponitur pro per, aut propter, ut iam supra dixi. Ita quod
non negatur hic multos fore Abrahæ filios, qui participes
futuri sint benedictionis, id enim manifestum est, ex capi

Gen. 15. 5. & 22. 17.
te, 15. 5. et 22. 17. Multiplicabo semen tuum sicut stellas
cæli; sed asseritur, unum duntaxat fore, per quem bene
dictionem accepturi sint. qui unus est Xpus. quidam sequunt,

quod

quod, sed parum refert, cum relativum inter duo substantiua alterutri consentire possit, etiam si alterum proprium; quidquid hic contra docuerit Anselm: Sed haec minutiora sunt. Sixtiani codices qui habent, hos sequimur, ut certam Vulgatam. Anselmus

Illud grauius, ac maioris momenti, praecipue exclusos sacerdotes Legales, atque adeo legem ipsam mosaicam à iure benedictionis promissæ per ipsos impartiendæ; Unus enim, et æternus sacerdos futurus erat, non multi, et sibi succedentes, per quem benedictio Iustitiæ expectabatur secundum promissionem Patrum habenda, ut docet Apostolus. Heb. 9. & 10. Sacerdotes Leuitici à iure benedictionis exclusos, ipsamque legem Mosaicam | Heb. 9. & 10.

Scholia in V. 17.

37. V. 17. Hoc autem dico, i. huc pertinent ea quæ dicere cœpi. Hoc inquam infero ex his quæ proposui.

Hic verus sensus; Nam qui pronomen hoc referunt ad testamentum, testantur se nescisse aut non legisse Græcum textum, ubi τοῦτο i. hoc, cum sit neutrum, non convenit cum fœmineo διαθήκην, quod nomen transtulit interpres testamentum.

Arias M. Hoc autem dico. i. oratio mea eo tendit, ut demostrem testamentum hoc à Deo transactum, et confirmatum. In quo duæ tantum personæ nominantur, promittens Deus, et is, in quo promissa præstanda sunt, qui est Xpus semen Abraha. Neque alterius mentio fit, quam promissionis, et temporis, in quo præstanda est promissio, hoc est cum semen illud extiterit. Hoc, inquam, pactum lex, quæ tanto tempore post est lata, non irritum faceret; ita ut iam promissio ociosa redderetur, et fides non exigeretur. hoc enim argueretur Deus consilij, et propositi sui mutator inconstans, quod impium est cogitare; vel minister aliquis, qualis Moyses fuit abrogator huius pacti diceretur, quod fieri non potest. Itaque lex ipsa neque abrogauit promissum, neque præstitit; quia promissum non indicabatur præstandum per legem, sed per Xpum. Arias.

38. Testamentum confirmatum à Deo in Xpum. Ita legit Amb. secundum Græcos codices. Erasm. vertit εἰς Χριστὸν

erga

erga Xpum, i. in fauorem Xpi, qui semen Abrahæ promis
sum; in quo et per quem hæres futurus Abraham pro
missæ hæreditatis. Vocat verò Apostolus testamentum
pactum illud, ac fædus, quod cum Abrahamo dicitur pe
Gen. 15. 18. & 17. 2. 7. 9. c. 11. 18. & 20. pigisse. Gen. 15. 18. et 17. 2. 7. 9. (verba dei supra rescripta
habes, ut relegas) vocat, inquam testamentum, seu quia
Testamenti pro Pacto & quare. abutitur voce hac, et pro pacto ponit; quia testamentum
pactum quoddam est; ut supra dixi; vel quod magis arri
det, ipsas promissiones, et pacta testamenti nomine ex
pressit, persistens in metaphora, qua de Deo nempe quasi
de homine, qui testamentum reliquisset, loquitur; ut
illa præmonitione cauit, Secundum hominem dico. Qua
re Chrysost admonendum lectorem putauit, ne minus
recte quid statueret de maiestate Dei audiens factum
à Deo testamentum; ideò namque præfatum fuisse Apos
tolum secundum hominem loquor; quia videbat non
posse totum exemplum, seu similitudinem testamenti
omnino ad materiam propositam conquadrare; sed
infra videbimus quomodo, aut quatenus quadra
re valeat.
Mors Chri in signatur no-mine Testam. Testamentum, ita vocat promissiones; quo nomine obs 39.
curè satis mortem Xpi denotat. Nam in mortuis testa
Heb. 9. 15. mentum confirmatur. Heb. 9. ergo promissiones, et
testamentum Dei non prius confirmata sunt, quàm
Deus moreretur, Doctore Paulo eodem loco. Ideirco noui
~~[illegible]~~ testamenti mediator est, ut morte intercedente,
qui vocati sunt, repromissionem accipiant. Facilè
ex hoc loco agnoscere possumus promissiones donari
à Deo, non lege, sed morte Xpi; quem Abraham promis
Claudius. sione sibi à Deo facta vidit, et gauisus est. Hæc Claudius.]
Confirmatum solemni ritu ac ceremonijs admirandis 40
Gen. 15. 9. 10. 11. 17. 13. Gen. 15. à Deo, cum præcepit Abrahamo, ut mactaret
vaccam, capram, Arietem, turturem, etiam, atque co
lumbam, perque divisas trium illorum animalium car
nes ~~u~~ altrinsecus positas transire fecit fumantem

clibanum

clibanum, lampademque ardentem; quo ritu comminatio quędam mortis, ac divisionis amicitię significaretur, si contemptor forte fœderis extitisset. Qui mos fœderis confirmandi ex hoc principio manauit in illum populum tempore consequente: imo ex hoc facto forte manauit ad gentes. Vide Aluarez in Isa. 55. V. 3. N. 47.

Confirmatum) item iure iurando Gen. 22. Promissio est testamentum nondum revelatum, sed ad huc obsignatum. Gen. 22. Promissio describitur

41 Non irritum facit) græcè οὐκ ἀκυροῖ. Nam κυρόω significat ratum ~~ratum~~ facio, ἀκυρόω autem irritum facio. Unde supra κεκυρωμένην confirmatum, ratificatum et in hoc V. 17. προκεκυρωμένην i. ante s. prius confirmatum seu comprobatum. κυρόω et ἀκυρόω.
κυρόω, inquit Eras. non tam est comprobare, quam cum authoritate decernere, et legitimè transigere, ut deinde ratum sit, quod actum fuerit. Itaque non tollit firmitatem, ac vim conferendæ hæreditatis à priori testamento aut fœdere posterior lex. ad evacuandam promissionem) Erasmus
Abundare videtur hoc additum, ut dicit Vasquez; sed pleonasmo locus est, ob maiorem explicationem, aut asseuerationem sententiæ. imo nec additum; nam testamentum est testimonium promissionis (ut ait Ambrosius) sublato verò testamento vacua redditur promissio, et fide cassa: ut propterea putemus per legem abolitam promissionem Abrahæ factam, sive enervatam, viribusque exhaustam, atque exinanitam, iure, quod in semen transfuderat Abrahami, atque adeò pro nulla habenda iudicetur. Vasquez Pleonasmus Testamentum est testimonium promissionis Ambrosius Promissioni ... gentibus ... da ...
Ex quo sequitur proculdubio, quod horrent aures audire, cogitatio abominatur, non modo asserere, sed vel ad ruinam admittere; Deum nempe mendacem, et infidelem fuisse; qui promissa fefellerit, iuramentum violarit, pacti solemnitatem, ac ceremonias sanctas obtriuerit, atque despicatui habuerit. Quæ si, nec cogitari quidem, sine magna Dei iniuria possunt, fatendum profecto est, etiam post latam legem in sua vi manere prius factas promissiones, seu testamentum, seu pactum cum Abrahamo

constitutum; et pro semine eius, hoc est, pro Xpo confirmatum. Quod ipsum in hæreditatem introduxit, introduxisset que omni lege seclusa. frustra itaque hæreas legi, tamquam per legem fue ris hæreditatis pignus seu benedictionis gratiam accepturus, quam per unum Xpum Abrahæ semen, hoc est, per fidem in Xpum ad imitationem Abrahæ patris omnes sumus adep turi. Quod vero lex nihil ad hoc conferat V. 18. sequenti declaratur.

Nunc duplex difficultas nobis tractanda, atque explicanda circa hunc versum 17. occurrit, altera de Testamento, quod hic nominatur confirmatum a Deo, altera de numero anno rum, qui fluxerunt a promissione, seu testamento Abra hæ dato ad legem latam in monte Sina. 42.

Theoria 1.a circa illa verba Versu 17. Testa mentum confirmatum a Deo.

Testamentum confirmatum a Deo in Xpo, lex post ~~400~~ quadringentos, et triginta ~~[illegible]~~ annos facta non irritum facit, ex quo sequeretur, ut pro missio Dei fieret inanis, et frustranea; Pr. Nam si ex lege hæreditas, iam non amplius ex promissione; At ~~[illegible]~~ consequens hoc falsum est, siquidem Deus, qui fallere nequit, promisit se da turum gratis Abrahamo in semine suo Xpo hanc hæreditatem. Igitur ~~[illegible]~~ non per legem, sed per promissionem habetur iusti tiæ benedictio, et hæreditas beatitudinis æternæ. Neque lex irritum facit testamentum Dei, quod morte Xpi fuisse confir matum indicatum est supra, Versu 13. 14. ideo enim morti Xpi tribuitur benedictio gentium, ut intelligi queat, post mor tem testatoris adire iam posse hæreditatem ex eius testa mento relictam.

Triplici ratione colligit Apostolus stabilitatem promissionis divinæ ex conditione testamenti. 1.o Quia etiam si hoc testamen tum esset hominis, non licuisset irritum fieri, id enim prohi bet ius, et consuetudo gentium; quæ tantum defert testamen tis legitime factis et confirmatis. 43.

2 2.o Quia cum risu exciperetur, tamquam ineptus, et stultus,

qui

qui testamentum antea habitum validum, ac firmum diceret
post 400 et 30 annos infirmum, atque irritum factum. quam
stultitiam incurrunt Judæi asserentes lege Mosaica Dei
testamentum infirmatum.

3. Quia si testamentum non est ratum, sequitur promissio
nem Dei esse vanam; atque adeò promittentem, vel menda
cem, vel infidelem, quod impium est dicere.
Hoc 3. sequi probatur versu 18. ut supra ~~præcedenti~~
~~num.~~ habes. ~~[illegible]~~ n. 41.

44 Vox testamenti et Græcè diatheke ultimam hominis vo διαθηκη
luntatem morte subsecuta stabilitam, et irrevocabiliter ~~συνθηκη~~
confirmatam proprissimè significat. Sed pro fœdere (quod συνθηκη
Synthe ke — Græcè dicitur) usurpari non est dubium;
ut doctè explicat Pereirus Dan. 10. circa illud: confirma Pereirus
uit autem pactum. Itaque interpres vulgatus pro fœde Dan. 10.
re positam vocem diathe kem per vocem testamentum
interpretari solet, ut Gen. 26. Ps. 82, et alibi. Quare vo Gen. 26 Ps. 82.
ce testamenti abuti videtur: at non sine ratione; cum et ברית
apud Hebræos nomen Verith. ברית + utrumque Verith.
significet, et testamentum, et fœdus. Doctis igitur viris pla Augustin. To. 3. de locut. in Gen. L. 1. C. 43.
cet hoc loco non pro testamento propriè dicto, sed pro fœ
dere poni à D. Paulo, tam versu 15. quàm 17. quod vide Testamenti & fœdere V. 15. 17.
tur consequens, ut ita in antecedente ponatur, sicut in
consequente, sive in similitudine, et in applicatione eam
dem habeat significationem. Durum enim et insolens
eis videtur, ut promissio Abrahæ facta appelletur tes Gen. 15. & 17.
tamentum, præsertim cum in Gen. 15. et 17. appelletur Mariana Legionens. Arias Mont.
fœdus, et pactum. Vide Marian. Legion. Ariam Mont.

+ Et Septuaginta semper Verith transferunt διαθηκην diathecem, i. testamentum. Quod sic licet Verith utrumque significet et testamentum et fœdus seu pactum. Immo ~~est~~ testamentum Dei est quoddam pactum, et pactum ~~[illegible]~~ etiam eius cum hominibus habet conditiones testamenti, ut notavit etiam Bellarminus in Ps. 131. v. 12.

45. Verum fere universi veteres Patres ubique testa Testamentum propriè.
mentum propriè intelligunt, in ea videlicet signifi
catione, quam explicat idem Apostolus Heb. 9. 15. 16. 17. Heb. 9. 15. 16. 17.
hunc sensum tenuit Chrysostomus, et cæteri Græci. Item Chrysostom. Ambros. Augustin. Bruno. Anselm. Lombard. Thomas. Hugo.
Amb. Aug. Prima. Lomb. Bruno. Anselm. S. Tho. Hug. Card.
Dion. Caiet. Cathar. Salm. Adam. Claudius.

Sed.

Sed rogabis ~~inquities~~ an proprietates humani testamenti re
periantur in hoc testamento Dei? Claudius, quatuor in Dei testa
mento reperiri ait. ~~quod est ......~~ 1. Promissio, quæ dicitur
testamentum, quo Dei voluntas ultima i. æterna, et immuta
bilis continetur. 2. testator seu testamenti conditor Deus. 3.
hæreditas conferenda. Hoc est regnum cælorum. 4. hæres
semen Abrahæ Xpus cum corpore suo mystico, qui est popu
lus Xptianus. At cum Deus testator sit immortalis quo
nammodo illa proprietas quadrare potest, ut confirma
tum sit testamentum morte testatoris? R. Chrysostomus
non omnino quadrare proprietates testamenti huma
ni huic Dei testamento. Augt. acute excogitavit aliam
responsionem; ait enim id valere immutabilitatem Dei
ad confirmandas Promissiones et testamentum hæredita
tis Abrahæ promissæ, quod mors valet testatoris hominis
ad confirmandum testamentum ipsius; ut iam consili
um revocari non possit, nec testamentum mutari. Im
proprie enim, et per metaphoram dici de Deo testamen
tum (ut ab Augt. explicatur) opinatur Justinianus nos
ter, quæ videtur esse etiam sententia Chrysostomi.
~~Noster~~ P. Alfonsus Salm. plane fatetur, dici proprie, 46.
(i. non abusive, tamen per metaphoram, et analogiam.)
testamentum hic a Deo confirmatum etiam morte tes
tatoris i. Xpi. ipse ~~enim Angelus qui apparebat Abraha~~
~~dicitur fuisse magni consilij Angelus i. verbum Patris~~
~~seu Dei filius~~ ~~ex Oecumen. et Theophi. Heb. 6. 16.~~
Nam Xpus quatenus Deus testatus est, et promisit Abrahæ
et sibi ipsi; quatenus Abrahæ filio, ac semini hæredi
tatem i. Paternam substantiam, et vitam æternam. +
Quod si instes, testamentum ab Apostolo dici confir
matum ante legem latam; at nondum Xpi mors in
tercesserat. R. duplicem esse testamenti confirma
tionem, alteram, per iuramentum, alteram, per mor
tem; per utramque fieri immobile, et irrevocabile testa
mentum; sed per posteriorem dari potestatem adeundæ
hæreditatis

+ Nam Angelus, qui apparebat Abra[hæ] dicitur fuisse magni consilij Angelus, i. verbu[m] Patris, seu Dei filius. sic Jenas ex Oecum. et Theops. Heb. 6. 16.

Claudius. Chrysostom. Salmeron.

hæreditatis. Itaq. de priore locutum fuisse hîc Apostolum,
de qua etiam Zacha[rias] Luc. 1. [73] et Deum Gen. 22. de posteriori Zacharias Luc. 1. 73 Gen. 22.
verò locutum ad Heb. 9. ~~Addit etiam~~, quoties contige Heb. 9.
rit hæreditatem per pactum alicui promitti, tunc in idem
concurrere pactum, et testamentum; sicut olim acqui
rebatur hæreditas pacto, emptione, scilicet per æs, et li
bram. Itaq. accidisse in Promissione Abrahæ facta,
vt eadem sit, et pactum et testamentum. Vnde Gen. 15. Gen. 15
et 17. fœdus et pactum vocatur; hîc verò testamen 17.
tum, et Heb. 9. Omnia autem hæc Hyeronymo etiam Heb. 9.
teste significare solet nomen Heb. Verith, ברית, ברית
et Græcè Diatheke, et latinè testamentum in vsu διαθήκη Testamentum
Scripturæ Sacræ. Fœdus, Pactum

47. In hac responsione illud mihi non omnino satisfacit,
quod solum concedat hîc dictum testamentum à Deo
confirmatum iure iurando solum. Id enim quærimus,
an aliquo modo dici queat morte confirmatum ante
Legem?

Primasius videtur mihi hanc aliter soluisse difficul Primasius
tatem: ex cuius solutione melius forte constabit sen
tentia Salmeronis; quam ex Catharino sumptam
esse indicant verba pleraq. ex illo mutuo desump
ta. Verba sunt hæc Primasij in hunc versum 17.
Lex, quæ post tantum temporis data est, testamen
tum illud non potest evacuare; quod Abrahæ Deus
confirmauit in Xpo. Hîc si quæramus vtrum
vetus, an novum sit hoc testamentum, quod dicit
confirmatum à Deo, non infirmari à lege quæ post
400 et 30 annos facta est: nulli dubium, quin novum,
sed in propheticis latebris occultatum, donec veniret
tempus, quo revelaretur in Xpo. Ad testamentum
vetus illi pertinent, qui, cum acceperint Legem sanc
tam, et iustam, putant sibi ad vitam literam posse su
fficere, et iustitiam suam quærentes statuere, Iusti
tiæ Dei non sunt subiecti. Sed dicet aliquis, quomodo

Vetus

Vetus appellatur, quod post annos 430 factum est per Mosem:
et nouum dicitur, quod ante tot annos factum est ad Abraham.
Qui ex hoc non litigiose, sed studiose, mouetur, intelligat pri
mum, quia ex anteriori tempore dicitur Vetus, ex posteriori
autem novum; reuelationes eorum considerantur in his
nominibus, non institutiones. Per Moysem quippe revela
tum est testamentum Vetus, per quem lex data est Sancta,
et Justa, et bona; per quam fieret non abolitio, sed cognitio pe
ccati; per quam conuincerentur Superbi. Erat enim occulta
illa lex ab initio, cum homines iniquos natura ipsa con
vinceret, alijs facientes, quod sibi fieri noluissent. Reuelatio
autem noui testamenti in Xpo facta est, cum est manifes
tatus in carne; in quo apparuit Justitia Dei. i. quę homini
bus ex Deo est. Sic enim ait. Nunc autem sine lege iusti
tia Dei manifestata est. Ecce qua causa illud dicitur Ve
tus testamentum, quia priore tempore revelatum est. hoc
autem nouum, quia posteriore. Deinde quia testamentum
Vetus pertinet ad hominem veterem; a quo necesse est ho
minem incipere. Nouum autem ad hominem nouum,
quo debet homo ex vetustate transire; ideo in illo sunt
promissa terrena, in isto promissa cęlestia.] Hactenus
hic author. Quod si plura desideras consule Isaia c. 43. v. 19. ibiq. Gabrielis Aluarez Commentarium.

Vnde elicio, morte Xpi confirmatum fuisse testamentum hoc, 48.
quoniam nouum testamentum morte Xpi confirmatum
nemo negat, et ipse fatetur Salmeron. Sed quomodo morte
Xpi confirmari potuerit ante legem; hoc velim ab aliquo mihi
explicari. Opinor enim tunc mortē Xpi in figura pręcessisse
legis institutionem; cum Abraham Arietem inter Vepres
repertum immolauit loco filij Isaac; de cuius ceruicibus Voce
Angeli gladius ablatus, amotus q. est. Aries enim ille Xpum
representabat, qui iam inde mortem libenter oppetijt; vt no
bis promissionem Abrahę factam, et semini eius confirma
ret.

Gen. 22. Siquis dicat prius immolatum Arietem, postea testamen
ti verba proposita, ac iureiurando confirmata

Rº per recapitulationem narrari prius immolationem ut patet considerāti. Nam promissio ideo facta dicitur, quia Abraham obediens fuerat voci domini iubentis immolare filium, quare statim dicta sunt ante immolationem Arietis, nisi dicas Deum expectasse dum mactabatur aries quod videtur non aptè dici. Anticipatio

Præterea illud sacrificium quod ad confirmandum fœdus cum Abrahamo ictum Gen. 15. enarratur, in ijs animantibus, quæ occidi iussæ sunt, mortem etiam Xpi typicè inuendam obtulit. Gen. 15. Maneat ergo certum promissionem istam, quoniam per eam promissa fuit hæreditas, iure vocari testamentum, et morte testatoris confirmatum, prius in figura, postea in veritate. Similiter dici pactum, aut fœdus, quia per illud convenit inter Deum, et Abrahamum de eo, quod utrique parti præstandum erat. Hoc ex L. Tena. Heb. 8. dist. 4. Sect. 3.

49. ¶ Non dubium est, quin dignitate, et excellentia sit prius novum vetere testamento; uti Cælum terra, nocte dies, et corpus umbra. imo et doctrinæ ordine, ac claritatis, seu facilitatis ad intelligendum; uti principia præeunt conclusionibus, præit etiam veteri novum testamentum. Unde Xpus Apostolis post resurrectionem aperuit sensum, ut intelligerent Scripturam. Verum dubium illud est utrum tempore sit altero prius. Rº, quoad initia, et inchoationem præcedit novum; quoad complementum, perfectionemque seu absolutionem sequitur, et posterius est. est enim Xpus novi testamenti author, et vita in illo botro præsignatus, qui è terra Promissionis collectum duo portabant viri; Prior tamen à tergo portans, significabat vetus testamentum; Posterior ante faciem, præsagiebat novum. Quare dictus est Apoc. 13. 8. Agnus occisus ab origine mundi: quod iam inde Xpi meritum operaretur, fidemque, et gratiam præstaret hominibus. ita Heb. 13. 8. dicitur Jesus Xpus heri, et hodie, ipse, et in sæcula: semper enim à mundi exordio usque in finem eius virtus attulit, afferetque iustitiam in

in ipsum credentibus viua fide; Sic Joann. 8. dicit Dominus, Antequam Abraham fieret, ego sum. non quoad personam tantum; sed quoad vim, et effectum meritorum. Hoc sensu dicunt Doctores Sacri, omnes Iustos sub quauis lege, et tempore ad novum testamentum pertinere. Itaq. Promissio Abrahæ facta ad nouum pertinet testamentum, spiritaliter intellecta. Huc videtur respexisse Amb. 5. epist. in ea quæ est ad + ~~Horontianum~~ cum ait, + Herontianum,
Prius ergo nobis est repromissio, quam lex; et secundum naturam antiquior libertas, quam servitus.] præcesit itaq. opus noui testamenti in mente sui artificis, Dei scilicet. Moysi autem, vt minori architecto, vt typum Ecclesiæ, quasi ligneum, fabricaret, commisit; cum legem dedit. Vnde et Moysaicum tabernaculum ligneum erat. Præcesit ergo vt veritas vmbræ, vt res typis, Ecclesia Synagogæ.]
¶ Ad pleniorem huius rei declarationem operæ precium est mente retinere testamenti nomine propriè significari vltimam hominis voluntatem, qua de sua hæreditate disponit. Quoniam verò hæc voluntas non potest nisi aliquo signo exteriori hominibus manifesta fieri, vnde fit, vt instrumentum, quo testatoris voluntas continetur, et explicatur, testamentum etiam soleat vocari. Vtraq. autem significatio ad Deum translata est in Sacris literis. Voluit enim Deus participes suæ hæreditatis homines esse, hanc q. voluntatem varijs modis contestatus est, ea igitur hominibus significata, testamentum vocatur. At quoniam hæc voluntas Dei manifestatur homini per modum promissionis, non absolutæ, sed conditione affectæ, ideò testamentum Dei dicitur etiam fœdus, et pactum, vnde August. Amant, inquit, Scripturæ pro pacto ponere testamentum.] Quare vbi Exo. 24 legitur, Hic est sanguis fœderis, Paulus Heb. 9. citat, Hic est sanguis testamenti. Et vbi Gen. 17. Circumcisio dicitur signum fœderis, Ecclesiast. 44. dicitur in carne eius stare fecit testamentum, Rursus quia conditio sub qua Deus suam hæreditatem promittit, est obseruatio mandatorum

eius

eius, ipsum etiam Dei praeceptum testamentum appellari — *Testam.ti*
solet; ut Josue 7.11 Transgressus est testamentum meum, — *Jos. 7. 11*
quod disposui a te. ut ibi notauit Aug. Hinc demum — *Augustinus*

+ secundum versionem 70. Item vulgatam ... §1.

distinguuntur Duo testamenta in Scripturis, nouum, et — *Duo Testam. No. et Vet.*
vetus, ut constat Hierem. 31. Galat. 4. Heb. 8. Quae distin — *Hier. 31.*
guuntur tum in diuinis Promissionibus, quae in testamen — *Gal. 4.*
to veteri praecipue erant temporales, in nouo autem — *Heb. 8.*
Spirituales, et aeterna; iuxta illud, Melioris testamen
ti mediator est, quod in melioribus repromissionibus
Sancitum est, Heb. 8.6 tum quia illud continebat prae — *Heb. 8. 6.*
cepta externa, et carnalia; hoc autem interna, et
Spiritualia; iuxta illud: (Hier. 31. 33.) Pactum feriam cum Domo Is
raël; Dabo Legem meam in visceribus eorum, et in cor
de eorum super scribam eam, Heb. 8.10 Denique illud Sa — *Hier. 31. 33. Heb. 8. 10.*
cramenta habebat egena, et infirma; unde iubebat, et
non iuuabat. hoc autem habet Sacramenta efficacia
gratiae, quibus plurimum iuuat ad implendum, quod
iubet. ut latissime tractat Aug. li. toto de spiritu, et litte — *Augustinus*
ra, praesertim c. 15. et li. ~~[illegible]~~ in Exo. questione 166. et
lib. 3. contra Duas Epistolas Pelagianorum c. 4. Hinc denique — *Scriptura testam.ti dicitur quia continet Dei voluntatem*
ipsa Scriptura, in quibus haec voluntas, et Promissiones
Dei continentur, Testamentum nouum, et Vetus dicuntur,
tanquam instrumenta Dei voluntatem continentia
et significantia: Praecepta etiam ipsa vetera, et noua — *Praecepta et Sacram.ta nomine Testam.ti continentur*
possunt dici vetus, et novum testamentum, ac ipsa tan
dem Sacramenta, quae etiam sunt signa, vel instrumen
ta Pacti, Promissionisque Diuinae. ut Gen. 17. 9. 10. Circum — *Gen. 17. 9. 10.*
cisio pactum appellatur; quia signum pacti est. Heb. 7. — *Heb. 7. 22.*
Melioris testamenti Sponsor Jesus factus est; Sponsor — *Christus sponsor quomodo dicitur testam.ti*
dicitur testamenti quia dando Leges, et Praecepta, et pro
mittendo Seruantibus haereditatem, testamentum condi
dit Christus Dominus; Dicitur praeterea Christus noui testa — *Mediator cur dicitur*
menti mediator esse: quia per illum, ut hominem, ipse
ut Deus condidit testamentum novum. Dicitur item — *Matth. 26. Mar. 14. 24. Luc. 22. 1. Cor. 11. 25.*
Sanguis Christi Mar. 14. ~~(Luc. 22. et 1. Corint. 11.)~~ Sanguis noui

testamenti

testamenti, quia suo sanguine promeruit nobis bona in tes
tamento contenta, Dicitur etiam Heb. 13. Sanguis testamen
Heb. 13. 21. ti æterni, quia præcepta, et sacramenta, et bona in eo pro
missa perpetua sunt, usq ad finem sæculi, præcepta et
sacramenta; hæreditas bonorum in æternum. Ita q
suo sanguine, et confirmauit testamentum et prome
ruit in eo contenta. An in cœna Xpus condiderit novum
testamentum Vide Suarez Secti. 4. disp. 37. tomo 2.
in 3 partem S. Thomæ.

Theoria 2 circa illa verba. V. 17.

Quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex.

Quæritur unde et ex quo tempore sit hic numerus anno 52.
rum sumendus et inchoandus. Respondeo hanc sum
mam annorum incipere ab eo anno, quo Abrahamus
a Deo iussus Patriam relinquere, venit in terram
Chanaam, qui fuit septuagesimus quintus ætatis ipsius
Abrahami. Eo enim ipso anno habuit, atque excepit
primam Dei promissionem, ut habetur Gen. 12. V. 1.
Gen. 12. 2. 3. 4. 7. sic enim habet Dixitq Dominus ad Abraham,
Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo
Patris tui, et veni in terram, quam monstrauero tibi:
faciamq te in gentem magnam, et benedicam tibi,
et magnificabo nomen tuum, erisq benedictus. Be
nedicam benedicentibus tibi, et maledicam maledicen
tibus tibi; atq in te benedicentur universæ cogna
tiones terræ. Egressus est itaq Abraham sicut præ
ceperat ei Dominus, et ivit cum eo Lot. Septuaginta
quinque annorum erat Abraham cum egrederetur
de Haran; Et cum iam esset in terra Chanaam appa
ruit ei iterum Dominus et dixit ei: Semini tuo dabo terram
hanc. Eodem itaq anno quo vocatus a Deo reliquit
E Chaldæa venit Haram. Charrā l. Carras. Chaldæam Patriam suam, et paululum moratus in ur
be Haram (quam Lxx. vocant Charram, Romani vero

Carras dicunt, (Vrbem Romanorum clade et M. Crassi nece
nobilitatam) transiit in terram Chanaam, quam, vt ante M. Cr
promiserat, monstrauit ei Dominus. Is igitur annus
+ Septuagessimus quintus. erat ~~75~~. ætatis Abrahæ, in eo quod habuit hanc promissio
nem, quam diximus, tum in Patria sua antequam
egrederetur, tum in terra Chanaam postquam iam
est egressus. Ex hoc igitur anno ad eum, in quo egressi
posteri Abrahami ex Ægypto, duce, et interprete Moy
se, acceperunt à Deo legem in monte Sina, triginta, et
quadringenti fluxerunt anni: quos hic D. Paulus recen
set. Quorum summam sic collige.

53. ¶ Abraham 75 annos natus accepit à Deo primam
promissionem. Gen. 12. 1. 2. 3. 4. 7. Cum esset 100 annos
natus, genuit Isaac. Gen. 21. 5. Habes 25 ex anno vocationis. Gen. 21. 5.
Isaac 60 annos natus suscepit ex Rebecca vxore Esau
et Jacob. Gen. 25. 26. Fiunt 85. Gen. 25. 26
Jacob 130 annos natus ingressus est Ægyptum. Gen. 47. 9. Gen. 47. 9.
Transierunt ergo ab egressu Abrahami de Patria sua
et ingressu in terram Chanaam, vsque ad ingressum
Jacobi in Ægyptum cum sua familia ducenti et quin
decim anni. Quot vero annos manserint Hebræi
in Ægypto colligitur ex tribus locis scripturæ inter se
collatis. fuerunt autem totidem i. ducenti quinde
cim anni. Qui juncti cum superioribus efficiunt
summam propositam à D. Paulo quadringentorum
triginta annorum.

Sed probemus ex scriptura hos 215. Dicitur Exo. 12. 40. Exo. 12. 40
habitatio filiorum Israël, qua manserunt in Ægyp
to (addunt 70 interpretes) et in terra Chanaam
fuit quadringentorum triginta annorum. Ergo
si ex quo Abraham ingressus fuit in terram Cha
naam vsque ad egressum ex Ægypto posterorum eius
præterierunt 430 anni, cum 215 iam fuissent exacti
in terra Chanaam, quando Jacob peruenit in Ægyp
tum, manifestum est Abrahæ posteri tot ex

fuisse 215 annos apud Aegyptios. Vulgatam editionem ita
Augustinus interpretandam vult Aug., ut dicat, Mansionem in
Aegypto fuisse usque ad 430 annos expletos, ex quo pri
mum venit Abraham in terram Chanaam vocatus a Deo.
Alter locus ille est, quem versamus: Quae post quadringentos
et triginta annos facta est lex, dubitari enim non potest
Exo. 12. 40. hic allusum a D. Paulo ad Exo. 12. 40. Quare hic locus illum
et declarat, et confirmat, cogitque ita intelligere ut supra ex
Aug. dixi, mansisse in Aegypto Israelitas usque ad trigesi
mum supra quadringentesimum annum expletum, ex
quo Abrahamus a Deo vocatus, et promissis allectus, coepit
in terra Chanaam peregrinus habitare.
Gen. 15. 13. Sed est 3us locus Gen. 15. 13. ubi Deus Abrahamo Scito prae 54.
noscens, inquit, quod Peregrinum futurum sit semen
tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et
et affligent 400 annis. Semen, itaque intelligitur Isaacus,
et posteri eius, terra non sua dicitur, non modo Aegyp
tus, sed et terra Chanaam, quia licet promissa, non
dum tamen tradita a Deo illis fuerat. 400 vero anni
pertinent ad totum tempus, quod sumptum est ortu Isaaci
usque ad egressionem posterorum eius ab Aegypto, quod
tempus necesse est fuisse 400 annorum, et quinque
amplius. Nam Isaaci natalis incidit vigesimum quinque
annos exactos a patre Abrahamo in terra Chanaan.
Ita ad illos 430 qui referuntur in Exo. c. 12. 40 citato, ope
Minor numerus suppressus rae pretium est eos apponere, ut summa sit integra. At
Exo. 12. 40 suppressus fuit quinarius Gen. 15. citatus ex more Scrip
turae, ubi minores numeri saepe omittuntur in vul
Pererius gari supputatione, qua de re late Perei. in Dan. lib. 12.
disp. de 70 hebdom. p. 3. Hunc locum Gen. 15. citat Ste
Act. 7. 6. phanus Act. 7. 6. atque eodem modo intelligendus est.
Act. 13. 19. 20. Imo et Act. 13. 19. 20. Sorte distribuit eis terram eorum
(i.e. Chananaeorum) quasi post quadringentos quinqua
ginta annos: ab eodem ortu Isaaci numerantur. additi
Gen. 15. sunt summae relatae Gen. 15. quadraginta, quos exegerunt

in

in deserto filij Israël, et præterea 10 in debellanda Palestina consumpti.

At ne ulla dubitandi ratio sit residua animadvertere
55. oportet nulla ratione fieri probabile Israëlitas fuisse inter Ægyptios moratos per quadringentos annos, nedum per triginta amplius: ~~ut~~ Ut Geneb. et Eugub. ~~[illegible]~~ nituntur iuxta locum Exo. 12. probare. Genebrardus Eugubinus

Namque hoc certum est. cum ingressus fuit Iacob Patriarcha in Ægyptum, iam tunc fuisse natum Caath filium Levi. Gen. 46. 11. hic autem Caath habuit Gen. 46. 11 filium Amram, qui fuit Pater Moysis, Aaron et Mariæ exo. 6. 20. Porro anni vitæ Levi fuerunt centum et Exo. 6. 20 triginta septem exo. 6. 16. anni quoque vitæ Caath Exo. 6. 16. centum triginta tres exo. 18. fuerunt etiam anni vitæ Exo. 18. Amram centum triginta septem exo. 20. Moses vero Exo. 20. cum octogenarius esset eduxit filios Israël de Ægypto exo. 7. 7. Exo. 7. 7 Igitur coniunge trium horum successorum Levi annos, efficies duntaxat ducentos quinquaginta. E quibus si detrahas annos, quos iam egerat Caath, cum in Ægyptum cum avo et Patre ingressus est; Præterea quos iam erat natus Amram, cum suscepit Moysem, qui minor erat tribus annis fratre suo Aarone; eos etiam, quos supervixit Amram post natum Moysem, necesse est fateri non totos 430 annos fuisse Hebræos in Ægypto, sed eos tantum, quos supra diximus 215, et totidem transactos in terra Chanaam. Neque licet inter hos tres plures interserere generationes, reclamante scriptura, exo. 6. et 1. Paralip. 6. Nulla enim ratio erat alicuius prætereunda, ut a Mattheo factum est in genealogia Salvatoris. illi quippe tres reges prætermissi Mat. 1. habebantur inter Iudæos, quasi capite diminuti; et eorum mentio ex certis locis scripturæ colligitur. Exo. 6. 1. Paral. 6. Matth. 1.

55. Cum imo si recte numeres, invenies afflictionem Hebræorum

in

in Ægypto, ut plurimum, in centum viginti duos annos protracta
tam esse. Nam cœpit post obitum Joseph, et omnium fratrum eius.
Exo. 6. 7. Exo. 1. 6. 7. Mortuus est autem Levi post nonagessimum terti
um annum, ex quo ingressus fuit in Ægyptum. Ingressus
est autem quadragessimum quartum suæ ætatis annum agens.
ut tradunt Hebræi in sua maiori Chronologia, nec dissentit
ab eo, quod narratur Gen. 30. Vixit vero Levi, ut diximus, 137.
Levi anni Exo. 6. 16 annos Exo. 6. 16. Supervixit autem fratri suo Joseph vigin
Joseph quot anni ti duos annos. Nam Joseph mortuus est centessimo decimo
Gen. 50. 25. suæ ætatis expleto anno Gen. 50. 25. erat autem triginta
novem annos natus cum Pater eius cum tota familia
Gen. 41. 46. 45. 6. ingressus est in Ægyptum. Gen. 41. 46. et 45. 6. Itaque
si de ducentis et quindecim demas nonagintatres, restant
centum viginti duo. Sed de hac tota re egregie Pereir. in
Pereirus Azor. Gen. c. 15. Azor instit. Moral. lib. 6. c. 58.
Maneat ergo certum ac stabilitum, hos quadringen
Anni 430 unde incipi[ant] tos et triginta annos numerandos esse necessario a pri
Gen. 12. ma promissione Abrahæ facta Gen. 12. licet enim per plu
ra deinceps capita instaurata sit promissio, et annis
etiam sub sequentibus novis ritibus confirmata, et addi
tis circumstantijs firmioribus aucta; tamen ab initio
firmissima facta est; quæ firmitas non uno loco, neque
semel explicatur. Facta itaque Lex post hos 430 annos
mense tertio egressionis ab Ægypto. — +

+ Claudius, et Salmeron sic supputant hos 430 annos. Ad natum Isaac 25. Gen. 21. 5. Ad natum Jacob. 60. Ge. 25. 26. Ad natum Joseph 90. Gen. per plura cap. Ad mortem Joseph. 110. Gen. ult. 25. Ad natum Moisen 65. Philo apud Joan. Annium. Ad missionem Moysis. 80 Exo. 7. 7. Ab egressione altero data est Lex, de quo ratio non habetur.

Supputatio nostra: 25 / 60 / 130 / 215 / 430.

Supputatio Claudij: 25 / 60 / 90 / 110 / 65 / 80 / 430

TEXTUS

V. 18. Nam, si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus.

Scholia, in V. 18.

Ex lege non hæreditas, sed ex promissione. Nam ex eo, quod lex non potest cassam reddere pro
missionem, plane infertur; ergo ex lege non est expec
tanda benedictio hæreditatis. hoc comprobatur a repug
nantibus. Repugnat enim lex promissioni, et promissio
Lex exigit debitum, promissio dat gratiam. legi, Hæc enim debitum præsefert, illa gratiam; hæc
autem diversa sunt. ——— nam (ut ait Claudius.) —
Testamentum, non est lex, sed donatio. Hæredes enim
non legis exactionem, et gravamen, sed hæreditatem
ex testamento expectant. §

igitur

Igitur Coniunctio Causalis declarat causam, propter quam Lex non potest afferre, seu efficere Iustitiam; Nimirum quia hæc est Promissionis effectus, et gratis conferenda. Justitia non de lege

Confirmat igitur hic Versus illationem, seu conclusionem in præcedenti subintellectam. Nimirum ex Lege non potest haberi hæreditas, quæ haberi debet ex Promissione; cum Lex posterior tempore, et tanto post interuallo subsequuta non possit ociosam, inanem ve reddere promissionem; ¶ [illegible]dam si ex Lege .i. saltem bene

57. operanti, et præcepta Legis exequenti dari debet hæreditas regni cælorum, sive ius gratiæ ad illam obtinendam; Ergo iam non dari debet ex promissione; Atque adeo supervacanea est Promissio; vel si pactum illud quod Lege Mosaica continetur, vim habet, et titulus est Iustus hæreditatis adquirendæ; superfluus est ac minime utilis titulus primi Pacti, ac testamentariæ Promissionis prius stabilitæ. quod si hoc nefas est dicere; Ergo illud unde sequitur falsum est, atque impium; at q. omnino reuciendum. Quod vero consequens istud, scilicet, ex Promissione non dari hæreditatem, sit nefas affirmare, constat aperte, nec vos adversarij inficiamini, sed conceditis et pro certo, et inviolabili habetis. Ita Ambrosius infra. Quia Abrahæ per repromissionem, hoc est, iteratam, ac sæpe instauratam Promissionem seminis, per quam erat futura benedictio, Donauit, .i. gratis, ac liberaliter hæreditatem se daturum Promisit. Donauit vero, dicit, quia tam certo erat implenda Promissio, ac si iam esset accepta. Donauit, κεχάρισται, Arias gratificatus est, Syri dedit. Significantius noster interpres; Hisp. lehizo donacion. i. Gratis ac liberaliter dedit; quid vero, nisi hæreditatem? quæ suppletur ex præcedenti semiversu. Per repromissionem i. per semen Promissum, iterum ac sæpius. Donauit. i. pollicitus est se daturum Gratis, sive tanquam Patrem filio

Hæreditas regni cælor. | Promissionis titulus confirmatur. | Ambrosius | χαρίζομαι Dono, gratificor | Reprom.

filio ex testamento, siue iure hæreditario, benedictionem ~~semper~~ nempe
1. Pet. 3. 9. illam, de qua 1. Petri. 3. 9. In hoc vocati estis vt benedictionem
Heb. 9. 15. hæreditate possideatis. Et Heb. 9. 15. et ideo noui testamenti
mediator est (Jesus) vt morte intercedente in redemptionem
earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento,
repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis.
¶ Sic formatur argumentatio, si ex lege danda fuit hæreditas, 58.
ergo non danda fuit ex promissione; sed danda fuit ex pro
missione, igitur non ex lege. Maior probatur ex hoc, quod
repugnet idem dari ex debito, hoc est, ex lege, et gratis, idest,
ex promissione; Minor probatur, ex eo, quod constat ex
scriptura, Deum promisisse se daturum gratis hæredita
tem Abrahamo. Consequentia optima est et concedenda
ex ea dialecticorum regula, quæ asserit, ex falsitate conse
quentis recte colligi falsitatem antecedentis, siue ex oppo
sito consequentis optime inferri oppositum antecedentis.
Hoc argumento probatur etiam non requiri simul ope
ra legis cum fide Xpi ad benedictionem Abrahæ i. gra
tiam Justificationis obtinendam.
Hoc etiam argumento vsus est Apostolus Rom. 4. 13. 14. 59.
Rom. 4. 13. 14. Non enim, inquit, per legem promissio Abrahæ, aut semi
ni eius, vt hæres esset mundi; sed per Justitiam fidei. Si
enim, qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides; aboli
ta est promissio, q. d. hæreditas non est promissa Abra
hæ, et semini eius per legem, quæ nondum erat tempore
Abrahami, sed per Justitiam, seu gratiam, quam per fi
Gen. 15. 6. dem obtinuit, cum credidit Deo et reputatum est ei ad
Justitiam. Similiter nec semini eius per legem, sed per
Justitiam fidei promissa est hæreditas; et hoc probatur,
quia repugnat debitum legis, gratiæ, fidei, et liberalitati
promissionis. qui igitur dixerit ex vi legis dari hære
ditatem, re ipsa tollit fidem, et inanem reddit promissio
nem. Quod quàm inepte dicatur, satis patet, cum Dei pro
missa summam fidem mereantur, vt pote quæ verbo Dei
immutabili innituntur. Theoria in V. 18.

circa

60. ¶ Circa hunc V. 18 egregie Ambrosius, Duas, inquit, Causas contrarias sibi defendunt Judæi. Nullo enim pacto, nulla ratione suaderi potest Judæis Abrahæ Promissionem evacuatam per legem, et recte; sed aliud adversum improvida præsumptione defendunt, putantes Justificationem sine operibus Legis provenire non posse; cum sciant Abraham, qui forma eius rei est, sine operibus Legis per solam fidem Justificatum: Sed æmulatione quadam cæcati non intelligunt, neque considerant, quia si per legem Justificatio, excluditur Promissio. Et si exclusa est promissio, sine dubio frustrabitur fides Abrahæ. Quod ne audire quidem se patiuntur Judæi, scientes, quia Promissio ex fide est Abrahæ. Quæ Promissio ex fide iustificat, non per legem, sicut et Abraham ex fide Justificatus est. Hi ergo hæredes sunt Promissionis Abrahæ, qui illi succedunt, suscipientes fidem, in qua benedictus, et Justificatus est Abraham. Testimonium ergo Promissionis Abrahæ testamentum appellatur ut post mortem eius hæredes essent in Promissione filij eius facti per fidem. Quæ causa cucurrit usque ad Xpum Abrahæ repromissum, ut post mortem Xpi credentes hæredes essent fidei Abrahæ per testamentum Sanguinis Xpi. Donum ergo quod promissum est Abrahæ, filijsque eius, in Xpo solutum est, quamvis et ipse Abraham consecutus sit ~~sit~~ Donum hoc, illic ubi inventus est.] Hactenus Ambrosius. Abraham...

61. ¶ Augustinus ita infert, si lex Justificat, non est Justificatus Abraham, qui ~~[illegible]~~ multum ante legem fuit, quod quia dicere non possent, coguntur fateri non legis operibus Justificari hominem, sed fide. Simul etiam nos cogit intelligere omnes antiquos, qui Justificati sunt, ex ipsa fide Justificatos, venturi scilicet Xpi, quem nos, ut Justificemur, credimus iam venisse Passibilem, venturum tandem ad iudicandum impassibilem, et gloriosum.

62. S. Bruno ita. Quod, ait, lex non facit irritum, sic debemus intelligere facit irritum, ut ipsa lex iustificet,

benedictionem tribuit, sicut per fidem fieri Promissum est. Abrahæ, vere evacuaretur Promissio, si testamentum fieret irritum per legem. Nam, si hæreditas habetur ex lege, iam non habetur ex Promissione. quod si non ex repromissione, falsus est Deus, qui promisit. quod si ita est, ergo nec ullo modo habetur. Sed verus est Deus, qui promisit, ergo ex repromissione eius, et non ex lege; quia Abrahæ donavit Deus hæreditatem per repromissionem.] Hactenus S. Bruno.

Seripand. Serip. sic. Abrahæ autem per repromissionem donavit 63.
Deus Justitiam, scilicet, cuius unius ope, atque auxilio ad hæreditatem pervenitur, non ex lege, sed ex fide adhibita promissioni; sit ergo perspicuum ex omnibus, quæ hactenus dicta sunt ab Apostolo, illud, quod maxime refert, præsentemque controversiam dirimit, ~~[illegible]~~ si per Abrahæ vestigia, hæreditas adeunda sit, ex fide ergo Promissionem, ~~non~~ non ex lege iustitiam quærendam esse; ac nulla ratione dici posse, fide cum lege coniuncta expectandum esse Spiritum Sanctum ab ~~[illegible]~~ eo videlicet, qui et Dei Promissioni credat, et legis mandatis obtemperet.]

(Ex fide promissionis, non ex lege justitia.)

(Cum fide non jungenda lex.)

Hactenus Seripandus. Itaque si ex lege hæreditas i. justitia seu gratia, ergo non iam amplius expectanda ex promissione i. ex semine, nempe ex Christo. Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus justitiam i. per Christum solum, non per legem Mosaicam. —TEXTUS—

V. 19. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est. Donec veniret Semen, cui Promiserat, ordinata per angelos, in manu mediatoris.

V. 20. Mediator autem unius non est, Deus autem unus est.

Arias M.

V. 19. Quid igitur lex? transgressionum causa apposita est usque quo veniret Semen, cui promissum erat, ordinata per angelos in manu mediatoris.

8 Ɛ 18

V. 20. At mediator unius non est, Deus verò unus est.

Syriaca

V. 19. Quid ergo lex? Propter transgressionem addita est, Ut quoadusque veniret semen illud cui facta fuerat promissio. Et data est lex per angelos in manu mediatoris.

~~V. 20. At mediator unius non est, at Deus unus est.~~

V. 20. Mediator autem unius non est, Deus verò unus est.

Erasmus

V. 19. Quid igitur lex? Propter transgressiones addita fuit, donec veniret semen, cui promissum fuerat, ordinata per angelos in manu intercessoris.

V. 20. Intercessor autem unius non est, at Deus unus est.

Scholia in V. 19.

1\. Cum hoc versu 19. et praecedenti conveniunt illa ad Rom. 4. 14. 15. Si enim per legem hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio. Lex enim iram operatur; ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Augustinus l. 3. c. 4. contra duas ep. Pelagian.

Occurrit Apostolus obiectioni tacitæ; quæ adversus dicta pro ~~[illegible]~~ poni posset. Nam cum probatum sit, legi nullam esse vim conferendæ justitiæ, aut hæreditatis promissæ; imo fieri nullo modo posse, ut id præstet lex, quod ex promissione donandum expectabatur; videri fortè alicui poterat, legem inutilem fuisse, ac supervacaneam, atque adeò frustra datam populo Israëlitico: sed hoc neque ex dictis effici, neque dici verè posse, ostendit D. Paulus Obiectio.

declarans

 8628

declarans quid fuerit Primarium legis munus; quid emolumenti ac fructus importarit; quam obrem lata et ordinata fuerit, quemque finem ac scopum spectauerit. Quod per interrogationem et responsionem efficit; quod schema subiectio dicitur Ciceroni, valde q; sententiam orationis illustrat, et exornat. Vtilitas ergo legis haec fuit satis magna; vt hominum impotentiam, egritudinesque animi detegeret, quibus cognitis aurdius desiderarent eum a quo sanandi essent, idest semen Promissum, et vnicum animarum seruatorem Xpum Jesum; sed ad singula examinanda, et ponderanda veniamus.

Subiectio

Legis vtilitas et finis.

Quid igitur lex? Ita distinguendam interrogationem, post multam considerationem docuit Augustinus vetrat. cum prius in comment. huius Epistolae aliter sensisset. Quid igitur lex? si haereditatem, hoc est, regnum celorum, aditus ad illud, idest, Justitiae benedictionem tribuere nequit; quid valet? quid prodest? breuiter respondetur. 2.

Augustinus

Propter transgressiones posita est, Gra. προσετέθη idest, apposita, seu addita, vt habent aliae translationes. Adiuncta ~~semper~~ nempe, atque adiecta est Judaico Populo Post Promissionem, ac testamentum, interim dum haeres expectabatur, in testamentaria Promissione designatus, qui author futurus erat spiritualis sanitatis, gratiam, et Justitiam conferendo. +

Cum praepositio, Ad, supponat aliquid esse, cui adijci dicitur, seu addi lex, quaeri potest, quid illud sit? Num lex naturae? an pactum cum Abrahamo ictum? an aliud quidpiam?

Addita ita q; lex, et legi naturae, et primae Promissioni Adamo factae, ac ceteris Patribus ante Abrahamum; et secundae cum Abrahamo celebratae cum pacto, et conditionali lege de praestanda Dei voluntate. vt patet Gen. 17. Amb. diversissime, lex factorum, inquit, posita est,

Gen. 17.

Ambrosius

ita

ita vero dicitur lex Moysi, quia docet, quae Deo iubente cor-
poraliter fiant de sacrificijs, de primogenitis, de decimis ~~etiam~~ etc.
Propter transgressiones τῶν παραβάσεων χάριν
idest, transgressionum causa, seu gratia, ut Arias M. trans- Varia versio
fert; sed recte sensum reddit praepositio propter. Syriaca
translatio reddit transgressionem; forte in Graeco
aliquo codice ita reperitur, eam imitantur nonnulli
expositores, ut Lomb. Gagn. et putatur Hierony. imo et Lombard. Gagnaeus Hieronym. Augustinus
Augus. transgressionis gratia transferens, sed idem
est sensus si calleat synecdochen numeri siue ena-
lagen.

Theoria 1. De sensu vero huius loci

3. Sed difficilis est huius loci sensus ob varias interpre-
tationes. transgressiones dicuntur peccata contra Transgressio quid
legem; quoties legis, quasi fines, ac limites, quis tran-
silit, ac transgreditur; quasi fractis vinculis, discis-
sisque repagulis, quibus intra rectae rationis, ac
praescriptae regulae metas continebantur. Homines
itaque licet legem haberent naturalem a Deo menti
insitam; ut docet Ps. 4. Signatum est super nos lu- Ps. 4. 7. lumen rationis.
men vultus tui domine. Quo lumine videre possent,
quae recte agenda. Ut enim scite dixit quidam, est mo-
dus in rebus, sunt certi denique fines, quos ultra citraque
nequit consistere rectum; hanc, inquam, legem, etsi
tenerent insculptam animo, tamen saepe, ac saepius trans-
gressi innumeris peccatis, ac sceleribus, nefandisque
flagitijs irretiebantur, ut nemo iam esset, qui mun-
dum se esse, mundumve habuisse cor posset gloriari.
Erant itaque universi maledictioni obnoxij; quia
nemo non peccati obstrictus reatu. Placuit autem Peccati reatu omnes tenebantur
Deo, (quae eius summa benignitas et misericordia
fuit,) et initio Salvatorem promittere; et progredi- Dei pollicitationes de Salvatore
ente tempore Abrahami dilectam sobolem sibi
accire; in populumque peculiarem deligere, ex quo, et cui
praecipue hunc Salvatorem, ac redemptorem polli-
citus est. Dum autem pollicitationis implendae

tempus

 8 64

tempus diutius produceretur, nec tamen transgressio-
num, ac scelerum modus esset: operæ precium fuit,
ut Deus illi suo populo legem scriptam traderet, in quo
singulare ei præstitit beneficium, Ps. 147. confirmāte,
Non fecit taliter omni nationi. Aiunt itaq; plerique 4.
legem positam Propter transgressiones, nimirum
coercendas, cohibendas, refrenandas; ut lex esset
quasi frenum, quo homines à sceleribus, et flagitiis
arcerentur, continerenturq; ut, si non omnia, multa
saltem pauca aliqua vitarent peccata; in minoraq;
et minus frequentia laberentur errata; itaque aptio-
res digniores q; fierent Promissioni recipiendæ.
Sic Chrysost. Theophy. Œcum. Hierony. Prima.
Dionys. Caiet. Amb. Hugo Cardi. Adamus, Cornelius.
Justini; interl. Salm. putatus Hieronymus.

Alij, Propter transgressiones, indicandas, manifestan- 5.
dasq; interpretantur: ut cognoscentes suam imbecil-
litatem, et ægritudinem, ad remedium confugerent,
desiderioq; accenderentur Promissi redemptoris. Sic
Auct. Scrip. Cathar. Aria. Vasquel. Suarel. item
interl. Caiet. Corn. Justin. Adam. Salm. Claudius.
Lex ostendit peccatum, non abstulit. Primasius.
Rom. 3. Per legem cognitio peccati; tantum cognitio,
non remissio. Toletus.

Sunt qui commentantur. Propter transgressiones, 6.
scilicet augendas, seu multiplicandas; ut sic faci-
lius intelligerent miseri homines sui status calami-
tatem extremam; atq; in summa malitia, divitiæ
inundantis gratiæ magis elucerent. Ita Bruno.
Sumenda est autem præpositio Propter, (ut infra
dicetur) non causaliter, sed consecutive, ut terminis
utar Angelici. Videtur hæc doctrina D. Pauli
Rom. 5. 20. Lex subintravit, ut abundaret delictum
idest, occasione legis sequuta sunt delicta prævidente

et

Beneficium legis datæ — Ps. 147. v. 20. — 1. expo. Lex frenum cohibens peccatis — Chrysostomi et Hieronymi — 2. expo. Lex index peccatorum — Augustini et aliorum — Primasius — Toletus — 3. expo. Lex multiplicandorum criminum occasio. Brun. — Propter qualiter sumenda — Thomas — Rom. 5. 20.

865
et permittente Deo; ut ita homines suam imbecillitatem agnoscerent, et Dei gratiam per Christum exoptarent. Ergo particula, Ut, non causam, sed eventum indicat, et similiter præpositio, Propter eventum non causam insinuat. [Eandem tertiam expositionem indicat Aug. lib. 3. c. 4. contra duas Epistolas Pelagianorum cum ait, Ut quid facta lex est post 430 annos? ad hoc subintraverit, ut abundaret delictum, cum per peccatum prævaricationis convincitur superbia hominis de sua Justitia præsumentis, et ad Dei misericordiam fugientis.]

Ut causam significat; Propter similiter.

Aug.

7. ¶ [Has omnes interpretationes locum hic habere docet S. Thomas hic lect. 7. Ut Beda (inquit) enumerat, quatuor, ex peccato orta sunt mala, scilicet Malicia, Infirmitas, concupiscentia, Ignorantia, Propterea verò data est lex, ut maliciam compesceret, infirmitatem ostenderet, concupiscentiam edomaret, ignorantiam illustraret. Enim verò male affectos animos ad scelera proclives metus, ac pœnæ compescunt, atque in officio continent. Elatos autem, et inflatos, sive de scientia, sive de viribus præsumentes (quas quidem non habebant) veluti aperto vulnere sanies putrida apparens admonet ægritudinis latentis; ut quæ medicum desiderent, accersantque, stimulat. Ante legem scriptam homines varijs erroribus abductos, et obcæcatos, post legem acceptam pondere mandatorum nimis gravatos et oppressos ipsa lex inscitiæ arguens, et debilitatis, coëgit propriam infirmitatem agnoscere; ut ardentius gratiæ medicinam expeterent. Namque auctis, et multiplicatis delictis, ac facinoribus occasione legis, quæ iubendo quid bonum esset, nonnunquam autem, ut prestare posset, quo premerentur malo, indicabat: necesse erat, ut agnita imperfectione naturæ,

Beda exponitur, conciliatio S. Thomæ

Ex peccato mala 4. lex tollit.

accederent avidius ad autorem fidei, et gratiae. Iam vero concupi
scentiae, ac licentiae morum frenum iniicit nimia occu
patio, et rerum exteriorum cura, et sollicitudo; quare
legis ritus, ac caeremoniae quotidianae, ac frequentes, ne aliô
diverterent animos Judaei; neque ad idololatriam, neque
ad lasciviam liberi essent, ac prompti, mira ratione
efficiebant. Denique rudes et ignaros minusque Propterea
appetentes Divinae opis, variae figurae, ac leges, ac typi, dum
Xpum adumbrant, instruunt mirifice, ac docent, in quem
debeant, et credere, et sperare. Hinc constat ex sententia 8.
Angelici Doctoris, sic intelligendum esse, quod ait Apostolus,
positam fuisse Judaeis legem ob transgressiones punitionis
timore retardandas, ac reprimendas. Item propter transgre
ssiones adimplendas, hoc est aucto numero, et impleta
mensura accumulatas, et quasi super numerum, et men
suram multiplicatas, non causa data; sed occasione accepta;
idest, non ex vi legis, quae sancta erat. sed prae debilitate na
turae, quae infirma iacebat, et in vetitum prava nitebatur.
Augt. et Hoc est quod Augt dicit propter transgressiones cog
noscendas; nempe ex auctione, et incremento, etiam
ex ritibus, ex victimis pro peccato, ex Judicijs, ex poenis,
et praeceptis. et his continentur tres expositiones supra re
latae, quae ad duas reducit S. Doctor. Quod tertio loco
addit ad primam expositionem reduci potest, quod in
Adamus dicavit Adamus. Nam varia sacrificia cultus, et cere
moniae ad exhibendas pertinebant transgressiones. quar
tum denique eodem recidit. Nam expectatio, et cognitio
venturi Xpi valde erat oportuna ad cognoscendum re
medium transgressionum. Itaque recte, ac sapienter uno
verbo haec omnia complexus est Divinus Apostolus.
Glos. Ord. Lombardus. Has, item 4. data legis causas refert Glosa ord. atque etiam
Lomb.

§. 2.

Vasq. Tradit quam causam legis. P. Gabrieli Vasquez non tam ob coercendas, quam prop 9.
ter cognoscendas transgressiones dici placet positam
legem; siquidem eo tendit mens Paulina, ut doceat

imbecillitatem

imbecillitatem legis, quæ justificare nequibat, atque ita constet ex sola promissione per fidem in Christum spiritualis justitiæ benedictionem provenire. Ait, etiam Propter significare eventum, non causam, (quod etiam diximus nuper cum Sancto Thoma) atque hunc sensum esse, legem ex se solum esse occasionem transgressionum, donec Christi gratia communicabatur; ut sic probet ex lege non futuram hæreditatem. Propter eventum significat. Lex occasio transgressionum.

10. Theodoretus, lata est, inquit, ad exercitationem generis, ex quo semen erat secundum carnem germinaturum.] Œcumenius recte ait, Addita fuit, ut ostendat legem non esse primum exemplar, quemadmodum promissiones, sed datam ex aliquo post, quod successit.] Hieronymus successum videtur declarare cum ait, post offensam enim in eremo populi, post adoratum vitulum, et murmur in dominum, lex transgressiones prohibitura successit. ergo, ut dicit Suar. propter præteritas transgressiones, ut vitarentur. Theodoret. Œcumen. Hieronym. Suarez

11. P. Corn. duas priores refert expositiones, ut velit positam legem directe quidem propter cohibendas; indirecte vero propter indicandas transgressiones. ego, si fas est, dicerem, legem ex se eo tendere, ut corrigat mores; sed legis latoris mentem eo ulterius progressam, ut ostenderet incorrectos mores, seu incorrigibiles absque auxilio gratiæ mediatoris; hocque insinuari à Divo Paulo. Corne.

§. 3. Alia interpretatio eiusdem loci.

12. Occurrit nihilominus alia mihi interpretatio, quam prudentis lectoris judicio subiicio. opinor Divinum Apostolum sarcasmo ——— idest amara irrisione usum adversum nimis tenaces legis pseudo christianos, instantes que cum supercilio, et utilitatem legis prætendentes, ac crebra interrogatione urgentes ita repulisse. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, q.d. nimis effertis legem, auctoris opinio. Sarcasmo

atque

atqui non videt: quid illa effecerit? quam putatis utilitatem Populo attulit Judaeorum? omnia plane transgressionibus implevit. Ex ea factum est, ut ubique inundaverit praevaricationes. Ex occasione legis tanta peccatorum scelerum, flagitiorum multitudo orta est; ut non ob aliam causam, nisi propter multiplicandas transgressiones posita esse videatur. Non negat alios fines, aliasve causas legis imponendae, neque alios fructus ex ea collectos ~~ex ea collectos~~ fuisse, aut colligi potuisse: sed cum hic effectus maxime rem explicet, lateque pateat, et ad fidei commendationem, Promissionis etiam firmitudinem amplificandam apprime conducat; illum potissimum exhibet, atque proponit. Hic sensus egregie congruit antecedentibus, et consequentibus, ut facile apparebit statim: nec ~~ipse~~ discrepat a sententia Augustini et recentiorum, qui eam secuntur. Imo puto esse, quem ~~innuit~~ innuit ~~[illegible]~~ magis quam explicat S. Bruno; aperte autem indicavit Vasquez, imo et S. Thomas. Exemplo 13.
vero confirmari potest eius principis, qui legem tulit; ut universi sui regni cives a vigesimo anno ad quinquagesimum, seu caelibes, seu coniugati, nemine exempto, parati, et armati regia vexilla comitantes in Africam traiicerent, regnum Mauritaniae expugnaturi. Res ita successit, ut in praelio paene omnes occisi fuerint, aut captivi adducti ab hostibus.

Rogavit deinde quispiam quid profuit illa lex regia? quam utilitatem retulit ex Africana expeditione et bello Mauritanico? Quorsum cum tanta solemnitate, et Musicorum apparatu lata et promulgata est? Sane propterea lata est, ut totum hoc hispaniae regnum viduis impleret, et orphanis. Nam aliam utilitatem nemo est, qui testetur. Hoc est dicere. Tanta strages ex illa lege hominum sequuta est, ut non videatur ob aliam promulgata causam, nisi ut uxores viris suis, Patres suis liberis orbatos relinqueret.

Quamvis haec non fuerit causa, sed eventus praeter spem consequutus, ironice tamen pro causa datur.

tantum

Bruno
Vasquez
Thomas

14. Tantum dissimilitudo in eo potest esse, quod haec lex nisi
Tyranni esset iussu facta, non poterat habere pro
scopo et fine orbitatem Parentum, Uxorumque viduita
tem: at illa Mosaica nihil vetat eo fine fuisse po
sitam, saltem indirecte, ut peccatorum occasio esset.
ex quo illud boni sequeretur, ut humiliter recognos
cerent homines non nisi per Xpum se posse a pecca
tis liberari. Et hunc non nullum legis finem, seu po
tius legislatoris fuisse, facile potest intelligi: finem
dico legislatoris, non intentum, sed praevisum permi
ssumque ob meliorem finem: nempe, ut ita humiliati
homines agnoscerent necessitatem medici, ac Salva
toris, quem sperabant, ut supra dixi ~~[illegible]~~
in 2a expositione. Praesertim cum in promptu
esset fidei in Xpum professio; quae, ut quosdam sal
vos fecit, omnes posset etiam a peccatorum peri
culis eripere, et servantes legem salvos facere.

15. Posita est donec veniret semen. Scholia. Particulam Donec fere uni — *Donec non significatur aliquando lex cessatura in Christo.*
versi expositores ad temporis referunt durationem: asse
runtque legem Moysis tandiu duraturam fuisse; dum tar
daret Xpus promissus in semine Abrahae, atque adeo eo
adveniente cessaturam. Verum hanc exponendi ra
tionem non admittendam censet P. Vasquez: quippe — *Vasquez.*
cum hic sermonem institutum prosequatur Apostolus
de lege, non solum Caeremoniarum, et iudiciorum, sed
etiam morum, idest, de lege decalogi, ac naturali; quae etiam
propter transgressiones posita est: hanc tamen nunquam
cessasse, nec fuisse cessaturam constet, ut ipsemet Pater — *Lex decalogi seu naturalis numquam cessatura.*
valide probatum a se putat in propria quaestione de hac
materia in 1. 2ae ideo non durationis ordinem posse
illa particula denotari, ait. Asserit itaque Donec ordi
nem causalitatis praeseferre, ac significare; ita ut sen — *Donec ordinem causalitatis significat.*
sus sit, legem ad solam notitiam transgressionis
positam; nec ullo modo fuisse Promissionem adim
plendam, nisi per Xpum, qui semen est Abrahae.

in quo

in quo benedicendæ erant Gentes. Nec tamen ob hoc, (inquit, Val. q.) non fuit Promissio adimpleta toto tempore ante incarnationem; sed quia ab initio mundi impleta fuit ex Xpi meritis, ideò dicit, Donec veniret semen etc. in quo significat ante Xpum iuxta ordinem causæ, non durationis ~~non~~ fuisse Promissionem implendam. Vt magis constet huius Doctoris expositio, subiicio eius paraphrasim in hunc versiculum. At dices. Quid ergo officij, vel vtilitatis habet lex, vel ad quid tradita est, si ex illa non est futura benedictio? Respondeo post Promissionem adiectam fuisse legem ad hunc tantum effectum, vt populus cognosceret peccatum, et transgressionem, qua amittitur benedictio spiritualis: non autem quod benedictionis Promissio adimplenda esset ex virtute eius vllo modo. Ex quo etiam effectum est, vt ex sola legis notitia, non nisi peccata, et transgressiones orirentur, nisi veniret Xpus, qui est semen Abrahæ; cuius meritis promisit Deus benedicendas esse omnes gentes, etiam ante ipsius adventum. Particula Nisi causam indicat ob quam peccata grassarentur, et transgressiones abundarent, nimirum, quia benedictione, et gratia Xpi minimè essent homines præventi, et adiuti; quæ, si quos prævenit, vt Sanctos Patriarchas, et fideles prophetas, ita præluxerunt sanctitate morum, ac vitæ, vt clarum exemplar reliquerint sequentibus seculis ad imitandum.

Lex posita transgressionis occasio, nisi præuenirent homines Christi gratia cum eam acceperunt.

Patriarcharum sanctitas per Christum.

Et si hæc subtiliter dicta sint et (vt opinor) veram Doctrinam contineant; tamen minimè ausim à sententia Chrysostomi recedere; quem ferè omnes sequuntur tam græci quam latini expositores. imo et Scholastici, dum ex his verbis colligunt legem Mosaicam temporariam fuisse, neque vltra adventum Xpi progressuram; sed eo adveniente cessaturam: saltem in eius morte finem habituram. quo res pexisse videtur ipse Dominus cum iam iam moriturus pronunciavit, Consummatum est q. d. hic finis, et consummatio legalium præceptorum; 16.

Chrysosto. expositio communis.

Lex in Christi morte cessasse probatur.

hic

hic terminus umbratilis legis, hic Mosaicarum praescrip
tionum exitus; et hunc sensum confirmant, quae de peda
gogia legis infra dicentur in hoc capite. Verba Chry
sostomi circa hunc versum 19. Significans Apostolus Chrysost.
quousque addita esset lex, subtexuit Donec veniret semen etc.
de Xpo loquitur. Proinde si usque ad Xpi adventum
data est, quid eam longius et ultra tempus proro
gas. Idem omnino dicit Theoph. idem Oecumenius. Theophyl.
et caeteri hos consequuti, Prim. Lomb. Glossa inter Oecume. Primasius
li. S. Tho. Ansel. Hugo Card. Dionys. Bruno. Sa. Lombard. Interlin. Thomas
Titelm. Serip. Caiet. Adam. Legion. Salm. Cornelius Anselmus Hugo.
Suarez de leg. lib. 9. c. 11. Dionys. Bruno et alii.
17. Catha, lex adiecta, inquit, ut homo cognosceret se Catharinus
conclusum in obligatione peccati; non eo fine, ut in
immensum, et in perpetuum peccaret, sed Donec ve
niret Xpus Promissus; Videtur referre ad verbum
Donec non ad legis durationem, sed ad terminum
transgressionum. quod tamen eodem redit.
18. Semen, Xpus est, cui Promiserat, Deus scilicet per
ecclypsim subintelligitur ex praecedenti versiculo
18. Sensum optime servant aliae translationes per
passivam vocem reddentes Cui promissum fuerat. vel
ea Promissio facta est, in Abrahamo scilicet, seu per
Abrahamum; Nam ut supra dictum est, Quae Patri Patri promissa, filio competunt, et contra
promittuntur, filio etiam promittuntur, et contra,
filio Promissa, seu data, dantur et Patri; sed potissi
mum hic alludit Paulus ad versum 16. Abrahae
dictae sunt Promissiones, et semini eius, qui est
Xpus. De uno autem Xpo loquitur, cum dicit, Donec
veniret semen, cui promiserat. non de corpore eius Eccle
sia ex omnibus gentibus collecta; ut ostendit noster Justinian.
Justinianus, citans illud Isai. 59. 20, Veniet ex Syon Isa. 59. 20
qui eripiat, et avertat impietatem a Jacob. et hoc illis Semen Christus caput
a me testamentum, cum abstulero peccata eorum.
Nam licet sub capite Xpo corpus eius Ecclesia soleat

intelligi:

 872 377

intelligi; tamen non omnia, quæ dicuntur de capite, necessa
rio dicuntur de corpore; quædam enim sunt propria capi
tis, quæ non sunt corporis; ut hoc quod est esse caput, influ
ere in corpus suam virtutem, et alia. itaque licet alias
semen pro Xpo et capite et corpore intelligatur, hic pro
Xpo solum summi certius est.

(Quædam propria capitis non corporis.)

Huic tamen exponi repugnat illa Augt in hunc locum; 19.
semen autem, inquit, cui promissum est, populum sig
nificat, non istos paucissimos, qui revelationibus ea fu
tura cernentes; quamvis per eandem fidem salvi fie
rent; populum, tamen salvum facere non poterant. Qui po
pulus tamen, si per orbem totum consideretur, nam de
toto orbe Ecclesiam Hierusalem cœlestem congregat,
pauci sunt, quia via angusta paucorum est; in unum
tamen congregati, quot quot existere potuerunt, an
tequam Euangelium prædicabatur, et quot quot exis
tere potuerunt, ex quo Euangelium prædicatur,
et quot quot poterunt usque ad finem sæculi per om
nes gentes, adiunctis sibi etiam illis, quamvis pau
cissimis, qui ex fide Domini fidei prophetica ante am
bos adventus eius salutem gratiæ perceperunt: implent
Sanctorum beatissimum civitatis sempiternæ statum.]

(Augus. 19. Semen pro populo Christiano.) (a fide prophetica significantur.)

Forte loquutus est Augus de mediata significatione ac secundaria; supposita primaria de Xpo.

Ordinata per Angelos in manu mediatoris, idest 20.
tradita ministerio angelorum, itaque authoritate
et virtute Xpi verbi; eiusque ex potestate stabilita:
ut quandiu ipse statuit, ac definivit, tandiu esset per
mansura. Porro angelorum opera ea signa, et prodi
gia facta sunt, quæ sacra historia narrat, Die illo quo
promulgata est lex, Nebulæ cacumen montis Sinai coope
ruerunt, tubæ sonus auditus, radij luminis e nube
eruperunt, terra concussa est, excitati fumi et in subli
me elationes emicarunt. Quis hæc nisi Angeli
patrarent? Verbum autem Dei sub typo hominis
apparere solitum in vetere testamento, et dans le
gem Moysi, et promissiones Abrahamo

(Lex Verbi Christi potestate stabilita.) (Angeli ministri signorum.) (Verbum sub figura hominis apparuisse.)

faciens.

faciens, veteribus Patribus placuit fere omnibus. Vide
si placet apud Barrad. to. 1 Conc. l. 1 de test. Prar. 14.
c. 15. ubi refert sententias Clem. alex. Tertulliani. Justini
Martyris. Euseb. Cesari. Concilij Sirmiensis.

Digressio. An Verbum Dei Legis dator in monte Sina?
§. 1. Qui Patres affirmarint?

21. Verba sunt Nazianceni. filium Dei in monte Sinai Naziang.
cum Moyse scimus fuisse locutum; qui agendis, ex Diversa Patrum
plendis q rebus à Patre advenerat.] Nicephori haec. auctoritates ad
certo illis (antiquis hominibus) constitit ipsum Xpum explicationem
Deum visum esse ab Abrahamo; eundem responsa dedisse Isaac, collocutum esse cum Jacob, cum Moyse huius loci spectantes.
autem, et qui post eum fuerunt, prophetis sermonem Niceph.
contulisse, pro eo atque id sacra indicant Scripturae.]
Amb. Non Pater in rubo, non Pater in eremo, sed Ambros.
filius Moysi locutus est.] Theoph. et Oecum. cum Chry Theoph.
sostomo hic mediatorem exponunt Xpum, qui legem Oecum.
tulerit, et ubi eius Dominus, qui dederit, ius habeat eam Chrys.
tollendi, et abolendi.] Amb. praeterea, inquit, filium
in monte Sina cum Mose locutum esse scimus; qui
agendis, explicandis q rebus à Patre advenerat; quia
omnia à principio, et ordinari, et explicari, et manere convenerat; ut habendi filij haec praecipua
ratio constaret, et tamen sic visus accipitur, ut
aliarum conspicabilis materiae dispositione assumpta videretur, salva scilicet invisibilitate eius etiam]

§. 2. Qui Patres negarint.

22. Verum alij Patres et Doctores negant Deum immediate locutum cum Moyse; filium q per se dedisse legem; sed hoc aiunt fecisse per angelos, quorum verbum immediate apparuisse
ministerio utebatur. Huius sententiae sunt Dionys.
Areop. August. Ans. S. Tho. Albert. Mag. Grego. pa. Hiero.
quos etiam affert Barrad. cit. supra. Verba sunt
Anselmi hoc loco. Lex est ordinata per angelos, quia Ans.
non per se ipsum Deus, sed per angelos Moysi lo
quebatur, et praecepta legis disponebat. et quia in
ipsis angelis Xpus erat, qui est mediator Dei et hominum

~~Historia~~ in qua ~~referuntur~~ ~~Sanctorum~~ Patrum diversae auctoritates

ac per eos Legem ordinabat, ideo dicitur ordinata per an

S. Thom. gelos in manu mediatoris.] S. Tho. ordinata per ange

los, i. ministerio Angelorum, et est data per angelos,

quia lex non debebat dari per filium, quia maior est.]

Aug. Aug. de Trinitate lib. 3. ad finem. In edictis angelorum

lex illi populo data est, sed Domini per eam disponebatur, et pronunciabatur adventus, et ipse tanquam

Verbum Dei miro, et ineffabili modo erat in angelis,

in quorum edictis lex ipsa dabatur. per angelos, ergo

hinc Dominus loquebatur, per Angelos filius Dei, mediator Dei et hominum futurus "ex semine Abrahæ", suum disponebat adventum, ut inveniret, a quibus reciperetur, consitentes reos, quos lex non impleta fecerat transgressores.

Verbum i. filius Dei mediator adventus suum per edicta angelorum disponebat adventum.

Unde Gal. 3. Quid ergo lex? transgressionis gratia

posita est, ——— disposita per angelos in manu

mediatoris. idest in manu sua; non enim natus est

per conditionem, sed per potestatem.] Et ibidem addit.

In quibus angelis erat utique et Pater et filius et Spiritus Sanctus, et aliquando Pater, aliquando filius, aliquando Spiritus Sanctus, aliquando sine ulla distinctione persona Deus per illos figurabatur; et sic visibilibus et sensibilibus formis apparens, per creaturam tamen suam, non per substantiam suam, cui videnda corda mundantur per hæc omnia, quæ oculis videntur et auribus audiuntur.]

In angelis figurabantur tres personæ, i. singulæ earum i. Deus sine distinctione.

Apparitione non per Dei substantiam sed per creaturam.

Idem Aug. Paulo post idem Aug. de Trinitate 3. Antiquis Patribus nostris cum Deus apparere dicebatur, voces illæ ac species corporales per angelos facta sunt, sive ipsis loquentibus agentibus aliquid ex persona Dei, sicut etiam Prophetas solere ostendimus, sive assumentes ex creaturis, quod ipsi non essent, ubi Deus figurate demonstraretur hominibus.]

Dei per angelos et per figuras [illegible] Deum.

Vide etiam Aug. de civit. lib. 10 cap. 15. Sic, inquit, divinæ providentiæ placuit ordinare temporum cursum, ut quemadmodum dixi, et in actibus Apostolorum legitur, lex in edictis Angelorum daretur de unius veri Dei cultu: in quibus, et persona ipsius Dei, non quidem per suam

substan

substantiam, quæ semper corruptibilibus oculis invisibilis
permanet: sed certis indicijs per subiectam Creatori Creatu
ram visibiliter appareret. et syllabatim per transitorias
[temporum morulas humanæ linguæ vocibus loqueretur.
qui in sua natura, non corporaliter, sed spiritualiter, non
sensibiliter, sed intelligibiliter, non temporaliter, sed, ut
ita dicam, æternaliter: nec incipit loqui, nec desinit, quod
apud illum sincerius audiunt, non corporis aure, sed
mentis, ministri eius et nuncij, qui eius veritate incom
mutabili perfruuntur immortaliter beati, et quod faci
endum ineffabilibus modis audiunt, usque in ista vi
sibilia et sensibilia perducendum incunctanter, atque
indifficulter efficiunt.]

24. ¶ Sed quid auctoritatem quærimus Patrum cum aper
ta sint Scripturæ sacræ testimonia. Act. 7. 38. sunt Acta 38
verba Stephani; Hic (Moyses) est, qui fuit in Ecclesia
in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in mon
te Sina, et cum Patribus nostris, qui accepit verba
vitæ (idest legem) dare nobis. et versu. 53. Qui acce Ibidem V. 53
pistis legem in dispositione angelorum. Heb. 2. 2. si Heb. 2. 2
enim qui per angelos dictus est sermo. loquitur de lege
Mosaica, quam confert cum euangelica per Xpum
enunciata: per Xpum Euangelium, per angelos legis
sermo factus est. § 3. Angeli vocabantur nomine Dei loquentis per eos, quasi per suos legatos.

25. Notandum est, et si angeli loquerentur cum ho
minibus in dictis apparitionibus, tamen Deum
repræsentabant, tanquam eius legati; aut interpre
tes, atque ideo nomine Dei nuncupabantur, utpote eius
vicem gerentes; et cum ipsi loquerentur dicebatur Deus
locutus, sic dicit Augt. de Trinit. 3. c. 11, cum verba Augt.
iudicis præco pronunciat, non scribitur in gestis
ille præco dixit, sed ille iudex.] Hoc declarat Gregor. Greg.
Pa. Angelus, qui Moysi apparuisse scribitur, mo
do Angelus, modo Dominus memoratur: Angelus
propter hoc, quod exterius loquendo serviebat,

Dnus

Dominus autem dicitur, quia interius praesidens loquendi
efficaciam ministrabat. Cum ergo loquens ab interiori
regitur, et per obsequium angelus, et per inspiratio
nem Dominus nominatur. Idem similiter explicant Justinianus
Justinianus Hieronymus Ambrosius. Ambrosius atque Hieronymus.

§. 4. Michael archangelus Deum repraesentavit et legem dedit.

Praeterea Notandum hunc angelum, qui Vicariam Dei 26
Theodo. potestatem gerebat, fuisse Michaelem de quo Theod. hic
Michaelem ex praefecit universorum Deus, et hoc nos
Dionys. Areopag. docet Beatus Daniel. Idem Dixit Dionys. Areop. Cap. 9.
de Caelesti Hierarchia. Magno quoque Moysi pollici
tus est se Angelum una cum populo missurum. Pan
Pantaleo. taleo Diaconus apud Surium, in encomio D. Michaë
lis, Michael, inquit, angelorum Ductor longe maxi
mus, et excellentissimus minister Divinae legis, quae da
ta fuit in monte Sinai. Hoc confirmat hic calculo
Barradas. Barradas loco citato §. item Viegas in Apo. c. 12. Com.
Viegas 1. Sectione 17. n. 6. Ubi citat homilias Pantaleonis hu
ius apud Lippomanum: ex quibus refert maxima
et singularia S. Michaelis encomia. Ita q. S. Mi
Michael Princeps Ecclesiae. chael archangelus Dei, princeps tunc Synagogae, nunc
vero Ecclesiae, personam Dei sustinens, eiusque maies
tatem repraesentans, multisque millibus angelorum
stipatus descendit in montem Sinai cum lex data est,
de hoc autem magnificentissimo descensu intelligi
Deut. 33. 2. potest locus Deut. 33. Dominus de Sinai venit, et de
Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, et
Ps. 67. 18. cum eo Sanctorum millia. Item Ps. 67 Currus Dei de
Michaelem comitabantur myriades angelorum. cem millibus multiplex, millia laetantium, Dominus
in eis in Sinai. Cum enim Michael sit princeps exer
Apo. 12. 7. citus angelorum, ut patet Apo. 12. quid mirum si
repraesentantem Dei maiestatem tot angelorum
Barrad. comitentur myriades. Ita sentit Barradas, qui
Deus non aliquo in corpore sed invisibili modo per angelos dedit legem. tamen posse intelligi dicit de Deo, non quidem äereo in
corpore, ut Patres antiqui supra citati, putarunt, sed
invisibili modo legem in Sinai per Angelos dante.

Si

877

27. ¶ Si licet mihi, quid occurrat in praesentia, dicam, opinor Dei filium, per quem Deus loquitur, cum sit Verbum eius, legem Moysi dictasse, atque dedisse, non per se immediate, sed per Michaelem, tanquam per vicarias eius partes gerentem, verba facientem, hocque voluisse significare omnes Patres, quos retulimus. licet enim dixerint Verbum sive Xpum non factum hominem, sed talem futurum, sub figura humana ad tempus assumpta, descendisse in montem, dedisseque legem, non dicunt immediate, sed ministrantibus angelis, hoc est, per angelos dedisse. Sicque videntur inter se dicta, et testimonia Patrum, quae diversa videbantur, posse concordari, in eandemque sententiam reduci. (Conciliantur Patrum testimonia.) Praesertim cum, ut declarant verba Gregorii papae supra relata, in eadem figura, qua angelus apparebat, latebat, atque (ut dixit Aug.) Verbum Dei miro, et ineffabili modo erat in angelis.] (Greg. Aug.)

Ita sentit Suarez de leg. lib. 9. c. 2. dist. 2 non immediate, sed per angelos Deum locutum fuisse Moysi, legemque tradidisse; licet neget, quod quidam Patres dixisse videantur, per angelum intelligi debere Verbum, ita ut Verbum vocetur angelus. (Suarez)

Aug. hic ad Gal. per angelos administrata est omnis dispensatio Veteris testamenti, agente in eis Spiritu Sancto, et ipso Verbo veritatis, nondum incarnato: sed nunquam ab aliqua veridica administratione recedente. [Quia per angelos disposita est ipsa dispensatio legis, cum aliquando suam, aliquando Dei Personam, sicut Prophetarum, etiam Moyses, agerent. (Aug.)

Theoria. 2. circa illa Verba, In manu mediatoris.

~~Obiectio~~

28. Illud vero mihi difficillimum est, quonam modo intelligi queat, de Xpo *in manu mediatoris*. Ut enim concedam nomen *Manus*, significare potestatem, ut cum dicitur *in manu tua est*, tamen haec Phrasis hoc loco subordinati

videtur

videtur significare; Cui vero subordinetur, Verbum, qui hic dicitur mediator, non certè Angelis, qui ipsi subordinati sunt; non Patri, qui negatur à Patribus illic affuisse, cuique aequalis est filius. Praeterea si Xpus futurus erat, quomodo poterat nondum existens, actus habere mediatoris, officioque fungi intercedendi? Nisi fortè dicas Angelos ita Dei nomine ordinasse, ac disposuisse legem, ut intuentes in Xpum venturum, in eius manu, et potestate eam relinquerent, ut ipse tandem ~~Adam~~ in mundum veniens eam corrigeret, tolleretve pro sua potestate, et arbitrio, tanquam Dominus, et Rex, cui omnia subiecta essent. Sed ad huc si dura est et insolens ratio loquendi. Et versus 20. qui sequitur vix aut ne vix quidem cum hac expositione connecti potest. Sed certe Patres superiori favent explicationi

Quis sit mediator? opinio media inter Xpum [illegible]

Aug. Aug. ubi supra. Dispositum est per angelos, sed in manu mediatoris, ut ipse liberaret à peccatis iam per transgressionem legis coactos confiteri opus sibi esse gratiam et misericordiam Domini; ut sibi peccata dimitterentur, et in nova vita per eum, qui pro se sanguinem fudisset reconciliarentur Deo. [Hanc manum sive potestatem mediatoris Xpi reconciliatricem, et propitiatricem peccatorum.] Paulo ante sic dixerat. Superbienti ergo populo Lex posita est, ut quando gratiam charitatis, nisi humiliatus, accipere non posset, et sine hac gratia nullo modo praecepta legis impleret, transgressione humiliaretur, ut quaereret gratiam, nec se suis meritis salvum fieri, quod superbum est, opinaretur, ut esset non in sua potestate, et viribus iustus, sed in manu mediatoris iustificantis impium.] Haec satis indicant mediatorem non subordinari angelis, sed angelos in manu eius posuisse legem, ut per fidei ipsius venturi mediatoris protestationem reconciliari Deo possent, et auxilium habere ad servandam legem ij, qui ante incarnationem vixerunt, et caeteri subsequentes fidem eiusdem Xpi aperte accipientes, et confitentes verè iustificarentur.

Manus mediatoris potestas Christi ad reconciliandos Deo legis transgressores.

Hiero

85789

Hieronymus, Postquam ob nostram salutem de utero Hier.
Virginis dignatus est nasci, Dei, et hominum, Xpus Jesus
Sequester est dictus; antequam vero humanum corpus Verbum
assumeret, et esset apud Patrem in principio Deus
Verbum ad omnes sanctos, ad quos est factus sermo
Dei, Enoch videlicet, Noe, Abraham, Isaac, et Jacob, et
postea Moysem, et cunctos Prophetas, quos Scrip
tura commemorat, mediator tantummodo nuncupa
tur, sine additamento hominis, + ~~...~~ ~~Hap~~ 1. Tim. 2.
cum dicitur, Unus est Deus, unus et mediator Dei
et hominum homo Xpus Jesus. de incarnato Ver
bo fit sermo.]

+ quem needum assumpserat.]

30. Si vero mediatorem intelligamus Moysem, mediator Moyses.
qui ita vocatus est, Deut. 5. 4. et Heb. 8. 5. 6. et 9. 15. 19. 20. Lyra Hebr. Deut. 5.
omnia aptius connectentur. Ordinata inquit, idest S. Tho. Salm.
disposita, concinnata, in capita distributa, atque ordine Xuar.
descripta, per angelos. S. Tho. Dei ministros, et quasi Valg.
amanuenses, vel interpretes; vel notarios; vel per
angelos, nempe Michaelem, Dei vices sustinentem,
et alios, qui ipsum comitabantur ad divinam ma
iestatem ostentandam, et alia munera praestanda;
prout ipse Michael eis praescripsisset. In manu, idest,
per manum mediatoris, Moysis ~~Moysis, Epipha. Heb. ...~~
~~Menoch Gennad. apud Oecum. Ciril. Alex. Natan.~~
~~Suarez~~ qui inter Deum, ac populum Israëliticum
medius erat, ac sequester; atque adeo in ipsius manu, ac
potestate legem relinqui oportebat, ut ipse eam pro
mulgaret, declararetque suis Israëlitis. Adam. Caiet.
Cathar. Scrip. Valg. Arias Mont. Salmeron. Vide
tur his ~~...~~ verbis Apostolus indicare Promissio
nem multo praestantiorem habuisse authorem,
quam legem, atque adeo maiorem habere authorita
tem. Cathar. Caiet. Nam ~~...~~ Promissionis pactum
a Deo (supra versu. 17.) immediate promanavit, lex
autem non nisi intercedentibus angelis, tamquam

Dei

28 De ministris; Praeterea Deus ipse per se locutus est Abra
hamo, non autem Populo, nisi mediatore Moyse, atque
interprete voluntatis Diuinae per angelos exposite.
Quod sic explico. Summus Pontifex vocat ad se Prae
positum Societatis Jesu Generalem, et viuae vocis ora
culo mandat ire in Hispaniam: Deinde iussa dat
quibusdam Cardinalibus, vt quo ipsis visum fuerit,
communicato consilio cum Rectore Collegij Romani
id mittat nonnullos operarios eiusdem Societatis in
varias orbis partes Euangelium disseminaturos.
Non potest negari missionem illam priorem Gene
ralis in Hispaniam, quasi à Summo Pontifice im
mediatè decretam, maioris esse authoritatis, quam
posteriorem, quae licet ex voluntate Summi Pontificis
non ni si per Cardinales, et mediante rectore ordi
nata est, atque demandata. Similiter si Rex Hispa
niae pactum transigat cum Magnate aliquo, vt
bellum inferat. V.g. Gallis, ea conditione proposita
vt redeuntem cum victoria, et triumpho donet, et
magnis praemijs remuneret, in primis quod sibi gene
rum assumat; Deinde alterum postulantem expe
ditionem adversus Mauros remittat comiti sibi cha
rissimo, ratum habens quicquid ab eo cum Duce fuerit
compositum fuerit, nonne satis apparet illam prio
rem expeditionem pluris faciendam, desta segunda
diran alla con el priuado del rey, y con sus ministros
se negocio, no es obra de tanta authoridad, la prime
ra si que lleua al rey en el cuerpo. Ita videtur lo
cutus D. Paulus, La ley alla por los angeles con Moy
sen se ordeno, no pudo perjudicar a la promesa que
Dios por si mismo hizo.
In manu mediatoris Hebraismus est. q.d. per 31.
manum, siue opera mediatoris. Sic dicitur in manu
Aggaei idest per Ageum, siue opera, et ministerio
Aggaei, Act. 7. 35. dicit Stephanus Hunc (i. Moysem)

Deus

Deus, Principem et redemptorem (in Ægiptum) misit cum manu angeli, qui apparuit illi in rubo. Græ.+ ~~Orechiri angelu~~, idest in manu angeli; significatur autem Moysem per angelum fecisse prodigia eius, quia angeli opera usum. Sic hoc loco + ~~en cheiri mesytu~~ in manu mediatoris scilicet Moysis, quo medio et interprete usi sunt ad tradendam Populo legem.

+ εν χειρι Αγγελου

+ εν χειρι μεσιτου, idest

32. Quanquam Gasp. Sanch. in Act. 7. 35. dicit Angelum socium datum Moysi à Deo, quo Patrono et Duce vinceret Pharaonem, et Populum à servitute erueret. Manus, inquit, auxilium, et ductum significat. Lyra sic explicat, quia tamen (Moyses) non erat principalis in hoc facto, sed angelus apparens in persona Dei, ideo subdit cum manu, alias per manum angeli, idest, cum potestate ipsius, et sic Moyses erat illi tanquam minister adiunctus, in qua explicatione videtur facere pro illis, qui supra nomine mediatoris intelligunt Xpum. Sicut enim Moyses missus est cum manu angeli, idest, cum potestate. Sic dici poterunt angeli dedisse legem cum manu, idest, potestate mediatoris Xpi. Et hic mihi fit ille sensus satis probabilis, ~~vide Claudium T. X. 43.~~ G. Sanchez Act. 7. 35 Lyra

Quare et etiam non de ministeriali, sed de principali potestatate Verbi, sed non incarnati, posse ut cuique subsistere hanc interpretationem existimat, ut tamen sensus hic secundus non sit contemnendus. Suarez

Et et 3 sensus quem subiiciam.

33. Ordinata, idest, administrata per Angelos, idest, sacerdotes Moysem, Aaron, Josue, qui Dei ministri fuerunt. nam angelus officij nomen est, non naturæ, Malach. 2. labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent de ore eius. S. Tho. Œcum. Jac. Theophyl. Bruno Arim. per angelos sacerdotes etiam interpretantur, in manu et virtute ac potestate Xpi mediatoris, per Moysem adumbrati. Unde est illud Deut. 33 in dextera eius ignea lex. S. Amb. disposita per Angelos in manu mediatoris.

Angelos

Angelos dicit Dei nuncios, idest Moysem, filium Naue, et cęteros Prophetas, vt et ad Ioannem Baptistam, de quo Deus
Malach. 3. dicit. Mitto angelum meum ante faciem tuam Malachias 3. Per hos ergo lex ordinata, disposita est à Deo in manu, idest, potestate Salvatoris. ipse est enim mediator, vel reconciliator Dei, et hominum, vt salvet, quos vult ex ijs, qui legem per supra memoratos angelos acceperunt. ipse enim ait, Sicut enim Pater suscitat mortuos, et viuificat, sic filius, quos vult, viuificat.] Hæc Amb. quibus videtur ostendere, non per legem, sed per Xpum Iustificari potuisse eos, qui legem Mosaicam acceperant, si scilicet crederent in eum, qui sperabatur venturus, viua nempe fide. Addit verò Adamus cum Gręcis Patribus Chrysost. Oecum. Theoph. si ita lex disposita est, vt tota eius dispensatio esset penes Xpum, hoc est in manu mediatoris. Is enim Dominus, angeli ministri rei huius erant, dubium non est quin in illius manu, potestate, et authoritate fuerit dispensatę legis abrogatio. Non inficior Xpum Dominum
Matth. 12. 8. esse etiam Sabbati, vt ipse ait, Mathei 12. atque adeò legem potuisse abrogare. verum, vt iam ante dixi, quid agere in lege tradenda, seu ferenda potuit Xpus. antequam esset homo?; Nam sine humanitate non dicitur à Paulo
1. Timot. 2. 5. mediator. 1. Thimoth. 2, vt Deus autem, non is per manum suam, sed per manum Moysis, et per ministerium Michaelis, et aliorum Angelorum legem tradidit et ordinauit;

Chrysost. Hanc expositionem reijcit Chrysost. orat. 3 ad Heb. 34.
quam in comm. huius epist. indicarat, et eum sequuti Oecum. et Theoph. rationem adducit Suarez lib. 9. de leg.
Ratio 1. cap. 2. dict. 2. Quia nomen angeli sine fundamento in textu, ac sine necessitate à consueta significatione
2. transmutat, tum, quia vnius Moyses, et non alij sacerdotes, in accipienda lege minister fuit. at certum est fuisse plures angelos.
3. Pr Justinianus illi rationi inhæret, quod nomen manus

Sub

Subordinationem insinuat, quae Verbo Dei minime convenit. Observat enim apud Heb. manum significare causam, tam praecipientem primario, ut ibi, manus Joab tecum est, 2. Reg. c. 4. 16. tam secundario, ut in illo, Dominus praecepit nobis per manum Moysis, Josue 17. 4. et Act. c. 7. cit. sup. redemptorem misit (Deus Moysem) cum manu angeli. Nonnunquam pro primaria causa movente, ut 3. Reg. 18. 46. facta est manus Domini super Eliam. Non raro pro instrumento ut apud Esdram lib. 1. c. 3. 10. Levitae laudarent Deum per manus David, idest, Psalmis a Davide conscriptis, sed illud non minimi faciendum est argumentum, quod nulla mentio hic fiat de Moyse per quem lex data est, et certe ipsum nominare opera precium erat Xpo Promissionis authori. Siquidem hoc agit Apostolus, ut legem postponat Promissioni: ut facit Heb. 2. 2. ubi Evangelium legi opponit, et Xpum angelis, per quos lex tradita fuit. Cum Evangelium traditum sit immediate per Xpum.

Manus causam subordinatam dicit. 2. Reg. 4. 16. Jos. 17. 4. Act. 7. 3. Reg. 18. 46. 1. Esd. 3. 10. Moyses non nominatur in data lege. Heb. 2. 2.

35 Quod vero Moyses fuerit Xpi typus magis probat hic Mosem appellari mediatorem, in eo enim Xpi fuit imago. Existimo a Sanctis non intelligi Xpum iam hominem factum, sed Verbum divinum per anticipationem seu occupationem ita appellatum, quia Xpus futurus erat, similiter et mediator eadem figura dici a Paulo potuit, ut sup. Hierony. indicare videtur.

Moyses Xi typus. Verbum per anticipationem dici X. fuit mediator.

36. In manu mediatoris. Sensus est, sic lex lata est ministerio angelorum, ut tamen totius legis potestas esset penes Xpum, qui sic medius intercessit inter legem et Evangelii gratiam, ut illius esset finis, huius initium; sic medium interponens se inter Deum et homines, ut ipse naturam utramque in se conservet, utramque alteri conciliaturus. Tres in huius igitur Mediatoris (qui inter duos latrones medius pependit)

Lex in X. potestate. Tres

manibus.

manibus data est lex; ut tandiu staret, quandiu illi
placuisset dicere, consummatum est. mors enim me-
diatoris causa erat confirmationis. Guanody.) idem Trex.
Caietan. Quod Caietanus appellet Moysem dimidiatorem, quod 37.
per legem eius diversus sit, et quasi dimidiatus hominum
cœtus israëlitis segregatis à reliquis gentibus, non vide
tur ad rem facere, neq. id muneris est mediatoris, sed
potius ad mediatorem pertinet in unum divisos reduce
re, ac cogere.

Scholia in V. 20.

V. 20. Mediator autem, unius non est, Quorsum hæc? 38.
Ut nimirum dictis præcedentis versus ultima parte
lux afferatur, intelligatur q. quid significet, in ma
S. Thom. nu mediatoris. ita S. Tho. Qui ergo mediatorem
Xpum intelligunt, varias expositiones comēti sunt:
nonnullas recitabo, ut lector, quæ sit textui accommo
datior, diiudicet. "Certè Mediatorem Jesum Xpum
Chrys. mediator, ut homo. secundum hominem dici ex illa eiusdem Apostoli
1. Timo. 2. 5. sententia fit planius. 1. Timo. 2. 5. Unus enim Deus, unus
& mediator Dei et hominum homo Xpus Jesus.
S. Aug. Mediator ergo inter Deum et Deum esse non potest, quia 39.
unus est Deus; Mediator autem unius non est, quia
inter aliquos medius est. Angeli porrò, qui non lap
si sunt à conspectu Dei, mediatore non opus habent,
per quem reconcilientur. Item Angeli, qui nullo
suadente spontanea prævaricatione sic lapsi
sunt, per mediatorem non reconciliantur. Restat
ergo, ut qui mediatore superbo diabolo superbiam
persuadente deiectus est, mediatore humili Xpo hu
militatem persuadente, erigatur." hactenus ostendit
Augt. Augt mediatorem duntaxat esse pro homine, qui
eo indigebat, eiq. soli utilis esse poterat. Audi quid de
inceps adiungat. Nam si filius Dei in naturali æqua
litate Patris manere vellet, nec se exinaniret formam
servi accipiens, non esset mediator Dei, et hominum;
quia ipsa Trinitas unus Deus est, eadem in tribus.

Pe

Patre et filio, et Spiritu Sancto Deitatis aeternitate et
aequalitate constante (alias consistente) sic itaq. unicus
filius Dei mediator Dei et hominum factus est, cum
verbum Dei, Deus apud Deum, et maiestatem suam
usq. ad humana deposuit, et humilitatem huma
nam usq. ad divina subvexit; ut mediator esset
inter Deum et homines homo per Deum ultra ho
mines: ipse est enim speciosus forma prae filijs ho
minum; et unctus oleo exultationis prae participi
bus suis.] Hic declarat Augt. non potuisse verbum
Dei, nisi carnem induisset humanam, officio fun
gi Mediatoris; quippe quod in sola deitate non po — Verbum nisi carnē induty, mediator non esse
terat esse medium inter homines, et Deum, cum
enim unus Deus sit Pater verbum et Spiritus Sanc
tus, ex parte unius ex duobus extremis maneret,
imo esset ipsum ex duobus unum. Mediator enim
inter aliquos diversus est ab eis; unde et tertius dici — Mediator dicitur tertius.
tur. Assumens vero naturam humanam, ac factus
homo, per divinitatem distinguitur ab hominibus,
per humanitatem à Deo; atq. ita inter Deum et
homines tertius ac medius seu Mediator esse potest
40. ut vere est. Addit Augt. Sanati sunt ergo ab impie
tate superbiae, ut reconciliarentur Deo, quicunq.
homines humilitatem Xpi per revelationem
antequam fieret, et post Evangelium postea
quam facta est, credendo, dilexerunt, diligendo imi
tati sunt.] Ecce in quo sit officium mediatoris — officium mediatoris
in reconciliandis Deo peccatoribus in Xpum cre
dentibus per vivam fidem. Quod praestitum fuisse
minus communiter ante incarnaonem, subdit
consequenter dicens. Sed haec Justitia fidei, quia
non pro meritis data est hominibus, sed pro mi
sericordia et gratia Dei, non erat popularis ante
quam Dominus homo inter homines nasceretur.]
41 Est igitur ex verbis Apostoli sententia haec

collecta

collecta, quę sic breuiter aptari potest. Lex disposita est per Angelos in manum mediatoris, per quem reconciliari oportet transgressores legis Deo, ideo enim ijs apposita fuit, vt per crebras transgressiones cognoscerent suam imbecillitatem, atque ita humiliati, et de se ipsis diffidentes ad mediatorem confugerent, a quo gratiam, et vires acciperent ad rectè viuendum. Porro Mediator vnius non est, nam +
is dicitur Mediator, qui inter aliquos medius est, inter plures Deos non potest esse mediator, quia Deus vnus est et non plures, Angelis bonis non opus est, malis non est vtilis, propter eorum maliciam induratam. ergo cum homo indigeat propitiatione apud Deum, mediator erit inter Deum et homines, non potest autem filius Dei in sua Deitate esse Mediator, quia Pater et filius et spiritus Sanctus vnus Deus est. igitur, vt sit mediator, fiat homo necesse est, ita per humanitatem erit à Deo diuersus, et per Diuinitatem distinctus ab hominibus, atque ita homo Deus erit optimus inter Deum hominesque mediator. Sic igitur declaratur, quid significetur nomine mediatoris, quod est Pauli intentum V. 20.
Atque (vt Adam. explicat) sic patet legis Doctrinam non sufficere, sed opus esse Mediatore, et reconciliatore ad salutem, vt melius colligit Œcum. Si igitur Xpus, et non lex conciliauit nos Deo, manifestum est quod Xpus, et fides in Xpum salvat, et non lex.

Thome
Hæc est 2ª expositio, quam profert S. Tho. eandem ex- 42.
Brun. plicat Bruno, item Lomb. vltimo loco Glossa etiam
Œcum. Ord. ~~[struck through]~~ eamdem habet
Adam. Œcum. Adamus. Sic sententiam Augni declarat Claudius.
Claud. Mediator vnius non est, sed duorum, vt puta offensi,
Lomb. et offendentis. quia vox mediatoris propriè significat eum, qui mediatorem agit inter offensum, et offen-
Glos. dentem. Nos sumus offendentes, Deus autem cum lege sua est offensus. Deus natura vnus est, à se ipso dissidere non potest. Quia ergo Deus Sanctus

est.

est, nos profani sumus; Lex sancta est et bona, ~~et~~
nos verò corrupti, et sub peccatum venditi sumus:
apertissimum est ex lege declara^trice^ dissidium
esse inter Deum et homines, unde, cum in monte
Sinia daretur lex, non potuerunt Israëlitæ audire
legem, aut Deum Moysi loquentem, Mediatoris
opem implorabant. Moses pro tempore datus Moses non verus mediator, sed typus mediatoris
est, non quod verus esset Mediator; sed quod typus
esset veri Mediatoris. Nam æquum est Media-
torem inter Deum et hominem utriusque natura
esse participem, utrisque partibus appositum, et
coæqualem. talis non erat Moyses, ergo nec ido-
neus, nec verus mediator. sed cum Deus ~~est~~ unus
sit, et natura Dei indivisa, non est Mediator
constitutus, nisi ipse Deus, ille unicus hominem
induceret. Deus ergo factus homo utriusque
naturæ particeps est: quia Deus, et quia verus
homo, servi formam induit, et similis nobis fac- Idoneus mediator Xpus
tus est absque peccato. Est ergo idoneus Mediator
Xpus Jesus.]

43. Anselmi expositio brevis, ac simplex, nec mi-
nus vera. Mediator, inquit, unius non est, idest,
conciliator, vel prælocutor non est necessarius uni
rei, vel uni parti; sed duabus, quas inter se recon-
ciliet; Deus autem unus est, idcirco Mediator
non potest esse Dei solius; sed est tamen Dei homi-
numque mediator. Nam inter homines Deumque
Xpus Mediator est, ~~et dum per hum~~anitatem
suam nos Deo reconciliat, Patri, et sibi et Spiri-
tui Sancto reconciliat, quoniam Trinitas unus
Deus est.] Sed quid hæc ad convincendos eos, qui
legem simul cum Xpo iungebant. Respon-
deo, non Moysem neque eius legem Justitiam
præstare, sed Xpum Mediatorem.]

44. ¶ Ambrosij expositio a præcedente diversa est. [Hanc exponem

Sequitur

Titelm. sequitur Titel, in paraphrasi) Quæ sic habet. Sine dubio Mediator, hoc est, arbiter non est vnius, sed Duorum; cum enim Duo populi invicem adversum se dimicarent semper dissidentes, et inimici diuersitate Doctrinę. Salvator horum arbiter venit, amputans vtrisque populis, per quod discordabant, vt possent esse pacifici. Abstulit ergo Gentibus numerum Deorum, et famulatum elementorum; quod scandalum erat Hebręis. Abstulit et Iudęis opera legis .i. Neomenias, circumcisionem, et curam Sabbati, et discretionem escarum, et cætera, quæ abominabantur Gentiles. et sic facti sunt pacifici, qui prius fuerant inimici. Si hæc ergo ita se habent, quid est, vt Galatæ hebetudine mentis arbitrum istum corrumpant conversi ad Iudaismum? Iudicium enim Salvatoris in irritum ducunt, quando post factam pacem, quasi pœnitentes de ea, subiciunt se illis, quę prius fuerant paci inimica. Iuxta sensum ergo Galatarum Xpus arbiter non est, quia inducti in legem de duobus populis vnum fecerant, et vnius vtique populi arbiter nemo est.] Hunc eundem

Ephe. 2. 14. 15. sensum ad Ephe. 2. prosequitur dicens, ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, et medium parietem maceriæ solvens inimicitias in carne sua legem mandatorum (veterem) in decretis (novę) euacuans, vt duos conderet in se vno novo homine faciens pacem. Si in vno novo homine fecit pacem, ambobus vtique abstulit, per quod dissidebant, et hoc eis statuit data sua lege, per quod essent pacifici. Hoc Galatæ irruperant conversi ad Iudaismum.] Sed addit Apostolus, Deus autem vnus est 45

Hoc dicit ne Xpum prædicando Deum, quem arbitrum dicit, vni Deo, prædicasse putaretur contra legem et prophetas.

Hiero. ~~Putatur Hiero. Hoc ideo addidit, ne quis putaret Xpum ab vnitate Diuina natura penitus esse diuisum, quia Mediatoris suscepit officium.~~ ~~Ambros.~~ adiungit ~~Ambrosius~~ ~~45~~

Ambros. Arbitrum ergo hunc per assumptionem carnis in

1. Tim. 2. 4. 5. telligi docet, sicut dicit. 1. ad Timo. 2. Arbiter Dei, et ~~Timoth.~~

hominum

Mediator: plaveri pap...

hominum, homo Jesus Xp̃us. Iuxta autem quod Deus est à Patre hunc non separari, sed vnum esse cum Patre. Siue enim Pater, siue filius Deus vnus est. Deus enim naturæ nomen est, et potestatis, quam in Patre et filio indiuiduam manere, ipsa nominum ratio docet.] Hactenus Amb. cuius hæc est mens, et scopus, vt ex munere mediatoris declaret iam non per susceptionem legis veteris, sed per Xp̃um pacificatas gentes cum Deo, atq. adeò dimissa lege, Xp̃o adhærendum illis esse. Quæ consecutio textui satis conorua est.

46. ¶ Hæc expositio ponitur à Lombardo, et à Glossa ordinaria. Anselmo non satisfacit, sed non eodem ipse modo videtur intellexisse. S. Tho. affert 3 loco Bruno sic breuiter expressit, Mediator non est vnius, idest, Iudaici populi tantum, sed vnus (nempe mediator) idest, æque gentilis, sicut Iudæi. Hoc inde constat, quia est, Deus tam bene gentilis, sicut Iudæi. Hoc est, Deus autem vnus est.] At fortè hæc est expositio, quam S. Thomas 2 loco habet. Nam in 3º Ambrosium secutus est, addit verò cum Lombardo et Glossa ord. Specialiter autem Mediator est, filius, non Pater, non spiritus Sanctus, nihilominus tamen Vnus Deus est.

47. Sunt qui ita explicent. Mediator autem vnius naturæ, aut substantiæ non est, sed duplicis, humanæ quidem, atque diuinæ; Deus autem vnus est, sed quorsum hæc affert Apostolus? At Primasius, ideò hoc addi, ne quis eum propter officium carnis assumptæ ab vnitate Diuinæ substantiæ separet.] Theoph. Quia Xp̃us mediator et reconciliator est, perspicuum, quod ipse seruet, et non lex.]

48. Claudius. Mediatore opus est, qui offenso deo reconciliet homines offensores, hoc non potuit lex; ergo suscipiendus est Mediator Xp̃us, cuius

gra

8 9 5 0 8
386

gratia, et non lege salvi esse debemus. Lex in manu nos-
tra non erat posita, vt eam implere possemus, sed illa
indicabat nostram hanc imbecillitatem, dum transgre-
deremur; sed in futuri Xpi veri Mediatoris manu, qui
eam impleuit, et ita non vt iustificaret posita et addi-
ta est, sed vt manum Mediatoris requireret.]
Qui verò Mediatorem Moysem sunt interpretati, qui- 49.
ppe cuius ministerio vsi fuerant Angeli in ordinatio-
ne, seu dispositione, ac promulgatione legis, iuxta illud
Act. 7. 25. existimabat [Moyses intelligere fratres, quod
Deus per manum ipsius daret salutem illis.] varias
etiam expositiones excogitarunt loci propter suam
concisionem difficillimi. 1.a Adami, Mediator ille, anto-
nomasticè, scilicet, Moyses, non vnius est voluntatis,
consilij, ac decreti; sed vt homo mutabilis est; Deus autem
vnus est, id est in sua voluntate immutabilis.] ex quo
colligitur legem à Moyse latam mutabilem fuisse,
at promissionem immutabilem, vt pote à Deo factam.
in hac expositione ellipsis videtur violenta, et absque
exemplo.

2.a Gennadij authoris antiqui et Catholici apud Oecumenium, 50.
quam probat noster Salmeron. Moyses quidem Me-
diator ~~est~~ fuit, in danda lege, sed vni populo dumtaxat;
oportet autem eum, qui verè Mediator futurus
est, erga vnum Deum ~~[illegible]~~ omnium gentium ~~omnium~~ +, quan-
doquidem omnium vtique gentium Deus vnus est.
Sic breuiter. Mediator autem vnius populi, gentis
non est satis ad reconciliandos omnes populos, et
gentes; Deus autem, cui reconciliandi sunt, vnus est
omnium populorum et gentium.] Ephe. 4. 6. vnus Deus
et Pater omnium, qui est super omnia, et per omnia,
et in omnibus. et 1. Timo. 2. 5. Quare illa lex, in qua
Moyses mediator extitit, non fuit ad reconciliationem
sufficiens, siquidem vnius fuit, non omnium, vt
oportebat, populorum, ac gentium,

+ creari non su-
per mediationem
vnius gentis, sed
omnium gentium:

Hunc

Left margin notes: Mediatorem Moyses. — Act. 7. 25. — 1.a expo. Adami — Lex mutabilis, promissio immutabilis. — 2.a expo. Gennadij. — Ephes. 4. 6. — 1. Timot. 2. 5. — Lex Moysis non suffi[ciens] ad om[nes] populos [reco]ncilia[ndos].

Hunc autem oportet esse, non nudum hominem, qualis erat Moyses, sed Xpum filium Dei, qui idem simul verè Deus est, et verè homo, et cognatione, quam ad utramque habet, utrumque in se ipso coniungit. Hæc
51. Gennadius. ¶ Addit Salmeron mentem Apostoli Salm
hanc fuisse in hoc versu 20. ut corrigeret, quod in præcedente dixerat, Moysem nempe Mediatorem vocans. ostendit itaque non illum verum, ac perfectum fuisse Mediatorem, sed Xpum, ad quem promissio benedictionis omnium gentium pertinebat. Probat vero ex eo quod Deus unus est omnium gentium, Mediatorem etiam talem esse oportere, qui omnium gentium propitiationem, ac reconciliationem apud Deum præstet, perficiatque. hoc eodem argumento usus est 1. Tim. 2. 4. 5. ut probaret, et Deum velle homines omnes salvos fieri, et unum Xpum 1. Tim. 5.
esse mediatorem, coram Salvatore nostro Deo, inquit, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Xpus Iesus. Moysem vero non universalem fuisse mediatorem, sed particularem, hoc est, non omnium, sed unius populi Iudaici, cum tamen omnes homines indigerent mediatore, quia omnes sub ira Dei extiterant.

Hinc præterea constat legem Moysis non potuisse quicquam detrahere de Promissione, quippe cum hæc ad omnes ~~omnes~~ gentes pertineret, et Xpum mediatorem exposceret, illa vero Moyse esset contenta pro uno duntaxat populo Iudæorum, cum ad alias gentes nihil attineret. ¶ Cornelius, Cor
52. Moyses non unius, sed duorum certorum, et determinatorum, Dei scilicet et Hebræorum mediator est; non vero Xpianorum, ad quos spectat Abrahæ Promissio, benedictionis atque Iustitiæ.

Deus

Deus autem Unus est, non Duo. Quid inde iam dico, non
inhis Apostolus vim ponit argumenti, nisi oblique, et in
choate. sed ludens per antithesin, opponendo Moysem, qui
Duorum est, Deo, qui Unus est, in quo facit praecipuam vim:
Deus, inquit, Unus est, non sunt Duo Dij, quorum alter
sit legis, et Judaeorum, alter vero sit Abrahae et Xptia
norum; Ut voluerunt Manichei, et Judaei; sed unus est
Deus Judaeorum et Xptianorum, idem author legis et
Euangelij, ac consequenter hic unus, et idem Deus per
legem quam dedit Judaeis, noluit promissionem suam
Abrahae factam revocare de benedictione acquirenda per
Xpi fidem; alias enim fuisset inconstans, et sibimet
contrarius, quod vel cogitare est impium. sed legem
dedit, ut per eam, quasi paedagogum ad Xpum perduceret,
ab eo benedictionem promissam Abrahae consequuturos.
Unus ergo idemque Deus fecit Moysem Mediatorem
inter se et Hebraeos; modo eo revocato, alium, puta
Xpum, facit mediatorem inter se et Xptianos omni
um gentium, atque per Xpum benedicit et Justificat omnes
gentes. Ut promiserat Abrahae.

Cathar. ~~Haec ita Catharin.~~ Erat intentio Apostoli probare ve 53.
rum Mediatorem esse Xpum, et non Moysem. Et
primum hoc sibi sumit, Mediatorem Unius esse non
posse, sed dari necesse est Duos, inter quos (ut ita
dicam) mediare debeat. Tunc tacite quodam modo
supponit hanc mediationem debuisse inter Deum
et omnes gentes intervenire, quia omnes sub
ira Dei tenebantur. nec satis erat esse Mediatorem
Moysem inter Deum et illum unum populum
Judaeorum tantum. Non enim ille tantum Popu
lus corruerat, et indigebat gratia Dei; sed univer
sum genus humanum; hoc autem sic probat, Deus
Unus est, et consequenter omnium Deus est, omni
um voluit misereri: et per mediatorem unum om
nibus providere, quo sit, ut verus Mediator sit

omnium

omnium Mediator, et non unius populi tantum. Is vero fuit Christus non Moyses, et hunc intellectum Christus mediator non Moyses.
Credidi ex altero Apostoli loco ad Tim. scribentis, 1. Tim. 2
ubi ex eo quod unus est Deus probat illum velle omnes homines salvos fieri; et ad agnitionem veritatis venire; et consequenter per unum mediatorem ipsius Dei et hominum hominem Christum Jesum.

54. Valquel ita explicat. lex ordinata et exhibita ministerio angelorum; promulgata per Moysem Mediatorem et sequestrem; cumque mediator inter duos ut minimum, collocari debeat; et Deus sit unus eorum, inter quem et populum Moyses mediator legis fuit, et promulgator; sequitur legem ipsam Deo authore latam fuisse: atque adeo non fuisse futuram contra Promissionem ipsius Dei; qui sibi contrarius esse non potest.] ~~in hac expositione illud mihi videtur difficile, quod ex hac propositione negativa, mediator non est unius, et ex altera affirmativa, Deus unus est, aliam hanc negativam, Deus non sibi fuit contrarius, hoc modo sequitur ex eo quod sit unus ex duobus, inter quos mediator intercurrere dicitur, magis videbatur sequi ex eo, quod Deus sit in se unus, hoc est idem atque immutabilis; et si ex hoc propter necessitatem materia colligitur; ut quid praemissum est, Mediator non est unius.~~

~~Rx. si, assentiente Deo, imo imperante, lex posita, non debet adversari suo ipsius promissorio testamento; quod vero Deus consenserit, patet, quia Moysi legem impetranti annuit. imo quia est unus ex duobus, inter quos mediator extitit, non qui accepit, sed qui dedit legem.~~

55. ¶ ~~Forte erit magis consonus literae sensus,~~ ~~si ita~~ ordines

~~ordines, Mediator unius non est, idest non eget Mediato~~
~~re, qui unus est, Deus autem unus est, ergo Deus non indi~~
~~get Mediatore, hoc est, Mediator non est datus in fauo~~
~~rem Dei, qui unus est, sed in fauorem hominum multo~~
~~rum, ex quibus constat populus Judaeorum. Unde uer~~
~~sum manifestum est, legem non potuisse quicquam de~~
~~rogare de promissione, siquidem haec à Deo facta est~~
~~Abrahae, lex verò per Moysem mediatorem populi~~
~~data est Judaeis.~~
~~Sic deducitur: Mediator unius non est, sed duorum;~~
~~quare iste mediator, cuius opera lex ordinata est, non~~
~~Dei unius, (Deus autem unus est) sed populi etiam~~
~~Hebraici Mediator fuit. Quid deinde? Quod maximè~~
~~confirmat Pauli mentem. Colligitur enim inquam le~~
~~gem non tam fuisse Dei opus, quam Moysis, eam~~
~~pro suo Populo à Deo impetrantis. Deus enim sua~~
~~sponte et per se ipsum immediatè dicitur Promis~~
~~sionem fecisse Abrahamo, et saepe iterasse, atque~~
~~instaurasse, ut supra ostensum est ex Genesi, sed non~~
~~dicitur ipse per se dedisse legem, sed ministris inter~~
~~positis angelis, et Moyse; quorum Angeli partes Dei,~~
~~Moyses verò Populi procurationem agendam~~
~~suscepisset. Unde legi nihil Promissioni addi~~
~~tum, vel detractum per legem, quia non idem est vi~~
~~cus author immediatus, ut probavimus. Lex enim~~
~~per Moysem data est Joann. 1. Benedictio autem~~
~~per Deum Promissa Gen. 12.~~
~~At dices, si Angeli partes Dei agebant, et Moyses~~
~~Populi Hebraici, quomodo dicitur mediator non uni~~
~~us, sed duorum. Dic: Moyses apud Deum, quia quo~~
~~sententiabatur, et loquebatur cum angelo, partes popu~~
~~li, apud Hebraeos verò partes Dei agebat.~~
Alij sic ordinant, Mediator non est unius, idest non 56.
habent opus Mediatore, et reconciliatore, qui unum
sunt inter se per amicitiam et concordiam; sed illi

potius

78905

partes, quae dissident, ac diversi sunt voluntatibus et stu- Mediator inter dissidentes
dijs; sed Deus est unus, hoc est semper sibi similis, idemque,
ac immutabilis, ergo non potuit sibi esse contrarius, ut
aliud per legem statuerit, atque per Promissionem de
crevisset. Verum haec expositio non satis bene aptatur
contextui, nec videtur has duas propositiones con
nexas ostendere, neque quicquam inter exposita
sit apparet.

57. ¶ Sic forte melius; lata lex est ministrantibus angelis, Moyses a populi Iudaici commodis et Dei authoritati providit.
et Moyse ad eam ferendam deserviente. Inter eos
autem non est unus, ut scilicet unius tantum par
tes tueatur, sed duorum, qui tueatur utriusque illo
rum partes; atque adeo Moyses debuit ita Populi
Hebraei partes agere, ut minime Dei partes dese
reretur; cuius certe si partes tutatus est, rationem
absque dubio habuit authoritatis Divinae, quae peri
clitaretur, si in ferenda, ac danda lege Promissio pri Promissio non rescissa per legem
us facta rescissa crederetur. Deus autem unus est in Deus unus et immutabilis in promissis et lege.
Promissione scilicet et in Lege, neque mutatur,
sed quanquam diverso fine, utramque tamen ipse dedit,
habita semper ratione suae authoritatis, firmitatis
ac veritatis.

58. Moysem appellat ΜΕΣΙΤΗΝ non ea ratione, qua
Christum 1. Tim. 2. 5. sed longe alia; quasi intermedium, 1. Tim. 2. 5.
et inter Dei Promissionem, atque semen, cui Promissa
Dei clementia fuerat, Christum, videlicet, aetate, et tempore
interiectum; quod ea, quae sequuntur declarant, in
quibus solita illa sua angusta, et concisa brevitate
ostendit ijs, qui Legem acceperant, pro adipiscenda Expectandum Christum ijs, qui legem acceperant
promissione expectandum fuisse Christum. Mediator
autem unius non est, hoc est, qui intermedius dicitur, non
unum, sed duos, inter quos tanquam medius inter
iectus sit, cogitandos proponit. Deus autem unus
est, qui videlicet Promiserat. Quod si Moyses cum
Lege medius interpositus fuit, Christum praestolari

oportebat

oportebat, in quo vno Diuinum beneficium Abrahæ Promissum recte collocari poterat. Hæc expositio etsi vera, non plena, nec textui satis accommodata.

Caiet. Lex, inquit Caietanus, Dimidiatrix est humani generis: testamentum constitutiuum est vnitatis in toto genere humano; quod sic declaratur. Mediator ergo, idest mediator non est factiuus vnius, sed dimidiando facit multa, et hoc ad sensum apparet, quod Lex non facit vnitatem in genere humano, sed distinctionem, Ps. 147. Non fecit taliter omni nationi; Deus autem vnus est in testamento suo. Quoniam testamentum et Promissionem suam ad vnitatem generis humani effecit.] Hæc expositio nititur in eo, quod mediatorem dicat, et interpretetur Dimidiatorem, seu diuisorem, quod non videtur admittendum, cum mediatoris sit potius vnire, quam diuidere, et tantum abest vt Lex diuiderat, quin venientes omne vndique gentium ad se reciperet. 59.

Sua rez. ¶ Suarez de Leg. lib. 9. c. 1. Lex vetus, inquit, principaliter, et quodammodo à Deo lata, ministerio angelorum ordinata, per quos Deus suam voluntatem homini declarabat, promulgata vero per Moysem sequestrem, atque mediatorem inter Deum, et populum Hebræorum. Rationem huius conclusionis eam affert, quod sit Diuinæ prouidentiæ sic consentaneum, vt per suprema media, et per media infima gubernet, Itaque per angelos, principes illuminat, per hos, plebem ipsam edocet. Ex his patet his locus ordinata nempe Lex fuit per angelos in manu mediatoris, idest, per interuentum Moysis, qui appellatur Mediator Exod. Mediator autem omnis atque adeo hic Moyses vnius non est, sed duarum partium, nempe Dei et populi Hebræi; Deus autem vnus est, qui scilicet et Promissionem Abrahæ et Legem Hebræis dedit, vnde fit, vt cum sibi ipse 60.

non

non poterit esse contrarius, nihil per legem adversus testamentariam suam promissionem statuerit. Unde sequitur Versu 21. Lex ergo etc.

Ex hac conclusione praemissa constat legem veterem fuisse Divinam, ut pote a Deo factam, dici tamen Moysi legem, quod ab eo promulgata, atque data fuerit populo Hebraeo; et hoc solo nomine Moysem appellari legis latorem, non quod fecerit, sed quod dederit, legem a Deo acceptam. Unde etiam constat in ea lege Moysem neque mutare quicquam, nec dispensare potuisse per se, sed ex Dei revelatione, qui primus erat legis lator et author. Neque vero angeli legis latores extiterunt, sed ministri duntaxat, qui a Deo acceptam legem Moysi suggerebant, ut ipse populo promulgaret.

Lex divina quomodo dicatur lex Moysis. *Moyses dicitur legislator promulgatione.* *Moyses non potuit in lege dispensare.*

61. Deinde ex hac legis veteris finis ultimus a Deo intentus potissime, profecto is fuit, ut ille populus spirituali et supernaturali felicitate gauderet, et in hac vita per bonos mores, sanctasque actiones, et in futura per felicitatem aeternam; proximus vero, et adaequatus, ut illuminata ratione recte atque honeste vitam instrueret, et in iis quae natura sunt sive necessaria, sive convenientia, et in iis quae ad Dei cultum pertinent, simulque in iis, quae politicam conservant societatem. Quare illa sunt praecepta data quae et homines rationis participes instruerent, moralia, tam naturalia, quam supernaturalia, ut Dei cultores efficerent, caeremonialia; ut cives facerent, iudicialia. Fuit vero etiam in hac lege danda non extrema habita ratio honoris Christi, cuius explicita fides per legem augenda, et conservanda, homines que ad illius adventum praeparandi, et confirmandi, ac disponendi.

Quis finis instituendae legis. *Praecepta legis.* *Lege praeparatio hominum Christi receptioni.*

Erat

Legis vtilitates. Erat itaque illa lex professio quædam fidei, atque adeò à Deo non solum, vt naturæ authore, sed etiam gratiæ supernali profecta, quocirca ad gratiam, gloriamque acquirendam instituta; siquidem finis principio respondere debet, in eo, qui, vt Deus perfecte agit, et operatur. Itaque Ps. 18 dicitur: Lex Domini immaculata, sapientiam præstans etc. et Ps. 118. Beati immaculati etc. Mathei 19. Quid faciendo vitam æternam possidebo? Serua mandata. Rom. 7. lex quidem spiritualis est etc. Igitur cum dicit hic Apostolus Propter transgressiones posita est, intelligi debet, vt obstaret peccatis; præuaricatores ignorantiæ admoneret; pœna cohiberet; ceremonijs contineret infideles; fidei Professione ad Xpum perduceret. ideò nempe apposita est donec veniret semen, idest Xpus, cui Promisserat Deus regni Cælorum hæreditatem; non solum autem ipsi; sed et mystico suo corpori, fidelibus, viva fide, instar Abrahami, in illum credentibus. Rom. 10. finis legis Xpus ad Justitiam perquam iis comparatur ad gloriam omni credenti. Hæc Xuarez.

Caiet. Caiet. hic advertendum dicit per vniversas, et singulas conditiones differre legem à testamento erga Xpum à Deo authorato. hoc enim propter hæreditatem, illa propter transgressiones, hoc in æternum (hæreditas quippe æterna est Promissa) illa ad tempus donec veniret Xpus; hoc confirmatum à Deo; illa per angelos ordinata: hoc constitutiuum vnitatis in toto genere humano: hæc dimidiatrix generis, siquidem divisit Hebræos à reliquis gentibus per Mosem mediatorem, seu dimidiatorem vt ipse loquitur. 62.

Marginal notes: Ps. 18. 8 — Ps. 118. 1. — Mathei 19. 16 — Rom. 7. 14 — lex ob transgressiones posita — Rom. 10. 4 — Promissionis Abrahamicæ et legis Mosaicæ discrimina.

Vnde si illa lex prohibitio quaedam fuit, atque adeo a Deo [illegible]

[illegible]

Marci 19. [illegible]

[illegible]

106

2942

392

Ver. 21. &

Textus

Ver. 21. Lex ergo adversus promissa Dei? absit. Si enim data esset lex, quae posset vivificare, vere ex lege esset justitia.

Ver. 22. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Xpti daretur credentibus.

Gra

Lex

[illegible] adversus promissiones Dei. Absit. Si enim data fuisset lex quae posset vivificare, vere ex lege esset justitia.

V. 22 nil variat.

[illegible] V. 21 potens vivificare.

Scholia

[illegible]

5903

V. 21. 1

Textus

V.21. lex ergo adversus promissa Dei? absit.
si enim data esset lex, quae posset viuifica
re, verè ex lege esset Iustitia.

V.22. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato,
vt Promissio ex fide Jesu Xpti daretur cre
dentibus. Gra.

Eras.

V.21. lex igitur num est adversus Promissiones
Dei? Absit. Etenim si data fuisset lex, quae
posset viuificare, verè ex lege esset Justitia.
V. 22. nil variat.
Arias M. V. 21. potens viuificare

Scholia

1. Vt horum versuum, sententia aptè haereat supe
rioribus, valde laborant interpretes, alij aliò
referentes illationem, quam indicat illa coniunc
tio ergo. Legion, ad immediatum. V. 20. retulit,
inquo videtur Apostolus induxisse personam
adversarij sibi obijcientis legem (ipsomet Paulo
annuente, et consitente) Justitiam efficere; siqui
dem dixerat ordinatam per angelos in manu
Mediatoris, Xpi nimirum. Nam cum Mediator
non vnum, qui satis sibi amicus, et coniunctus
est, sed Duos invicem dissidentes conciliare,
atque ad amicitiam reducere debeat; ex quibus

exquibus unus sit Deus, quem non sibi, qui unus est, sed hominibus placandum susceperit per legem Mediator; ergo per legem placatio, gratia, et Justitia eventura erat; alioquin quid Mediatori cum lege. Huic tamen objectioni respondet Apostolus, ex ea sequi legem esse promissis Dei contrariam; quod est maxime absurdum cum horrore abiciendum, et abominandum docet. sed haec singularis ratio explicandi versum 20. non placet alijs. qua sublata connexio inanis est; imo supervacanea videtur Justiniano; quod idem omnino tradi videatur versu 20. et 21. Quod alienum est ab eo, qui tam uber est sententiarum, tam parcus verborum est, ut pleraque supplenda sint verba, ad intelligendas sententias sublatentes.

2. Sunt autem multi, et graves authores, qui versu 21 contineri putant eam objectionem; quod ex superius dictis elici possit, Paulum facere legem Promissioni adversariam. Quod non universi eodem modo elici posse aiunt. Nam Crisostomus ad illa longe ante dicta refert, quod in semine Abrahae data sint Promissiones benedictionis, quibus contraria lex erit, siquidem maledictionem inducit.

Anselmus ad propinquiora respexit. Nam cum versu 18, dictum sit: si ex lege haereditas, iam non ex promissione; Quid ergo, dicat adversarius. Nam lex Dei Promissioni contraria est.

S. Tho. quem sequitur Adamus et Cornelius refert ad illud Propter transgressiones, nam si lex peccatis obstat, transgressiones compescit, et avertit. ergo Promissionis effectum antevertit, et officium praeoccupat promissi seminis. atque adeo Justitiam confert; hoc autem quid est, nisi adversari Dei Promissis! Clarius et Serpandus aliter inferunt, si lex castigandi gratia posita est, et vim habet augendi delicti, quis dubitat, quin

quam vitijs nostris, et peccatis lex demoretur Promissionem? num igitur contra Promissionem dicenda est?
3. Justinianus sic ad proxime dicta referendum arbitratur, si lex data per Mosem angelorum opera vim non habuit reconciliandi Deo omnes gentes, quod olim Abrahæ Promissum erat: quid de illa statuemus? An Promissionem antiquavit? et quod ad omnes gentes pertinebat, quasi in angustum redactum est ad unam Judæorum nationem? Apage. Nam hoc esset iustificandi vim Legi concedere.
6° Caiet sic, cum Deus dictus modo sit unus, et lex dimidiatrix (ut ipse interpretatus est) videtur lex contra Promissionem, quæ unum ex omnibus populis factura est.
4. Hæ rationes interpretandi optimæ essent fortasse, si absque interrogatione illatio proposita fuisset, nam stante interrogatione minus sensum explicant, et vim inferre videntur menti Paulinæ.
Igitur, cui supradicta minus satis fecerint, accipiat hanc connexionis rationem, quam video etiam multos homines doctos, ipsaque sibi lectorem conciliat. Aio itaque S. Paulum Apostolum ex tota superiori Doctrina, vel saltem ex immediate dictis colligere, ut certum, ac manifestum legem non esse ullo modo Promissionibus Dei, sive pactis, sive effectui eorum adversam, contrariam ve. Hoc indicat particula ergo, quæ conclusionis collectæ ex præmissis nota est. Effert autem sapienter more oratorum Divinus Rhetor per subiectionem; quod schema illustrat sententiam, et fortiorem facit, validioremque ad convincendum reluctantem adversarium. Subiectio itaque ex interrogatione et responsione negante constans æquivalens est conclusioni absque

in

interrogatione) negatiua absolute, sed ut dixi, et
patet, vis interrogantis, et subiecta negatio praeoccu
pans responsum, et energiam, et elegantiam ha
bet insignem. Ait itaque, Quid ergo ex his, quae dele
ge dicta sunt colligendum putatis? Num legem
contrariam esse Diuinis promissionibus? Num Dei
testamento adversari? Nihil minus profecto vos
cogitare arbitror, si sane sentitis, si amentes non
estis: Dum autem interrogatur adversarius
Lex ergo adversus Promissa Dei? plane, vel con
victus tacet, et rubore suffunditur, vel negando
dat manus, et victoriae palmam cedit. Sed prae
venit bonus, ac dexter orator responsum, et
ipse negat cum interiectione valde significatiua
horroris, quae negationem, ut dixi, includit, et
illationem valde alienam esse declarat. hanc
vim inesse particulae absit, alias diximus. est Absit. interiectio
+ Sorrentis interiectio. enim, + si enim data esset lex. Particula, enim
causalis est. reddit nimirum Apostolus radicalem,
5. ac genuinam causam, ex qua aperte constat
legem non esse adversus promissa, quoniam
nec iustificat, nec viuificat; imo a Promis
sione facit; siquidem ad eam recipiendam
aditum parat. Sic Oecum. Ingenium Apostoli Oecumenius
admiratur Clarius (in sua videlicet expositione Clarius
persistens, quae 4 loco posita est supra) quod
contra omnino arguat, se rem habere, atque au
firmant adversarij. Hi volunt legem Promissis
dici adversam, quod dicatur non iustificare; Apos
tolus contra fore tunc adversam dicit, si iustifi
caret: atque adeo, ex eo probat non esse adversus Pro
missa, quia certe non iustificat. Unde vero pro
bat legem non iustificare? ex eo videlicet, quod ne
queat viuificare. ut supra ostensum fuit versu 11.
6. ad quem fit hic allusio. Haec itaque vis est istius

propositionis

Propositionis conditionalis. Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, verè ex lege esset Justitia. Argumentum autem est vel ab effectu formali ad formam. Si vivificare sumatur pro vitam dare in actu primo: vel à Passione propria ad speciem, si sumatur pro verè vivere, ac secundum Deum actiones vitæ exercere; quod est dare vitam in actu secundo. ex Justitia enim, ut forma animæ spirituali, ac supernaturali, justus vivit: hoc est, habet vitam spiritualem, et coram deo; huius autem vitæ spiritualis actiones sunt, atque effectus honesta et sancta opera; ut videre, et comedere, sunt effectus vitæ ex proprijs passionibus exeuntes. effectus itaque atque passiones probant adesse formam, unde necessario sequuntur; atque adeò ijs non existentibus ullo modo, probatur formam etiam abesse, neque existere. Cum igitur ex lege vita supernaturalis animæ non insit eis, qui legem externè servat, neque eius opera vitalia sint, ut merita vitam æternæ hereditatis habeant; sequitur ex lege non existere Justitiam, ut versu sequenti declaratur. Sed verè et sine fucco, aut fraude ex lege existeret Justitia; si vitam ipsa dare posset; et tunc esset Promissis Dei contraria; nam ea irrita faceret, prævento fructu, et prærepto effectu benedictionis.

Œcumenius Encomium, inquit, legis esse non calumniam, quod non iustificet. Si enim Dei Promissis adversaria non est. Nam propterea lex non vivificauit, ut fides posset vitam conciliare.

V. 22. Sed conclusit etc. per minorem antecedentis præcedentis consequentiæ, ut sic contradictorium eliciat consequentis. Sed non tam dialecticè, 7.

quam

Justitia forma animæ supernaturalis per quam habitur vita spiritualiter.

Œcum. encomium

quam oratorie procedit, aequivalentes propositiones claritatis, ac brevitatis gratia subsumens. Ait igitur legem vim vivificandi, idest a morte peccati eruendi, vim minime habuisse, a contrario scilicet, quia omnibus mortem afferebat, hoc est, conclusit Scriptura omnia sub peccato, idest omnes peccati reos fecit, omnes maledicto obstrinxit, ut supra versu 10. visum est, omnes, inquam, morte damnabat, quoniam nemo sine fide Christi eam servabat. Et hoc est, quod infertur: ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.

Hic itaque sensus. Tantum abest, ut lex justitiam attulerit, dederit ve, quin potius omnia in justitia compleverit, flagitiis, sceleribus, transgressionibus fecerit exundare. Tot enim scatebat mandatis, ceremoniis, decretis, tantoque pondere premebat humeros hominum, ut cunctos opprimeret, cogeretque oneri intolerando succumbere. Concupiscentia namque in prohibita semper intenta, dum lex iubet, nec iuvat, veluti indomiti equi carceres transilire, ac veluti ferae caveis conclusae cancellos perrumpere, sic homines, libidine corruptae naturae instigante mille modis legis fines transgredi, et vincula disrumpere mandatorum, compulsi erant. Haec itaque legis utilitas, ut coargueret, convinceretque homines sub reatu esse peccati; quod, nisi lex ita constrictos, et tanquam carcere conclusos haberet, minime agnoscebant, ne sentiebant quidem, prae caecitate mentis, et deprauata consuetudine auctas, sed ex natura corruptione existente primum. Hoc est, conclusit Script. omnia sub peccato. Sed singula verba aliquid habent animadversione dignum.

8. Conclusit, idest, argumento suorum operum, et transgressionum

multiplicata

multiplicatione, coarguitos, convictosq; quasi in gyrum conclusit, et intra reorum ac iuris dictionem peccati se esse, ut confiterentur, adegit, forato, depresy manor, los concluyo.

Lombardus Dionysius Hugo. Catharinus Glossa. Lyra. Anselmus Bruno. Caietanus Gagneius Arias. Vazq. Justinianus.

Scriptura, i. lex, sic dicta, quia manet scripta, nec dat spiritum vivificantem, sed scriptura tantum est et litera occidens. Sic Lomb. quem sequuntur multi. Ut Dion. Carthusianus Hugo Card. Catharinus Glossa Lyr. Ansel. Bruno, Caiet. Gagn[illegible] Arias Mont. Vasquez. Justin. — Dicitur autem scriptura antonomastice, utrumq; testamentum & similiter lex scripta dicta est lex Mosi eodem modo. omnia Emphaticōs — idest Judęos omnes. hos enim obligabat lex Mosayca contenta Pentateuco. Sub peccato, sub reatu peccati, sub maledictione, sub mortis pœna, vel sub vinculis, sub claue. [illegible]

Alij sic. Conclusit, idest, conclusa ostendit. 9

Alii qae constricta. Scriptura, idest, Sacra Prophetarum scripta, Scrip. sive tota Scriptura Veteris Testamenti, (Justini.) sive Deus author ipsius, Catha.) omnia. et Judęos, et gentes, omnia hominum genera, Ansel. Tam scilicet eos qui legi obtemperabant Mosaica, quam ex leges, atque Idolis mancipatos; omnes, inquam, sive ante legem fuerint, sive sub lege, sive extra legem; cunctos mortales. sub peccato, idest, peccatores esse; sive quia in Adamo peccarint, et nati fuerint peccatores; sive, quia nullus sit, qui non sit transgressus legem sive naturalem, sive scriptam; si in suis viribus et natura considerentur, gratia non preveniente ac fide divina: Quod latius, et copiosius ostendit idem noster Apostolus Rom. 3. 9. cum ait, Causati sumus Judęos et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est. Quia non est justus quisquam etc. Ubi multa congerit Scripturarum testimonia, quibus ostendit omnes homines ante fidem, et gratiam fuisse sub peccato, idest, ita peccato obnoxios, ut vi status, sive

Omnes homines peccatores, imo sub peccato.

Rom. 3. 9.

sive legis, sive naturæ, non possent à peccato exire; Peccatores dicuntur aliqui status sui, non sub peccato, qui si velint possunt inde liberari.
quare in lege Evangelica, qui vivunt, et si aliquan
do dicantur esse peccatores, non tamen dicuntur
esse sub peccato; quia spontanei manent in eo:
cum habeant sacramenta salutis, quibus pos
sunt à peccatis liberari. Quæ præsidia non ha
buerunt, nec sub lege naturæ, nec sub scripta
viventes. Quicumque autem intra hanc Justificati Justi in lege per fidem non per legem
sunt, per fidem Xpi Justificati sunt, quæ ad
quartum cum statum pertinebat; sed ex dis
pensatione divina communicabatur supra
naturam, supra et legem.

10\. Conclusit, verbum reale pro mentali po
situm, inquit, Corn. metonymiam alij agnos Cornel.
cunt, cum res pro signo ponitur, ut Virg. Tunc Metonymia
Phaetontiades musco circumdat amaræ corticis,
idest, cantando declarat circumdatas. Similiter
locutus est Apost. Rom. 11. 32. conclusit Deus om Rom. 11. 32.
nia in incredulitate, ut omnium misereatur.
Sensus autem et verus est ab eo, quem hic tradi
dimus, idest, permissi sunt omnes tam Judæi
quam Gentiles in incredulitatem delabi; et
tanquam laqueo concludi, ut sic agnoscen
tes suam indigentiam apti fierent ad Dei gra Toletus
tiam recipiendam; et recognoscendam. sic ex
Orig. Toletus ibi.

11\. Ut, non causam, sed eventum significat. Promissio
pro re promissa, (est metonymia) idest, bene metonymia
dictio, Justitia, gratia, gloria, hæreditas, ex fide
Xpi, idest per fidem in Jesum Xpum vivam.
Daretur, non redderetur, quasi ex meritis, sed
donaretur gratis credentibus, non operantibus;
Abrahami fidem imitantibus, non leges Mo
saicas sequentibus, aut præstantibus, idest,
non Judæis solum, sed cunctis credentibus etiam

Ex gentibus.

Itaq tantum abest, ut lex Promissis adversata sit Dei, quin potius ijs assequendis, adipiscendisq opitulata sit. Nam nisi lex detexisset vulnera scelerum, quibus, tanquam non sentiente, hominum animi tabescebant, quomodo salutis aeternae medicum quaererent? Iudaei penitus, nisi lex intercessisset, perijssent in malitiae varatrum devoluti. Quotus enim quisq eorum fuisset Xpum auditurus? nedum recepturus? Haec ex Chrysostomo, cui consonat Aug. cum ostendit multos ex Iudaeis fidem initio praedicationis Apostolicae suscepisse, quia ut facilius crederent, notitia legis et eius oraculis adiuti fuissent. S. Bruno, Conclusit, inquit, ut crederent. 12.

[Margin: Chrysost. August. S. Bruno.]

Nisi enim homines ita ligarentur sub vinculo peccati; quod nec viribus suis respirare possent, nunquam ad misericordiam, quae in fide constat, confugerent. Baculus Elisei non exsuscitat puerum, ut suscitaretur ab ipso Eliseo superveniente cum spiritu vitae. Baculus lex, Eliseus Xpus est. Piscina Hierosolymitana, iacentes intra quinque porticus languentes non liberat a languore, idest, legis doctrina, quinque libris Pentateuci comprehensa neminem a languore peccati liberat, ut liberetur a Xpo magni consilij angelo. ex Ansel. S. Bruno. S. Thomas Cathari. Ut, tanquam finalem causam exponunt, et ita insinuant illa verba Rom. 10. A. finis legis Xpus, ad iustitiam omni credenti.

[Margin: typus Christi Eliseus, legis eius baculus. typus legis liber eius piscina Hierosolymitana. Rom. 10.4.]

Conclusit, idest, deprehendit. Prim. Apparere fecit, Catharinus Coarctavit, Valq. At ubi (quaerit Claudius) Scriptura ita conclusit, omnia sub peccato? Rt. primum in ipsis Promissionibus de Xpo. Ubi ergo in Scriptura est Promissio de Xpo Patribus facta, ibi promittitur benedictio, hoc est, iustitia, salus, et vita aeterna, ut Gen. 22. Ergo econtrario, ostenditur eos, qui benedicendi sunt, subiectos esse maledictioni. 13.

[Margin: Primas. Cathar. Valq. Claudius. Gen. 22.18. Benedictio promissa ijs, qui sub maledictione fuis sunt.]

hoc

hoc est, peccato, et æternæ damnationi; alioqui quid
opus esset promittere benedictionem?
14. Quærit iterum an concluserit sub peccato in æter
num? Rt. minime. sed donec Promissio daretur. quæ
est ista Promissio? est certe hæreditas illa, seu bene Promissio continet
dictio Promissa Abrahæ, hoc est, liberatio à Lege, beneficium
peccato, morte, et Diabolo. et Donatio gratiæ, Iusti gratiæ
tiæ, Salutis, et vitæ æternæ. Hæc Promissio gra donatio per Christum
tuita est, neque Lege, Nec operibus nostris hæc
impetratur; sed Dei misericordia Donatur. Qui
bus? Credentibus. in quem? in Jesum Xpum; qui
est semen benedictum; quod credentes a maledicto
redemit; ut acciperent benedictionem. Hæc Claud: Claudius
quem vides non facere coniunctionem ut finalem
i. causalem; sed potius terminatiuam, euentus,
sicut et multi declarant finem legis Xpum, i,
terminum ad quem peruenit.

Textus vulg.

V. 23. Prius autem quam veniret fides,
sub lege custodiebamur, conclusi
in eam fidem, quæ reuelanda erat.

V. 24. Itaq. lex Pædagogus noster fuit
in Xpo, ut ex fide Iustificemur.

V. 25. At ubi venit fides iam non sumus
sub pædagogo.

~~Gra~~

Er.

Eras.

V.23. Caterum antequam Veniret fides etta vt vulgata
V.24. itaq lex Padagoous noster fuit ad Xpum.
vt ex fide Justificaremur.
V.25. At post quam Venit fides, non amplius sub
pædagogo sumus.

Arias M.

V.23. Ante venire fidem, sub lege custodiebamur, Conclusi in futuram fidem reuelari.
V.24. itaq lex Padagoous noster fuit in Xpum;
vt ex fide Justificemur.
V.25. Veniente autem fide, non amplius
sub pædagogo sumus.

Syria.

V.23. Cæterum antequam Veniret fides, lex custodiebat nos conclusos in eam fidem, quæ erat reuelanda.
V.24. lex igitur Padagoous fuit nobis ad
Meschicho. vt ex fide Justificemur.
V.25. At post quam Venit fides, non sumus
sub pædagogo.

Scholia in V. 23.

Prius quam ita explicat, ac confirmat superiora, vt dum munera legis declarat, eo rem deducat, vt constet eam iam officio suo functam, nec amplius esse necessariam, ex quo Xpus author fidei, cui ipsa subseruiebat advenit. 1.

Particula δὲ quam Vulgata autem Eras. cæterum reddit, continuatiua videtur, Veniret fides explicita nimirum; idest, status fidei et gratiæ; siue fides, idest author fidei Xpus, vt sit metonymia. Sub Lege, idest

Sub

Sub dominatu et imperio legis, seu sub metu legalis
pœnæ. [E] opponitur status fidei statui legis, ut Xpus
Moysi, Euangelium vita, litera occidenti.
2. Custodiebamur conclusi, quasi in vincula coniecti,
sive in ergastulis detenti, et clausi, servabamur, con
tinebamur q. ne liberè erraremus, et nos iremus
perditum. velut intra caueam aues agrestes, et minimè
assuetæ domesticæ educationi, ne licenter avolent a do
mino, solent constringi. ita Iudæi, Abrahami soboles,
intra præcepta, et ritus legales constringebantur, ne
á Dei veri cultu, et religione ad idola, et fictitios Deos
colendos avocarentur. sive tanquam oviculæ las
civiores intra caulas coërcentur, ita intra legis
mandata Iudæi coërciti sunt, ne per vicios prata,
saltus q. aberrarent. Hinc maxima illa commoda
oriebantur, primum, ut constare posset fides Abra
hamicæ Promissionis, notum esse oportebat, qui ab
eo genus ducerent. Præterea Dei filium hominem
factum nasci, nisi ab ijs, qui Dei veri cultum retine
rent, æquum minimè videbatur.

[E] tanquam muro quodam, seu firmissimo præsidio contutati: Chrysost.] 2. Amb. antequam veniret Saluator, sub legis custodia agebamus: ne peccaremus, ut veniente promissione digni essemus; Hæc enim spe lex tutos præstabat nos, ut venienti Xpo offerret nos. idest Iudæos.]

3. Consentaneum deinde etiam valdè fuit, ut velut in
subacto et varia cultura parato campo iaciuntur,
quæ feliciter proventura sunt semina; ita illorum ho
minum duriores animos cum legis aratrum, tanquam
ferro proscissos, emolliret, tum cæremoniarum multi
plex usus habiliores promptiores q. ~~fementi~~ Euan
gelicæ sementi capessendæ redderet.

Ita vero accidisse testatur hoc loco Augustinus. Nam
qui ex Iudæis initio nascentis Ecclesiæ fidei Euange
licæ submittentes caput ad Xpum accesserunt, in
ter eos, qui vndique in ovile confluebant Xpi, illi
maximè præstiterunt, sanctitatis q. et vitæ per
fectioris maiora documenta exhibuerunt. Ut
vel Philo Iudæus, quasi de laude suæ gentis, de
Alexandrinis Xpianis librum scripserit. quamquam
locupletior testis S. Luc. Act. 2. 44. 45. usq. ad finem capitis. Alt

In eo

23 In eam fidem, idest eius fidei causa, seu in eum finem custo
dia legis apposita nobis est, idest Iudeis, inquit Paulus,
ut quasi parvuli domi + ~~[illegible]~~ expectaremus ad recipien — + expectare coguntur adventantis peregre
dum Xpum, seu fidem Xpi: quae obvelata multipliciter — complexum parentis: sic nos parati
et typis, et umbris, Xpo tamen adveniente revelanda
erat; unde velum templi discissum est Xpo morien
te; quippe cum iam umbrae omnes evanuissent, nihil
q iam sub imaginibus, typorum ve tenebris latere
operepretium esset.

[illegible marginal notes]

Vel revelanda; fides dicitur, quoniam nisi Deo men 5.
Thomas. tem illustrante (ut ait S. Tho.) per humanum inge
nium haberi minime poterat; res enim fide credendae
recondita sunt, et supra hominis ~~[illegible]~~ captum. Quocirca
appellauit Apostolus mysterium a saeculis abscon
Col. 1. 26. ditum, Col. 1. 26. mysterium fidei. 1. Tim. 3. 9. Sacra
1. Tim. 3. 9. Ephe. 3. 9. 4. mentum a saeculis in Deo. Ephe. 3. 9. et ibidem versu 4.
mysterium Xpi, id autem revelatum est per Xpum
eius q Apostolos. Necessarium autem fuit ad tan
tum mysterium percipiendum, ut prius Dei popu
lus minoribus mysterijs, et veluti praeuijs, ac praeambulis
assuesceret, ne imparatus summam fidei Euangelicae
lucem exciperet. Quae plane ut contigit ~~[illegible]~~ Paulo Damas
cum iter facienti, oculos tunc primum e tenebris exe
untes immensitate splendoris offenderet, ac excaecaret.
In eam fidem, idest, usq ad futuram fidem tenebamur 6.
conclusi; sic supra, posita est donec veniret semen. etta
Claud. V. 19. Vel conclusi, in hoc, ut fide futura liberaremur, Claudius.
Graecis mus in fidem futuram revelari; recte explica
tur per participium. In eam fidem, quae revelanda erat.
Mariana. Mariana. Sic, conclusi; ut perveniremus in eam fidem
Gloss. etta. quasi lex esset ad fidem via, vel certe dux. Glos.
ord. in verbo veniret fides, subintelligit spontanee
Prosopopeia et nullis nostris meritis. Sed eleganter prosopopeia
inducitur ab Apostolo, dum tanquam de personis — Ambros.
loquitur de fide et lege, tanquam essent duae personae,

quarum

quarum Una alterius adventum prestolaretur, deq eo sibi subditos instrueret. Ideo nimirum Lex paedagogus statim appellatur, ~~quae~~ Iudaeos de mysterijs erudiebat venturae, sive futurae fidei. Sequitur ergo.

V. 24. itaque. In Ver. 24 scholia Corolarium hoc, sive appendix superioris sententiae, quo magis explicatur munus seu utilitas legis. Lex paedagogus noster fuit. Nos, inquit Paulus intelligens Iudaeos, quibus se libenter adiungit, ut subterfugiat opinionem sinistram de se ab adversarijs sparsam, quod non amaret suos. Nos, inquit, tanquam per aetatem adhuc pueri inepti atq inhabiles suscipiendae Promissioni custode egebamus ~~...~~ paedagogo; qui modo flagris, modo allecta mentis in officio contineret: qui teneros annos erudiret; imbecillem firmaret aetatem; noxia ~~...~~ submoveret; utilia instillaret: qui denique regeret, et servaret integros, et incolumes, donec per tempus aetatis liceret haereditatem adire Promissam. Haec omnia lex praestitit, quae Populo Israelitico, quasi in pueritia constituto, (Ose 11 Puer Israel et dilexi eum) interdum minis, interdum praemijs propositis, ita moderata est, ut intra ~~intra~~ ~~...~~ officij fines facile retineret. Rudem siquidem Plebem edocuit praeceptis, Sacrificiorum ritibus confirmavit, a comercio nationum externarum abduxit, veri Dei cultu formavit, ac demum omni genere rectae institutionis eo ~~...~~ perduxit, ut ab eo aetatis puritiae rudimentis apta fieret, quae susciperet fidem, quam futuram sperabat sibi revelandam: atq ita perveniret ad Xpum authorem fidei. In Xpo, ad Xpum sive in Xpum, ut aliae traductiones habent cum Graeco textu. Lex etenim edocens mysteria fidei perduxit ad Xpum Abrahae Posteros Israelitas. Non itaq Lex fidei contraria, sicut nec praeceptori paedagogus. Cum Glos. ~~Amb.~~ sub paedagogo, qui agit, potestatis ~~...~~ suae non est. Parvulus enim, et lubricus ad peccandum sub

paedagogo

Marginal notes (left): + Ut aperte constat ex verbo Ad ventura ... ; Lectio ... ; 8. ; ¶ Ambros.

Marginal notes (right): paedagoga ... ; Legal ... ; Paedagogus ... ; Lex ... ; Ambr.

pædagogi cura habetur. Veniente autem Xpo, qui quasi de minoribus facit maiores, liberos de potestate pædagogi, per ablutionem peccatorum facti sumus filij Dei, cum essemus servi peccati. Pædagogus in Xpo, idest, in institutione Xpi, vel in exequendis mandatis Xpi; hoc posterius minus apte dicitur. Sed omnino commodius illa superior explicatio secundum Græcum, εἰς Χριστόν, cadere videtur. Nam in nomine Pædagogi latens motus indicatur, Dicitur enim tanquam pueros agens. quod ad Xpum. Παῖς puer ἄγω, duco, sive ago. Unde pædagogus Pueri ductor, et pastor. Nam et pastoris officium in pædagogum mirifice convenit. Judæos itaque tanquam abecedarios, seu elementarios pueros informabat ille pædagogus, lex inquam Mosaica; duxitque et egit ad Xpum, tanquam ad primarium Theologiæ Doctorem fidei præceptis solidioribus, et cælestibus institutis clarioribus imbuendos. Unde Xpiani ita præstant Judæis sub pædagogia legis existentibus, tanquam alphabetarijs seu grammaticis clarioris et sublimioris Disciplinæ, Theologiæ nempe, candidati. Hoc vaticinatus est Isaias 54. 13. ut retulit Joann. 6. 45. erunt omnes docibiles Dei, idest, discipuli Xpi, ut aliàs declaraui. +

Ut ex fide Justificemur δικαιωθῶμεν — Amb. Justificaremur legit. Etiam Chrysost. lex perduxit ad fidem; fides iustitiam contulit tanquam radix gratiæ. Hæc Promissio Abrahami, et hæc benedictio Promissa, nimirum Justificari ex fide. Ut supra Versu 8. Providens autem scriptura, quia ex fide Justificat Deus gentes, prænunciauit Abrahæ, quia in semine tuo benedicentur omnes gentes. Itaque æquivalens est hæc, Ut ex fide Justificemur illi, Ut Promissio ex fide Jesu Xpi daretur credentibus. atque eadem particula, Ut sumenda, ne causam, sed euentum

Significet

+ Constat ergo legem fuisse instar pædagogi, institutoris custodisque, parvulorum, qui suæ curæ commissos agit, ducit, instruit atque custodit; ne vagentur, coercet; ne aberrent, retinet secum; instituit et educat, ut meliora addiscant; erudit, ut prava quibus assueti sunt pro... dediscant: iam illecebris et promissis, iam minis atque verberibus in obedientia conseruat, documentis assiduis, et frequentibus admonitionibus ad ea præparat et informat, quæ liberos decent nobiles et ingenuos; hortando, commonendo, corrigendo, increpando, bonis artibus et liberalioribus exercitijs assuefaciendo habiles facit ad negocia pertractanda, et munera reipublicæ capessenda. Haud secus illi homines Abrahæ posteri et Israelis legis præceptis, cæremonijs iudicijs, sacrificiorum ritibus et figurarum seu umbrarum usu et exercitatione coercebantur, instituebantur,

9.

in officio continebantur, promissisque allecti et comminationibus deterriti, per rectas virtutis semitas agebantur, ducebanturque ad Christum expectatum scilicet regem et salvatorem, cuius explicita fide susceptam iustitiam consequenti (quod per legem non poterant) ex eorum peccatis eruti, tandem salvi fierent. fuit itaque lex pædagogus, Christus autem Pater qui emancipatos et legis potestate subductos tamquam veros liberos hæreditariis benedictionibus gratia et iustitia donauit.

Παῖς ἄγω

A pædagogo formula disciplina ingenuam Xpo liberam traduc Judæi

Isaias 54.13. Joann. 6.45.

Ambrosius

Fides radix iustitiæ

significet.

10 [redacted] V.25. At ubi, idest, postquam venit fides, per eamque Iustificati sumus, ut pote qui ex Ephebis excessimus, et grandiores facti virilem togam suscepimus; iam non sumus sub pædagogo, manum ferulæ subduximus, legi vale diximus, eius pædagogiæ renunciantes ad hæreditatem admissi, promissæ benedictionis, et gratiæ participes effecti. Oecumenius, Cum parvuli essemus, oportebat sub pædagogo degere; non autem cum perfecti sumus. Indicium vero perfectionis est adoptatos esse a Deo in filios.] *Lex finita adveniente fide explicatur. Quæ expueris facti viri. Oecumenius.*

Non vides quam belle Apostolus ex officio legis legem iam [redacted] necessariam non esse demonstrat, ut pote officio functam suo? Quod officium, si pro anima est, quid dubitas mortuam dicere, quam anima defecit. *quia lex mortua.* Augustinus Illos nunc, inquit, reprehendit, qui faciunt irritam gratiam Christi. Quasi enim nondum venerit, qui vocarit in libertatem; sic volunt adhuc esse sub pædagogo.] *Augustinus*

Theoria De duratione legis

11 Sicut ~~urceo~~ urceo fracto gelida prohibetur ægro, sic everso templo Hierosolymitano sacrificiorum usus prohibitus est Iudeis. *Typus.* Populo assueto sacrificijs inter Aegyptios, ne idolis honorem præberet divinum, permissum interdum sacrificare Deo vero in illo fano. ~~[illegible]~~ constanti ad tempus permittitur aliquis usus frigidæ, quæ postmodum, quia nociva, prohibetur. *Simile.* Frigent Deo sacrificia vetera, ex quo fidei mysterium revelatum est. Frangatur vas, ne amplius bibant Iudei gelidam aquam legalium ceremoniarum, quæ non potest non mortem afferre. Legem lucernæ nocturnæ, fidem et gratiam soli similem facit Chrysostomus. Nam ~~[illegible] legem lucernæ [illegible], fidem et gratiam soli similem facit Chrysostomus.~~ lucerna inutilis, ac potius nociva est orto iam sole. Flores decidunt cum ~~fructus apparent~~ fructus apparent. *Simile. Chrysost.*

V. 26.

Tex. vulg.

V.26. omnes enim filij Dei estis per fidem, quæ est in xpo Jesu.
V.27. Quicunque enim in xpo baptizati estis, xpum induistis.

~~Græ.~~

Eras.

V.26. omnes enim filij Dei estis, eô quod credidistis xpo Jesu.
V.27. Quicunq enim in xpum baptizati estis, xpum induistis.

Syriaca.

V.26. Etenim vos omnes filij Dei per fidem in Jeschua Meschicho.
V.27. Quot quot enim in Meschicho baptizati estis, Meschicho induistis.

Scholia in V. 26.

V.26. Connexio. Omnes enim. Difficilis connexio cum præcedentibus; Sed ni fallor, Superiore versu 25. sub prima persona numero multitudinis conclusit Apostolus legis iure iam teneri neminem, neque Judæum, neq Ethnicum; ex quo fidem receperint xpi Jesu claram explicatamq; Hæc tamen illatio nimis erat obscura atq involuta. Etenim, cum Paulus esset Judæus, non immerito existimari posset, de suo tantum genere fuisse locutus; Ut plerique authores annotarunt, et res ipsa videbatur ita asserere, Nam ij propriè dici possunt, non esse iam sub pædagogo legis, qui prius illi subditi fuerunt; Hi vero, qui, nisi Judæi? Sed certè dum exclusit Judæos, simul et reliquos omnes exclusit à pædagogia legis, qui quovis modo per suasi 1.

erant,

erant, se illi subiectos esse; quod vt melius intelligerent Galatæ, quorum id maximè intererat, mutauit personam, addidit q rationē, cur essent, à pædagogi seu legis subiectione liberi, atq immunes; nempe, quòd per fidem essent meliorem statum adepti, nempe filiorum per adoptionem acquisitorum; quorum solet esse plerumq adulta ætas, et maior, quam vt Pædagogo subiici debeat, et fortior, ac eruditior, quam vt illius opera indigeat. Adulti filij non egent pædagogo.

2. ¶ Igitur Particula Enim causalis est, reddit nempe causam, ob quam Galatæ, imò fideles quicunque in Xp̄o, sub lege non sint, nec esse debeant. Est itaque hæc vis rationis. Status legis erat seruorum, seu certè Puerorum; qui instar seruorum sunt, vt statim dicitur. C. 4. 1. Et satis insinuatur in nomine Pædagogi, qui Pueros agit, et subiectos habet, seruatq; item in principio conclusi, idest captiui, et vinculis astricti. Pedagogi qui pueros agit.
At status fidei, et gratiæ est filiorum, qui hæreditatis adeundæ iam sunt capaces; ergo quicunq fidem accepistis, vt pote filij, et nullatenus serui, à legis seruitute, et disciplina eius expediti, ac liberi.

3. ¶ De filijs iam adultis, hæc ratio procedit, vt initio sequentis capitis manifestum fit; alioquin non esset ratio efficax, ad probandum, quod intenditur, vt notat Vazques. Vocat ergo filios solos adultos, et Pueros vocat seruos duntaxat. Nam et puer nomen serui est, vt in illis Marcipor, idest Marcipuer, Publipor, idest Publipuer, hoc est seruus, Hisp. moço, page. Vazquez Puer seruus
filij Dei, inquit, per fidem, quæ est in Xp̄o Iesu. Nam Ioann. 1. 12. Quot quot autem receperunt eum, idest, Xp̄um per fidem, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, et vt magis explicet addit: his qui credunt in nomine eius etta. Ioan. 1. 12

4 in Xp̄o Iesu idest per Xp̄um Iesum, Græcè non ponitur quæ est, sed additur explicandi gratia: Œcumenius. τὸ διὰ τ̃ πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ——— ponitur,

inquit

inquit, pro, τὸ διὰ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πίστεως. idest per fidem in Xpo Jesu; pro per eam, quæ est, in Xpo Jesu fidem.

Per fidem, itaq. Xpi, quam Prędicante Paulo admiserunt Galatæ; licet pædagogia legis caruerint, tamen translati sunt in statum filiorum Dei; ad quem vocati fuerant Judæi credentes in Xpum Jesum; Judæi veluti servierant; Galatæ exteri, et fere hostes: illi Prope, isti longe. Eph. 2. tamen utrosque fides Xpi pares fecit, cum ad filiorum adoptionem vocavit ut Probatur versu 27. sequenti.

Eph. 2.17

Augustinus. Filij Dei sunt adoptati, non natura, sed participatione per fidei gratiam.

Augst. hic, Filij, inquit, non natura, sicut unicus filius, qui etiam Sapientia Dei est: Neque præpotentia, et singularitate susceptionis ad habendam naturaliter, et agendam personam Sapientiæ: sicut ipse Mediator, unum cum ipsa suscipiente Sapientia, sine interpositione alicuius Mediatoris effectus est. Sed filij sunt participatione sapientiæ, id præparante, atque præstante Mediatoris fide, quam fidei gratiam, nunc induitionem vocat. Cum subdit.] V. 27. Quicumq. enim in Christo etc. vs. (Textus) (Scholia.)

V. 27. Quicunque enim baptizati estis. Græ. non est in Xpo, sed non inepte addi potuit ad maiorem explicationem. baptisma nempe in Xpo, idest virtute Xpi confertur. Œcum. habet. Nam Quot quot in Xpum baptizati estis. item Chrysost. et Theoph. et Arias M. et plerique alij; quod est indicium etiam in Græcis exemplaribus olim ita scriptum fuisse. Xpum induistis. Gravis sane, nec minus certa probatio, breviter adoptionis rationem nouam, mirabilemq. describens. Estis inquit, filij Dei, quoniam Xpi Jesu filij Dei personam geritis, quam dum baptismate sacro tincti estis, induistis, ac suscepistis. per baptismum nempe illi commortui, consepulti, 1.

Œcumenius. Chrysostomus. Theophylactus. Arias Montanus.

ac

ac conresuscitati estis, Rom. 6. 3. 4. 5. Dicam, non hic rationem reddi, sed modum adoptionis, seu filiationis explicari vult. Addit q. significantius dictum Xpum induistis, quam filij Dei facti estis, cum tamen idem dicatur utraq. Phrasi, si enim Xpum Dei filium induimur, et tanquam ipsius imaginem vestimur, manifestum est, quod etiam filiationis ipsius participes simus. sed ille hoc naturale habet, nos vero per adoptionem. Hoc etiam supra dixit Auct. versu 26.

2. Chrysost. quanta fidei vis, eam progressu sermonis aperit Apostolus. Prius dixerat versu 7. Qui ex fide sunt, hi sunt filij Abrahae, nunc eosdem asserit esse filios Dei, per fidem quidem, non vero per legem. Quia vero res magna, et admirabilis, explicat modum, quo fiunt filij Dei, nimirum in sacro baptismate induentes Xpum. Non dicit, inquit, ex Deo nati, ut consequutio sermonis exigebat, quoniam Phrasis induendi Xpum plus maiestatis ac religionis habebat.

1 Theoria circa V. 27. Quid sit X^m induere? Xpum induistis, idest, Xpi gratiam ita copiose et manifeste accepistis, ut Xpum induisse videamini. Vatq. qui ex eo dicit probari ab Apostolo Galatas esse filios Dei, et provectae quasi aetatis, quia Xpum, et eius gratiam manifeste susceperant, scilicet per adventum redemptoris, et per baptismi sacramentum. Quod initio capitis sequentis magis declarat.

3. Verbo induendi, Hebrei copiam significant. Passim exempla occurrunt in scriptis sacris. Illud est eximium Ps. 64 induti sunt arietes ovium. Hiero. vestientur greges agnis. Hisp. las manadas ya priscos se vestiran de corderos. idest erunt innumerabiles agni; eadem Phrasis

repetitur

repetitur statim, et valles abundabunt frumento Hebraice vestientur. Hisp. las cañadas estaran vestidas de mieses, que no se daran a mano los segadores. illud etiam elegans Ps. 108. Et induit maledictionem, sicut vestimentum, idest undique replebitur. Igitur is dicitur induisse xpum, qui totus xpo repletur, + contegitur, ac qui in se xpum habet, et in omnibus, quae dicit, facit, cogitat, xpum sapit, xpum imitatur, xpum prae se fert, xpum ostendit, ac repraesentat. Qui nimirum per copiam gratiae et exuberantiam donorum spiritualium in se xpum inhabitantem tenet. Chrysost. Hom. 25. ad Rom. induere xpum est, inquit, undique in nobis per sanctimoniam, et mansuetudinem xpum conspicuum esse. homo enim indutus, id esse videtur, quo indutus est. Appareat itaque in nobis xpus, et nihil aliud nisi xpus fulgeat, aut vigeat in nobis. Ansel. conversatio nostra quasi vestis splendida sit sanctitas xpi, et christianitatis.

Qui induit xpum omnibus modis in se illum repraesentat, interius, exterius, in omni genere virtutis exhibet imaginem, et similitudinem xpi. Princeps Jonathas ita dilexit Davidem, ut anima eius conglutinata fuisse dicatur animae Davidis. hoc autem, quod intus fiebat per amicitiam, ut David per amorem esset Jonathas. ut fieret etiam conspicuum exterius, Dedit vestimenta sua Jonathas Davidi: itaque David indutus vestimentis Jonathae, Jonatham repraesentabat. Sic certe, qui xpum induit, et intus habet per amorem in anima, et extra, repraesentat in corpore per actiones praeclaras, et xpo dignas. 4.

Sicut, qui veste contegitur proprio colore occultato colorem duntaxat vestis ostentat, sic qui xpum indutus est, xpianus, non pristinum colorem ab Adamo inditum; sed xpi sanctitatis colorem ostentare debet, et per omnia manifestare; nec

in

Marginalia (left): Ps. 108. 18. — quid est induere xpum? — Chrysost. — Ansel. — Jonathas cum David in dilectione ... — Indutus Christum gratiam copiose manifestat... — Color proprius non debet apparere in homine Christiano.

Marginalia (right): + quasi ... Christianus ... [illegible]

1925 [illegible]

~~[illegible]~~ in Xpiano alius, vel color, vel habitus, conspici debet, nisi qui proprius sit Xpi: ut dici possit Xpianus, tinto en lana, i. Sanguine Xpi rubeo perfecte tinctus, et non cocco, aut vermiculo, no con el gusanillo de Adam, ó grana, cuius tinctura, non robur addit, sed ruborem affert, et verecundiam. Xpi vestis protegit, ac defendit à verecundia, ornando nuditatem; ab iniurijs temporum, pigrum peccati frigus; et impurum concupiscentiae calorem arcendo; ab telis inimici hostilibus, Eph. 6. 11 et seq. induite vos armaturam Dei etc.

5. ¶ Iubet Paulus Rom. 13. 12. 13. 14. induere arma lucis. explicat verò per arma lucis opera bona, atque honesta; contraria nimirum operibus tenebrarum vitiosis, scilicet, comessationibus, et ebrietatibus. etc., quae noctu plerumque exercentur, et tenebris gaudent; cum tamen bona opera lucem desiderent, lucemque ament. Ut verò intelligamus, quid sit arma lucis induere, concludit, hortando, ut induamur Dominum Iesum Xpum. Sed quis non videat aliter ad Rom. aliter ad Gal. usurpari ab Apostolo hanc Phrasim induendi Xpum. ~~illos~~ ad honeste agendum adhortatur, hos ad retinendam fidem provocat. Quare ibi, ut induant Xpum petit, i. ut imitentur honeste operantes; + hic indutos affirmat, ut doceat quid sint, nimirum non pueri praetextati, sed, quasi, qui iam induti sunt togam virilem, provectae aetatis, atque adeò ex paedagogi disciplina sub ducti; in libertatem que asserti per Xpum, quem, ut virilem togam, induerunt, in sacro fonte baptismatis; ubi verti colorem, maculosamque vitae in erroribus anteactae praetextam ex^uerunt^ ~~[illegible]~~ abiecerunt que. Quare in cassum miscere Mosaicos ritus, et Euangelicae fidei praetexere, ^velint,^ qui ad praetextatos pueros pertinuere ~~[illegible]~~

+ quam Toletus Cardinalis sic explanat. Induimur Christum, cum eius fidei innixi, charitatem, patientiam, humilitatem, caeterasque virtutes ipsius imitamur; similesque ei, quamuis non aequales, effici studemus, illius mandata diligenter custodientes, omnia que nostra studia et opera exteriora et interiora in ipsum dirigentes.]

6.

S. Thom. — similitudo a carbone. S. Tho. Sicut lignum, inquit, concipiens, et induens ignem ignis virtutes, actionesque sortitur, sic, qui Xpum induit, in seque recepit, Xpianus, ~~Diuinae consors factus naturae.~~ (2. Pet. 1.) — 2. Pet. 1. 4. Xpi actiones, ac virtutes exhibeat, ac praestet necesse est; ut dicere queat (supra c. 2.) Viuit in me Xpus. Vnde, quemadmodum lignum illud non ignitum modo, sed ignis dicitur, sic, qui Xpum indutus est, non Xpianus modo, sed et Xpus nuncupatur ab Apostolo. — Qui induunt Christum Christi nomine insigniuntur. Quod explicans Amb. hic, — Amb. hic in ipsa c. 3. v. 27. Credentes, inquit, dum immutantur, Xpum induunt. quando hoc appellantur, quod credunt.

— similitudo a signis. Sicut corpus diaphanum accedente sole lucis radios concipiens mirifice illustratur, instarque ipsius lucis splendet, aliaque opaca illuminat corpora; — Qui in se recipit solem iustitiae et ipse lucet et aliis lucere facit. ita qui in se recipit Xpum Justitiae solem, eiusque gratia, ac donis vestitur, mirum in modum splendet, ac lucet, per sanctitatem, et opera virtutum. quin imo, et peccatores illuminat, et a caligine ignorantiae, et tenebris vitae deterioris abducit. Ps. 33. 6. Accedite ad Deum, et illuminamini, et facies vestrae non confundentur. Atqui ++ ad eum, idest ad Xpum accedimus per fidem, et gratiam, ~~Xpus Deus est, qui ad nos per gratiam accedit,~~ cum illum induimus in Sacro lauacro.

7.

— similitudo ab spiritu. ¶ Sicut corpus per animam habet esse, viuere, sentire, ac moueri; ita anima per spiritum Xpi habet esse spirituale, viuit, operatur, mouetur. — anima nostrae ... forma spiritus Xpi. Est enim Spiritus Xpi, tanquam, animae naturalis, supernaturalis forma, atque anima, Gal. 4. 6. 7. Misit Deus Spiritum filij sui in corda nostra — Galat. 4. 6. 7. clamantem, Abba Pater. Itaque iam non est servus, sed filius. q. d. ex quo Datus vobis est, — Spiritus filij filios facit. Spiritus filij Dei, filij Dei estis. et hoc idem est, induistis Xpum, idest, accepistis Spiritum Xpi filij ~~Dei.~~ Hic Spiritus non est persona ipsa Spiritus Sancti, sed gratia ipsius, per quam

sumus.

Simus Divinae consortes naturae, et filij Dei nomi
namur, et sumus. hoc est, habitare in nobis Xpum, 2. Pet. 1. Joan.
vivere in nobis, et operari: Ita que, sicut quicquid Joan.
corpus agit, tribuitur animae, unde movetur: Gal.
Sic quicquid boni Xpianus agit, tribuitur Xpo,
cuius spiritu, ac gratia spiritualiter vivit, ac
meritorie operatur. Hoc indicat Apostolus Rom.
Rom. 8. A. Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.
8. Sed quoniam qui novas vestes induit, vete
res exuat necesse est, sic qui Xpum, idest, novum
hominem induit, veterem deponat, necessa
rium est, utrumque fit per baptismi sacramen
tum, et novam vitam; Ad quod Hortatur
Apostolus Eph. 4. 24. Deponite vos, inquit, ve Ephes. 4.24.
terem hominem, qui corrumpitur secundum
desideria erroris, et induite novum, qui secun
dum Deum creatus est in iustitia, et sanctitate
veritatis. Amb. his consonat, inquiens, exuti ope Amb.
ra carnis induunt Xpum, qui innovati per
Xpum ab ijs malis se retinent. Non sunt in
duti Xpum Dominum, super cuius novam ves
tem veteres pannos induunt. exutis enim
veterem hominem in novitate vitae manendum est.
9. Basil. hom. 2. de bapt. Qui baptismo, inquit, Basil.
lustrantur, quasi recens natos amictu, et indumen
to indigere; amictum vero nostrum Xpum esse,
cum verba, mores que, omnes que actiones nostrae illum
in nobis, et esse, et vivere testantur; id quod ma
xime significatur, veste illa candida, qua bap
tisati indui consueverunt. De hac sic Dionys. de Dionys.
Ecclesiastica Hierar. c. 12. Alba veste baptizatus
induitur ad significandum eum exuisse vete
rem hominem, et induisse innocentiae casta
velamina. Ambros. de ijs qui myst. initiantur, eam Ambros.
dem sententiam ijsdem pene verbis habet.

Accepisti

Accepisti post hæc vestimenta candida, vt esset indicium
quod exueris involucrum peccatorum, et indueris
innocencia casta velamina. De his Propheta, Ps. 50.
Ps. 50. 9. Asperges me hysopo, et mundabor, lavabis me, et super
Constantinus Magnus. niuem dealbabor. De hac intelligendus Constantinus
Magnus. apud Theodoretum, cum suos milites ad bap
tismum adhortatus, addit, oportere singulos stolam
Theodoret. illam preciosam induere; quæ in illa altera vita no
Basilius. bis omnibus necessaria est. Basil. in Isa. c. 3. in
Ps. 44. dumentum Sanctorum Xpum appellat ex hoc Pauli
testimonio. Ps vero 44. plura habet de eadem re.
S. Agnes. Sed Suius vestis, quam acceperat in Baptismo,
præclaram descriptionem sub nomine B. Agnetis
Ambros. exponit S. Amb. sermone 90. Nos etiam in concio
Is. 61. 10. ne, Annũt. B. Mª illa Isa. verba: gaudens gaudebo
in domino etc. explicantes, exactius de hac veste agi
Contra Nouatores. mus. ¶ facessant vero procul nouatores, qui quasi 10.
Qui Christũ indutus est non apparẽ sed verẽ indutus est. extrinseca nos veste putant indutos, vel Xpo, vel
sanctitate, vt non tam simus, quam videamur
esse sancti. inhæret enim gratia in anima, et per
gratiam Xpus intus inhabitat, vereq, et re ipsa
sancti, ac Dei filij acceptione Baptismi, absq fictione
tamen, manemus.

Textus

V. 28. Non est Judæus, neque Græcus; non
est seruus, neque liber; non est mascu
lus, neque fœmina; omnes enim nos vnũ
sumus in Xpo Jesu.

~~Gra.~~

Translationes alia.

Eras.

V. 28. Non est Judæus, neque Græcus, non est.

seruus

Seruus, neque liber, Non est masculus, ac fæmina, omnes enim vos vnus estis in Xpo Jesu.

Aria

V. 28. nihil discrepat.

Syriac.

V. 28. Non est ichoudæus, neque Arameus (Gentilis) non est Seruus, neq ingenuus, Non est masculus, neq fæmina. Siquidem vos omnes vnum estis in Jeschua, Meschicho.

Scholia.

V. 28. Non est Judeus, neq Græcus. q. d. omnes æquat
I. Baptismus Xpi, cuiuscumque fuerint nationis, conditionis, sexus, nulla habetur ratio, quis antea fueris, sed quid sis Xpum indutus. Deposito enim veteri homine et peccati sordibus per sacram ablutionem abstersis, et in Xpum per gratiam transformatus, iam non est aliud nisi Xpus. Quem ad modum si forte statuarius quispiam ex varia materia effingat Xpum Dominum crucifixum, siue ex ligno, siue ex ære, siue ex luto, siue ex lapide, siue ex argento, siue ex auro; vt adoretur illa Xpi effigies, nihil refert, ex qua materia sit; sed in omnibus imago Xpi cernitur, Xpus in singulis venerandus proponitur; ita vt vnus appareat in omnibus Xpus. Similiter nihil refert, an qui baptisma susceperit fuerit Judeus, an Gentilis, captiuus an Dominus, vir, an mulier, multis oneratus antea peccatis, an paucioribus. duntaxat consideratur in omnibus Xpus; quem omnes, ac singuli induerunt, habent in se, atq representant. Parum itaq interest, qualis quisque fuerit, prius quam in adoptionem vocatus

esse

esset, quantumcunque alienus, vel ritu gentis, vel
status indignitate, vel vitio naturæ. Postquam in
ter cives Sanctorum, et Domesticos, imo filios Dei ad
scriptus est, nihil differt à cæteris civibus, ac Domesti
cis, sive filijs; eandem Xpi vestem indutus, unius
Xpi factus membrum, desijt esse, quod erat, estque
novus homo, noua Creatura, filius planè Dei. In
Domo quippe Dei non est Distinctio Iudæi et Græci.
Nam idem dominus omnium, Dives in omnes, qui
Rom. invocant illum. Rom. 10. 12 In Xpo namque per
10.12. sonarum, Populorumque Discrimina, quæ illis
temporibus vigebant, penitus sublata sunt,
omnesque in Xpo cives, non Athenienses, non
Lacedemonij, non Romani, sed cœlestes appellan
di sunt, qui Xpiani verè sunt, municipatum
cum Petro, Pauloque Cœlestis Hierosolymæ sortiti,
atque æquo iure consequuti. Quibus in fonte sacro 2.
Dictum est, Accipe vestem candidam et imma
culatam etc. idest Xpum, quo tanquam nup
tiali veste, aut trabea regali nuditas veteris ho
Col. 3.9. minis amicitur, et tegitur. Col. 3. 9. 10. 11. 12. exspo
10.11.12. liantes vos veterem hominem cum actibus suis,
et induentes novum eum, qui renouatur in
agnitionem secundum imaginem eius, qui
creavit illum. Ubi non est gentilis, et Iudæus,
circumcisio, et præputium, barbarus, et Scitha,
servus, et liber, sed omnia, et in omnibus Xpus.
Sicut in simili supra proposito, Post Xpum
expressum in materia, non iam est lignum,
et æs, aurum, et argentum, lapis, aut lutum, sed
omnia, et in omnibus Xpus. Hoc tamen no
tandum, in exemplo statuarij formam esse ex
trinsecus tantum, in homine verò intrinsecus
in anima: cum per opera vitæ spiritualis, etiam
Chrysost. extrinsecus Xpus splendeat. Chrysost. Quid

magis

magis stupendum: quimodo fuit Ethnicus, vel servus, non angeli, aut archangeli, sed Domini universorum gestat formam, figuram, personam.

3. Omnes homines natura sunt unius, atque adeo participatione speciei (ut ait Porphi.) unus homo; unusque Xpus dicuntur, et sunt[+] unde, 1. Corinth. 10. 17. Unus panis, et unum corpus multi sumus, omnes, qui de uno pane, et de uno Calice participamus. Quod his verbis attribuitur Eucharistiæ Sacramento, idem nunc datur baptismati. Quare subsequitur.

+ per gratiam, omnes in Christo baptizati.

Omnes enim vos unum estis in Xpo Jesu. simile est illud Joann. 10 Ego et Pater unum sumus. unitas tamen diversa est, hæc scilicet Xpi et Patris per naturam, Xpianorum vero per gratiam. Unum estis, corpus mysticum, idest una Ecclesia. Rom 12. 4. 5. Sicut enim in uno corpore multa menbra habemus, ita multi unum corpus sumus in Xpo. Eph. 4. 4. Unum corpus, et unus Spiritus, Eph. 1. 23. ipsum (Xpum) dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur. idest, in omnibus menbris suis plenus est, κατὰ πάντα, idest, secundum omnia; suppletur tamen præpositio κατὰ quæ more Attico per ellipsim omittitur. q. d. nihil deest Xpo ad sui complementum, et plenitudinem, secundum omnes partes plenum est, et perfectum eius corpus, nullo menbro deficiente. omnia autem menbra unum corpus sunt. Recte itaque dictum est:

4. omnes vos unum estis in Xpo Jesu. ¶ Hanc vero corporis sui, seu menbrorum suorum unitatem petijt Xpus a Patre, Joann 17. 20. 21. ex qua unitate vult se clarificari, et agnosci Deum apud homines. nam tanta unitas et similitudo morum inter eos, qui ex diversissimis

Unitas corp. Christi mystici ...

1. Cor. 10. 17.

Joann. 10. 30.

Rom. 12. 4.

Ephes. 4. 4.

Eph. 1. ...

Jo. 17.

locis

locis, gentibus, conditione vitæ, et sexus varietate coa-
luerunt in unum mysticum Xpi corpus, unamque
Ecclesiam, nisi Deo authore constare, ac consistere
non posset.[+] Græci legunt, unus, homo scilicet novus,
vel unus Xpus. idem est sensus.

Unitas corporis christi mystici a Deo est. (marg.)

Text. Vulg.

V. 29. Si autem vos Xpi, ergo semen Abrahæ estis,
secundum Promissionem hæredes.

~~Græ~~

Eras.

V. 29. Quodsi vos estis Xpi, igitur Abrahæ semen
estis, et iuxta Promissionem hæredes.

Arias.

V. 29. Si autem Xpi, ergo Abrahæ semen estis
et secundum Promissionem hæredes.

Syriaca.

V. 29. Quod si ipsius Meschicho estis, iam estis
semen Abrahami, et hæredes per Pro-
missionem.

Scholia.

Ostendit Galatas Dei filios, quoniam unum
essent in Xpo Jesu: inde rursum colligit, ac con-
cludit eos esse filios Abrahæ, atque adeo hæredes
Promissionis semini Abrahæ factæ, etsi Judæi
minime essent, neque unquam Mosaicis ritibus
initiati. Unde autem probatur esse Abrahæ
filios? ex hoc plane, quod sint Xpi membra,
ac corpus, qui ipsissimus est filius atque semen
Abrahæ. Aliqot hic ita explicat, Si autem vos
unum estis in Xpo Jesu, ergo semen Abrahæ
estis, Vetta. Versu 16. Dixerat Apostolus: non
in seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno

Augustinus (marg.)

+ Quare per Admirationi Scheram hanc in Ecclesia simplicitate diversitatem exclu-dens, Unionem con-firmat Ps. 86. V. 5. Numquid Sion (ro-gandi casu) dicet. (Peg) homo & homo natus est in ea. Diversitas civium & secundum morum in ecclesia. Et (tamen) ipse fundavit eam al-tissimus. Id sane ressi-gnat. Quin imo omnes homines sint separa-tione cium est. quando quidem idem Deus & Pater omnium. Toto fere Psalmo hac Unitas & coniunctio asserta est. Ut optime explicuit Aliqot noster. De hac mirabili unione morum & animorum, quæ maxime viget & splendet in Religiosorum familiis bene institutis, ac bene moratis ex-tat Ps. 132. Vt suprà cum nostrum Lerinum.

et Seminibus, qui est Xpus. Hic ergo ostendit unum Semen Xpum non tantum ipsum mediatorem intelligendum esse, verum etiam Ecclesiam, cuius ille corporis Caput est, ut omnes in Xpo unum sint, et capiant secundum Promissionem hæreditatem per fidem. Semen ... Christus ... et eccl...

2. Si autem vos, ô Galatæ Xpi membra, et corpus estis; imo ipse met Xpus ex membris suis mystice coalescens; ergo semen Abrahæ estis, non carnali propagatione, sed spirituali: atque adeò secundum Promissionem hæredes benedictionis, gratiæ, Justitiæ, Salutisque æternæ; Non est ... cur ad legalia instituta deflectatis hæreditatis causa consequendæ; quam iam per Xpum obtinuistis. Utinam conservetis, ut par est. Hæreditas non est ... promissa ... legis, sed filiis.

Rom. 9. 8. Non qui filij carnis, hi filij Dei; sed qui filij sunt Promissionis, æstimantur in Semine: Non dicuntur autem filij Dei, qui ex lumbis Abrahæ nati sunt, nam Ismaël exclusus est, atque Esau; sed hi modò filij Dei sunt, ad quos Promissio benedictionis spectat. Spectat verò solummodo ad eos, qui in Xpum inserti sunt, et ei per fidem, et gratiam uniti, et copulati; hi filij Dei, hi semen Abrahæ, et Promissæ gratiæ, et beatitudinis hæredes; in Isaac, inquit, vocabitur tibi semen, non carnale, sed spirituale, qui Xpus est, in Isaac carnali præfiguratus, et adumbratus; unde Ismaëlitæ secundum corticem literæ exclusi ab hæreditate, spiritualiter, et in veritate ad eam pertinent, si venerint, ut certè plurimi venerunt ad Xpum, per fidem amplectendum. Rom. 8. Non carnales, sed spirituales filij, hi sunt filij Dei. Isaac typus Christi.

3. Secundum Promissionem hæredes, hoc significat, hæredes futuros fuisse benedictionis Promissæ, sive Promissionem expectatæ,

Ex quo.

Ex quo infertur absque meritis fuisse acquisitam, et per fidem in Xpum concessam iis, qui Baptismum sus ceperunt. Quicquid enim ex gratuita Promissione venit, gratis et non ex debito meritorum datum est.

9.837

Paraphrasis In caput 3

Textus O insensati Galatae

[illegible]

Quis vos fascinavit

non obedire veritati

Ante quorum oculos Jesus Christus praescriptus est in vobis crucifixus

939

Paraphrasis In Cap. 7 uerno

Paraphrasis. In caput 3um.

Textus

V. 1. O stulti, o dementes Galatæ, non iam demiror levitatem, sed mentis caliginem stupeo, amentiam horreo vrãm. ἀνόητοι idest sine sensu, ac sine mente vos appellabo, quos et sensus et mentis cæcitate video laborare. Nam incautus, si quis deceptus est, stultitię non effugiet notam, cum serpentis iussus sit habere prudentiam; verum eo devenisse stultitię, vt non videas, te non videre, quod non vides; nescias te nescire, quod nescis; hæc summa stoliditas est, et insania grauissima, atque notissima.* Quis quæso vobis tantum attulit mali? Quæ vos exitiales furiæ invaserunt? Quæ carmina excantarunt? Quis vestram vobis invidens fælicitatem, ita nocuit? Quo tam præsenti oculorum veneno læsit? Qua voce tam invida tabefacti estis? Vt nec sensu valeatis, nec mente, nec falsa discernatis a veris. Quis Galatas tam malo oculo aspexit? Quis tam impuro intuitus aspectu est? Vt tamquam pueros fascinaverit, Xpumque et Xpi fidem euomere coegerit, quam dulciter quidem ebiberatis.* Xpum Jesum, inquitis, non desserimus, neque eius fidem repudiamus. Ita vos putatis, sed falsi estis, decepti estis, fascinati estis; atque adeo sine iudicio, ac sine sensu veritatis, cui luce clarius emicanti non obtemperatis.* Nunquid non ante oculos vobis Xpum Jesum exposuimus crucifixum? Nunquid non mentibus vestris impressimus? Nunquid non ita manifeste fidei oculis contemplati estis, vt non iam Jerosolymis, sed inter vos, in præsentia vestra, et in vrbe vestra crucifixus videretur? Quis igitur vobis

V. 1. O insensati Galatæ

ἀνόητος

Galatæ excantati.

* quis vos fascinauit?

+ teneros ac recens in fide natos

* non obedire veritati.

* Ante quorum oculos Jesus Xpus præscriptus est in vobis crucifixus.

iudicium

pag. 53. Textus

iudicium eripuit? Quis ita dementatos elusit, vt ab hac fide tam firma defeceritis tam subito? à veritate sic stabili, tam leuiter commutati fueritis? O cæcitatem! O dementiam! Quæ igni arte Dæmonis armatæ Striges, Lamiæ, Sagæ, maschæ, noctu vos adortæ, præstigijs immutarunt, carminibus incantarunt? poculo virulento sensum abstulerunt? Quinam Telchines, aut Palamnei, Tybij ve, Ponti accolæ, vel familiæ Africanæ fascinandi peritæ, aut potius ipsimet cacodæmones specie hominum sublatentes in vestram Galatiæ prouinciam, inuidia fidei quam tenebatis incitati, impetum facientes, si non vos de statu rerum, tamen dementes à fidei statu deturbarunt, ac deiecerunt? Sic animi num affectos reliquerunt, vt tamquam oculis capti ad clarissimum lumen caligetis; tamquam iudicij inopes Xpum Iesum pro vobis passum, mortuum in crucis patibulo, et mortis vinculis exutum, è sepulchro ad vitam revocatum, adhuc tamen inter mortuas legis ceremonias requiratis? Nonne hoc est Xpum amittere? Xpum sua hæreditate exspoliare, et tamquam proscriptum, ac publicè damnatum, aqua, ignique interdictum, ex finibus vestris exterminare? Xpum, inquam, ô Galatæ, qui pro salute vestra vitam dedit, qui libens cruci suffixus, mortem, vt vos viueretis, oppetijt. Ah ingrati animi crimen! Ah scelus immane! Ante oculos vestros, vobisque cernentibus, et tamen sine vllo sensu doloris vestri, Jesus Xpus per falsam Dæmonis ministrorum prædicationem damnatus est, clavisque confixus in ligno. Semel Jerosolymis ad accusationem Pontificum, ad clamores plebis, ex sententia iudicis iniquissimi, voce tonante præconis, per infideles milites sæuosque lictores, tamquam

impius

Thelchin[es] Palamn[ei] Tybij qui sint vide in Digressione.

Expositio Augustini Ambrosij

Expos. Chrysostomi.

Ingrati animi crimen.

Christus non ob... [illegible]

impius latro, irridentibus, et subsannantibus populis, in
crucem actus est. Sed quod vos in iniuria, maxima perfi
dia, innocentem damnare, filium Dei morti adiudica
re. At inter vos o perfidissimi, o iniquissimi homines
in Iudaea, in urbe vestra, et in oculis vestris, iterum,
ac iterum crucem subire cogitur innocentissimus ag
nus, redemptor generis humani, vestra opinione, et
sensu, in vestris sensibus, et conduis Lapidus in patibu
lum agitur, e ligno pendet, clavis lanceaque transfodi
tur. Facitis, nec sentitis, iniuriam: et hoc peius est, pro
ditis fidem, et proditores vos non putatis. Et hoc om
ne nefas vincit, superat omnia scelera.

Textus

Quid patrastis cum a ritu Mosaico recedere noluis
tis, cum ex circumcisione necessario pendere salu
tem credidistis, cum legem cum Xpo componere, ope
ra legalia cum fide Xpi miscere decrevistis. In quo
Dominum Xpum non modo haereditatis suae, quae estis
vos, exortem fecistis, sed de habita iam possessione
deiciendum curastis. Vobis, absque dubio, non illi,
damnum intulistis. Nam ille Dominus omnium,
vos eius haereditas, ille per divinitatem omnibus
imperat, vos ob patratum nefas eius cultura pri
vati lugere non cessabitis.

Expositio Chrysostomi.

Quis tantum vobis intulit exitij? tantam perni
ciem Galatarum genti machinatus est. Numquid
non pseudo prophetae Iudaicae legis nimis tenaces
et veri Xpi capitales inimici, hostesque fidei crudelissi
mi? Dicitis vos credere in Xpum, et vero non creditis:
existimatis vos Euangelium tenere, et quidem
minime tenetis. Non enim, quae praescribit Euan
gelium, quae Xpus tradidit, haec observatis; nec fidei
verae, hoc est, Euangelicae, et Xptianae, ut opus est, paretis.
Vobis ob oculos propositum, Xpum Iesum praedica
uimus, penicillo fidei in cordibus vestris depictum
vel quamvis, in mentibus vestris Spiritus Sancti calamo

prescrip

Textus

praescripsimus, ita expresse, ac manifeste ut illum in vobismet ipsis crucifixum contemplati sitis, et certius pro salute mundi passum credideritis, quam qui coram e ligno pendentem viderunt, crediderint pro suis sceleribus passum. Si ergo non modo in tabulis, altaribus in Iconibus, sed in vobismet ipsis repraesentatum Xpum pro omnium hominum flagitijs delendis cruci affixum cernitis, quid est quod eo spreto ad sacra Mosaica confugitis? Nunquid ab illis salutem expectatis? Haec est vestra dementia, et minime ferenda insania. Xpum Jesum crucis tormentum subiisse creditis, ante oculos uniuscuiusque vestrum passum cernitis; mortuum, et sepultum inde redivivum tertia die confitemini; eius formam, ex quo baptismatis sacramento initiati estis, vos induisse fatemini: eamque in vobis per gratiam manere non dubitatis; et tamen totius iustitiae, atque sanctitatis eum esse unicum, et verum authorem non arbitramini? Adoratis a Pharisaeis proscriptum, ab Herode ignominiose tractatum, a populo ingrato, et temerario Barabbae seditioso posthabitum, a carnificibus nudatum, et dilaceratum verberibus, a militum turba corona mucronata redimitum, a multitudine turbulenta postulatum ad necem, a timido Praeside Pilato damnatum ultimo supplicio, et denique sublatum in crucem a feris, sceleratisque ministris, et tamen morte tam sancta, precio, inquam, infiniti valoris oblato, sua .i. Dei vita pro peccatoribus data, [illegible] cum non putatis potentem ad abolenda peccata, nisi ad legis opera recurratis.

2. Quod si

~~Paraphrasis.~~

~~Quod si forte aliquid adhuc mentis in vobis inest.~~

Textus

V. 2. Hoc solum á vobis volo discere. ex operibus legis spiritum ~~Sanctum~~ accepistis an ex auditu fidei?

2. Quod si forte aliquid adhuc mentis in vobis inest, audite me, vel vno verbo, quasi validissimo argumento, vos conuincam; vt velitis, nolitis, pedibus, manibusq. constrictis, ac complicatis, vestram deceptionem, stultitiamq. confiteri haud dubitetis, experientia ipsa testis erit, cui minime refragari licet, quam inficiari nemo valet. Vnum igitur id q. solum vos interrogabo. Hoc vnum mihi respondete. Amplius non queram. Hoc habito diutius non vrgebo. Dicite quaeso mea chara pignora, dicite ingenue, quod ex ore vestro audire maxime cupio, ex confessione vestra discere anhelo, Accepistis spiritum Sanctum initio vestrae conuersionis non tam occulte, et inuisibiliter, vt plerique qui hodie accipiunt, qui ad Xpum veniunt, eius fidem accipiunt, gratiaq. filiorum, adoptioneq. donantur; sed manifeste, ac palam signisq. visibilibus, sensuiq. patentibus. Hoc certissimum est, non hoc peto, non hoc aveo scire, sed hoc pro certo supponens, duntaxat postulo, vt dicatis, vtrum per opera legalia, quae feceritis, per circumcisionem quam accepistis, an per eam in Iesum Xpum dominum, quam á me audistis fidem, eiusdemq. fidei professionem, Baptismatis sacri solemnitate confirmatam, diuinum hunc spiritum, eiusq. munera, et charismata merueritis accipere, ac possidere? Scio quid respondeatis. Vultus ipsi omnium vestrum immutati, ruboreq. superfusi satis indicant. conuictos vos ~~fatemini tacitus quid respondeatis; immutatio vultus, ruborque satis ostendit~~ iam video: non potestis quod interius conuincit, exterius diffiteri.

Argumentum validissimum.

Non per opera legis spiritum Sanctum visibiliter accepistis.

Fides non ceremoniae legis dant spiritum Sanctum gratiam.

3. Sic ô Galatae deliratis, vt ab optimis ad deteriora etiam cum labore properâ venitis, ab spiritu, inquam, deficientes ad carnem. Vos Gentes legalium rituum, caeremoniarumq.

V. 3 Sic stulti estis, vt cum spiritu coeperitis, nunc carne consummemini.

pag. 57

~~Textus~~

carnalium ignari, circumcisionis expertes, vocati estis ad fidei Christianae obedientiam, hoc est ad vitam quandam spiritualem, et supercoelesti simillimam, qua perfectior nulla est. Quid ergo quaerendum vobis propositum est, cum a fidei perfectione ad imperfectas, imperfectae quidem legis, caeremonias, quasi ab altissimo dignissimoque loco, ad imum, et abiectissimum devenire voluistis. Hoc nonne retrocedere sit, et quod proverbium vulgare ait, ab equis ad asinos? si sic loqui libuit in vestram erubescentiam, ut pudore ingenuo a servili vicio retrahamini. Quid altius spiritu? Quid sublimius spiritu? Quid honestius? Quid gloriosius? Et quid demissius hominibus, turpius, et inglorius carne? Igitur stultissimi estis, si ab spiritu inchoantes regni coelestis iter, vitae Christianae institutum per carnem optaveritis perficere, et consummare. Hoc facitis cum Mosem quaeritis, Christum relinquitis; cum legem amplectimini, gratiam abiicitis; cum ritus carnales exercetis, charismata spiritus amittitis. Circumcisionis dolorem sponte subire non dubitatis, ut dulcedine gratiae spiritusque privemini: et haec manifesta insipientia est; iterum ad umbras relicta luce, iterum ad typos omissa veritate, iterum ad servitutem spreta libertate; iterum ad timorem verberum, imo ad aeternae execrationis metum redire, seu retro agi, et filiales delitias, charitatis divinae benignitatem, divitiasque gratiae non agnoscere, despicere repudiare. ~~Ita~~ ita putatis ad consummatam vos pervenisse virtutem ~~[illegible]~~ atque perfectam sanctitatem adepti? o dementes ac miseri, nisi opportune resipiscitis.

Textus:

V. 4 Tanta passi estis sine causa? Si tamen sine causa?

4. Quid enim ex circumcisione carnali expectatis praemij? ex observantia rituum legalium, et caeremoniarum externarum custodia, quod vobis futurum est emolumenti?

tam

Textus

Tam immensa onera, quę dorsa antea colla premerent,
robusta pectora gemere compellunt, sine spe ulla
commodi, fructusve subire elegistis? Nonne timuis
tis, ne forte defatigati magnitudine inusitati pon
deris, instar baiulantium sarcinas graviores, iugi
succumbere admodum gravati cogeremi
ni? dolorem carnis circumcisę non horruistis? + At
qua utilitate proposita + tolerare cupistis? Imo
quanto detrimento affecti estis? Quam gravi suppli
cio vos propterea torquendos esse arbitramini?
Absque ulla causa tantum laboris aggressi estis? +
Nam ablata spe, aut iustitię pręsentis, aut glo
rię futurę; quę vos causa inducere potuit ad
maximos labores exanthlandos, ac devoran
dos? sed satis, opinor, valida causa extitit dia
bolica versutia, invidia + atque odium Xpī, atque
adeo vestri spiritualis profectus, quod per mi
nistros suos pseudo Apostolos exercuit ipse
satanas; qui illos instigavit occulte, et vos in
fraudem palam induxit. Nam quid non sum
mo cum gaudio initio vestrę conversionis
fidem accepistis, Xpo nomen, voluntatemque
dedistis; non tamen idea mente profecto, ut a la
bore immunes, otio vacaretis, effecistis; sed potius
ea cogitatione, ac deliberatione promptę men
tis, ut pro servanda fide Iesu Xpi, retinendo
que nomine Xpiano multa sustinere, et usque
ad mortem omnia perpeti parati essetis. Atque
ne ~~ipsa~~ a Iudęis Xpi hostibus, et a gentibus
contribulibus vestris, idolorum que cultoribus
multa estis passi probra, contumelias, dam
na, iacturas rerum, discrimina famę, atque
honoris, et vitę. At enim vero ad tantum
opus aggredi~~um~~ endum, tamque ingens, arduumque
negocium suscipiendum temere, pueriliter,

nulla

Margin notes:
+ Fortis animus. Magna patientia.
+ tanta aggredi atque suscipere,
+ Hoc mihi non est dubium.
+ eius,
Alacri ex commodi tenuo.
Passi pro Christi fide.

pag. 59.

Textus

nulla iusta causa mouente, atque incitante, proditis? Quis credat? Quis ita sibi persuaserit? iustissimam, haud dubito, causam habuistis: consilio optimo ducti, Baptisma sacrum suscepistis; iustitiæ consequendæ intuitu, æternæ beatitudinis indipiscendæ certa spe, amore, atque studio salutis animæ vestræ id fecistis. Egregie sane atque præclare. Atqui nullam tunc legis Mosaicæ, nullam Iudaicarum Cæremoniarum, nullam circumcisionis voluntatem memoriam, cogitationem, notitiam ve habuistis. Neque cum fiducia legalium rituum, neque tam expectatione circumcisionis procurandæ, Christiani facti estis. Quæ ergo est ista dementia, ut quod initio non curastis, nec curandum existimastis, ut pote inutile, et minime necessarium ad iustitiam comparandam; nunc tam avide curetis, tanto studio atque desiderio arripere conemini! Post tot tantaque emolumenta novi status gratiæ, ad perfectionem et consumationem vestræ religionis, cassas, et inanes, certe tam antiquatas cæremonias evocare! hoc quid est aliud, nisi stultitiæ, atque amentiæ clarum specimen dare! Tot præterita merita velle perdere, fraudare que vos ipsos debitis præmiis, quæ superioris vitæ præclare, et cum sincera fide actæ, responderent! ~~Respuite ergo~~ Resipiscite obsecro ab ista insipientia; cogitationem absurdam, vanam, imo perniciosam, atque impiam deponite, Ne sit necesse iterum vos eadem excitare cantilena, iisdem urgere clamoribus, iterumque et iterum in faciem obiicere, exprobrare

+ Tot ita animam [illegible] patientia.
+ tamen [illegible]
Hoc [illegible]
+ [illegible]
nulla

Exprobrare, atque inculcare. Tanta ne passi estis siue
pro fide tuenda, siue pro circumcisione admittenda.
sine causa, frustra, ac sine fructu, absq. vlla spe
præmij, nec in præsens, neque ad futurum; nec
modo sine spe, imo cum certo timore, expectatio
neq. supplicij: cum iusta causa pœnas incurrendi in
hoc, et in altero sæculo, ob stultam vestram infi
delitatem, ingrati, atq. impij animi crimen com
meritos. Nisi forte mutato consilio, retro acto cur
su, pœniteat serio, atq. ex corde, admissi sceleris,
intentati criminis, inchoatæ malitiæ. Hoc enim
reliquum est perfugium peccatoris. Vt ad Dei mi
sericordiam conversus, sua demerita agnoscat,
dolore q. tactus mentis, et flagitia detestetur, et
à Deo summo affectu veniam exposcat, fususq.
continuis lachrimis, et Divinum numen pla
catum, et sibi propitium efficiat. Hanc itaque
sententiam habetis, bono animo estote. Neque
vero diutius hæreatis dubij, aut suspensi; verum
id, quod tam serio vos rogo, non pressis labris,
non balbutienti lingua, sed expedita, claraq.
et contenta voce iam dicite. Sciscitanti q. ite
rum respondete.

(Marginal note, left: Sententia omnium pec catoris reme dium.)

Textus

Paraphrasis.

V. 5. Quid igitur hæretis? Quid moramini? Dicite cla
rè, perspicue confitemini. Numquid Deus, ergo olim
vobis ad suam gratiam vocatis spiritum
sanctum, quo iustificati estis, insuper et ipsius spi
ritus dona, quæ inter vos elucent; quibus admiran
da opera facitis, elargitur, et confert ob insignia
merita vestra, secundum præscripta legis, siue
Mosaicæ, siue naturalis, exhibita; an propter fi
dei professionem, quam me prædicante audistis,
et recepistis, impertitur et donat? Res est nota.
Experientia ipsa clamat. + Fidei ista sunt certa
testimonia

V. 5. Qui ergo tri
buit vobis spiritum,
et operatur vir
tutes in vobis: ex
operibus legis, an
ex auditu fidei?

(Marginal note, left: Spiritus san cti dona testi monia fidei.)

\+ Neq. enim in Iudaismi obstina
tione persistentibus, legemque Mosai
cam adhuc tenentibus videmus à Deo
concessam mirabilium operum pa
trandorum facultatem ac potestatem,
nec ad fidem venientibus, cæremonias
q. legis deserentibus denegatam. Nam

pag. 61

Textus

V. 6 Sicut scriptum est, Abraham credidit Deo, et reputatum est illi, ad Justitiam.

testimonia. Nefas sit de eo dubitare, quod omnium consensu tenetur, totius populi admiratione sequet.
V. 6 At ut videatis non nuper inventam, aut excogitatam hanc Justitiæ per fidem conferendæ unicam Viam, sed iam inde à priscis temporibus, et primordijs vocationis Justorum, à Deo statutam, atq. firmatam; respicite, quæso, ad Abrahamum, qui Primus fuit Pater et Princeps fidei, atq. adeo omnium fidelium norma et exemplar. quid de eo legimus? Quo illum elogio oracula Divina commendant. Consulite Geneseos cap. 15 sic scriptum reperietis. Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad Justitiam. Gen. 15
Pollicitus fuerat Deus suo Sanctissimo viro ingentia bona, et admirabilia; nimirum se ei daturum Terram Chananæorum, et sub ea Terram viventium adumbratam; et clarius protectionem Divinam, et mercedem magnam nimis, quibus æterna beatitudo cælestis patriæ indicata est. pollicetur deinde proprium hæredem, qualem ipse desiderabat, filium nempe ex se genitum, Saræq. ex visceribus ortum, cuius in typo Xpus Dominus, et mundi redemptor præmonstratus fuit; et ex hoc filio longam seriem nepotum, sobolem innumerabilem, quæ cæli infinitudini stellarum æquaretur, simul est pollicitus. his certe magnis, excelsisq. nimis promissionibus fidem præstitit Abrahamus, credidit, nihil omnino hæsitans, nihiliq. faciens insignas, quæ occurrere possent, difficultates, fidem habuit, et certissimè intelligens Deum, quæcunque promittit, verè infallibiliterq. redditurum, Divinæ maiestati debitum cultum, honorem, gloriamq. exhibuit. huic admirabili fidei Abrahamicæ, quam et Deus illi gratis donarat, Justitia et gratia tributa est: ut propterea ipse Dei amicus,

Justus

Justus, fidelis, et omnium Justorum, ac fidelium Pa
rens nuncupatus fuerit.
V7. Hinc ergo tandem aliquando illud cognoscite
O Galatæ, quando ad præsentem causam vestra
maximè interest: scitote, inquam, et cavete, ne
fortè excidat, aut à memoria aboleatur, eos
quidem filios Abrahami dici, atque esse, non qui
ex fæmore eius, aut sanguine, sed qui ex fide nati
sunt, ac procreati; spiritualiter dicuntur fidei. Quippe qui, tunc in eius fami
liam inseruntur, cum eius fidem imitantur;
tunc genus et nomen acquirunt Abrahamicæ pa
ternitatis; cum fidem imitantur, in ea que perseverant:
non verò cum circumcisionem recipiunt, Legem
ve observare se arbitrantur; quæ multo postquam
ille in Dei amicitiam ascitus est, vel data, vel
posteris imperata fuere.
V8. Hoc facile erit intelligere, si quæ iam dico
memori mente tenetis, in veram que, et spiritua
lem, non carnalem, et externis modo sonan
tem Divini oraculi intelligentiam penetra
tis, et spiritus intra literam latentis sensum
calletis. Enimverò Scriptor Sacer Moyses, qui
afflatu, illustratione que Sacri pneumatis exci
tatus, atque illuminatus libros sacros conscrip
sit, et posteris legendos reliquit, providens, et
provisum ostendens, atque à Deo prædefinitum
in sua æternitate, ordinatum que, in tempore fu
turum, ut gentes, quas ipse creavit, et salva
re decrevit, non aliter Justitiam consequeren
tur, qua Justi fierent coram Deo, nisi ex fide,
qua creditur, sicut oportet, in eum qui Justifi
cat impios: prænuncio lætissimo, atque Evange
lio digno præventum voluit Abrahamum,
ipsi hoc nobile vaticinium aperiens, quo Evan
gelica gratiæ velut semina iacta sunt. inte

inquit

Textus

V7. cognoscite
ergo quia
qui ex fide
sunt, hi sunt
filij Abrahæ.

V.8. Providens
autem Scrip
tura quia ex
fide iustificat
gentes Deus, præ
nunciavit Abra
hæ: quia benedicen
tur in te omnes
gentes.

Textus

inquit, benedicentur omnes gentes. q.d. ex te egredietur, qui benedictionem omnibus terræ nationibus præstiturus est. Seu in semine tuo, hoc est in filio tuo insignissimo, unico, singulari, præstantissimo, in Xpo scilicet ex te oriundo, cuius typum et imaginem gerebat Isaacus, benedictionis donum universi reperient mundi mortales, qui fidei tuæ asseclæ, et æmulatores extiterint; vel in te i. per te et propter te, hoc est per unicum Dei et hominum mediatorem Xpum, et propter eius merita, qui te, et carne referet, et spiritu repræsentabit, atque adeo tuas omnino vices geret, obedientiæ exemplar, et fidelium caput, à Deo constitutus, ut hæres legitimus omnium, quæ tibi factæ sunt, promissionum, benedictione gratiæ primum, qua iusti fiant,
deinde gloriæ æternæ, qua beati sint, in perpetuum, donabuntur cunctæ gentium familiæ, undequaque terrarum ad vexillum Fidei vocatæ, et adductæ ad fidem eam quam instar tui, tenebunt, et profitebuntur.

V.9. Igitur qui ex fide sunt benedicentur cũ fideli Abrahamo.

Patet ergo absque dubio ex fide oportere esse V.9.
progenatos, et non tam ex carne, quam ex spiritu genitos, filios, qui cum fidei parente Abramo spiritualem benedictionem consequuntur, ut nimirum fideles cum fideli, idest, filij instar Patris, Iustitiæ munere cohonestentur, et gratiæ benignitatem participent; non profecto ex legis notitia, aut observatione, + sed per fidei imitationem et professionem.

+ (si tamen seclusa fide, illius observare legem se posse præsumpserit)

V.10

~~Paraphrasis~~

Textus

V. 10. Etenim dissimilis omnino fidei, ratio est, atque legis; siquidem legi addicti, eiusque operibus sperantes sese iustitiae participes esse futuros, quovis in statu vivant, sive legali sive evangelico, tam sunt ab spei suae scopo devij; ut pro libertate servitus, pro mercede supplicium, pro iustitia, iniustitia, pro benedictione denique maledictio illos consequatur. Neque huius rei alienos testes producam; ipsamet lex pro mille testibus esto, quae neminem ab execratione immunem esse sinit, dum sic interminatur Deut. 27. 26. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. q. d. omnes his praeceptis obstrictos volo, quae sigillatim in hoc libro exarata sunt, ac descripta diligenter; omnes ad legis huius praescriptum vivere iubeo; neminem excipio; neminem liberum esse permitto; quicunque ab hac via, et vitae norma recesserit, aut vel unum transgressus fuerit mandatum; hunc ego aeternis ma[tan]dum supplicijs iam modo denuncio. Hoc [enim] pro certo sit habendum, neminem unquam extitisse, qui tam grave pondus mandatorum (absque fidei + auxilio) portare valuerit; neminem, qui tanto oneri non succubuerit, certum etiam pono: atque adeo universos, qui iugo legis cervices subdiderunt, execrationi obnoxios esse pronuncio.

Deut. 27. 26.

+ professione, et gratia Dei

V. 10. Quicunque enim ex operibus [legis] sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

V. 11. Neminem [itaque] vi legis, aut operum ex praescripto

V. 11. Quoniam

Legis

11 Quoniam autem. ~~nemo ex~~ in lege nemo ius
tificatur apud
Deum, manifes
tum est. iustus
enim ex fide
viuit.

V.12 Lex autem
non est ex fide:
sed qui fecerit ea,
viuet in illis.

\# Vt, quae non satis percepisti, perfectius calleas.

V.12. Est profecto omnino diuersa ratio legis ac fidei. Nec fides sola, & ab opere vacua implet legem, nec lex à fide seiuncta potest impleri, nec, si impleri absque fide posset, iustos suos obseruatores faceret apud Deum, qui est autor verae iustitiae. Lex itaque in eo versatur cardine, eoque fine praescripta est, vt opera praecipiat, quae, qui exactè praestiterit, vitam conseruet suam, à morteque maneat immunis. Sed quis absque fide & Dei ope vnquam seruare ad vnguem praecepta legis valuit, aut omnia quae in lege scripta sunt, operando complere, vel completè operari? Nemo sanè. Atque adeo à maledicto legis ~~[illegible]~~ adhuc inuentus non est, qui potuerit absque fide in vnum mediatorem Dei & hominem liberari. Hic est, in quem credidit Abrahamus, in quem omnes iusti tam sub lege naturae, quam sub lege scripta crediderunt, Christus dominus.

legis et virtute factorum, iustificari posse apud Deum,
ita vt remissione peccatorum adepta in Dei ami
citiam redeat, et gratiae Diuinae consors fiat, tam
est perspicuum et notum, vt in dubium reuocari
non liceat. Etenim Scriptura Sacra oraculo apud
vatem Habacuc ita proditum est, Iustus inquit Abac. 2.
ex fide viuit. q.d. vita spiritualis siue animae
quae non ad tempus, sed in aeternum datur, iusto
per iustitiam, qua iustus dicitur, ex fide pro
manat Diuina, non autem ex lege, aut eius
operibus. ¶12 Verum lex ex eo tantum, quod credi
deris non impletur, tametsi requirit, vt quae
ipsa praescribit, opera facias, praecepta obserues,
iudicia aut ceremonias non omittas. Si vitam
habere vis ~~spiritualem~~ ita constat ex Moyse
legis latore qui Leuit. 18. 5. custodite inquit Leu. 18. 5
leges meas, atque iudicia, quae faciens homo,
viuet in eis. Itaque nisi opera praestiteris,
quae lex praecipit, non est cur praemium vitae
spiritualis, imo neque temporalis, quod legis
lator promittit, debeas sperare; nec sufficit
tibi, vt fidem habeas legislatori, siue credas
legem esse à Deo, et quaecunque praescribit Diui
nitus tradita, et digito Dei in lapidibus scripta,
atque exarata dolatis. Haec certè credere necesse
est, sed non hac fide contenta est lex, sed obedi
entiam adhuc postulat, et exhibitionem ope
rum efflagitat, mandatorumque obseruan
tiam, et impletionem iure suo exigit. Quae
tamen cum tam seuera sit, ac rigida in exigen
do, neque tamen ipsa vim habeat ad iustitiam
conferendam, qua apud Deum gratus sis,
sed hanc, à fide quae donum Dei est, oporteat
expectare, vide quid tibi quaerendum restet,
nempe author fidei cuius ope et auxilio

ex.

Textus

extricari valeas ab his angustijs accepta fide et cum ea vi et gratia adservandam praestandamque legem, eiusque minas et maledicta a te propulsanda atque exterminanda. [struck through] Dico iterum eadem aliter, # Quod itaque lex operibus cassis fide, (nedum ipsa legis sola notitia) praestare nullatenus valuit, ut scilicet iustos + sui desertores efficeret, hoc equidem ex fide in Xpum viua expectari oportere absque dubio assero, nec aliunde nisi per Xpum obtineri iustitiam posse asseueranter pronun-

torna al V. 12. atras.

+ sibi subditos, aut

Textus

V. 13. Xpus nos redemit, de maledicto legis.

V. 13. cio. Enimvero Xpus, ille, inquam, Rex a Patribus tandiu expetitus, a cunctis etiam gentibus toto orbe expectatus, cum esset Dei filius, per eam, quam induit passibilem carnem, homo similis nostri i. mortalis effectus, atque inter homines conversatus, eam potissimum curam susceperit, idque agendum sibi negotium assumpsit, ut omne genus hominum ex praevaricatione protoplasti culpae contagio tactum, maledictione constrictum, atque adeo morti addictum, et maledictione solveret, et ad vitam revocaret. Itaque redimeret a dominatu, sive peccati, sive Daemonis, cuius erat mancipatus servituti, in pristinam libertatem restitutum Iustitiae decore illustraret. Nec solum ab illa communi sententia, et mortis execrandae metu nos Mosaicae legis alumnos eximeret, verum et ab eius ipsius execratione legis, ab onere et vinculis mandatorum, quae innumerabilia erant, et vix, imo nec vix quidem ferenda, liberos immunesque redderet. Itaque fuit Diuinus Rex una, eademque opera, et nos Iudaeos, et vos, o Galatae, atque omnes pariter gentes cum haereditario crimine

Textus.

* factus pro nobis maledictum

lum legalibus poenis absoluit, quin etiam ab ea execratione, quæ improbos homines, et impios dæmones manet in iudicio extremo, fulminis in modum iacienda, sarctos tectos esse voluit. * At quomodo, quove precio, tam eximia redemptio facta est? ô rem admirandam! ô inmensam bonitatem! ô dignationem stupendam! ille Rex mortalium, atque immortalium dominus mortalis effectus, cum esset ipse immortalis, ut nos morte solveret; mortem pro nobis opetijt; ut scelere pristino sceleratos liberaret, in se scelera nostra luenda suscepit; ut execrationis mucronem ab omnium hominum cervicibus arceret, execrationis acutam aciem sponte subijt; ac denique, ut omnium piacula expiaret, piaculum, hoc est, expiatrix hostia, fieri dignatus est. Quid, inquam? haud facile queo rem tantam verbis exponere, nedum pro dignitate exprimere, aut paulo ornatius explicare: corpus expers culpæ, omnisque alienum reatu, quin etiam divinitatis particeps, animæque nitore præstantius angelicis naturis, (proh nefas!) maledictis lacessitur, iniurijs, probris, sputis impetitur, flagris vulneratur, spinis laceratur, illuditur, subsanatur, innumerabilium vi tormentorum excarnificatur, et obruitur; ac tandem tandem in crucis patibulum sublatum necem amarissimam atque vilissimam omnibus refertam ignominiæ atque infamiæ notis cogitur sustinere: ut suspensus in ligno, non execrabilis modo, sed ipsa execratio videretur; nec modo sceleratus latro, sed scelus ipsum, latrociniumque affixum cruci crederetur. Nescio an satis expresserim remipsam. Dicam, si valeo exactius.

Si

Textus

Si Peccatum, si execratio, si mors personata prodi
ret in scenam suis quoque satellitibus comitata;
opinor, nec atrociorem speciem culpa, nec infeli
ciorem larvam mors, aut miserandam magis
personam execratio, spectantium oculis possent
exhibere; Talis apparere voluit non aliqua ne
cessitate cogente, sed sua nimia charitate sti
mulante, pro omnibus Creator omnium in
crucem moriturus ascendens. * Hoc enim est, — * Quia scriptum est Maledictus omnis qui pendet in ligno:
quod oraculo divinitus prædictum est, Deut. 21.
Maledictus omnis, qui pendet in ligno. Quod
universe effatum excludit neminem. Si tamen
Christus, qui nullum proprium potuit habere pe
catum, innocens, etiam Pilati + testimonio, — + cõmissæ causæ iudicis ter iterato
fuit sublatus in crucem, non propterea ex
pers, aut exors extitit maledictionis; quippe
qui scelleratorum omnium personam e ligno
pendens sustinuit, et quicquid illi merebantur
usque ad mortem atrocissimam haud
invitus, immo ultro se offerens, in corpore suo
pertulit. Subiit itaque maledictionem, quam
in Adamo cunctis hominibus minatus est
Deus; cum propter totum genus Adami, et
crucem sustulit, et in ea mortem oppetijt oppe
tendo namque mortem, omnium oculis expositus,
illius execrationis (morte morieris) a Deo
illatæ incendium sensit, quo exarsit, flam
ma conflagravit.

Vis. 13. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum

Textus

14. At quidnam ex hac Christi victima consequutum
est? Quantum emolumenti partum est mundo?
Hoc certe quidem, quod maxime illi necessarium,
omnique omnium, et desideratum, et expectatum
maxime; ut universæ terræ nationes, Abraha
mica benedictionis compotes effectæ, eiusque tandem
aliquando Iustitiæ, ac sanctitatis, cuius in fideli

Vis. 14. Ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu: ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem.

Patriarcha

Textus.

Patriarcha Abrahamo typus, formaq. praescripta est, beneficio potiantur per Jesum Xpum Dominum; cuius merito mortis, legis maceria dirupta, inimicitiarum causa de medio ablata, maledictione extincta, scelere deleto, imperio denique mortis euerso, non solum fidei verae religionis cultum sequuti, sed etiam Idolorum seruituti mancipati gentiles, in vnum corpus, vnamque Ecclesiam collecti, atque adunati sumus; vt sic pollicitationis [illegible] spiritualis, qua, non terrena, sed cælestia, non ~~[illegible] nentur bona~~ caduca, sed æterna continentur bona; participes efficiamur; non per legem, cuius in promissione mentio nulla; sed per fidem viuam, quam in sacro profitentes lauacro, vera charitate imbuti, spiritualium Donorum splendore collustrati; veluti Abrahamicæ fidei æmuli, et imitatores ius nanciscamur æternæ hæreditatis, benedictionem & gratiam.

Promissio Abrahæ spiritualis

V. 15. Fratres secundum hominem Dico, tamen confirmatum, hominis testamentum nemo spernit aut superordinat.

Vis: Fratres mei, (ita enim vos appello, quia vere atque ex animo diligo) vt intelligere melius valeatis, quantum Xpo Jesu Domino nostro debeatis, (cuius professione fidei habetur, "justitia, non vero notitia legis; neque "enim legalium operum efficientia Justitia continetur: "Nam Justitia per Abrahamum promissa, et quæ per illam acquirenda est ~~[illegible]~~ hæreditas, beatæque vitæ possessio, "per fidem expectatur; et non ex vi legis Mosaicæ, operumve legalium adminiculo vllomodo comparanda est.) Audite quæso, attente quid Dicam. Nolo enim vos, sublimia nimis, excelsaque et Diuina Dicendo, aut terrore obruere, aut oculis mentis caliginem offundere: quapropter stilum demittam, Dictioni

moderabor,

Textus

moderabor, secundum hominum consuetudinem loquar, de Divinis humaniter, de Deo tanquam de homine verba faciam. Sic forsan rem facilius capere, et ad ea quae arcana sunt penetrare liberius poteritis. ——— Sive ex traditione hominum, sive ex more gentium, ita omnino ab universis receptum est, itaque constanter inviolateque servatur; ut testamentum ab homine, (quicumque is fuerit) conditum, postquam confirmatum est, morte testatoris, dummodo publica ac legitima authoritate comprobatum sit, nemini ulla ratione liceat, aut quasi ~~[illegible]~~ contemptum abiicere, ac rescindere, aut ~~ni~~ vel ut minus ~~[illegible]~~ plenum, supplere, ac immutare. Sed ita sanctum, itaque inviolatum habeatur + ut neque addendis, neque detrahendis, sive legatis, sive heredibus, neque novis conditionibus insertis quicquam arrogari, derogarive ijs possit, quoniam semel stabilita in eo constat. Nec solummodo haec lex, in testamento proprie nuncupato, sed in quibuslibet pactis, foederibusque inter homines legitime initis, legitimeque transactis, locum habet; Nam foedus suis certis ritibus, stipulationibus roboratum, ac confirmatum, neque ipsis quidem partibus, infringendi potestas est; neuterque transigentium recedere ac resilire a pacto, altero invito, valet. Quid ergo? Hominis cuius natura mutabilis, cuius fragilis conditio, cuius voluntatis arbitrium, instar Prothei variatur, coloresque induere diversos consuevit: tamen in pactis, conventis foederibus, testamentis, tam est illius firma, stabilisque voluntas; ut irrevocabilis omnino habeatur, etiamsi hominis sit ignobilis, atque

+ oportet.

de

de media plebe sumpti. Et erit quisquam, qui Promissiones Divinas Pacti, et testamenti Dei audeat, vel derogando contemnere, vel arrogando violare. Mortali homuntioni eiusmodi injuriam irrogat nemo: aliqui lege puniatur et putabitis vos impune laturum, qui eam injuriam in Deum retorserit, eius Promissionibus, vel spretis, vel nova apposita conditione submotis atque immutatis.

V.16. Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini eius. non dicit, et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Xpus

V.16. Deus quidem Pactum iniit, fœdus percussit, pro sua eximia bonitate, ac begninitate cum Patriarcha nostro Abrahamo; quem etiam condito testamento, quod sanctum esse oportebat, atque perpetuum, benedictionis Donum legavit, hæredem que instituit suorum bonorum: quam sane hæreditatem, iterum, atque iterum, sæpe, ac sæpius pollicitus est ei, atque eius semini, hoc est, ex ipso, atque Sara uxore nascituræ Propagini illustrissimæ ac santissimæ; perquam, et ipsi parentes benedictionis munus, et omnis eius spiritualis prosapia, gratiæ eiusdem effectum consequerentur. Hanc vero propaginem, hoc semen esse Xpum Jesum dominum nrum, cui dubium esse potest; cui velliceat ambigere. siquidem scripta sacra ita perspicua sint, ut ambiguitati nullum omnino locum relinquant. Sic enim scriptum est: benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Non usurpavit Sacer Scriptor, et divino Spiritu afflatus Gen. 22

numerum

numerum multitudinis, ut dixerit in Semini
bus, tanquam per multos expectanda fuisset
pollicitationis exhibitio; complendumque
testamentum in multis, ac distinctis hæredi
bus, qui fierent promissæ hæreditatis par
ticipes; sed unius tantum meminit in Se
mine tuo, inquiens, ut Xpum indicaret,
unicum, ac singulare futurum Abrahæ
semen: quod esset, non solum hæres Pro
missionis, ac benedictionis, verum etiam,
et Causa, et Origo, unde manaret gratia
Promissionis, et Justitiæ hæreditas perve
niret in universas orbis terrarum natio
nes; quæcunque per fidem vivam cum
Xpo crederent, eique tanquam membra
Capiti connexa hærerent, tum in Abraha
mi familiam ascitæ ipsius filij, non quasi
ex carne, sed quasi ex spiritu prognati,
dicerentur.

Semen benedictum Abrahami Christus.

Credentes in Christum Corpus Xi sunt.

V.17. Verum, ut id agam quod intendo, eòque
perveniat oratio, quò feror mente, et de
siderio, nimirum, ut vobis probem, quod
probandum suscepi: quis tam hospes, et pe
regrinus inter homines sapientes? quis vel
rure educatus, tam alienus, et expers huma
næ consuetudinis, atque commercij? Quis tam
ignarus, et inscius testamentorum, ac
fæderum? Quis denique tam mentis inops,
exorsve reperitur iudicij? Qui dicere audeat,
fædus solemne, cum Abrahamo ictum a Deo,
et non verbo, et Promissione tantum, sed ritu
etiam, ac Ceremonia insigni, videlicet macta
tis hostijs, sancitum, signaculo etiam cir
cumcisionis corroboratum, irritum esse, ac
cassum ~~fuisse~~ fide? Qua fronte affirmare

Textus

V.17. Hoc autem
dico testamen
tum confir
matum a Deo,
quæ post qua
dringentos et
triginta annos facta est
Lex, non irritum
facit, ad evacuan
dam Promissio
nem.

non

non vereatur testamentum, in quo prin
ceps hæres Christus est institutus, testamentum
inquam iurejurando stabilitum, morte
etiam confirmatum, quod per typum arie
tis immolati vice Isaaci expressa fuit:
post longissimum tempus quasi inuti
le reiectum; velut inane, ac nullius
roboris post habitum. Ut Lege super ve
niente Promissiones obliteratæ, anti
quataque manerent. Itane, quam vim
pollicitatio tanto intervallo tempo
rum retinuerat, et conservarat, apud
omnes fidei, sanctitatis que Abrahami
pios æmulatores, subito amisit, exorta
Lege Mosaica, de qua illi ne cogitabant
quidem? Testamentum tandiu ante conditum,
et immutabili Dei voluntate ratum, ac fir
mum; quanam ratione Legislator Moyses,
post quadringentos et triginta annos,
tot, inquam, post transacta sæcula, in
fringere potuit, ut Promissa infida
redderentur, nullo que habenda loco, aut
precio extimarentur? Nunquid Deus
consilij sui, atque propositi mutator incon
stans? An minister eius Moyses Divini
pacti ac testamenti abrogator? At hoc
temerarium, illud impium est cogitare.
Ne isti amentes sint, qui talia cogitent,
tam dissentanea rationi, tam absona
[illegible]ri, tam à consuetudine abhorrentia;
tam adversa rationi, atque in Dei veri
honorem blasphema. Et plane vos, sive
isti ipsi Legis Mosaicæ assertores, atque
suasores vestri, in has salebras incidunt,
in hanc Scillam offendunt, sub hac

miseri

misere naufragantur Charibdi; Si, ut cœperunt, dicere pergant; non ~~qui in Isaaco typicè præsignatus~~ per Xpum, veram Abrahami sobolem, testamento quoque et Promissionibus nuncupatus, ac prænunciatus, sed per legem, iustitiæ hæreditatem capessendam.

~~Textus~~

+ Qui in Isaaco typicè præsignatus hæres fuit,

Textus

V.18 Etenim cum lex seruata debitum præ se ferat, promissio verò gratiam offerat; aperte hæc duo inter se pugnant, imo expugnant vicissim, seseque expungunt invicem; quemadmodum, et debitum, et gratia, quæ una esse nequeunt; Igitur, si ex legis operibus hæreditas datur, ex debito sanè datur, et non iam ex Promissione gratis; siquidem id ex gratia habetur, quod ex Promissione venit. Videte ergo quam longè aberretis à vestro sensu, à mente vestra quanto opere abeatis. Vobis enim certum atque indubitatum est, Abrahamo semper instaurata pollicitatione dono datam, gratis quoque per testamentum exhibitam regni cælorum hæreditatem; Numquid recentior Lex antiquiorem substulit et deleuit Promissionem? Etenim si ex legis notitia, mandatique operibus hæreditas obvenit, nullum relinquitur amplius Promissioni adeundæ hæreditatis ius. Quid igitur? nonne vos, quod gratuitò habere licet, dum cum grauamine et molestia vultis acquirere, planè desipitis? Quippe cum gratis valeatis Iustitiam per unam Xpi fidem possidere, tanquam legitimi Abrahæ filij, atque hæredes; eam cum tanto legis onere exquiratis. in qua re quid vos putatis facere? cum Deo estis iniurij: tum vobis perniciem importatis. Si verò ex una duntaxat legis notitia absque alio labore, aut opere

V.18 Nam, si ~~eorum~~ ex lege hæreditas, iam non ex Promissione. Abrahæ autem per repromissionem donauit Deus.

Iustitiam

Textus

V. 18 Nam si ex lege hæreditas, iam non ex Promissione. Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus

Iustitiam, et ius regni expectatis, iam vero habere vos creditis: nonne hoc desipere est? Adhuc irritas facitis Promissiones, infirmum pactum, cassum testamentum. Quod si hæc valida sunt, atque suum robur, vim, sanctitatemque retinent, (ut palam est, et vos minimè diffitemini) dicite, num in pactione ulla legis mentio facta sit? Num per legem præstanda Promissa, an per semen unicum Abrahæ, scriptum sit? Cum igitur pactum, testamentumque ante legem latam transactum cum unico semine Abrahæ, confirmatumque à Deo, Promissionis quidem sæpissime iteratæ, atque instauratæ, mentionem passim inducat; legis verò nusquam omnino meminerit; quis dubitare potest, nec lege præstari, nec abrogari posse Promissum? Quare, si sapitis, istam contentionem pro lege asserenda, atque propugnanda omittite. quippe quæ maledictionis ministra sit, benedictionis autem ac Iustitiæ effectrix nullo modo.

V. 19. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est.

V. 19. At si ex lege, (dicet aliquis) benedictio, et hæreditas expectanda non erat, ut quid ergo lata? Quorsum Populo Hebreorum apposita? Quem ex illa fructum referre, quam utilitatem reportare aut debuit, aut valuit? Num supervacanea fuit, et frustrà addita, post naturæ iura mentibus insita? Post quam fœdus cum Abrahamo ictum, atque illi adiunctas conditiones? Num quid non rationis præscripta ad rectè instituendam vitam satis superque fuerant? His tamen obiectis ego facilè respondeo, legem planè ob scelera accitam, adiunctamque, Obiectio / Respon.

et

Textus

Et traditam israelitarum nationi. Etenim adeo
malitia increuerat, adeoque dominabatur in homines,
ex viciata natura, ad peiora semper procliues, et
promptos, ut mentis lumen tetra caligo obrueret,
voluntatis affectum malignitas turbaret, iras
centem virtutem aegritudo debilitaret, concu
piscentiae denique vim ardentes veluti faces in
flammarent, ac tanquam indomitam bellu
am in prohibita ducerent, incitarentque. Qua
propter quatuor veluti arietibus, terribilibus
plane belli machinis, dum quatiuntur vires
animi, caligine mens, iniquitate voluntas, ira
aegritudine, cupiditas + ~~[illegible]~~ libidine, expug
nandae tandem, atque omnino dissipandae, atque
euertendae videbantur. Cum igitur natura
ex contagio Protoplasti corrupta, et consuetu
dine quotidiana deprauata magis, tantam
viciorum segetem peperisset, ut undique genti
um, iniquitates, scelera, flagitia, audaciae,
transgressiones, praeuaricationes, impieta
tes, exundarent. Necesse procul dubio erat,
ne funditus pessum iret illa Abrahami sobo
les, ex qua Promissum semen expectabatur,
ut aliquo freno ab imminenti precipitio co
ercita compesceretur. Et legis utilitatem non
exiguam. In quibus siue causis, siue initijs,
siue malorum occasionibus, transgressio
numque stimulis, et veluti calcaribus, per legem
occurrendum fuit; et quasi ex adverso reluctan
dum, atque repugnandum. Quocirca is maxi
mus legis diuinitus allatae, fructus, ac inprimis
expetendus fuit, ut mens hominis per Dei prae
cepta erudita, illustrataque cum ea, quae agenda
essent bona [illegible] quae fugienda mala cognosceret.
tum etiam, depulsis ignorantiae tenebris, suam

Margin notes: Peccati [illegible] Malicia peccati [illegible]; [illegible] machinis [illegible] vires animi; Peccatum legis; Lex frenum; Legis fructus; + effrenis; + ~~[illegible] machina~~

prorsus

Textus

Prorsus animadverteret imbecillitatem, atq. difficultatem, et impotentiam ad capessendum bonum, imo ad desiderandum, nisi fide, et auxilio mediatoris, ac redemptoris esset adiuta. Itaq. superbiae, atq. elationis supercilio deiecto, sese ad expectatum Seruatorem optandum serio, crebris etiam deprecationibus exposcendum, converteretur. Haec nimirum praestare poterant moralia praecepta, non solum naturalia, sed simul etiam supernaturalia naturae coaeua; quae etsi ab exordio, initioq. hominibus, vel indita cum natura, vel supra naturam, ac diuinitus post tradita, tamen renouanda, instauranda, et adhibitis quasi appendicibus magis declaranda fuerunt; Deo ipso, per nouam institutionem, delecto sibi in peculium populo iura (quae eius fuit benignitas) ferente, et sanciente legem; quam observare, tanquam Diuinam, sibique Diuinitus positam, explicatam, et iniunctam teneretur. Iam vero legales cultus, ceremoniae, et ritus, quibus ad religionem initiata est gens Hebraea, nonne, dum recte, riteq. obeuntur, illud emolumenti afferre poterant, ut legitima occupatio ab otio, torporeq. animos abduceret inerti; functionesq. sacrae et religiosae a falso cultu, et impietate Idolatriae avocarent; transferrentq. ad Dei veri timorem, atq. pietatem? Vnde rursum eximius ille colligi fructus quibat, ut dum esset plebs sacris intenta, et a libidinis, lasciuiaeq. turpitudine perstaret immunis, et fidem profiteretur unius mediatoris Christi, cuius sine praesidio gratiae nequibat salua esse. Iudicialia denique praecepta cum politica vita, atq. adeo ex

Saluatio necessaria

Superbia deprimitur

Moralia praecepta

Ceremonialia

Iudicialia

rône

Textus

ratione moderandæ, commoda essent; Nihilominus Viciorum, ac scelerum sylvam præcidebant: mulctæ pœna, atq punitionis timor ob prævaricationem mandatorum, violationemq legis iniectus, licentiam cohibebat audaciæ; temeritatemq retardabat ~~..~~ insolentium; pollicita vero atq promissiones, bonorum etiam temporalium, quæ presenti vitæ subsidio sunt, nedum æternorum, quæ potiora sunt ac maioris momenti, ad legalia omnia, et servanda et obeunda non parum ~~...~~ incitabant, stimulabantq. Non ergo lex inanis, aut supervacanea; siquidem transgressionibus obuiam pro gressa, vel nollentes, et renitentes homines ab scelerum lapsu, à flagitiorum præcipitio, à criminumq ruina compressos, retrahebat. cupiditatis effrenatæ impetus retardabat, voluntatem, ne ad malum rueret, exiliret ~~...~~ tamquam ~~...~~ repagulis coërcebat ~~que~~ carceribusq continebat oppositis. Quid? quod ~~...~~ innumerabilium mandatorum pondus vix, ac nec vix quidem ferendum, cum imbecillitatis, infirmitatisq arguebat vires, tum insolentiæ damnabat animos: vt quæ inflatos spiritus remitterent, compellebat. Luce, + ~~legis~~ + atq illustratione legis intelligere fecerat concupiscentiæ ardorem, rabiemq indomitam ad prohibita continuo intentem, auctisq transgressionibus temere in pænas involantem, atque adeo intus latentem ægritudinem animi commonstrantem; qua impeditus homo, vt bene ageret ~~...~~ ~~... ullo pacto posset opera pretium erat~~, et si maxime vellet, minime tamen valeret; nec sibi, vt præstaret, vllo modo posset imperare: quocirca cognitaiam, per frequentes transgressiones, et ex eis consequentia maledicta, humana

in

Textus

indigentia, et necessitate illius beneficij à Deo promissi, instanter, ac sedulò desiderare, inclamare q̃ medicum de cœlo demissum operæ precium erat: cuius ope, ac præsidio salus paranda et vires recuperandæ. Itaque minimè dici debet frustrà, ac supervacaneè illam legem latam, quæ à vitijs arceat, criminum causas præcidat, culpas imminuat, flagitijs obstet, scelera reprimat, transgressoribus frænum iniciat, Mediatoris Xpi fidem nutriat, spem conservet, atq̃ accersat charitatem, per typicos ritus, et religiosos cultus veri et summi Dei insinuatam vel explicatam. — Legis utilitas.

* Donec veniret semen, cui promiserat:

Transgressionum igitur sive cognoscendi, sive compescendi, sive per occasionem augendi grã, lex proposita est, atq̃ stabilita,* non imperpetuum sanè, sed tandiu duratura, ac permansura, dum promissus Xpũs dominus adventaret; suiq̃ adventus præsentia mundum illustraret, nouaq̃ luce gratiæ compleret. Utpote, qui verè sit Abrahæ expectata proles, israëliticæq̃ stirpis propago, ipsemet benedictionis author, iustitiæ promotor, hæreditatis susceptæ dator, atq̃ distributor. Cuius meritis, ope, atq̃ virtute, sananda ægritudo naturæ, vires amissæ restituendæ suæ integritati; mens pulsa nocte insciciæ illuminanda; ac deniq̃ voluntas divinis præsidijs, muneribusq̃ fulcienda, ac roboranda per gratiam: sine qua nemini unquam veterum Patrum salus, ac vita spiritualis contigit. Sed, quibus collata est, ex fide Xpi, eiusq̃ mortis prævisæ precio, suo statuq̃ tempore, persolvendo, collata, et communicata

Lex non perpetua.

Christus Abrahæ semen quo bona attulit.

Patrum antiquorum [illegible] spiritualis

est. ~~Ordinata per Angelos in manu mediatoris~~ * Ordinata per angelos in manu mediatoris.

~~Textus~~

* Lex itaque humanae indigentiae indicandae, et superbiae comprimendae causa introducta, etiam si ipsa, et Sancta, a summo quoque legislatore deo imperata, ut non posset non vocari Divina: Verumtamen non immediate, ac per se ipsum numen

Lex data a Deo non immediate.

SacroSanctum Dei populo illam Hebraeorum, ac ne ipsi quidem eius arbitro, et interpreti Moysi (qui dictus est propterea legislator) sed per ministros Angelos dedit. Namque Angelico interveniente ministerio, cum mirifica

Moyses legislator dicitur, quia arbiter et interpres.

signa, et prodigia maxima, quo tempore ferenda lex, edita sunt tum ipsius dispensatio legis exhibita, ordinataque est. Sinaici Orebi cacumina nubes operuit; montem totum nebula caligo tenebrosa circumfudit; buccinae perstrepentis frequens clangor magis per momenta auctus insonuit; Angelorum hoc opus fuit.

Legis latae solemnitas.

flagrabant omnia, ignes emicabant, fumi in sublimia efferebantur, fulgura erumpebant, tonitrua resonabant, tellus concussa tremebat, Populus pavens, ac longe abscedens terrore complebatur. Angelorum id opera contingebat. Angelorum iudicio ac prudentia disposita lex, in ordinem redacta, in capita distributa, manu, ac digitis descripta, in tabulas relata, lapidibus exarata marmoreis, lingua, ore, voce, dictata praecepta, Moysi internuncio in manus tradita, utque ad populum ferret, referretque commissa. Princeps enim caelestis exercitus Michael Archangelus custodiae tunc illius Ecclesiae, nostrae nunc, praepositus, quem legiones spirituum innumerabilium comitabantur, stipabantque, verbi divini legatione fungens, partes sustinens, personam

Angelorum administratio.

Michael Dei legatus et Dominus.

repraesentans

Textus.

+ quę ex ceperat,

representans, vices eiusdemque nomine verba promens, edicebat, proponebatque Divina mandata: at Moyses Dei famulus, sequester, ac mediator existens, + multitudini Israëlitarum promulgabat, denunciabatque præcepta, cæremonias, atque Judicia, et his contentam, atque expositam Divinam voluntatem cunctis audientibus explicabat, declarabat; atque ut exactè observarent, inprimis commendabat, instabat urgebat. Per Angelos ergo administrata tanta res est, atque dispensata; tamen ex potestate, nutu, imperio, æterni verbi intra angelicas mentes præsidentis atque earum actiones regentis. Dum verò per manum arbitriumque mediatoris Moysis iura hæc populo dantur; ille typice — sub hac legis latoris persona prænunciabatur, qui sub forma servi, Dei filij, formam, qua est Patri æqualis, contegens, tandem aliquando, secundum Patrum antiqua Promissa, appariturus erat in terris. Non inquam Moyses propriè Mediator, sed veri mediatoris typicum schema atque imago fuit.

Verbum intra angelicas mentes latens præsidebat.

Moyses Christi umbra et typus.

V. 20. Mediator autem unius non est, Deus autem unus est.

V. 20. Etenim cum is, qui Mediator est, ut ipsa vox contestatur, non unum, sed plures respiciat, nec unius sit; sed duarum partium inter se dissidentium conciliator, (quocirca, et intercessor, et tertius dici consuevit, nec ineptè) Deus verò, licet in tribus personis subsistens, unus tamen sit, cum natura, tum dominatu; unus certè Dominus, unus rerum conditor, hominumque Creator, unus offensus, atque aversus ab hominibus, propter omnium ipsorum peccata, atque demerita; operæ precium sanè, ut si quem tangit munus, et

Mediator inter duos medius intercedit.

Deus omnium hominum Dominus.

Mediator ... Moyses ... qui ...

officium

Mediator non Moses solsolius. quia Mediator [illegible] hominum [illegible] [illegible] potest.

officium Mediatoris, talis ille ac tantus debeat esse, ut sufficiens, ac idoneus sit toti generi humano per universum terrarum orbem diffuso, in varias q; ac multiplices cognationes, provincias, regna disperso, ac dispertito, reconciliationis, ac propitiationis beneficium comparare atque impetrare.+ Quod profecto, (quis non videt?) Moysi unius Hebrææ gentis duci, et arbitro minimè quadrat: At quadrat illi, qui ex Abraha semine oriundus, omnibus gentibus ac nationibus terræ thesauros+ impertiturus advenit Christus dominus Iesus Dei & hominis filius, atq; adeo homo Deus Dei hominumq; Mediator singularis & unicus.

Textus

+ Ut sicut unus est Deus ita sit unus sub uno Deo hominum omniū populus - quod diruta legis dividente maceriā futurum erat.

+ benedictionis

V. 21. Quid igitur ex his, quę hactenus disputavi, vobis videtur colligendum? Num divinis Promissionibus legem esse contrariam? Num Moseos placcita, scitaq; per Angelos accepta Dei æterno testamento adversari? O pulchram illationem! sed amentium ac delirantium. Horret quippe animus ratione utens, abistaq; cogitatione longè abest, ut credat, aut suspicetur, vel Deum sibi esse contrarium, vel quę ipse per ministros suos edixit, ijs, quę per se immediatè decreverat, posse ullo modo adversari, ac repugnare. Tunc planè credendum esset legem Mosaicam adversus priora Dei Promissa stare, cum eius solanotitia vires necessarias ad ipsius observationem sufficeret. Nam si vitam spiritalem dare posset, posset etiam ex se sola iustos efficere, itaq; verè ex legis operibus, et non ex fide Promissionum oriretur Iustitia; unde lex Promissioni contraria esset, siquidem præriperet eius effectum, atque officium anteverteret. Verùm secus omnino se res habet. ~~Tantum enim abest~~,

V. 21. Lex ergo adversus promissa Dei? Absit; si enim data esset lex, quę posset vivificare, verè ex lege esset iustitia.

ut V. 22

pag. 83. Textus Cap. 3. Ver. 22. Paraphrasis

V. 22. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.

V. 22. Tantum enim abest, ut Justitiam cuiquam lex præbeat, aut vitam coram Deo præstet: quin potius universos sub peccati tyrannide conclusos, atque constrictos esse doceat, arguat, convincatque mortis reos esse. Erat quidem natura hominum adeo viciata, ac depravata, primum ex originali traduce macula, deinde ex assidua consuetudine liberè peccandi; ut nebulis, ac tenebris plusquam cimerijs occupata ratione in summam cæcitatem devoluti essent mortales, cumque sceleribus, ac flagitijs essent coöperti, minimè sentirent, nullatenus agnoscerent, nedum confiterentur: licentia morum ita in dies crescebat, et libidine instigante augebatur, ut cum passim naturæ præscripta, rationisque metas transgrederentur impij homines, tamen se scelere astrictos, aut culpæ crimine obligatos, minime videre, aut certe, quasi non viderent, + At qua ratione tantis malorum causis obviam itum est? ~~Sancita scilicet simularent se immunes esse, et vacuos à culpa~~ Sancita scilicet lege, quæ non modo doceret homines naturalia, atque Divina præcepta; sed tot etiam denuo impositis mandatis oneravit, ut aperte, dum oneri succumbunt, naturæ imbecillitatem fateri debuerint; ac dum se vident flagitiorum vinculis magis magisque quotidie teneri, opem ~~quam~~ Divinitus promissam etiam editis clamoribus expoposcerint; ~~[illegible]~~, ac profusis ~~clamoribus~~ lachrimis à Deo deprecari compulsi fuerint, qui de tantis angustijs erueret, Salvatorem. Hæc maxima sane legis utilitas; ut transgressionum multiplicium frequentia velut irrefragabili argumento,

Margin: + simularent se immunes esse, et vacuos à culpa.

Margin (right): 4 Adam hominum quantumpravauit; legis utilitas.

concluderet,

concluderet homines, et tanquam in girum compelleret, arctaretque proprijs criminum vinculis; donec eò adigeret, ut se intra iuris ditionem, reosque peccati, et mortis esse confiterentur. Itaque tam longè, (ut iterum dicam) lex abfuit ab Justitia praestanda; ut omnia in Justitia compleuerit: tam fuit avara vita, ut nullum non morti addixerit. ex quo planè factum est, ut fides Jesu Xpi Promissa impleuerit, ipsique Justitiam consequuti fuerint, et vitam aeternam adepti, qui in Xpum Jesum per veram fidem crediderunt, non solum ex Judaeis, sed etiam ex universis gentibus. Sit itaque praeconium legis, non calumnia; quòd Justitiam dare non potuit, sic enim Dei Promissis adversario non est. Ideò enim lex viuificare non potuit, ut fides in Xpum vitae haereditatem conferre posset petentibus & desiderantibus, confitentibus se aliter iustos ac saluos esse non posse.

Textus

V. 23. Caeterum, ut legem, iam officio functam suo, amplius necessariam non esse, luce clarius videre valeatis; atque adeò cessasse cognoscentes, ab eius ritibus, et obseruationibus liberos vos esse cernatis; Dico illis temporibus, quibus lex viguit, antequam Xpus veniret in mundum, fidesque eius explicaretur, Palàmque et publicè omnibus proponeretur, dico certè illius officium hoc fuisse, ut Judaeos, hoc est, Abrahami posteritatem, quae secundum Propagationem carnalem ex Isaaco generata fuerat, atque per Israelitas ex duodecim filijs Jacob profecta descenderat, Nos, inquam, Judaeos siue Israelitas, sub custodia seruaret, tamquam munitionibus, ac praesidijs clausos teneret, non sanè in perpetuum, sed eò usque, dum Salvator Promissus advenisset, fidesque eius revelaretur

V. 23. Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quae revelanda erat.

Textus

revelaretur; quae typis, et umbris, quasi involucris quibusdam, obvelata manebat, aliquando tandem Dei beneficio, et singulari providentia, discissis velaminibus, cunctorum mortalium oculis exponenda, ac magnificis praeconiorum vocibus manifestanda, evulganda que erat.

V.24 ~~Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.~~

V.24 Quare nolite dubitare, quin paedagogi ~~[illegible]~~ munere functa lex fuerit, ut nos qui ei subjecti eramus ~~pro nobis, pro Israëlitis, tanquam~~ magisteriis, tristibus atque observationibus [illegible] ~~[illegible]~~ ad Christum perduceret, ut tandem aliquando ~~[illegible] fidem [illegible]~~ quo statuque tempore justitiam, quam lex dare ~~[illegible]~~ nequibat per legem, Christi fidem ~~[illegible]~~ consequeremur. ~~[illegible]~~ 24

V.25 ~~At ubi venit fides, iam non sumus sub paedagogo.~~

* Prius autem quam veniret fides sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quae revelanda erat.

~~V.25 Unde colligo, et certa argumentatione concludo, siquidem apud eam advenit fides quae revelata est, nos iam liberatos esse a vinculis legis, a ferula paedagogia custodia, et carcere, quo hactenus clausi et vinculis tenebamur.~~* 25

Sed hoc magis explicabo, ut commodius legis eluceant. Oportuit omnino posteros Abrahae Isacidas, atque Israëlitas immixtos conservari; imo tanquam ergastulis clausos, vel liberiori custodia contentos detineri; ne a Deo aberrarent, seque post alias nationes ad alienos Deos perditum irent. Quare, velut aves agrestes, et domesticae educationi nimis assuetae, intra caveam coercentur, ne licenter a Domino avolent; velut etiam oves lasciviores, ne per devia, et praecipitia sylvarum aberrent, intra caulas, ac retia constringuntur, et velut pueri debiles, et ignari, ne foras abeant, et pericula subeant, domi clausi coguntur peregre adventantis expectare Patris praesentiam: ita Isacidarum gens legis intra septa conclusa morabatur,

Tempus [illegible]

Lege commoda

Lex custodia seu carceris effectus [illegible]

Similitudo [illegible]

[illegible]

adver

Textus

V. 24. Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo ut ex fide justificemur

adventurum Xpum, ex eodemque genere oriturum, exercebatur item, ne licentia morum frena laxaret, lasciviisque ageret, quam decebat eos, qui Dei Promissa expectabant: ac praeterea ne aberrarent à vero Dei Cultu, quo ad fidei gratiam recipiendam paratiores, promptioresque reddebantur: ac, instar agri novalis aratro proscissi; emoliebantur ad futuram sementem Evangelij capessendam, atque fovendam. Haec nimirum Custodia, hic Cultus, illi Populo fuit necessarius: Primum ut Promissiones Abrahamo redditae constarent, earumque fides certa pateret; Deinde ut Dei filius Carnem indutus ex Dei cultoribus fidis, non ex impijs idolatris nasceretur; ac verique ut durities humani cordis durioribus frangeretur caeremonijs, mitiorque esset, ac blandior Evangelica capienda disciplina. Fuit itaque tempus huius Custodiae non indefinitum, ac perpetuum; sed certum, ac praescriptum fuisse terminus. Hic autem non alius nisi adventus Xpi; qui finis fuit Legis; qui quae ea fide credendus erat, quam humanum ingenium, nisi Divino illustratum lumine capere non valebat. Cuius fides figuris multiplicibus, quasi velaminibus operta, mysticis etiam sacris, arcanisque Sacramentis recondita adveniente Promisso redemptore aperienda erat, in lucemque, et diem ex illa nocte, et tenebris proferenda: ut nemo non videret in tam clara luce suum adesse Salvatorem. Unde constat Legis munus nihil distare à munere pedagogi; sic enim custodivit, sic erudivit, sic egit ad Xpum plebem Israeliticam; ut puerum parvulum rudem in seculumque pedagogus et curat, et docet, et ad maiores disciplinas perducit grandiorem factum.

Tempus huius custodiae terminatum

Lex custodia ... Caeremonijs ...

Similitudo ...

Fuit

Textus

V. 24. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo ut per fidem justificemur.

V. 24. Fuit itaque lex o Galatæ noster, idest, Judæorum pædagogus, quibus, tanquam pueris, per ætatem adhuc ignaris, et suscipiendarum Promissionum minus capacibus, veluti custos, siue ductor datus est; cui veluti mancipia obedientiam præstaremus; qui teneros nostros annos formaret; qui modo flagris, modo allectamentis, in officio contineret; qui noxia submoueret; indicaret utilia; donec transferret ad Xpum authorem fidei, et gratiæ: per quam benedictionem consequuti sumus, et Justitiæ hæreditatem adepti.

V. 25. At ubi venit fides iam non sumus sub pædagogo.

V. 25. Unde tandem loquet iam nos à pædagogia legis exisse, ferulæ manum subduxisse, pædagogi iugum reiecisse: ex quo fides per Xpum allata, per eam, grandiores quodam modo facti, pueritiæ fines prætergressi, hæreditate adita, et benedictione suscepta, nostri iuris effecti sumus compotes, atque participes.

V. 26. omnes enim filij Dei estis per fidem quæ est in Xpo Jesu.

V. 26. Etenim universi, qui crediderunt Euangelio, per eam fidem, quæ est in Xpo Jesu, ab eo nempe orta, atque in eum tendens, cuius ipse dominus Jesus Xpus author est, et consumator; ij profecto, siue Judæi ante fuerint, siue Ethnici, iam per acceptam fidem verè Dei filij sunt, non serui; hoc est, non permanent in statu seruili compedibus Legis alligati; aut veluti puerili in ætate pædagogiæ subiecti legali; sed tanquam prouectæ iam ætatis viri liberi, ac sui iuris effecti, in statu filiorum hæreditatis adeundæ, et possidendæ capaces. Vos itaque inter Dei filios numerandi estis, qui, et Xpo inserti per veram fidem, quam in Baptismate professi estis

~~V. 26. omnes enim filij Dei estis per fidem quæ est in Xpo Jesu.~~

V. 27. ~~Nam quis unquam in dubium revocet eum esse filium qui filij personam gerat, spiritum habeat,~~

V. 27

V. 27. Nam quis unquam in dubium revocet eum esse filium, qui filij personam gerat, spiritum habeat, mores representet: atqui vos ipsi, et quicumque per Sacri baptismatis aquas transistis, Xpiq virtute, et meritis loti à peccatorum sordibus fuistis, filium Dei, Xpum, inquam, induistis, quem per vestem candidam repraesentastis: atq adeò filij Dei iure nominari potuistis: quippe qui Xpi personam, Spiritum moresq referatis; imaginemq filij Dei circumieatis vestiti.

V. 27. Quicumque enim baptizati estis Xpum induistis.

~~Textus~~

V. 28. Quemadmodum simulachrum Xpi pendentis è ligno, sive ex ligno Indico, sive ex aere Corinthio, sive ex luto recenti, sive ex lapide phario, sive ex argento candenti, sive ex auro ophirico fabrefactum sit, et expressum, crucifixus Xpus est; et nominatur; nec amplius dicitur aurum, aut lutum, lignum, vel argentum; sed lapis, lutum, lignum, aes etta. unus est Xpus; ita quidem, postquam baptismo abluti, Xpi formam expressistis, non est amplius Judaeus nec Arameus, non mancipium, non Dominus, non Vir, non foemina; sed in omnibus unus est Xpus: non iam, qui fueris prius, sed qui modo sis, consideratur, et conspicitur; non materia aeris, aut auri; non Atheniensis, aut Lacaedemonis natura, non servilis, ingenuave conditio, non foemineus virilisve sexus attenditur; sed formae ratio habetur, quae nomen, essentiamq praebet Supposito, atque personae.

V. 28. Non est Judaeus, neque Graecus, non est servus, neque liber, non est masculus, neq foemina.

~~V. 29~~ Igitur omnes Xpiani undecumq acciti, ac vocati ad fidem, induti per fidem Xpum, unum sumus in Xpo, unum mysticum Xpi corpus, sive unus Xpus.

29 ~~20~~ Quod si filij Dei sumus, et Xpi corpus, ac membra,

~~V. 29~~ Omnes enim vos unum estis in Xpo Jesu.

V. 29 Si autem vos Xpi ergo Semen Abrahae estis secundum Promissionem haeredes.

aloq

Textus.

Cap. 3. Ver. 29. Paraphrasis

absque dubio filij Abrahæ sumus, in Promisso
semine contenti, atque adeò secundum pollicita
tionem hæreditatis Promissæ participes ac
possessores. Quamobrem ô Galatæ Legis Mosaicæ
memoriam abijcite, circumcisionis desideria de
ponite; quæ neque Gentibus data aut mandata est,
neque ad vos unquam pertinuit; neque si quando pertinuisset, eius iam post baptismi susceptionem
ulla cura, ratione habenda est. Siquidem
statum filiorum per Christi fidem & grati
am nati, a conditione legali, hoc est ser
vorum, liberi estis, Christumque dum induistis,
sicut iam esse gentiles desijstis, ita & iudaica
rum ceremoniarum vota, siqua forte olim ha
buistis, longè a vobis amandastis; una Chri
sti fide unâ contenti, corpori eius mystico,
id est ecclesiæ catholicæ, inserti, quæ tota si
est Christi, ita uno eodemque spiritu vivit.
Cum enim Christus caput sit, omnes vero fi
deles eius corporis membra: haud dubium quin
Spiritum capitis membra participent. Qua
propter sicut in Christo estis ita in semine
Abrahamico computandi: atque adeo in Christo
& cum Christo & per Christum gratia & salutis
benedictione donandi ut certi & necessarij Abrahamicæ
promissionis hæredes.

Fideles ut Christi corpus: sunt hæredes benedictionis Abrahæ promissæ.

In Cap. 4.

~~Siqu~~

In cap. 4. Epist. B. Pauli ad Galatas Commentaria exegetica

Textus.

V.1. Dico autem quanto tempore heres paruulus est,
nihil differt à seruo cum sit dominus omnium.
V.2. Sed sub tutoribus, et actoribus est vsq; ad prefini
tum tempus à Patre.
V.3. Ita et nos cum essemus paruuli sub elementis mun
di eramus seruientes.

Aliæ Translationes.

...rius. 1 Dico autem ad quantum tempus heres infans est, nihil
differt seruo dominus omnium existens.
2. Sed sub tutores est, et curatores vsq; prefinitionem Patris.
3. Ita et nos cum essemus infantes sub elementis mundi
eramus seruituti addicti.

Erasmus. 1. His tantum discedit à Vulgata quandiu heres puer est.
2. Vsq; ad tempus, quod Pater prescripserit.
3. Cum essemus pueri eramus in seruitutem addacti.

Syriaca 1. Ab Erasmo his dumtaxat.
2 Et procuratoribus vsq; ad tempus, quod prestiterit Pater
ipsius.
Cum essemus pueruli in seruitutem redacti.

Argumentum, et summa, ac diuisio huius capitis.

1. Perstat in eodem, declaratq; tempus legis seruitutis fuisse, quę seruitus vsq; ad Christum pertinuit, permansitq;: cuius beneficio, et gratia quicumq; eum per fidem receperunt, liberati à iugo seruitutis ad dignitatem filiorum Dei traducti, facti sunt omnino capaces adeundę promissę hereditatis ęternę. In tres precipuas partes potest hoc caput diuidi. In 1.° ab exemplo pupilli sub tutoribus seruiliter degentis, sed tempore prestituto exeuntis à seruili statu, ostendit intentum per octo versus. Deinde accommodat doctrinam Galatis, eosq; iam seuerè obiurgans, iam mitius obsecrans per varios affectus conatur in fide retinere. à V. 9. vsq; 20. inclusiuè. Deniq; ad finem vsq; capitis ex typo Abrahamicę prolis, idem ipsum euidentius demonstrat. Secundum S. Thomam dignitas status gratię explicatur. Primùm à simili, deinde à typo, et allegoria, sed interim varijs excitatis affectibus suadetur Galatis, vt sinceram Christi fidem retineat. Ingratiq; animi crimen (Secundum Glossam, et Lyranum) obijcitur, vt rubore suffusi relinquant legis seruitutem, et Christi gratiam ex corde complectantur. 1.

Scholia.

V.1. Dico autem vsitatus modus dicendi Paulo, cum dicta vult explicatiùs ex 2.
ponere. sic supra cap. 3. 17. Hoc autem dico etc. redit nunc ad id, quod bre
uiùs de pedagogia legis tetigerat cap. 3. 23. 24. et noua similitudine dilucidiùs

explicat, vt incidentes, si quę occurrerint dubitationes, eximat. q. d. vt clariùs inotes
cat, qualis ille status sub lege fuerit ante Christi domini aduentum. Attendite quę
dicam: nollem equidem opinemini eos à me excludi, vel appellatione filiorum, vel pro
missione hęreditatis, quos sub custodia, et munimine Mosaicę legis constitus fue
rint illi quidam hęredes, fuerint Dei filij, quicumqȝ diuinę gratię participes, et
crediderunt venturum, et sperarunt Christum ex Abrahę pacto, ac semine. Sed
tamen hoc dico, hoc intelligatis oportet, illorum statum, non filiorum, imo seruo
rum maximè fuisse. quod subiecta ex forensi vsu similitudo declarat.

3. Quanto tempore. Sine prothesis similitudinis. deest autem particula, quemad
modum, vel sicut. Grecè ἐφ᾽ ὅσον χρόνον. i. ad quantum tempus. i. quamdiu,
vel toto illo tempore, quo hęres defuncti patris hęreditatem sortitus, paruulus
est, Grecè νήπιος, puer, infans, minoris scilicet ętatis, quam vt se regere, et pater
na bona possit legitimè administrare, et tuta conseruare. Nihil Grecè οὐδὲν,
non differt à seruo. i. non se magis, quam si seruus esset, liberè gerit, nec de rebus suis
quicquam ita dispensat, aut distrahit, vt reuocari nequeat, verum, instar serui, alte
rius substat potestati, atqȝ imperio. Huius autem titulus seruitutis satis idoneus
ac iustus peti potest ex imbecillitate, et inscitia illius ętatis, quę alteri cogitur serui
re, dum sibi non est apta imperare διαφέρει differt. i. antecellit, idem est
sensus. Cum sit dominus omnium. Grecè κύριος πάντων per appositionem, et
sine verbo (quod supplet Arias) existens. Vulgata cum sit. penes pupilli certè domi
nium tota hęreditas est; nec alterius vllius dominium est, licet administratio ad
alios pertineat ex legibus.

4. V. 2. Sed sub tutoribus, et actoribus est. Grecè ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμους.
Arias, sub tutores, et curatores. Syriaca, procuratores. Oeconomi quidem est domus
gubernatio, atqȝ dispensatio omnium, quę dominus possidet: talis Ioseφhus in do
mo Ęgyptij principis, et Moyses in domo domini, i. in synagoga Iudęorum, siue Israë
litarum. quidam sic distinguunt, vt tutores dicant eos, qui bona tuentur pupilli, ser
uantqȝ, et administrant, actores verò, qui lites persequuntur, resqȝ Minoris in
iudicio defendunt; + sed ni fallor, ad locum pręsentem nihil refert hoc discrimen.
Solum enim intendit Apostolus ostendere puerum Minorem sui iuris non esse, alte
riusqȝ sub imperio, et iugo esse; sit tutor, sit procurator, sit actor aut quouis nomine appelles,
modo ius in puerum, eiusqȝ bona habeat, quod habent tutores, seu villici, aut =
Oeconomi; quibus rei familiaris moderatio, et dispensatio commissa est. Itaqȝ post tuto
res addit oeconomos, quia et tutor per oeconomum solet rem administrare, vt expe
rientia passim docet. Plura de his Iustinianus noster. —
Vsqȝ ad prefinitum tempus à Patre. Erasm. vsqȝ ad tempus, quod Pater pręscrip
serit. Syr. vsqȝ ad tempus, quod pręstituerit Pater ipsius pueri. Grecè ἄχρι τῆς προ
θεσμίας τοῦ πατρός Arias, vsqȝ ad prefinitionem Patris. Hic subaudiendum. At elapso
tempore pręscripto tutelę abscedentibus, aut ablegatis tutoribus, et actoribus, non
iam seruus apparet, sed vt verè est, filius, ac dominus, adita possessione, ac retenta
administratione hęreditatis paternę; omninoqȝ liber, atqȝ immunis manet à pę
dagogię, et seruitutis specie. Ex Budęo προθεσμία est dies dicta, vel pręscripta,

+ Certè Actor la
tinè dicitur, qui
exigendę, dis
pensandęqȝ pe
cunię domini
pręest, qui Grę
cè οἰκονόμος,
stupare Maio
domo. Actor
etiam appella
tur qui in iu
dicio intendit
actionē aduer
sus reum, sed
hic Grecè κα
τηγορος di
citur.

Status ... tutis sub
Similitudo ponitur.
Minor ... pupillus.
Titulus ... tutis in minore ętate.
Pupilli ... dominium ... administratio. Arię versio. Syriaca.
Oeconomi ...
Iosephus ... Moses Oeconomus.
Tutores, et Actores discrimen.

qua adueniente, et completa expirabat ius tutoris, Minorque suscipiebat bonorum suorum+ administrationem excusso iugo, et seruitute pupillari. Hęc secundum leges solet esse ultima. 25. anni. aliquando 22. ut notat S. Bruno. Patris ius est tempus pręscribere tutelę filij minoris, terminumque pręfinire, quando velit illum è pupillari iugo subduci; pręsertim si rex sit; quod fecit Philippus 2. Hispanię, et Indiarum Rex relinquens quatuor regni tutores, seu procuratores; quos tamen repulit statim heres filius Philippus 3. qui 20 annum agebat ętatis. sed hęc iuris peritis relinquenda. Hactenus Prothesis, sequitur Apodosis, i. redditio, seu applicatio similitudinis.

Ita et nos, Iudęi scilicet, ut supra cap. 3. 25. Seripandus gentes etiam sub eo pro nomine intelligit. Ante Christi aduentum, etiam si filij Dei verè, et heredes Abrahamicę ~~[illegible]~~ benedictionis ex meritis Christi suo tempore venturi, tamen saltem secundum illum statum eramus, certè videbamur, atque exterius tractabamur ut pueri subiecti alphabeto, seu alphabetario pręceptori. Nam cum illa elementa, et quasi rudimenta pusillorum nullam haberent virtutem ad iustificandum; Christusque à quo omnis iustificatio proueniebat, nondum apparuisset; quicumque sub talibus erant ritibus, quibus iustificari non poterant, quamquam aliâs, scilicet, ex Christi fide, et merito essent iustificati, atque adeò verè filij Dei, tamen exteriùs peccati serui iudicabantur; ut pote qui illis seruirent cęremonijs, illisque subessent remedijs, quę ex se peccata minimè possent auferre.

Cum essemus paruuli. Gręcè νήπιοι, Arias, infantes. Erasm. pueri, i. rudes et imperfecti, minusque capaces cognitionis, et dilectionis iustitię, pietatis, salutisque ęternę. Anselm. idest, cum adhuc essemus, tamquam in ętate puerili; imbecilles, nec omnino viribus confirmati ad capessenda altiora, et profundiora mysteria, sed in rudi religionis primordio versaremur, nec ad bene operandum, recteque agendum robore animi, nec scientia rerum cęlestium valeremus. 7.

Sub elementis mundi. i. quasi sub tabella elementaria, seu alphabetaria pueruli, sub quibusdam materiatis formis, ceremoniarum, rituum, sacrorum, sacrificiorum, cultuum, institutionum, obseruationum. Eramus seruientes. Gręcè ἤμεν δεδουλωμένοι. Arias, eramus seruituti addicti. Erasm. in seruitutem addacti. Syr. redacti. Quibus omnibus nimię seruitutis angustię indicantur. q. d. sicut alphabetarij pueri, quibus tabella grandioribus notata characteribus datur in manus rudioris ingenij, et debilioris ętatis formandę causa: sic nos eramus ferula legis, et iugo pressi, literę, et scripturis, earumque pręscriptionibus, tamquam alphabeto, mancipati, addicti, ac pene sepulti. 8.

Elementa mundi. i. hominum quia hominibus data, qui appellatione mundi notantur. Ioan. 1. 10. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognouit. ita ex Hieronymo. et Legionensi. Dicta sunt autem elementa mundi secundum alios, quasi non super cęlestia, aut spiritualia, quęque mente per fidem illustrata comprehendantur, sed sublunaria, mundana, corporea, et quę sensibus obijciuntur, quęque ut caduca, et temporalia cessura essent Euangelio, et ipsius luce exorta, casura, atque intentura. S. Thom. Adam. Legion. Gagn. Sa. Iustin. Clarius, Bruno, sed de his exactius in Theoria 1.ª Seripandus qui hunc versum 3. non solum 9.

+ Instit. l. 1. tit. 22. soluitur tutela per pubertatem, tum masculi tum fæminæ. Pubertas autem in maribus post completum decimum quartum annum incipit: in fæminis ab anno duodecimo completo. Deinde tit. 23. Masculi et fæ 6. quamuis puberes facti sunt curatores accipiunt, donec vigesimum quintum annum egressi fuerint.) Ad has leges videtur allusisse: Ariæ translatio, Vulgata vero magis Græci vocabuli proprietatem expressit. At utraque sensum Apostoli retinere videtur.

ad Iudæos, sed ad gentes accommodat, asserit, elementa mundi hîc nuncupari legem scriptam, et naturalem, hanc ethnicis, illam verò Iudæis ad Dei cognitionem maiorem quasi ducem fuisse, et vt initialia elementa.

Theoria Prima.

An sub lege veteri aliqui dicendi fuerint filij Dei?

10 Ex dictis collige qualis fuerit ille status sub veteri lege Mosaica. Num filiorum? haud inficior. Hereditatem nempe Abrahæ promissam sperabant. ita sane. Verùm paruulorum, rudium puerorum, ac pene infantium. Qui literas quidem nominant, inter se iungunt, dictiones dictionibus aptant, legunt, nec intelligunt tamen, nec quo pertineant, quæ scripta sunt animaduertunt. eiusmodi quidem fuere (haud dubium) qui literæ hærentes, spiritum sub ea latentem non sunt assequuti. Quorum cordibus adhuc velamen inest ignorantiæ. 2. Corinth. 3.15. egregiè S. Cyprianus serm. de Passione domini paulo ante finem [Tanta, inquit, erat spissitudo velaminis, et crassitudo doctrinæ, qua erant Moyseos scriptura imbuti, ita erant eorum sensus hebetes, et ingenia tenebrosa, vt in verbis legis nihil diuinum saperent, nihil aliud quam exterioris vmbraculi integumenta viderent, neque ad sacramentorum secreta aliqua intellectus indagine penetrarent. imo si quis vellet eos in sancta inducere, et introducere in arcana, profundaque mysteria, impium iudicabant, et stultum, mel de petra sugere, et de saxo durissimo oleum eliquare.] Qui huiusmodi erant, eos equidem non modo seruos, aut natos domi vernas, verum et mancipia emptitia ore pleno, et buccis concrepantibus nominauero. vt pote qui timore adacti seruili, potius quam spe integra melioris status, legalibus præceptis, ac multimodis ritibus cogerentur inseruire. Nihilominus filiorum à Deo nomine dignati sunt. et constat Exod. 4.22. 23. Deut. 14.1. Matt. 15.26. Rom. 9.4. Verùm typicè, et vmbraticè, quia veros filios adoptionis euangelicæ præfigurabant. vt rectè exponit Toletus Rom. 9. quem tamen locum Pauli alij de vera filiatione intelligunt, vt Xuares in 3. p. q. 23. art. 3. vbi citat authoritates scripturæ, et Patres, quibus probatur, ac declaratur, antiquorum Patrum veram adoptionem filiorum Dei esse. Quod ex sequentibus clarius patebit.

11 Attamen erant alij selectiores, licet pauci, ac rari, qui in adita, et arcana legis penetrantes, literæ cortice perfracto, et vmbrarum velamento reserato, nucleum spiritus degustabant, et lucem videbant cælestem, Christique venturi fide, et charitate inflammati, eius felicissimum aduentum expectabant; hos ego, licet specie tenus, et conditione status seruos, veruntamen filios, et si nondum ætatis prouectæ, et perfectæ liberè nuncuparim. Quippe qui vera iustitia donati sunt, veram adoptionem similiter sunt adepti, non tamen ex vi legis, sed per merita iam tunc operantia Christi venturi.

12. S. Thomas; [illi erant simpliciter serui, qui propter timorem pœnæ, et cupiditatem temporalium legem seruabant. At qui licet exterius attenderent ad temporalia, et vitarent pœnas. nihilominus tamen in eis finem non ponebant, sed accipiebant ea, vt figuram spiritualium bonorum, hi quasi serui existentes, erant verè filij et heredes. exterius non differebant à seruis, sed domini erant quatenus amore spiritualium bonorum ducebantur.] Latebat itaque filiatio donec fides per euangelium clarius emicaret, seruitus apparebat, vt pote paruula, atque infantili ætate. vide Theophylat. in Rom. 8. 15.

Status certè veteris legis magis erat seruorum, licet multi essent veri filij; at noue legis status magis est filiorum, et si multi sint serui; fides enim viua .i. per charitatē operans filios facit, seruos verò peccatum efficit. Erant enim in statu seruorum, quippe qui sub legis iugo, timoreq; viuebant, nec effectum plenum adoptionis obserata ianua regni cęlorum poterant obtinere. Verùm propter excellentiam fidei priuilegiū eius adoptionis, quod proprium est status gratię concessum est, non tamen integrè, ac perfectè, sed vt status permittebat adhuc libertatis, et hereditatis nondum plenè capax, vt interpretatur Xuarez in 3. p. q. 25. art. 8. mentem Cyrilli, et Chrysostomi asserentium adoptionem antiquorum Patrum solum fuisse figuram nostrę adoptionis. quocirca neq; ad tam sublimem filiationis gradum euecti sunt, atq; Apostoli, et alij sancti noui testamenti, in quos spiritus Sanctus liberalissimè effusus est. cum enim Christus Dominus author sit gratię, et adoptionis, atq; hęc pertineat ad nouum testamentum, quod in Christi fide fundatur, ac stabilitur, veteres illi sancti Patres non quidem ex lege, sed ex fide iustificati ad nouum testamentum reuocantur. In quo Christus Seruator ablato, et ablegato spiritu timoris, quo illi premebantur, spiritum amoris gratię adoptionis substituit, et vniuersaliùs impertiuit. Non itaq; ex lege, sed ex fide, non ex timore, sed ex amore, non ex Moyse, sed ex Christo adoptio, filiatioq; promanat, ac prouenit, vt mox dicetur versu. 5. 13.

14. Gabriel Vasquez in 3. p. D. 88. c. 3. refellit eos, qui antiquos Patres, dicebant, neque plenè, neq; perfectè nomen filiorum Dei meruisse, eo quod licet heredes regni cęlestis, non tamen in illud statim admitterentur. Hęc, inquit, ratio nihil obstare potuit verę, et perfectę adoptioni, de cuius ratione est ius ad hereditatem, non consecutio eius, .i. sine mora, et simpliciter, sicut patet in naturali filiatione, quę iusta de causa potest differri, vel amitti. Adoptionem verò Rom. 8. 23. appellari dicit rem adoptione promissam, vt statim declaratur apponendo redemptionem corporis nostri, similiter spem poni pro re sperata, sequenti versu, et alibi certum est. nomen quippe continentis pro contento tropicè ponitur per Metonymiam. An ratio adoptionis, vt integra sit, requirat hereditatem, an dumtaxat ius ad illam, videtur controuersum inter Scholasticos Doctores, et plerisq; in priorem partem videntur duci. sed mihi Gabrielis Vasquez opinio maximè placet, quam etiam probat Xuarez de lege lib. 10. c. 8. Sententiam Soti interpretans, ac corrigens satis doctè ac peramanter.

15. Gentes verò, quibus lex Moysis ad salutem necessaria non fuerat, potuerunt etiam ex fide feruenti eodem etiam adoptiuorum filiorum priuilegio gaudere; quod de Sancto Iobo patientię exemplo singulari, et Christi Iesu patientis typo admirabili dubitari non potest. Si igitur non lex, sed fides adoptionis origo est, et qui sub lege fuerunt fide prestantes, tamen paruulis annumerantur, ac seruis, quid est quod Galatę tantopere legem desiderent, eiq; velint subdi? Numquid iam viri facti, et prouectę ętatis filij per viuam Christi fidem ad minorem ętatem retrocedentes expetunt subritibus antiquatis, ac subrancidis iterum repuerascere? quiq; sui iuris per gratiam filiationis effecti sunt, seruilem status conditionem incauti, atq; imprudentes induent? Absit à mentibus fidelium, et Christi famulorum, imo fratrum eiusmodi stulta cogitatio. —

16. Qui voluerit adeat Augustinum lib. 3. c. 4. contra duas epistolas Pelagianorum, vbi os-
tendit Patres antiquos, et Spiritum Sanctum adiutorem habuisse filiosque promissio
nis, et gratiæ fuisse. vnde hæc pauca, quæ supradicta confirmant excerpsimus. [Siue
igitur Abraham, siue ante illum iusti, siue post eum vsque ad ipsum Moysem, per quē
datum est testamentum à monte Sina in seruitutem generans, siue ceteri prophetæ
post eum, et sancti homines Dei vsque ad Ioannem Baptistam filij sunt promissionis
et gratiæ, secundum Isaac filium liberæ. non ex lege, sed ex promissione hæredes
Dei cohæredes autem Christi. Absit enim vt Noë Iustum, et prioris temporis iustos,
et quicumque ab illis vsque ad Abraham iusti esse potuerunt, vel conspicui, vel occulti,
negemus ad supernam Ierusalem, quæ mater nostra est pertinere; quamuis ante
riore tempore inueniantur esse, quam Sara, quæ ipsius liberæ matris prophetiam,
figuramque gestabat. Quanto euidentius ergo post Abraham, cui sic declarata est,
ipsa promissio, vt Pater multarum gentium diceretur, quicumque Deo placuerunt,
filij promissionis habendi sunt. Non enim ex Abraham, et deinceps Iustorum ge
neratio verior, sed prophetia manifestior reperitur. Ad testamentum autem ve
tus, quod est à monte Sina in seruitutem generans illi pertinent, qui cum acce
perint legem et iustam, et sanctam, et bonam, putant sibi ad vitam litteram
posse sufficere, et ideò, qua fiant factores legis, diuinam misericordiam non quæ
runt, sed ignorantes Dei iustitiam, et suam iustitiam volentes constituere, iusti
tiæ Dei non sunt subiecti. Ex hoc numero fuit illa multitudo, quæ aduersus Deum
in eremo murmurauit, et idolum fecit, et illa, quæ iam in ipsa terra promissionis
fornicata est post Deos alienos. Sed hæc quoque in ipso vetere testamento reproba
ta est multitudo. illi etiam quicumque ibi erant, sola, quæ ibi Deus pollicetur,
terrena promissa sectantes, et quid pro nouo testamento ea ipsa significent igno
rantes, eorum adipiscendorum amore, et amittendorum timore Dei præcepta ser
uabant, imo non seruabant, sed sibi seruare videbantur. Neque enim fides in eis
per dilectionem operabatur; sed terrena cupiditas, metusque carnalis, sic autem
præcepta qui facit proculdubio inuitus facit. Mauult enim omnino non facere,
si, secundum ea, quæ cupit, et metuit, permittatur impunè. Ac per hoc in ipsa volun
tate intus est reus, vbi ipse, qui præcipit, inspicit Deus. Tales enim erant filij terre
næ Ierusalem, de qua dicit Apostolus; seruit cum filijs suis pertinens ad testamen
tum vetus à monte Sina in seruitutem generans, quod est Agar. Ex ipso genere
fuerunt, qui Dominum crucifixerunt, et in eadem infidelitate manserunt. Inde sūt
adhuc filij eorum in ingenti multitudine Iudæorum: quamuis iam nouo testamen
to, sicut prophetatum est, per Christi sanguinem patefacto, atque firmato, et influ
mine vbi baptizatus, magisteriumque professus est vsque ad terminos terræ euange
lio diffamato.] Hactenus Augustinus.

17. Hieronymus hîc circa V. 9. Sanctos viros, inquit, fecisse quidem ea, quæ le
gis erant, sed sensum magis legis secutos esse, quam literam; qui non minus, quā
Abraham, sublato de facie velamento cupierunt videre diem Christi, et viderunt,
et lætati sunt. facti infirmo populo infirmi, vt infirmos lucrifacerent, et ijs, qui
sub lege erant, quasi essent ipsi sub lege, vt eos ab idolis, quibus in Ægypto assue

uerant

uerint, separarent. Absurdum quippe est Moysem, et ceteros confabulatores Dei, in ea fuisse conditione, vt non credamus eis, et praefinitum tempus à Patre venisse, et redemptos eos esse de seruitute legali, et adoptionem filiorum consecutos, et hereditatem cepisse cum Christo: quaecumque enim toti generi humano sapientia Dei, quasi vni filio, prestitit, hec eadem vnicuique Sanctorum semper suo ordine, et dispensatione largita est.] Hucusque Hieronymus.

Theoria. 2.

Quid per elementa mundi intelligi debeat.

Varie video ab expositoribus explicari quid intellexerit Apostolus nomine elementorum, cum dicit sub elementis mundi eramus seruientes. Plerique enim ad legem Moysacam referendum putant; nonnulli etiam ad ritus gentium. Sed cur elementa mundi vocentur, vel obseruationes Iudaice, vel Gentilium traditiones, non facile expediunt. Itaque referam diuersas interpretationes, vt, quid magis vero simile sit, lector diiudicet. Patres Greci, Chrysost. Theophyl. Theodor. Oecum. et illis prior Ambrosius, quos nonnulli recentiores sequuti videntur, vt Leger, Clarius, et Caiet. elementa mundi intelligunt ea, quibus mundus constat, tamquam ex principijs, et non solum quatuor sublunaria, terram, aquam, aërem, ignem, sed celum etiam cum luminaribus sole, luna, et astris. Ad hec enim pertinere constat omnes legis obseruationes; nam ex conuersione solis, dies, Hebdomade, anni, temporaque distinguntur; ex lune mutatione Neomenie notantur. Purificationes varie aqua efficiuntur, fruges, et animalia oblationi dedicata ex terra, et aëre pendēt; lucerne incensum, siue Thimiama ignem exigunt. Placet igitur his Doctoribus legales obseruationes, quasi elementorum effectus, elementa mundi appellata per Metonymiam. Legerus elementa huius mundi, inquit, vocat crassas illas initiales, elementalesque legis obseruationes ad mundi huius elementa, puta aquam, ignem, terram, solem, et lunam pertinentes; cuiusmodi erant purificationes, Neomenie, et Sabbata, oblationes frugum, victime, holocausta, discrimen inter animantia munda, et immunda, traditiones de igne, et lucernis non accendendis Sabbato. Citat autē Tertulianum lib. 5. contra Marcion. cuius hec sunt verba, sed que velit intelligi elementa (primas scilicet literas) ipse declarat: Dies obseruatis, et menses, et tempora, et Sabbata. opinor et cenas puras, et ieiunia, et dies magnos. vide infra Clarium. Hec expositio non omnino satisfacit difficultati questionis. 18.

Sanctus Augustinus elementa mundi proprie etiam intelligit, sed non ad Moysaicos ritus, sed ad idololatriam Gentium refert: Cum superius, inquit, legem pedagogum fecerit, sub quo erat populus ille Iudeorum; nunc procuratores, et actores dicat elementa mundi, sub quibus seruiebant gentes; vt filius ille paruulus, i. populus propter vnam fidem ad vnum semen Abrahe pertinens, quoniam et de Iudeis et de gentibus congregatus est, partim ~~sub elementis~~ fuerit sub pedagogo legis tempore pueritie sue, i. ex ea parte, qua de Iudeis congregatus est; partim sub elementis huius mundi, quibusdam tamquam procuratoribus, et actoribus seruierit. ex ea parte, qua de gentibus congregatus est. Quod autem Adamus obseruauit sub persona prima loquutum Apostolum supra cap. 3. versu 23. 24. 25. cum 19.

loqueretur de Iudęis, quibus se, vt natura Iudęum annumerabat: deinde verò à v. 26. locutum sub 2. persona cum Galatis, ad quos scribit epistolam vsqꝫ ad hunc versum 3. vbi iterum reddit ad primam personam (quamquam indicium est hęc ad Iudęos pertinere) non magni momenti est: cum ostendat August. satis decenter se annumerare posse ijs, quibus ad euangelizandum missus est. —

20. Hieronymus elementa mundi, inquit, eosdem, quos supra dixerat: tutores, et actores appellauit, quod sub ipsis primum pręsidibus constituti (quia necdum Dei filij ad nos capere poteramus aduentum) erudiebamur in mundo. Nonnulli eos esse angelos arbitrantur, qui quatuor mundi elementis pręsideant, terrę videlicet, aquę, igni, et aëri, et necesse esse, vt priusquam quis credat in Christo, illis arbitrijs gubernetur. Elementa mundi cęlum et terram, et ea quę intra hęc sunt, pleriqꝫ appellata putant; quod videlicet solem, lunam, maria, syluarum, et montium Deos, et sapientes Gręcię, et barbarę nationes, Romaniqꝫ omnium superstitionum sentina venerentur, à quibus, cum Christus venerit, liberamur intelligentes ea creaturas esse, non numina. Alij elementa mundi legem interpretantur Moysi, et eloquia prophetarum; q.d. per hęc, quasi initia, et exordia literarum, Dei timorem, qui sapientię principium est, suscipiamus, et post pauca. Potest igitur (vt diximus) Moysi lex et prophetę pro elementis accipi literarum, quod per eas syllabę iunguntur, et nomina, et non tam sui, quam alterius rei vtilitatem discamus, vt possimus orationem legere contextam, in qua sensus magis, et ordo verborum, quam literarum principia considerantur.] Hęc Hieronymus.

21 Anselmus hanc expositionem Hieronymi, quam vltimam probat, amplexus est. elementa, inquit, mundi, lex Moysi, et omne vetus instrumentum intelligitur, quibus, et nos adhuc, quasi elementis, et religionis exordijs, Deum discimus, quomodo elementa appellantur literę per quas syllabas ad verba coniungimus, et ad texendam orationem longa meditatione procedimus. Ars quoqꝫ musica habet elementa sua, et Geometria ab elementis incipit linearum; sic elementis veteris instrumenti, vt ad euangelicam plenitudinem veniat, sancti viri eruditur infantia. vnde et centesimus nonus decimus Psalmus, omnesqꝫ alij, qui literis pręnotantur, per Ethicam nos ducunt ad Theologiã, et ab elementis occidentis litterę, quę destruitur, transire faciunt ad spiritum viuificantem. Propter quod, et elementa, quasi eleuamenta dicuntur, quia nos eleuant à visibilibus ad inuisibilium intelligentiam.] et si, vt S. Brunoni placet) dici possint quasi elementa, quibus elimatur rudior ętas, vel quasi hylementa, i. materialia, quod ὕλη materia sit.

22. Hanc expositionem Hieronymi, et Anselmi multi ex posterioribus sunt secuti, vt Lyra, Adamus, Clarius, Salmeron, Gagnęius, Iustinianus, Lombardus, Erasmus. explicat verò Clarius, sicut 2. Cor. 3. literam vocat, sic hoc loco elementa appellat Paulus scripturam, seu legem scriptam, ipsas scilicet litteras, quibus lex constat Moysis, idqꝫ facit, inquit, per quamdam tapynosim, seu humiliationem, vt extenuet gloriam, et opinionem iustitię, et operum legis, vt quę neqꝫ iustitiam, neqꝫ spiritum ipsum conferant, sed velut exordia data sint hominibus rudibus adhuc, et nondum capacibus euangelicę doctrinę.

23. S. Thomas etiam hanc Hieronymi expositionem tenet, aitqꝫ dici legem elemen

Hieronymus. 1. expositio Elementa dicit tutores et actores. 2. expositio Angelos pręsides elementorum. 3. expositio Cęlum, et ea contenta [illegible] Gentium. 4. expositio Lex, et prophetia [illegible] elementa quasi [illegible] sapientię. Item quasi [illegible] veluti elementa ac literę [illegible] spiritualis [illegible] gentia. Anselmus [illegible] Hieronymum. Elementa quasi eleuamenta. Auctores opinionis. 2. Cor. 3. S. Thomas

ta mundi, quia terrena promittebat. Gagneius quia carnales obseruantias imperabat. Erasm.
quia temporalia, et caduca proponebat; quę cum mundo transeunt. Certè mundi dici arbitror,
quia litera legis non se attollebat à terra, nec alterius mundi, i. regni cęlorum, in cortice
promissa preseferebat. Lombardus, Lex, inquit, per elementa intelligitur, quia ipsa est
prima institutio ad fidem, et iustitiam; sicut ab elementis principium discendi assumunt
paruuli, mundi verò additur, quia non cęlestia, et ęterna, sed terrena promittebat, vel
transitoria, vt est mundus. Clarius, elementa interpretatur ritus colendi corporeos, sub
quibus tamquam visibilibus elementis, seruiebant, vel festiuitates, quę tempora regun
tur, quod ex hoc visibili mundo constare videantur. Hic author Grecos videtur secutus,
sicut et Lomb. et S. Thom. nam vtramque interpretationem recitant. vnde, vt distin
guant Iudęos à Gentibus, dicunt illos quidem sub elementis, siue elementarijs ritibus
Deum coluisse, hos verò ipsa elementa pro Dijs habuisse, ijsque cultum impendisse.

Equidem vix mihi persuaserim hic Apostolum de solis Iudęis verba facere, complec 24.
titur etiam Gentes, vtrosque autem i. Iudęos, et Gentiles sub paruulorum figura com
prehensos vult; vtrosque sub elementis seruilem vitam, aut quasi seruilem, tamquã
in pueritia transegisse, donec per Christi gratiam in adoptionem, et libertatem filio
rum vocati, et coadunati sunt. Considerabat enim diuinus Apostolus vnum fidelem po
pulum Abrahamicę fidei, et promissionis hęredem, ante Christi manifestationem in
carne, tamquam in pueritia paruulum, inscium, rudiusculum, atque adeo, tutoribus, pro
curatoribusque indigentem, donec ad maturiorem perueniret ętatem, viribusque confir
matus, et scientia, siue experientia eruditus, valentior esset, et fortior ad paterna bo
na capessenda, et retinenda, conseruandaque. Interim ne ociosus desideret, viciorumque
pateret tyrannidi, tum pręterea vt rudes excoleret [redacted] annos, lex illi proposi
ta est et naturalis, et scripta; imo totus hic visibilis mundus, tamquam alphabetũ
grandioribus notis exaratum, atque distinctum oblatus est, vt ab effectibus causam,
ex creaturis conditorem inquireret, et agnosceret.

Non inficior itaque legem Mosaicam, eiusque obseruationes, ritus, cęremonias 25.
sub nomine elementorum mundi comprehendi, quod rationes iam superius alla
tę satis probant, et interpretum maxima copia, atque Doctorum Scholasticorum cal
culus apprimè confirmat. sed aio, affirmoque huius phrasis tropum obscuriorem
esse, minus solitum, magisque longe petitum ad significandos Iudaicos ritus, quam
Ethnicos mores, quin arbitror, ideo diuinum Paulum appellasse elementa mundi
vt dum Gentes deprimeret memoria elementorum, quę tamquam numina vene
rabantur, simul perstringeret Iudęos, qui sub elementis mundi et ipsi viderentur
seruire. eo omni tempore vtrisque iam elementa mundi superstitioni erant. siquidem
obseruationes legales iam ducebantur, et abijciebantur, veluti superstitiosę, vanę, et
infidelitatem preseferentes.

Huic meę explicationi fauent reliqui loci, vbi de his elementis mundi S. Paulus 26.
mentionem fecit. Primùm infra V. 9. et 10. vbi appellat infirma, et egena elemen
ta quibus, inquit, denuo seruire vultis. vbi illud denuo et quod pręcessit. Iterum con
uertimini, aperte arguunt illos velle redire ad elementa, i. ad idola colenda, vt ibide
clarabimus. deinde is locus, qui est ad Colo. 2. 8. Videte nequis vos decipiat per phi

losophiam, et inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa
mundi, et non secundum Christum. ad quem locum alludens August. de ciuitate. 8. c. 9.
ait; Cauet eos tamen, qui secundum elementa huius mundi philosophantur, non se Augustinus
cundum Deum, à quo ipse factus est mundus. vbi hud. viues, idest, qui nihil aliud sa
piunt, quam elementa mundi, qui ex ipsis, et ab ipsis omnia gigni, interimque agi, et gu
bernari arbitrantur; nihil aut per parum Deo relinquentes, cuius arbitrij, iuris que
sunt omnia. Vt autem Adamus scitè explicat Epexegesi vsus est Apostolus, et prio Epexegesis
rem phrasim per posteriorem declarat. Philosophiam itaque non quamcumque, sed ina
nem fallaciam dicit, hancque traditionem hominum, mixam videlicet elementis
mundi, quasi principijs, non verò Christi doctrinę, quę diuina est.

27. Catharinus elementa mundi explicat ad Colos. dicta, principia ab hominum Catharinus
sensibus ducta, quę sunt ad ea coniectanda, quę existunt supra sensum, fallacia;
qualia dici possunt argumenta à philosopho collecta, quibus se probare ęternitatem mun
di putauit: at ad Galatas significantur ea principia per quę ad aliquam agnitionem Dei
venimus, et quę aliquos Dei nobis effectus declarant, quô ad illius cognitionem tendamus;
vera autem doctrina desursum est, et inde descendet. hęc, quę per elementa est, ascendit, et
cum sit ad tantam autem debilissima, ad ea, quę Dei sunt noscibilia solummodo per fidem
homo potest illuc peruenire.] Hęc Catharinus.

28. Eodem modo exponitur locus eiusdem cap. v. 20. si ergo mortui estis cum Christo ab Col. 2. 20.
elementis huius mundi quid adhuc, tamquam viuentes in mundo, decernitis, ne tetige
ritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis, quę sunt omnia in interitum ipso vsu
secundum doctrinas hominum. etc. Qui cum Christo mortuus est mundo, non amplius de
mundo curat, sed ei renunciauit, et omnibus, quę mundi sunt, siue ea inducat lex Moysi,
i. litera, sine spiritu, siue philosophia, aut homo sibi relictus, vt Plato, vel Simon. Itaque
elementa sumuntur genericè siue pro Iudęorum, siue philosophorum rudimentis, atque
principijs mundi, i. carnalibus, quę non ad regnum Christi pertinent, sed ad hunc mundi
interitui obnoxium. viuere autem in mundo est secundum ea, quę ostendunt ele
menta, scilicet lex Moysis, et naturalis ratio seclusa fide, et gratia. Prohibebat lex
Moysis certos cibos, prohibebant etiam Simoniaci, et Gnostici, quare ad omnes doctrina
Apostolica referenda est, vt rectè docet Adamus. Adamus

29. In locis iam expositis, et in Ep. ad Heb. 5. 12. mentionem inducit Paulus elementorũ, Heb. 5. 12.
et nullibi non possunt intelligi elementa quasi rudimenta, et principia, sed diuerso
modo secundum loci exigentiam, quod egregiè explicuit Adamus contra Erasmum Adamus
defendens Hieronymum in hoc loco epistolę ad Galatas. ex his ergo constare potest
elementa mundi non solum ad Iudęos, sed etiam ad Gentiles applicari debere secundũ
Pauli sensum, et mentem; ita tamen, pro rudimentis, seu principijs sumi, vt simul
allusio fiat ad Deos Gentium, qui elementa erant, et res mundi corruptibilis.

30. Hanc nostram sententiam confirmant opiniones doctorum supra recitatę, et pre
sertim quas ex Hieronymo retulimus, imo ipse Hieronymus initio huius capitis
maximè videtur huic sententię fauere, cum hęres, inquit, iste paruulus totum
humanum genus vsque ad aduentum Christi, et vt amplius dicam vsque ad consũma
tionem mundi significat.] et post pauca: Iste intellectus, ait, ecclesię catholicę

conuenit, quę et veteris, et noui testamenti vnam asserit prouidentiam, nec distinguit intem pore, quos condicione sociauit.] et paulo post. Tutores autem, inquit, et actores possunt et prophetæ accipi, quorum verbis quotidie in aduentum saluatoris erudiebamur. Sicut pedagoga Moysi lex supra disserta est, et angeli paruulorum, qui quotidie vident faciē Patris, et interpellant pro eis. De quibus dictum est Ps. 33. immittet angelus domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Recte hi sub tutoribus, et actoribus esse dicuntur, qui habentes spiritum timoris, necdum meruere spiritum libertatis, et adoptionis accipere. Ætas enim infantię ad peccata formidat, pedagogum metuit, non confidit esse se liberam; licet per naturam domina sit, et secundum vtramq; intelligentiam, quatutores, et actores, vel prophetas, vel angelos dicimus; paruulus iste tandiu sub actoribus est, atq; tutoribus, donec legitimum perfecti viri tempus impleuerit, legitimum autem tempus, sicut Romanis legibus, viginti quinq; annorum spatio terminatur, ita ad humani generis perfectionem Christi reputatur aduentus; statim vt ille venerit, et omnes in virum perfectum creuerimus, pedagogus à nobis, tutor q; discedunt. Tunc authoritate domini, et hęreditatis possessione perfruemur; in qua prius nati quodammodo putabamur alieni.]

Hęc Sanctus Doctor subtiliter, et erudite, magis tamen moralem, quam literalem sensum indicant; siquidem litera subtexta est de Christi priori aduentu, hic verò sensus eam accommodat ad secundum; omnesq; vel certè in ecclesia viuentes paruulos facit iuxta illud Christi Matt. 18. 3. Nisi efficiamini sicut paruuli etc. et illud Ephes. 4. 13. 14. Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, et agnitionis filij Dei in virum perfectum, in mensurā ętatis plenitudinis Christi, vt iam non simus paruuli fluctuantes. etc. Nihilominus, dum toti humano generi aptat similitudinem, nobis aditum aperit, vt non solum de Iudaico, sed etiam de populo gentium explicemus. illud tamen admonitum velim lectorem, non satis mentem Hieronymi explicatam hoc loco à quodam interprete ex recentioribus, cum tamen diligenter videatur verba eius suę accommodare voluisse literali interpretationi. 31.

Catharinus etiam, et de Iudęis explicat sub elementis mundi eratis seruientes, et ad Gentes applicat cum ait; Tales autem sunt omnes homines, qui in peccato nascuntur, cuius sunt serui per elementa mundi, hoc est per ea principia, quę de creaturis mundi huius eruebant, quibus quodam modo prælucentibus tendebant in Dei agnitionem. neq; enim clarior explicabatur eis fides nisi implicite tantum sub ænigmatibus, et figuris varijs et multiplicibus vmbris. 32.

Hęc ille. quod verò addit de Apostolis, quos Hieronymus tutores gentium interpretatus sit, aut ipse lapsus est memoria, aut ad spiritualem sensum, quem diximus, pertinet, sicut id quod subiungit: Mundus, inquiens, figurari potest in homine, qui suas habeat ętates, et per incrementa temporum accipiat doctrinam perfectam. figuratur et pulchrè in Christo, qui proficiebat sapientia, et gratia apud Deum, et homines. qui cum esset puer subditus erat patri, et matri; at cum in plenā ętatem euasit, perinde ac si non curet matrem dicit, quę est mater mea etc. non matrem contemnens, sed eos, qui toti pendent à carne instruens prę Dei negocio carnis posthabere parentes. quo sensu intellige dictum: Nolite vocare vobis patrem super terram. Hactenus ex Sancto Hieronymo. 33.

Digressio.

Aduersus eos, qui adhuc veluti pueri mundi alphabeto seruire non desistunt.

34. Non parum aptè, nec sine magno fructu hæc verba (Cum essemus paruuli sub elementis mundi eramus seruientes) accommodari queunt plerisq; hominum, qui ita vel totam vitam, vel maiorem partem in hoc mundo transigunt; ac si rudiusculi pueri essent, et in rebus diuinis tam infantes, vt præter Alphabetum mundi, et elementaria rudimenta, nihil amplius vel discant, vel sciant. Certè eorum ratio viuendi talis est. Non valde mirum fuerit puerulos ætate, et sensu scholas elementarias intrare, ac frequentare, Alphabeto incubantes, tabellis Abecedarijs veluti remis astrictos, ferulam pertimescentes, et verbera. Hoc illius ætatis proprium scimus, sed non potest sine admiratione, imo sine stupore conspici, et considerari, iuuenes iam grandiores, barbatos, cincinnatos loco balthei, et gladij, charta, seu tabella onustos elementaria, cum risu excipiatur, qui eiusmodi est, et sybilis manuumq;, ac pedum complosione exterminetur ab schola. Ah rem fædam, et magnopere detestandam! Quot passim offendimus per vias, per plateas, per domos, per fora, per phana, qui cum per tempus deberent iam virtutis, pietatis, religionis esse magistri, adhuc rudes sunt, et ignari; et in Dei cultu pueri, ac pene infantes! cum iam armati procedere deberent ad prælium cum hostibus animæ, pro clypeo, pro galea, pro ense, folia lusoria, crispantem comam, odores ostendunt proprios fœminarum. Hæc elementa mundi, sub quibus isti seruiliter agunt. His elementis victitant, his astricti sunt, hæc sciunt, alia prorsus ignorant, viros putes, si annos consideres, pueros dicas, si occupationes aduertas

Concio apta bacchanalibus di[...] gelium accom[...] ta Dominica [...] quagesimæ [...]

Similit[...]

35. Ecce hi sunt, quos non sine stomacho obiurgat Salomon, imo Dei spiritus. Vsquequo, inquit, paruuli diligitis infantiam! q. d. quousq; tandem o pueri, scholam repetetis infantiæ? quandiu manebitis in alphabeti rudimentis? Quem ad finem nenias infantiles persequemini? et stulti quæ sibi sunt noxia cupient. Pueri, pueruli, infantuli (muchachos, niños, niñatos) quousq;, quæ mortalia sunt, quæ mortem afferunt, stultè, et impiè quæritis? infantulos iterum appello, et si barbatos, imo calamistratos, tam estis pueri libus, infantilibus q; addicti ludis, iocis, nænijs, vilibus certè, et contumeliosis vacantes exercitationibus, et viro indignis Christiano, sub elementis mundi. Adeò subiecti, et subditi estis mundi Alphabeto, vt nihil scire aliud videamini, nisi mundana, sæcularia, temporalia, caduca, interitura, ludicra, sensui apta, delectabilia Bacho propria, Comessationes, ebrietates, et quæ nefas sit dicere. Iam sunt turpitudinis plena, quæ iocorum loco nuper inuenta vsurpatis, his præsertim bacchanalium diebus. si quid autem spirituale, aut diuinum offertur, hoc respuitis, ad hoc muti, elingues, imo linguosi, et contumeliosi aduersus illum, qui vestros iocos, ludos, choreas, cantica, saltationes, mimos, comædias, et tragædias, serijs, et modestis sermonibus interpellat, vt facilè appareat hebetes vestros sensus ad cœlestia, et spiritualia existere; qui ad carnalia, et mundana valde sunt acres, et exercitati. —

Prou. 1. 12.

[...]c. 13. 3

Similit[...]

36. Diuinus Apostolus Paulus ad Hebræos scribens cap. 5. 12. eos arguit, et accusat, non certè acriter, sed blandè, et paterna charitate, quod cum in rebus spirituali bus, et quæ ad institutum vitæ Christianæ pertinent, post longum tempus, tamen

Heb[...]

adhuc nescirent rudimenta Christianismi, qui iam debuissent arcana diuinitatis Christi intelligere, aliosque docere; tam rudes essent humanitatis eiusdem, vt rursum indigerent ad ea principia doctore. Hęc sunt Apostoli verba: Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, vt vos doceamini, quę sint elementa exordij sermonum Dei. vt scilicet Catechismus, tamquam pueris, vobis tradatur in manus, et minima, seu initialia de Christi mysterijs denuo inculcentur. illi quidem obiurgantur, et merito, quod nedum satis comprehendissent elementa Christianę vitę, versarenturque post longa interualla temporis in discendo alphabeto: alphabeto, inquam, Christiano, alphabeto vitę spiritualis; sed contra vos, maiori cũ indignatione, et stomacho inuehi posset, qui Christiano nomine gaudentes, tamen non alphabeto Christianismi, non elementis spiritualis vitę immoremini ediscendis, sed, quod sine maximo animi sensu, imo absque lachrymis dicere nequeo, elementis adhuc mundi seruiatis, illis alligati, et mancipati sitis, decepti quidem, quod timebat Apostolus ad Colos. 2. Per inanem fallaciam, et hominum traditionem secundum elementa mundi, et non secundum Christum. Habet mundus sua quędam elementa à Christi doctrinę elementis valde diuersa, imo et aduersa. Nonne dolendum est, imo sanguineis lachrymis deplorandum, viros Christianos adeò deceptos esse, imo deprędatos, (vt habent Gręca) à mundi procuratoribus, et actoribus, vt his relictis, vbi Christus Iesus sonat, natus, passus, resurgens, ad illa conuersi sitis, vbi, non Christus, sed dęmon, non Iesus, sed diabolicę technę, non quidpiam spirituale, sed quicquid carnale est, vile, et periturum audiatur.

...4.12. 37. Hinc fit, vt sermones spirituales ac Dei mandata, non modo dormitantium instar, audiatis, sed auersemini omnino, nec velitis, quin potius recusetis, formidetis, horreatis, audire, quippe quę non magis intelligatis, quam si Arabica, aut Gręca lingua proposita fuissent. similes quodam modo hac in re facti estis Christi discipuli, qui quę de sua passione, ac morte, resurrectioneque Dominus denunciabat, et ante eorum oculos quasi post modum successura prędicabat, nulla ratione sibi persuadere poterant, vt crederent, non quod fidem non facerent verbis Domini; credebant enim illum vera enunciare, sed quod minimè possent percipere, et intelligere. Luc. 18. Ecce, inquit Iesus, ascendimus Ierosolymam, et consumabuntur omnia, quę scripta sunt per prophetas de filio hominis, tradetur enim Gentibus et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur, et postquam flagellauerint, occident eum, et tertia die resurget. Hęc certè satis apertè dicta erant, sine tropo, sine metaphora, absque ęnigmate, verbis proprijs, et quibus res ipsa manifestissimè proponebatur, et declarabatur; addit tamen euangelista sacer; et ipsi nihil horum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant, quę dicebantur. Quid, dices, tantę causa ruditatis, et inscientię.

Similitudo. 38. Explico apposita similitudine, Pueri rudes, qui scholę Abecedarię intersunt, veniunt ad pręceptorem, sumunt in manus chartam elementis exaratam roganti institutori singulas literas nominant, quid hęc? B. quid hęc? A. iunge puer, quid vtraque simul, nescit, hęret. ita credo plerosque vestrum ad ea quę dicimus, hęrere, neque intelligere, quę ex hoc sugestu tam serio tradimus. Quippe pueri estis non ętate,

sed sensu, et intelligentia. Non ignorabant profectò discipuli singula verba, quid sig
nificarent, nouerant quis esset filius hominis, quid esset conspui, verberari, crucifigi,
illudi, resurgere, satis nouerant, sed coniungere tamen nullo pacto poterant. Impos
sibile siquidem credebant innoxium hominem verberari, innocentem crucifigi; vene
randam personam, et in oculis omnium positam, summo honore dignam, sputis cons
puendam, contumelijs lędendam, nullo modo fieri posse suspicabantur; quid esset
mori, quid resurgere satis intelligebant, sed hominem violenta morte perimi, et
postmodum resurgere tertia die, vix sibi persuadebant futurum, aut possibile. Quasi
diuerso idiomate, aut lingua loqueretur Christus, quam illi numquam didicissent,
ita non intelligebant, quę dicebantur.

39. Est quidem, vt aiebam, diuersum mundi alphabetum, sunt alia elementa, quibus
illi, qui mundo adhęrent loquuntur, scribunt; atque adeò mirabile non est, eos nostrũ
idioma, nostramque linguam non percipere, nec intelligere, quę dicamus. Prima ele
menta mundi, et eorum, qui mundi doctrinas fallaces, traditionesque sequuntur
humanas, sunt ista, Honor, Diuitię, Voluptas, quę istis elementis conscripta non
inueniunt, nequaquam intelligunt. Age, misce sermonem de paupertate, de man
suetudine, de patientia, de cordis munditia, de Christi tormentis, de martyrum pas
sionibus, de Anachoretarum pęnitentia, de oratione, et contemplatione, nihil pror
sus intelligere possunt, sunt hęc verba ab eis valde abscondita, sunt profunda ar
cana, non valent percipere. At istud est alphabetum Christianismi prima pię vitę
elementa. Istud nos nescimus, inquiunt, si alphabetum est, non certè vulgare, sed
vel Hebręum, vel Syriacum alphabetum est. Proh Deum immortalem! quid ergo
intelligitis! quid nostis! reuocate his hominibus in memoriam de ambiendis hono
ribus, aut de uincenda lite, vel iniustè, aliquem modum, id facilè percipiunt, de
supplantando paupere, de orbis, orphanis, ac viduis conculcandis, et onerandis nouis
vectigalium partitionibus, satis id percipiunt. De corrumpendis iudicibus, subor
nandis testibus, notarijs aucupandis, vt fraudibus, dolisque veritas obscuretur, iusti
tia opprimatur. Hoc probè norunt, de tesserarum ludo, de chartis aleatorijs, designan
dis, commutandis, variandis, parandis, vt vel arte, vel [redacted] dolo pecunia vniuer
sa abradatur, et auferatur. Hoc bene callent de insidijs struendis, et laqueis parandis,
vt diues adolecens facilè amori cedens pertrahatur, vel inuitus, et reluctans ad nup
tias, facilè intelligunt. De inferenda dicacitate, de naso suspendendo, de nutando
capite, nictando oculis, nuendo labijs, de psallendo, saltando, cantando elegantius,
ac liberius, de crotalis, tripudijs, et saltationibus, discunt quicquid dixeris. Quid
plura! insinua, vel indica quo pacto irruptio fiat in maritatas, quo[redacted]nam modo
inuadendum in adolescentulas, quibus dolis, et artibus alliciendę, et permouendę
virgines castissimę, cautissimę, munitissimę, mirum quam citissimè penetrant.
Age tandem, modum ostende irruendi in alienas domos, abigendi alterius pecudes,
decipiendi custodes, saltuum, montium, portarum vrbis, exportandi, et inuehendi
cum fraude vectigalium, et recuperatorum; hoc in suo alphabeto edocti tenent. Quę
admodum contraria factio deijciatur ab auctionando, atque officium, seu prędium,
quod subiacet voci preconis, per ęmulationem suę parti vendicent: quomodo litem

vel iniustam intendant, et vincant; quibus fraudibus testamenta supponantur,
debita etiam, et non debita repetantur. Ad hęc mens attenta, nec ingenium abest,
Attamen ad honesta, spiritualia, iusta, sancta, ad tollendam Christi crucem
ad crimina detestanda, et fugienda, mira ignorantia, stupenda inscitia,
atque imperitia; et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebat,
quę dicebantur.

Tantę cęcitatis vel antidotum, vel medicamentum ex iugi meditatione 40.
Christi patientis petendum est. Hoc felle Callionymi repręsentatum, quod
Tob. 11.13. Callionymi super oculos dum sustineret senior Tobias visum, quem amiserat, divinitus
recepit. Adde insuper et piam, et nullis obstaculis impeditam orationem,
exemplo illius cęci hominis, qui oblatus est Christo in civitatem ingredienti
Hiericuntem. Persta in precibus, clama, cunctis obiurgantibus persevera cla
mando, Iesu fili David miserere mei. Accedet interpellatus Iesus, adse addu
ci iubebit, lippitudine, ac cęcitate laborantem, et uno verbo tuę satisfaciet
voluntati, respicere te iubens, ut eum deinceps posthabito mundo sequaris,
et omissis mundi elementis, ad ea, quę sunt regni cęlorum et primordia, et
gradus lubens, lętusque pertranseas. Amen.

TEXTUS

V.4 At ubi venit plenitudo temporis misit Deus
filium suum factum ex muliere, factum sub lege.
V.5 Ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem
filiorum reciperemus.

Diversae Translationes.

V.4. Cum vero etc. sub legem. V.5. ut eos qui sub legem redimeret etc.
Syr. V.4. At postquam venit plenitudo temporis misit Deus filium suum,
et factus est ex muliere, et factus est sub lege.
V.5. Ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut reciperemus positionem
filiorum (adoptionem)
V.4. Emisit etc. et factum ex muliere, factum legi obnoxium.
V.5. Ut eos, qui legi obnoxii erant, redimeret, ut adoptionem filio
rum reciperemus.

Scholia.

Proposuit Apostolus servili in statu tamquam parvulos, et Iudęos, et gentes 1.
sub elementis mundi fuisse constitutos usque ad certum videlicet tempus prę
finitum à Deo. quo tempore elapso futurum erat, ut è servitute illa egressi, et
se filios agnoscerent, et hęreditatis adeundę paternę potestatem nanciscerentur. Hoc itaque declarat iam persequentes versiculos quatuor. sed in hoc quarto
supponit tempus servitutis prefixum in adventu Christi completum. in quinto
verò ob id indicat venisse filium Dei factum hominem, legique subiectum, ut vindi
caret à servitute, filiorumque conferret adoptionem. August. sic etiam nectit
iam dicit veniente plenitudine temporum Deum misisse filium ad liberandum par
vulum hęredem servientem ex parte legi, tamquam pędagogo, ex parte elemen

tis huius mundi tamquam procuratoribus, et actoribus.

2. At vbi, Græcè ὅτε δὲ. Arias, cum verò. Syr. At postquam venit plenitu
do temporis nimirum ex Dei voluntate præscripta pro emancipando paruu
lo herede. idest, postquam impletum est tempus seruilis ætatis, diesque dicta ap
propinquauit, in qua decreuerat Dei sapientia seruos in filios mutare, atque
ex mancipijs peccati, gratiæ liberos efficere. Plenitudo temporis. Ambrosius: Ambrosius.
plenum tempus, vt illud Iam plenis nubilis annis. Ephes. 4. 13. In mensuram Plenitudo quid
ætatis plenitudinis Christi .i. plenæ ætatis. Rom. 13. 10. Plenitudo legis est dilec Ephes. 4. 13.
tio, .i. plena lex, seu complementum legis. Rom. 11. 25. Donec plenitudo Gentium Rom. 13. 10.
intraret, .i. plenus numerus Gentilium. His locis omnibus idem nomen est Rom. 11. 25.
Græcè πλήρωμα. Cur Ephes. 1. dicatur, in dispensatione plenitudinis
temporum, non verò huius temporis. dicemus postea in Theoria. Illud interim
aduerte eamdem prorsus esse plenitudinem temporis præfixam à Deo legis
pedagogiæ, et generis humani pueritiæ, quæ præscripta est euangelio gratiæ, et
libertatis, seu adoptionis filiorum inchoandæ, et auspicandæ. vnde intelliges illud Apos
toli Rom. 10. 4. finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. q. d. ad Christum Rom. 10. 4.
terminatur, atque finitur lex seruorum, .i. Mosaica, à Christo similiter initium sumit
adoptio filiorum, quæ per fidem veram confertur, quæ vera est iustitia.

3. Misit. Græcè ἐξαπέστειλεν. Erasmus, Emisit, præpositio videtur, aut terminum,
à quo mittitur, significare, aut vim significandi aliquam addere, vt indicat Caiet. Caietanus
plus, inquit, significatur quam simplex missio. significatur enim legatio, quod mi
sit, vt legatum, quasi nouam Apostoli, seu Legati (inquit Cornelius) personam pro Deo Cornelius
in assumpta natura apud homines acturum. vnde Rom. 15. 8. Dictus est Christus mi Filius Dei in assumpta humanitate legatus, et
nister circumcisionis, .i. Iudæorum. et Heb. 3. 1. Apostolus, et Pontifex confessionis nos Apostolus pro Deo ad homines
træ .i. Christianorum, nimirum quatenus homo his functus est muneribus. quare Sanct. Heb. 3. 1.
Thomas hic non in assumpta serui forma negat esse ministrum, sed vt Deum, et verbū S. Thomas.
Patris; non enim filius Dei missus dicitur, vt mittitur à Rege minister aliquis cum mu Missio qualis.
nere legati; sed missio eius fuit assumptio humanitatis retenta, et immutata Dei
maiestate, et forma, per quam æqualis est Patri. August. de Trinit. lib. 4. cap. 20. Cum Augustinus.
autem, inquit, venit plenitudo temporis (sapientia Patris, hoc est filius Dei) non vt
impleret Angelos, neque vt esset Angelus (nota quod sequitur) nisi in quantum con
silium Patris anunciabat, quod et ipsius erat. Quid autem est esse angelum nisi Dei
legatum in assumpta humanitate? Plerique interpretes simplex verbum misit red
diderunt. quo et Christus sæpe vsus est. Ioan. 20. 21. Sicut misit me Pater, et ego mitto Ioan.
vos. Græcè πέμπω, quo etiam vsus est Paulus Rom. 8. 3. ibi mittens filium suum. Qua Rom. 8.
re inter hæc duo verba nullum videtur esse discrimen, quibus æque et Ioannes, et Emisit, an sit differentia
Paulus vtuntur. Nihilominus et si compositum emisit pro simplici positum sit hoc
loco, negari non potest, quin verum sit quod diximus, emittere magis connotare ter
minum à quo incipit missio, mitti verò magis terminum ad quem ea dirigitur,
legatio. vnde dicitur flos emitti ex arbore, sagitta in scopum mitti. Emisit ergo Deus à
se filium suum .i. ex suo sinu ad homines adoptandos, in quo eximium amorem indi
cat. Hoc expressiùs significauit Christus Ioan. 8. 41. Ego enim, inquit, ex Deo pro Ioan. 8.
cessi; en terminum vnde processit, et veni, scilicet, in mundum, ecce terminum,

a quo venit, et ut magis explicet, addit; Neque enim à me ipso veni, sed ille me misit.
Rupertus, cui assentitur Maldonatus de humanitatis assumptione hunc locum totum
explicat, quasi hęc sit periphrasis missionis, siue incarnationis, ut ex infra dicendis
magis constabit.
Misit. Mitti non dicitur in scriptura sacra, nisi illa persona, quę in mysterio Tri 4.
nitatis sacrosanctę ęterna processione ab alia procedit. Quare Pater numquā
dicitur missus, sed vel filius, qui procedit à Patre, vel Spiritus Sanctus, qui à Patre
filioque procedit. Importat autem missio propriè ęternam processionem, connota
to nouo modo existendi in creatura, sed minus propriè importare dicitur solam ma
nifestationem corporalem. Vasques cum Caietano, et Ferrara in S. Thom. 1. p. Disp. 170.
Misit, itaque Deus (Pater) filium suum unigenitum per ęternam generationem
à se procedentem, factum ex muliere, hoc est, velo carnis tectum q. d. eum, qui
est in sinu Patris, nec unquam ab eo separatur, eum nempe, qui posuit tenebras la
tibulum suum, idest, qui habitat lucem inaccessibilem, quem nemo vidit unquam
sed nec videre potest, ita per hypostaticam unionem humanę coniunxit naturę, ut
corporeo indutum velamine humanitatis conspicuum fecerit, inuisibilemque in propria
Dei forma hominibus, hominum oculis obiecerit videndum in forma serui; ergo (in
quit August.) cum ait, misit filium suum factum ex muliere, satis ostendit, eo ipso
missum filium, quo factum est ex muliere. Quod ergo de Deo natus est, in hoc mun
do erat, quod autem de Maria Virgine natus est in hunc mundum missus aduenit.
De Trinit. lib. 2. cap. 5. Eiusdem Augustini sunt verba; quid est exiui à Patre, nisi
non in ea forma, qua ęqualis sum Patri, sed aliter, i. in assumpta creatura minor
apparui. Et quid est, veni in mundum, nisi formam serui, quam me exinaniens ac
cepi, etiam peccatorum, qui hunc mundum diligunt, oculis demonstraui. Hęc Sanc
tus Doctor declarans illud Ioan. 16. exiui à Patre, et veni in mundum. Huic ex
positioni concinit S. Hilarius, à Patre, inquit, in hunc mundum venerat, quia à
Deo exierat. Nam ut natiuitatem suam in exitione significasse intelligeres, subie
cit, se à Patre venisse, et cum per id à Patre venerit, quia à Deo exierit, exitio eius
à Deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est professio consecuta.
Hoc subtilius explicat Vasques supra cit. cum ait, Per verbum exiui denotari exi
tum, et processionem, quę de ratione missionis est, per illud autem veni signifi
cari terminum ad quem fit missio, qui est effectus connotatus, quo completur
origo ęterna, ut sit missio, et missio temporalis. Theodoretus, non diuinitatis
missionem hîc intelligendam, sed naturę humanę susceptionem dicit, ut contex
tus ostendit; non enim dictum est, misit, ut nasceretur, sed natum ex muliere. Igi
tur nil aliud significat, misit quam apparere fecit, visibilem ostendit, oculis vi
dendum subiecit, in assumpta natura demonstrauit. Hoc pręnunciauit Baruc.
3. 38. ait. Post hęc in terris visus est, et cum hominibus conuersatus est. Plura in Theoria.
Filium suum factum ex muliere. γενόμενον habet Gręca, i. factum. 5.
Sed Complut. et Regia Biblia habent γεννώμενον, natum, quomodo le
gisse videtur Theod. Theoph. et alij Gręci interpretes, imo et Cyprianus, et August.
alicubi, sed licet utrumque verè mysterium explicet, tamen significantius dicitur

factum ex muliere ad insinuandum, et declarandum non solum coniunctum, verumetiã separatum principium; nam vt ait Angelicus Doctor, Arca dicitur fieri ab artifice, fructus ex arbore nasci; hoc designat principium materiale coniunctum; illud exterius efficiens, i. principium separatum. Insinuatur ergo Christi humanitatis, siue Christi hominis efformatio, seu conceptio arcana, et mirabilis ex fęmina sine viri opera, sed virtute solum Spiritus Sancti, quemadmodum primus homo de terrę limo à Deo effictus est, ita secundus ex visceribus virginis purissimę à Deo factus est. Hoc ergo opus Dei solius fuisse insinuatum est, miranda effectio protoplasti sine patre, ac sine matre, tota à Deo; admiranda magis, imo stupenda Christi formatio sine Patre homine, non tamen sine fęmina matre. In quo morale documentum expende, quod prędicat Augustinus illis verbis satis vulgo vsurpatis; Qui creauit te sine te, non saluabit te sine te. Caput hominum terrenum, et temporale, i. Adamum creauit Deus sine vllius creaturę, vel adminiculo, vel instrumento, creauit, inquam, hominem sine homine: verum caput spirituale, ac cęleste, hoc est, Christum, non nisi ex fęmina, et concurrente, atque operam suam prętante fęmina procreauit. Hoc, vt ingens miraculum prę uidit, ac pręmonstrauit Vates sanctissimus Hieremias cum ait, non sine stupore, et extasi: Nouum creauit Dominus super terram, fęmina circumdabit virum: Christum nempe obumbrante virtute altissimi concipiet, suisque castis visceribus obuoluet, ac circumdabit, donec post nouem mensium spacium intemerata atque integra pariat, in lucemque edat miraculum terrę, ac cęlo stupendum; verbum scilicet ęternum carnem factum, Dei Patris filium, eumdem et mulieris matris filium, factum inquam, ex muliere sine viro, atque adeò ex fęmina mirabili, hoc est, matre, et virgine.

6. Augustinus serm. 5. de Trinitate dicendo, inquit, [factum distinguit humanam à verbi diuinitate substantiam. factum enim vel creatum Dei verbum dici omnino non potest, per quem omnia facta sunt. Cum ergo dicit factum ostendit se hic non de diuinitate tractare; cum autem addit ex muliere substantiam veri hominis expressit, vt hęc sit natura facti hominis, quę fuit ipsius, vnde factus est, i. vt ea credatur natura Christi, qui est factus ex virgine, quę fuit natura virginis, ex qua Christus formatus, et natus est. vnde est quod alibi idem Apostolus de Dei filio dicit. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, nam etsi non intercessit semen hominis in conceptione virginis, tamen quia ex carne Christus formatus est, quę constat ex semine, dicitur factus ex fęmina; quemadmodum ergo secundum diuinitatem vna est Patris, et filij natura; ita etiam secundum humanitatem eadem est matris, et filij, idest, Marię, Christique natura. ex vtraque substantia, et humanitatis, et diuinitatis vnus atque idem est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, vt Deus verus, ita et verus homo.]

7. Idem Augustinus factum dixit propter susceptionem creaturę, quia qui nascuntur ex fęminis, non tunc ex Deo nascuntur; sed tamen illos Deus facit, vt sic nasci possint, vt omnis creatura. Igitur sic dicitur filius Dei factus ex muliere, i. factus homo ex tempore, quomodo dicitur Deus factus adiutor noster, refugium, aut firmamentum nostrum, sine vlla quidem mutatione ipsius, ex hoc solum quod nos ad ipsum confugimus,

adiutoremue exposcimus, in eoque nitimur, ac confidimus. Ad hunc modum etiam in creaturis aliquid dicitur ex tempore fieri, non secundum substantiam, sed secundum accidens, vt scutum fieri album, et gladius fieri acutus, cum autem Deus sit immutabilis, nihil ei accidere potest; quare non dicitur factus sapiens, potens, bonus, sed esse; hęc nimirum attributa non ei accidunt, sed sunt substantialia, imo ipsa eius substantia, dicitur verò fieri talis per ordinem ad creaturas, sine vlla tamen mutatione; nam et substantijs creatis relationes adueniunt absque ipsarum mutatione. Itaque dicitur Deus factus homo, et verbum caro factum est, et filius Dei factus ex muliere immutabilis permanens.] Hoc apposita similitudine declarat August. de Trinit. lib. 15. cap. 11. [Verbum, ait, quod foris sonat, signum est verbi, quod intus lucet, cui magis verbi competit nomen. Nam illud, quod profertur carnis ore, vox verbi est. Verbumque et ipsum dicitur propter illud à quo, vt foris appareret, assumptum est. Ita ergo verbum nostrum vox quodammodo corporis fit, assumendo eam, in qua manifestetur sensibus hominum. Sicut Verbum Dei caro factum est assumendo eam in qua et ipsum manifestatur sensibus hominum. et sicut verbum nostrum fit vox nec mutatur in vocem, ita Verbum
Dei caro quidem factum est, sed absit, vt mutetur in carnem; assumendo quippe 10
illam, non in illam se consumendo. et hoc nostrum vox fit, et illud Verbum caro factum est.]

Theoria Prima.

Cur dixerit Apostolus factum ex muliere et non per mulierem?

Simulatus Hieronymus, factum ex muliere, dicens, sexum significat, non corruptioné. 8.
Ceterum, vt manifestè ostenderet natum ex virgine, ait ex muliere, non per mulierem. In eo autem quod dicit ex muliere, monstrat non more solito ex conuentu viri, et fęminę, sed per Spiritum Sanctum ex matre tantum Christum incarnationem hominis suscepisse. Nam idem Apostolus 1. Corinth. 11. 12. scribit; Sicut mulier ex viro, ita vir per mulieré. Vnde sicut in principio generationis mulier ex viro sumpta est, ita et Christus secundum carnem ex matre tantum est. Omnis autem residua humana generatio non ex muliere secundum Apostoli dictum, sed per mulierem, vt clareat generatio hominum ex viro per mulierem creari. Oecumenius in id 1. Corinth. 11. 12. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem. Considera, inquit, Pauli sapientiam, non dixit ex muliere, sed per mulierem, nempe quod eius rei, vt vir sit per mulierem, causa sit ipsa, vir tamquam originale principium. Primum enim mulier ex viro facta est, non vir ex muliere, quantum verò ad ea, quę nunc sunt, quamquam vir ex muliere sit, rursum ta-
men, per mulierem vir, principium est. Theophylactus ibidem: Mulier quidem 11
, inquit, ex viro est, adhuc enim apud ipsum permanet. Quę res argumento est simpliciter, mulierem ex ipso esse. vir autem est per mulierem, .i. mulier est administra generationi hominis. Potior autem seminis est operatio, vt ita vir non propriè dicatur ex fęmina esse, sed ex patre suo per mulierem, vt quę sit ministra generationis. De Domino autem Paulus non sic dixit, sed natum ex muliere ait, Metuit enim vti prępositione (per) de Christo loquens: ne daret locum hęreticis calumniandi, quod Christus per virginem, ceu siphonem, aut canalem transierit, vel vt indicaret Apos

tolus, quod, quia vir non subaccesserit virginem, fructus ventris virginis sit.

9. Hactenus isti Doctores, ex quorum interpretatione colligere licet sapientissimè ab Apostolo scriptum, factum ex muliere, non per mulierem; vt indicaret non viri opera, sed Spiritus sancti obumbratione Christum fuisse conceptum, et natum ex intemerata virgine Maria; quę eius sit vera, et propria mater, quemadmodum enim ex viro mulier, tamquã ex principio materiali facta est initio; ita ex muliere tamquam ex materiali principio factus vir est extremo tempore, ex quadruplici nempe genere formandi hominis, hoc quantum ad hoc tempus reseruatum est. Adamus sine viro, et sine fęmina factus; Eua sine fęmina, non tamen absq. viro; Abel, et reliqui post ipsum ex viro simul, et fęmina, siue ex viro per fęminam facti sunt; vnus Christus ex fęmina sine viro. Itaq. Eua ex viro solo, Christus Iesus ex sola fęmina, vt maius sit miraculum; nempe ex fragiliori materia sumptum reparatorem; cum ex fortiori fuisset sumpta, quę mundum subuertit; vt hinc discas Dei bonitatem, sapientiam, et potentiam reuereri.

Theoria 2.

An nomen Mulieris detrahat virginitati Marię?

10 Ex muliere, à mollitie (vt vult Lactantius de velo virginis, et Varro de ling. lat.) quasi mollis, siue mollier dicta est mulier. sexus tamen, atq. naturę nomen est, non qualitatis; atq. adeò non significat solum maritatam, aut non integram, sed quamlibet fęminam; vt hic notat Hieronymus, atq. August. Alibi etiam Tertullianus, et Origenes, certè Augustinus passim id notatum reliquit in sacrorum librorum expositione (Aliquot loca subijciam paulo inferius) ex authoribus etiam prophanis idem constat Vlp. ff. de Ędil. Mulierem ita arctam, vt mulier esse non possit, sanam non videri. Secundum leges, etiam quę mulieribus legantur, virginibus deberi certum est. Sed audiamus Patrum testimonia. Hieronymus infra cap. 5. V. 18. [Christus, inquit, ex muliere nasci voluit, et esse sub lege, vt eos, qui nati erant de muliere, et sub+ de nupta, sed de virgine. Verum abusiuè virgo mulier appellata est propter eos, qui eam fuisse virginem nesciebant. Itaq. propter illos, qui sanctam Mariam arbitrabantur maritum habere, mulier pro virgine posita est, sic propter eos, qui ęstimãt Christum esse sub lege nescientes, quia factus esset his, qui erant sub lege, quasi sub lege, dicitur, et ipse factus esse sub lege; qui quidem cum esset liber à lege legi se subdidit voluntate. et multo erat Paulo liberior, qui non sub lege, sed quasi sub lege, se esse testatus est.] Sic Mosem, et prophetas, asserit Hieronymus, fuisse non sub lege, sed quasi sub lege, vt pote qui spiritu ambulantes, eos, qui sub lege erant, lucrifacere vellent, et ab humilitate literę ad altitudinem spiritus prouocarent.

+ lege saluaret, et certe non est nata de muliere. 1.

11. Augustinus lib. vni. in ep. ad Galatas super hunc locum; [Mulierem, inquit, pro fęmina posuit more locutionis Hebręorum. non enim, quia de Eua dictum est, formauit eam in mulierem, iam passa erat concubitus viri; quos non describitur passa, nisi cum dimissi sunt de paradiso.] et ep. 120. de gratia noui testamti c. 4. [Quando, inquit, venit plenitudo temporis, vt gratia, quę occultabatur in veteri testamento, iam reuelaretur in nouo. Misit Deus filium suum factum ex muliere, quo nomine proprietate Hebraicę linguę omnis fęmina nuncupatur, siue intacta viro, siue mixta.] et lib. 4. Locor. super Num. 88. in illud cap. 30. Cum

autem

autem mulier vouerit votum etc. in domo patris sui in iuuentute sua. Hic, inquit, mulierem feminam dicit, et si virgo sit, more scripturarum. Vnde etiam de Christo est, quod ait Apostolus, factum ex muliere. et aliquanto post nu. 99. in illud, et omnem multitudinem mulierum, quę non nouerunt concubitum masculi, viuificari. nusquam inquit, certiùs apparet Hebręa locutione mulieres etiam dici virgines solere. et de Trinit. cap. 9. Hunc locum proferens factum ex muliere, quo nomine, inquit, quis catholicus nesciat, non eum priuationem virginitatis, sed differentiam sexus, Hebręo loquendi modo significare voluisse. item de Verbo domini secundum Ioan. serm. 63. ostendit, inquit, nobis Sanctus Apostolus, quomodo Natiuitatem filij Pater operatus sit: Cum autem, inquit, venisset plenitudo temporis, misit Deus filium suum interris natum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant redimeret. Audistis, et quod planum, et apertum est intellexistis. Ecce Pater fecit filiú nasci de virgine. Cum enim venisset plenitudo temporis misit Deus filium suum, Vtiq; Pater Christum, quomodo eum misit? factum ex muliere, factum sub lege. fecit ergo eum Pater ex virgine sub lege. An fortè hoc mouet quia de virgine dixi, et Paulus dicit ex muliere? non moueat, non immoremur. Neq; enim rudibus loquor, vtrumque scriptura dicit, et ex virgine, et ex muliere. quomodo ex virgine? Ecce virgo in vtero accipiet, et pariet filium. ex muliere autem sicut audistis, non est contrarium. Proprietas enim locutionis Hebręę mulieres non corruptas virginitate, sed et feminas appellat. Habes euidentem scripturam Gen. 2. quando ipsa primo facta est Eua, formauit eam in mulierem, dicit enim alio loco scriptura iubere Deum separare mulieres, quę non cognouerunt cubile viri, hoc iam notum esse debet. Nec teneat vos etc. lib. 4. qq super Num. q. 56. quia de muliere, inquit, quę adhuc in iuuentute sua in domo patris sui, loquitur. merito hic quęritur de voto virginitatis. Mulieres quippe etiam virgines in scriptura appellari solere notissimum est. vide prćterea de cons. euang. lib. 2. quod autem aliqui codices habent secundum Matth. Non est mortua mulier, sed dormit, cum eam Marc. et Luc. duodecim annorum puellam fuisse testantur, intelligas Hebręo more locutum esse Matthęum; nam in alijs scripturarum locis innuitur, non eas tantum, quę virum passę fuisset, sed omnes feminas etiam intactas, atq; integras mulieres appellari; sicut de ipsa Eua scriptum est, formauit eam in mulierem. In illud etiam Num. 31. vbi iubentur custodiri mulieres, quę nescierunt cubile masculi, i. virgines, ne interficiantur. qua locutione, inquit etiam Paulus, ipsum Christum ait factum ex muliere. Hoc enim melius intelligimus, quam vt illam duodecim annorum iam nuptam, aut virum expertam fuisse credamus. lib. 1. item locut. de Gen. in illud 24. c. Ne quando noluerit mulier ire mecum, mulierem, inquit, feminam appellare proprium est illius linguę. Item contra Faustum Manich. c. 11. Natum ex muliere, inquit, quam non quod fuerat, vel concumbendo, vel pariendo corrupta, mulierem Paulus appellat, sed more scripturarum loquitur, quę ipsum sexum sic appellare consueuerunt, vt Gen. 2. de Eua. Non piguit Augustinum toties eadem iterare, vt virginitati prospiceret, et integritati matris Dei, nec me eum transcripsisse ob eamdem causam pęnitet.

12. In cuius laudem accipe illud non inelegans, Origenis in Leu. hom. 8. Maria intemerata, atq; illibata, factaq; est mater benedicta inter mulieres, concepitq; Spiritu sancto superueniente, et de suis sanguinibus purissimis materiam corpori tribuit Christi domini. Idem ibidem. Si rectè dicitur vir pro sola corporis ętate, etiam is, qui nullam commixtionem fęminę nouerit, quomodo non eadem consequentia virgo, quę intemerata permansit, pro sola ętatis maturitate mulier nominetur. Sed hęc ratio huic loco minus necessaria, et illi magis apta Ioan. 2. 4. Quid mihi, et tibi est mulier? et Ioan. 19. 26. Mulier ecce filius tuus. et Luc. 1. 28. ab Angelo inter mulieres benedicta dicitur. Certè his locis mulier appellata est citra vlla virginitatis iniuria, quicquid hęretici insaniant, blaterentq; frustrà, ac sine causa, ac fructu, contra pugnantes.

Origen. — Ioan. 2. 4 — Ioan. 19. 26 — Luc. 1. 28

Theorię 2æ. altera pars.

De vera maternitate, et illibata virginitate Marię.

13 Factum, inquit, ex muliere, nempe Maria virgine matre, nam materia virginei sanguinis purissima in visceribus huius intemeratę, atq; immaculatę virginis ad id muneris electę à Deo, et pręordinatę ab initio sęculorum, imo ab ęternitate sumptum, compactumq; est illud corpus sanctissimę humanitatis, quo per rationis participem animam viuente, verbum Dei illi personaliter copulatū, velut organo vtebatur apto ad miranda patranda opera, ad luenda piacula hominum. Quę res tanta est, vt iure optimo ab illa euangelica fęmina sit prędicata, quę inter turbas populi, et principum contentiones ausa est in illud pręconium subito erumpere, Beatus venter, qui te portauit, et vbera quę suxisti. imo quotidie lętabunda canit Ecclesia sancta in illa eadem pręstantissima muliere adumbrata, Beata viscera Marię virginis, quę portauerunt ęterni Patris filium. Haud dubium ergo est id omne, quod matres in concipiendo fętu pręstare possunt, ac solent (circumscripta impura libidinis titillatione, motuq; corporis, quicū virginitate consistere nequit) à beatissima Maria fuisse pręstitum in conceptione Christi filij sui; vt inde verè matris nomen sibi indi potuerit, imo necesse fuerit. Quamuis autem diuini spiritus vi excitata, et adiuta fętui concipiendo, fingendoq; materiam omnino necessariam suppeditarit, certissimum est, ac fide roboratum, ipsius integritatem fuisse penitus illęsam; atq; ex omni parte illibatam virginitatem semper extitisse.

Corpus Christi organum ... diuini. — Luc. 11. 27 — Marcella ... Ecclesia ... Luc. 11. 27

14. Insinuauit hoc insigne priuilegium matris virginitate conspicuę Gabriel Archangelus, cum eam inter mulieres salutauit benedictam, quasi diceret, fęcundam obumbratione spiritus sancti; vt post modum apertiùs declarauit; Spiritus sanctus, inquiens, superueniet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi. ideo et quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei. Quin etiam addamus et filius tuus erit, siquidem nasciturus ex te est. Benedictionem largam impertiuit Deus primis parentibus, Crescite, inquit, et multiplicamini, et repletę terram. Sed hęc benedictio, quatenus ad mulierem attinet, illa maledictione decurtata est, atq; imminuta, quia post peccati reatum dictum est illi; Multiplicabo ęrumnas tuas, et conceptus tuos, in dolore paries filios. Quare longè

Virginitas Marię ... — Luc. 1. 35 — Gen. 1 — Gen. 3

præstantior, ac locupletior Mariæ benedictio; quæ nullas ærumnas,+ non multos con + experta
ceptus, vnum dumtaxat paritura filium, hunc verò sine dolore, et absq; iactura inte
gritatis tantum, tam magnum, vt per eum mater facta sit Maria (non natura, sed
mysterio) cunctorum filiorum Dei. vnde prædicatur in ecclesiastico hymno, Maria
mater gratiæ, i. eorum, qui per Dei gratiam salui fiunt. In quo etiam Euæ antecedit
Maria, siquidem illa mater dicta est cunctorum viuentium, sed tamen aliquando
moriturorum; at hæc mater viuentium dicta est, sed qui numquam non victuri
sunt.

Maria itaq; illa est mulier rara, et præclara, quam summo desiderio per Salo 15.
monem Spiritus Sanctus indicauit; de qua dictum est; Mulierem fortem quis in
ueniet? molle enim forti repugnat. quapropter difficillimè in eodem reperiantur
subiecto. Reperies in Maria. Maria quanto mollior ad preces, tanto fortior ad im
petrandum, quod precatur; quo blandior ad misericordiam, eo potentior ad veniã
procurandam; non minus chara inuocantibus, quam benigna opem petentibus;
in promittendo larga, in largiendo profusa; in omnes pia, liberalis, et locuples;
atq; adeò mulier fortis, mollis, et potens; mollis in filios, potens apud Deum. Ma
ria planè illa est mulier singularis, de qua etiam scriptum est; inimicitias ponam
inter te, et mulierem, semen tuum, et semen illius, ipsa conteret caput tuum. =
quæ maior esse potest fortitudo mulieris? quam vt communem hostem generis
humani, à quo victa est princeps prima mulierum, ipsa deuincat? ex muliere
maledictio cœpit, ex muliere benedictio inchoata est, ex muliere mors, ex mulie
re vita; ex muliere venenum mundo propinatum est, ex muliere antidotum =
mundo paratum est. Mulierem decepit antiquus hostis, vt necem hominibus affer
ret, mulierem Deus sanctificauit, vt vitam gratiæ eisdem redderet, suis quippe
armis, fœminea videlicet imbecillitate, dæmonem Deus superatum deuicit, deuictum 17.
spoliauit, spoliatum profligauit, atq; tandem profligatum traduxit, triumphauit, et
Orco dedit.

Ô verè singularis, verè fortis mulier? per quam Deus tanta, ac tam inaudita, tamq; 16.
inusitata patrauit facinora! Gygantem iactabundum, et populo Dei insultantem
suo gladio, et mulieris manu occisum, iugulauit, et capite in altum sublato, truncum
corpus ostentui dereliquit, ac derisioni. Mulier ergo hæc fortis Maria, quæ caput ser
pentis eius calcaneo insidiantis, planta ocius conuersa pessumdedit, ac pondere
pressum, vi conculcatum, percussumq; contriuit. Caput serpentis dico Originale pec
catum, corpus autem actuale. quod ex illo siue ex illius reliquijs, hoc est ex fomite,
seu appetitu effræni prorrumpit, ac propagatur. Vtrumq; verò per Dei misericordiam
præuenientem longè procul à Maria, ne prorsus attingeret, abactum, exterminatũ 18.
q; recessit. Tandem aliquando mulieris semine, i. prole, illius astuti draconis,
qui mulierem in fraudem induxerat, semen i. peccatum, extirpatum de medio subs
tulit, deleuit funditus, et extinxit. Hic fructus inimicitiarum à muliere cum tor
tuoso serpente gestarum. Numquam inter mulierem, et serpentem vectem, si
ue colubrum sinuosum, aut cetum maris (vtcumq; velis, appellabis cum sa
cro, et euangelico Vate Isaia cap. 27. 1.) inimicitiæ ardor extinctus est. Numquã

inducijs interpositis refrigeratus; numquamq; mortale odium euulsum è pectore.
Metuebat videlicet pestilentissimus Draco fructu virginei partus potentissimo, et
se perditum, et vniuersas ipsius technas, atq; calumnias dissolutum iri. Cremanda
preterea augurabatur ab se dormientibus hominibus in agro dominico clam sparsa
zizania. insuper et frumenti grana mundissima ex area mundi in celestia horrea
colligenda, ac inuehenda omni procul nocumento seposito. Propterea numquam
non mulieris calcaneo insidias obtendere, numquam perniciem moliri cessabat
ac veluti coluber (Gen. 49. 17) conglobatus in via, Cerastes inter arbusta, et her Gen. 49. 17
bas delitescens in semita expectabat, si posset morsu vngule sessorem equi retror
sum deturbare, atq; in terram deiectum prosternere, et conculcare. sed nihil
omnino profuere doli, nihil per insidias, vt consequeretur, illi datum est. Ete
nim nec intranti in hunc mundum Marie, nec exeunti ad etereas sedes insidie no
cuere satane. Que enim futura erat intemerata partu, fuit etiam immaculata
conceptu, conceptu, inquam sui, partu filij; quare numquam vel tenui momento pas
sum est numen filij ipsam prope adesse Satanam; et capitalissimum hostem longè, lateq;
repulsum à matris finibus semper exulare iussit. Marie verò tanta fuit cura huius
inimici ictus, insidiasq; vitandi, vt nec instans temporis de se permiserit exultare,
quinimo vix ille coluber è suo antro caput exerere conatus est, quin ab hac vigilan
tissima custode illico fuerit percusum, atq; contritum. Tanta nimirum eius vite pu
ritas, tanto vincendo hoste, in dies maior, ac prestantior erat. Quicumq; igitur Sanc
tiam matrem imitari bene agendo pro suo modulo enixè conantur, næ illi, non
modo alumni parthenici, sed verè filij Deipare nuncupari mereantur. sed de Ma
ria plura infra in digressione, si tempus permiserit.

Scholia.

17. Factum sub lege. (Grecè γενόμενον ὑπὸ νόμον .i. factum sub legem. vt vertit Arias)
conduplicatio participij, et similiter cadens ablatiuus elegantiam, et emphasim
habent. est autem sensus, non modo factum, natumq; ex muliere venisse ad nos
Dei filium, verùm etiam ex ea muliere, que legi erat subiecta Mosaice, sub eaq;
nata, vt pote filia Dauidis, et Abrahami, reliquorumq; et Patriarcharum, et Regũ,
quibus de Christo promissiones facte fuerunt. q. d. factum ex muliere, non qua
uis, sed illa, que generis erat Iudaici, cui lex data, et imposita, atq; adeò sub lege fac
tum, in qua multe precesserant de eo promissiones, vmbre, typi, atq; oracula. Ne
cesse fuit, inquit Ambros., fieri sub lege, vt Abrahe filius agnosceretur, suscepto cir
cumcisionis signaculo; quod in fidem, testimoniumq; promissionis illi fuerat da
tum à Deo. Hec sententia, verba vide infra n. 24.
18. Factum sub lege .i. obnoxium legi, vt reddit Erasm. sponte certè legi obtemperan
tem, non aliqua necessitate, aut iure cogente, et circumcisus est octauo die, et
hostia pro illo legitima oblata est quadragesimo. Nec mirum si illa legis opera
sustinuit, ex quibus liberaret, qui eis seruiliter tenebantur, qui etiam mortem
sustinuit, vt ex ea liberaret eos, qui mortalitate tenebantur. hec ex Augustino.
non ergo hic necessitas, sed vsus, non ius, sed factum indicatur. Neq; enim legis one
re, aut violentia opprimi potuit, qui cum legis dominus esset, ac lator, illius iugum

liber, voluntariusque subibat. Quare si Iustus verè dicitur non esse sub lege, quippe, cui lex posita non est, et vt infra dicitur in hac epistola, qui spiritu ducuntur, sub lege non sunt. Potuit planè dici Christus et sub lege non fuisse, qui totam seruauit ad vnguem, perfectissimèque compleuit eius vniuersa præcepta, iudicia, ritus, ceremonias, figuras, vmbras, promissa, oracula, vt ipse profitetur, et docet Matt. 5.17. Non veni, inquit, soluere legem, sed adimplere, et iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Igitur suo arbitratu, suaque sponte sicut matrem elegit, et genus, sic et legem, sub qua nasceretur, viueret, ac mortem oppeteret; Ne vt ait Hieronymus) qui ob hominum salutem venerat, aliquid de conuersatione hominum præteriret. Quinetiam ita legem non inuitus arripuit, vt omnibus, quæ ex lege erant supplicijs, pœnisque perferendis se obtulerit pro ijs videlicet exactè soluturus; qui legem transgressi fuerant, quorum ipse personam liberè sustinere voluit. Augustinus to. 2. epist. 120. quæ est ad Honorium cap. 4. ita ait; Factum sub lege, nam legis sacramenta percepit, vt eos, qui sub lege erant, redimeret. i. quos lex reos tenebat occidente littera, dum præceptum non impleretur, antequam viuificaret spiritus; quia Charitas Dei, quæ præceptum implet = diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Proinde, cum dixisset, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, continuo subiunxit, vt adoptionem filiorum acciperemus. vt videlicet huius gratiam beneficij discerneret ab illa filij natura; qui missus est filius, non per adoptionem factus, sed semper genitus filius; vt participata natura filiorum hominum ad participandam suam naturam adoptaret filios hominum. etc.] quæ legenda suadeo.

Scholia in Versum. 5.

Vt eos, qui sub lege erant, redimeret. Ludit eleganter, et cum lepore in verbo sub lege, verum non sine pondere, grauitateque sententiæ. cur filius Dei sub lege factus? vt sub lege constitutos, et oppressos redimeret ex captiuitate tam dura; in libertatemque restitueret amaræ seruitutis catenis plusquam ferreis alligatos. subijt nempe, qui liber erat, et dominus, legisque lator, voluntariam seruitutem legi subiectus, vt hoc precio, inæstimabili quidem, persoluto, extrema seruitute, hoc est, execratione legis, illi propter transgressionem + ~~addictos~~ in meliorē statum vindicaret, adduceretque. Venit sanè in similitudinem carnis peccati, vt à peccato liberaret peccatores. subdidit se legalibus pœnis, et morti seipsum obtulit, vt pœnis, et morte præuaricatores legis eximeret. Igitur ô Galatæ, qui redimere à iugo legis legi mancipatos voluit, non vult sub iugum mittere. Quid ergo vos deceptores secuti cupitis? Abeat ista procul insania. Iugi ne immitem, ac seruilem oppressionem vos tam auidè arripere festinetis; postquam ij, quibus primum imposita est, ea soluti sunt? Iudeos enim legis onere, cui per carnis imbecillitatem succubuerant, Christus execrationi subiectus, quæ illis imminebat, piè, misericorditerque leuauit. Sed numquid non maioris ponderis sarcina, hoc est, seruitute elementorum mundi, (quibus tamquam dijs cultum exhibuistis vos, tanto miseriores, quanto magis à veritate, et fide alieni) eadem pietate, et misericordia (legis pœnas, i. quam minimè debebat mortem subiens) gentes pariter subleuauit? ipse idem populi vtriusque et Iudaici, et Gentilis

19.

+ additos

vnus redemptor Christus. Quinetiam, et à iugo, et onere legis gentes absoluit, dum perfecta iam redemptione per sanguinem ipsius, minimè opus est ex Gentilismo ad Iudaismum migrantes fieri proselitos, vt vigente lege fiebat, sed omissis veteribus ritibus rectâ per baptismi ianuam in Ecclesiam, hoc est, in Dei regnum intratur.

20 Quod enim Christus Dominus fœminę Gentili Chananeę respondit: Non sum missus nisi ad oues, quę perierunt domus Israël, et, non est bonum panem filiorum mittere canibus. vbi Iudęos filios, Gentiles canes appellare visus est, hoc dumtaxat significauit; primùm quidem, ac ~~[illegible]~~ pręcipuè ad redimendos Iudęos, quibus factę fuerant promissiones, missum venisse; sed non ideò ad redimendos populos Gentium fuisse se missum negauit. quippe qui omnium Gentium expectatio fuit, proq*ue* ipsis etiam mortuus est; et licet potius per Apostolos, quam per seipsum, ex proposito illis prędicarit, tamen etiam ipse, vel obiter eos docuit, et suum aduentum, dum per Samariam transiret, annunciare non renuit. Quare Hieronymus ibi sic explicat. Non sum missus, inquit, nisi ad oues, etc. non dicit quod ad Gentes non missus sit, sed quod primùm missus sit ad Israël, vt his non recipientibus euangelium iusta fieret ad Gentes transmigratio. Quinetiam (vt pręcedente cap. 3. expositum fuit) Gentibus vniuersis in Abrahamo per semen eius, i. per Christum. Benedictio gratię promissa est. Matth. 15. 24 / Christus missus ad Iudęos primum, deinde ad Gentes / Gen. 49. 10 / Hieronymus

21. Vt adoptionem filiorum. Gręcè υἱοθεσίαν. Syriaca, positionem filiorum, i. adoptionem. Erasmus vertit, adoptione ius filiorum. Periphrasi vsus, quia latiùs (vt ipse ait) Adoptionis nomen patet. At restrictiùs hic sumitur, vt Syrus explicat. Adoptio enim filiorum est electio, etiamsi Genitiuus ille non addatur, et de hominibus primo dici consueuit, deinde ad Deum extensa est. Duplex inter homines est adoptio, altera retinet nomen genericum, altera dicitur Arrogatio, quas sic distinguunt iuris doctores: Patris adopto sum, sed Patris permanet idem. υἱοθεσία Adoptio / Arrogatio

Arrogo qui suus est, sed meus habet esse necesse. Sed tertia est apud Theologos species Adoptio, non humana quidem, vt alię duę, sed diuina; per illas enim homo adoptat filium alienum, per hanc Deus diuinę naturę consortem hominem facit, sibiq*ue* filium creat. In quauis autem adoptione nomen Patris, ac filij metaphoricè vsurpatur, translata appellatione à naturali ad eum, qui est per voluntatem, et electionem, nihilominus adoptio propriè dicitur in omnibus speciebus, sed de his infra latiùs in Theorijs, ac digressionibus. Diuina adoptio

22. Reciperemus. ita etiam Arias, et Syrus, sed Erasmus, acciperemus, vt redimere est iterum emere, sic recipere, iterum capere sonat. Iudęi empti, quasi mancipia ex potestate Ægyptiorum, postquam à lege Dei defecerunt, et alieno domino adheserunt, peccato scilicet, vel morte redempti dicuntur; Gentes, q*ui*s in Adamo adoptionem amiserant, per Christum receperunt, vt notat Ambros, et August. qui ait, Non dixit accipiamus, sed recipiamus (ita ipse legit) vt significaret nos hoc amisisse in Adam, ex quo mortales sumus. sed quid valeat hęc animaduersio prudens Lector diiudicet. Œcum. dicens (accipiamus) ostendit ipsam antea fuisse debitam, sed nos non potuisse accipere propter infantiam mentis. debita tanquam promissa in Abrahamo intelligitur. Esto ita vt redemptio ista legis, et execrationis eius pertineat ad Iudęos, adoptio verò pro Gentibus subiuncta sit. Quid ergo? Nonne et Gentes redemptę, vt Ambrosius / Augustinus / Œcumenius

iam diximus, et Iudęi etiam adoptati sunt? Procul dubio. nam gratia, quę à lege, et peccato immunes facit, eadem adoptionis efficax est.

Nihilominus vero simile iudico, cum Augustino, duobus illis membris oratio nis pręmissis, factum ex muliere, factum sub lege. duo alia, quę subsequuntur respondere; vt eos, qui sub lege erant, redimeret. vt adoptionem filiorum reci peremus. sed ordine immutato, vt posterior priori, prius posteriori membro redda tur. Hic illud colligi videtur, Christum ideò factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret. ideo ex muliere factum, vt adoptionem filiorum reciperemus. Hieronymus.] Quomodo sub lege factus est, vt eos, qui sub lege erant, redimeret. sic propter illos, qui nati erant ex muliere, ex muliere nasci voluit. An verò cum ijs, qui sub lege non erant, factus etiam fuerit ἄνομος .i. sine lege, vt eos etiam redi meret, vt innuit ille locus; Et cum iniquis reputatus. Gręcè enim pro iniquis poni tur ijs, qui sine lege erant; an verò non dicantur gentes redemptę, sed emptę, vt. 1. Corinth. 6. 20. empti enim estis precio magno] vide sic eumdem Hieronymum. 23

Et de priori quidem consequutione, siue hypotetica propositione (aut si mauis appellare ita) Entymemate rhetorico, iam satis opinor dictum est nuper; cum ea verba explicaremus, et sententiam elucidare conati sumus. Christus enim, vt sponsor noster, seu pro debitis vas, in se suscepit debita nostra, vt solueret; legi obno xius factus est, vt quicquid lege prescriptum erat, vt debitor, siue delicti reus pate retur, ipse suo corpore luendum susciperet, atq; ita debito atq; delicto reos absolutos liberaret.

Catharinus. Particularem quamdam pro Iudęis, qui erant sub maledicto le gis, requisitam fuisse redemptionem, ait; ideò q; factum sub lege, .i. obligatum il li peculiari legi (dominum alioqui legis) vt eos, qui sub lege erant, redimeret. videlicet à peculiari illo maledicto legis. sed numquid non et gentes sub communi erant maledicto legis datę protoplasto? in quacumq; die comederis morte morieris? explicui hoc pręcedenti cap. v. 13. Igitur et si hic locus ad Iudęorum legem pręcipuè respiciat, tamen ego non du bito ad omnem legem siue naturalem siue diuinam eum referri oportere. Vnde Ambros. Saluatorem, inquit, necesse erat, fieri sub lege, quasi filium Abrahę iuxta carnem, vt circum cisus appareret ijs esse, qui promissus Abrahę venerat gentes iustificare per fidem, sig num habens eius, cui promissus fuerat.] Sed de posteriori etiam si quid tetigerimus, enuclea tiùs dilucidiusq; operępręcium sit idem explicare. 24

Adoptio, vt ait August. distinguit vnicum Dei filium (qui idem est quod Pater) à filijs per [redacted] electionem, et adoptionem recipimus, quòd ille vnicus non de + Hinc enim adoptionē 25
dignatus est participationem naturę nostrę, factus ex muliere; vt non solum vnige nitus esset, vbi fratres non habet; sed etiam primogenitus, in multis fratribus esset. Rom. 8. 29. Igitur filius Dei factus est ex muliere, et verbum caro factum est. i. factus est homo, et filius hominis, humanam induens naturam; et formam serui accipiens, vt homines in adoptionem admitteret, dans eis potestatem filios Dei fieri, et faciens re ipsa filios Dei, non adumbratè, et nominetenus, sed verè adiunctos sibi, et in sui cor poris membra coaptatos, et incorporatos. Quod facit suo spiritu (vt actutum dicetur) eis communicato, atq; infuso. Itaq; filius Dei factus est filius hominis, vt filios hominis

faceret filios Dei. Atque vis, et quanta huius consequentiæ! ~~Saluatorem (inquit Ambros.) necesse erat, fieri sub lege, quasi filium Abraham iuxta carnem, ut circumcisus appareret ipse esse, qui promissus Abrahę venerat gentes iustificare per fidem, signum habens eius, cui promissus fuerat. vide Ariam.~~ Ambros.

26. Dico breuiter, vt in scholio, dicturus postea latiùs in Theoria. Est planè operępretium, vt qui filius est, Patris sui imaginem referat, ipsumque in se ipso reprę sentet. Filius enim quid nisi Patris similitudo est? Atqui fieri posset, vt similitudo Dei adoptantis eluceret in adoptatis, nisi vnigenitus, qui natura est Patri ęqualis, (vt ait sapiens) Candor est lucis ęternę, et speculum sine macula Dei maiestatis, et imago bonitatis illius. siue (vt Apostolus transfert) splendor Patris, et figura substantię eius, in se transcriberet adoptatos, vel potius ipse se transfunderet in illos? Hoc autem, quo pacto, quaue ratione, aptè fieret, nisi factum esset Verbum caro? nisi filius Dei filius virginis dignatus fuisset in tempore fieri? vt sic in eadem natura existeret, et pateretur, atque adeò magis esset imitabilis hominibus; nam æneam patientiam caro non imitatur, nec corporis translucentiam cęlestis potest attingere humana mundicies. frangitur humana debilitas, dum cogitat Dei virtutem, atque potentiam, nec sperat se posse vel tolerando, vel agendo, eius minimam partem ęmulari. Quare proponi oportuit à Deo prototypon aptissimum, nempe Christum, cuius lineamenta virtutum, colores, luces, vmbras, accessus, recessusque passionum, atque laborum facilè cernerent, atque adiutrice gratia in seipsis, inspiciendo, et ęmulando, exprimerent. Hoc illud est, quod nos docuit Apostolus cum ait: Quos prę sciuit, et prędestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. scilicet, quos saluos esse voluit, decreuit filios sibi adoptare, similes factos filio naturali vnigenito, qui est imago ipsius Dei inuisibilis, et figura substantię, vt qui in Deitate est vnigenitus, nullosque habet fratres, in humanitate esset primogenitus inter multos fratres. et alibi. Qui sanctificat, et qui sanctificantur ex vno omnes. i. eiusdē Patris filij ad eamdem imaginem elaborati, et expressi, licet non ęqualitate, sed proportione similes. Ergo Ut S. Bern. aliquādo dixit, Sine causa sum Chrianus, si Chrum sequr.

Vt homo fieret Deo filius Patri, tus est filiu et imago Dei, quem et homo imitatur.

Sap. 7. 26.

Rom. 8. 29.

Heb. 2. 11.

Bernardus in bita S. Malachię.

27. Verùm occurret quispiam fortassis, cui dicta non satisfaciant, dicetque. quid necesse fuit ex muliere factum mitti secundum hominem; siquidem primus Adam non ex muliere, sed ex limo terrę factus est? Quin et Eua non ex muliere, sed ex viri costa facta fuit? Extorquet à nobis hęc quęstio, vt ingenuè fateamur Dei insignem bonitatem, immensamque benignitatem filij eius; qui communem cęteris hominibus nascendi rationem assumere dignatus est; quo similior etiam fieret in assumpta humanitate adoptiuis ipse filius naturalis. quippe qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est, esse se ęqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu inuentus vt homo. Occultans ille quidē maiestatem diuinę formę, in qua ęqualis est Patri, quantum decuit, recusauit ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ quicquid excellentię potuisset ostendere, vt fratribus fieret per omnia similis. Itaque non ex nobiliori materia aliqua (vt infra dicemus contra hęreticos) non ex terrę masa mundissima, aut ex lutosa creta, vt Adam, non ex viro, vt Eua, sed ex muliere tantum, ex infirmiore nempe sexu, et debiliore parte humanę naturę huma

Gen. 2. 7.

Gen. 2. 22.

Philipp.

Heb. 2.

+ Hinc enim adoptiuis

nitatem

nitatem assumpsit. cum ob alias causas idoneas, tum maximè, vt humilitatis, et totius virtutis exemplar se nobis exhiberet. Gregorius Magnus, [illegible], nil, Christi actio nostra est instructio.

Quid igitur? Puluis insolescit, et Cinis? Homo vilis, et abiectus superbia effertur? nonne tantæ humilitatis exemplo commotus aut trepidus elatos deprimes spiritus? inanes, ac superbas cogitationes hoc veluti freno cohibebis? inflatos, ac fumigantes conatus remittes, atque depones? Deo te quæso gratum ostende, illi te magis, magisque subditum agnosces. Quem Deus ideò voluit conformem fieri imaginis filij sui, imagineque bonitatis suæ, quasi sigillo impresso signari te voluit adoptatum; vt ipsi tu per omnia similis apparere velles; quemadmodum et ille tui per omnia similis esse voluit. Si itaque per adoptionis gratiam exaltatus est à Deo paruulus heres, vt in statu perfectiori cōstitutus sui iuris factus, immunis à lege, liber à crimine, mortis metu solutus, vitæ sine termino particeps deinceps sit; hocque vt consequereris, vnigenitus Patris æterni Dominus omnium minimè recusauit ad extrema venire, nullatenus refugit humillimum tenere gradum, ad inferiora terræ descendere, hoc est, in vterum virginis intrare non exhorruit. Quid igitur? quid amplius postulare necesse est? factus est ex muliere. omnia dixi. Homo enim natus ex muliere breui viuens tempore repletur multis miserijs. nullam itaque naturæ humanæ annexam miseriam recusauit, cum ex muliere dignatus est nasci. Tentatus enim per omnia pœnarum genera pro similitudine carnis passibilis, atque mortalis, quam suscepit, et gessit absque peccato, quod nullatenus admisit. Quique peccatum non nouerat pro nobis peccatum, i. hostia pro peccato, fieri voluit. humiliauit denique semetipsum factus obediens vsque ad mortem mortem autem crucis. ex muliere, inquam fieri, et nasci elegit, quæ ex populo erat legali; eoque tempore cum lex vigebat, et dominabatur, nasci consentaneum duxit; vt homines omnes, et potissimum eos, qui veluti sub hasta serui, sub lege erant, et sub maledictione, cùm seruitute, tùm mortis timore liberaret. Christus Iesus, inquit Paulus 1. Timoth. 2. 6. qui dedit redemptionē semetipsum pro omnibus. etiam Græcis, et infidelibus gentibus, vt exponit Theophylactus qui ἀντίλυτρον precium redemptionis significare ait, pro quo Vulgata editio habet redemptionem. hoc dixerim, vt animaduertas Gentes non modo emptas (vt innuit Hieronymus) sed et redemptas dici ab Apostolo, ille autem qui Hieronymum se simulat in comment. breuioribus, sic ait, Christus sub lege factus est, vt peccatum in carne vincens credentes in se à vinculis legis liberaret. Item si sub lege factus non esset, Iudæos saluare non poterat, gentes verò poterat positus sub lege redimere, vt adoptionem reciperemus; non enim omnes recepissemus adoptionem, si factus sub lege non esset. Hactenus ille. Ergo filius Dei factus ex muliere, i. homo passibilis, atque mortalis, vt morte sua vniuersos mortales vitæ redderet, in adoptionem filiorum Dei vocatos, præcipuè tamen Hebræos; ex quorum semine, sub quorum lege nasciturus erat secundum sacra vatum oracula. Longius protractus sum quam proposueram dulcedine subiecti vtilissimi, vt ad imitationem Christi domini, dum alios adhortor, me ipsum excitarem atque sic facilius è tepore pigritiaque resurgerem.

Theoria 3.

Contra hæreticos hunc versum 4. variè oppugnantes.

Quot hæreses hunc versiculum oppugnarint, Misit Deus filium suum factum ex muliere? 29.

Carpocrates antiquissimus heresiarca adhuc tempore Apostolorum sensit Christum purum esse hominem. Hunc Coëtanei eius Cherinthus, et Ebion secuti excitarunt D. Ioannem vt Euangelium aduersus eos scriberet. Ebion preterea ausus est fingere Christum non modò purum esse hominem, sed ex congressu Iosephi, et Marie natum. quod tamen commentum quidam ex Ebionitis, qui Christum Deum negabant, minimè dicebant. Eumdem illum errorem postea tenuit Theodotus quidam Bizantius, à quo dicti sunt Theodotiani, sicut à Carpocrate Carpocratite. Annuerunt etiã (vt vult Ireneus) et Gnostici, i. scientes, qui tamen erant insipientissimi. Preter hos etiam Paulus Samosatenus sub victore Papa, et seuero Imperatore. similiter et Photinus, quibus annumerantur Bonosiani, qui dicentes Christum filium adoptiuum, etiam asserebant nullo modo ab eterno genitum Deum esse ex substantia Patris. omnes istos secutus Nestorius consequenter aiebat, Matrem eius Mariam Χριστοτόκον, non Θεοτόκον, idest, Christiparam, non Deiparam nominandam, Christum verò appellandum esse Deiferum, quod propter eximiam vite sanctimoniam meruisset, vt se ei diuinitas speciali quadam ratione coniungeret, non hypostaticè substantialiter, sed per affectum, sicut alijs iustis, magis tamen peculiari ratione. Huic cetui adnectitur Theodorus Mopsuestiensis, à quo aiunt edoctum Nestorium, qui vixit Theodosij iunioris Imperatoris, et Celestini Pontificis tempore. sed qui in hoc consentiebant, vt dicerent Christum purum hominem, differebant tamen inter se. quippe Gnostici dicebant non de virgine natum, sed de celo lapsum, aut alio modo factum. Appelles, ex elementari materia eius corpus in aëre compactum somniauit. Valentinus, quem olim Valentiniani, nunc Anabaptiste emulati sunt, ex celesti materia confictum mundo apparuisse, et carnis phantasmate indutum per Mariam tamquam per fistulam, vel canalem transisse, vt refert Ireneus. Marcion etiam phantasticũ, seu simulatum corpus Christi dicebat. Deniq; Arius minorem Patre, ac puram creaturam Christum esse mentitus est; totumq; mundum hoc mendacio impleuit, perturbauit, ac pene subuertit.

30. Horum omnium deliria redarguit hic Apostolus, dum affirmat, Deum misisse filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus etc. Nam cum appellat filium suũ i. Dei Patris, vt supra explicatum est, euidenter demonstrat non purum hominem, sed Deum etiam esse, cum factum ex muliere dicit, non solum Deum, sed etiam hominem confitetur. Preterea si ex muliere tantum, et non ex viro factum dicit, planè filium fuisse Iosephi negat, contra Ebionem; cui etiam obstruit os Gabriel Angelus. Matt. 1. 21. cum ait: quod enim in ea natum est de spiritu sancto est. ex quo etiam constat ex matre virgine natum Iesum Christum, vt ibidem v. 23. confirmatur ex Propheta Isaia 7. 14. ecce virgo in vtero habebit, et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus. Nomen autem mulieris virgini etiam dari satis supra ostensum est, imo singulariter dictum de matre Dei, que sola mulier est fortis ab antiquis oraculis expetita, et prenunciata, vt aperte vidimus paulo ante: fuit autem vera mater Maria Christi, quem ex sua substantia factum à Deo, atq; ope, et virtute Spiritus Sancti efformatum in vtero gestauit

nouem

Carpocr[ates] — Cerinthus — Ebion — Ioannes [Euan]gelium. — Ebionite. — Theodotus. — Theodotiani. — Ireneus — Gnostici — Paulus Samosatenus — Photinus — Bonosiani — Nestorius — Christotocon — Theotocon — Theodorus Mopsuestenus — Gnostici — Appelles — Valentinus — Valentiniani — Anabaptiste — Ireneus — Marcion. — Arius — Matt. — Matt. — Isaias

nouem menses, aluitq; atq; nutriuit intus purissimo, ac virgineo sanguine, exterius candidissimo lacte diuinitus suppeditato in vbera de celo plena, vt canit Ecclesia. vnde apparet insignis amentie fuisse dicere corpus phantasticum, simulatum, aut ex materia celesti, siue aërea compactum, vt illi temere pronunciarunt, quos supra retuli, Gnostici, Valentiniani, et reliqui. quorum phantasias somniantium, vel delirantium Dominus in die sue resurrectionis taxauit, vanasq; ostendit, cum iussit Apostolos visu, tactuq; experiri sui corporis veram carnem, veraq; ossa: Palpate, inquit, et videte, quia spiritus carnem, et ossa non habet, sicut me videtis habere. Tactus certè vere carnis differt maximè à tactu ficte, et simulate carnis, nec illum calorem, suauitatem, qualitates ue alias pre se fert, quas verum acviuum corpus humanum habere solet. nec fuit modo Marie virginis verus filius Iesus christus; verum etiam Dei naturalis, non adoptiuus, filius fuit, dicente Luca 1. 35. ideòq; quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei. Quare meritissimè nominatur Maria virgo Theotocos, i. Deipara, siue mater Dei contra Nestoriū in Concilio Calcedonensi damnatum. Quod Concilium vnum fuit ex quatuor Oecumenicis, quibus veluti quatuor Euangelijs fidem prestandam D. Gregorius Magnus asserebat. Constat etiam Photini inane fuisse delirium, quod non modo purum hominem Christum, sed initium ex matre Maria habuisse falsò opinabatur. Scriptum est enim Ioan. 8. 56. Priusquam Abraham fieret ego sum. Persona etenim filij Dei erat, qui hominem induit ex tempore, factusq; est ex semine Dauid, i. ex muliere non quauis, sed Maria virgine; non quidem secundum personam, et hypostasim filij, que eterna est; neq; secundum diuinitatis substantiam, siue essentiam, siue formam, in qua equalis est Patri; sed planè secundum carnem, quam opportuno tempore, hoc est, vbi venit plenitudo temporis, sumpsit ex matre. Denique Arij dogma confoditur, dum is, qui factus est ex muliere, ore pleno, verissimè q; dicitur filius Dei; vt iam diximus, non adoptiuus, sed naturalis, consubstantialis ὁμοόσιος, atq; adeò non minor Patre, sed ei equalis, ~~sed equalis~~, vt ait Apostolus Philip. 2. 6. Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se equalem Deo, exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. Hic de Patre dicitur, misit filium suum, ibi formam serui accipiens dictum est. Non ergo Dei filius minor Patre, nec creatura, nisi ratione forme serui, quam accepit, dici solet. aliàs idem met filius dicit Ioan. 10. 30. Ego et Pater vnum sumus.

Hinc illi questioni facile fit satis, cur non fuerit corpus domini ex nihilo creatum, vt mundus vniuersus, vel ex terra, vt protoplastus, aut ex alia illustriori materia? occurrendum nempe fuit hereticorum temeritati, atq; amentie, atq;, vt supra diximus, habenda ratio simplicitatis, et humilitatis, quibus seruatis tam admirabiles, atq; singulares prerogatiuas continet Incarnatio Verbi diuini facta ex virgine Maria, inter + ~~quas~~ (non dico ornando, et amplificando) exaggerari, sed nec simpliciter loquendo exponi. + enarrari. 31.

+ mulieres benedicta, et Spiritus Sancti obumbratione concipiente, vt vix queat

Theoria 4.

Super illud, At vbi venit plenitudo temporis. vers. 4.

Quid hec Plenitudo temporis significet, variè explicatur. Cardinalis Hugo adultam 32.
etatem dicit ad quam paruulus heres peruenturus fuerat ex prescripto Patris, vt he

reditatem posset adire, ac possidere. q. d. cum iam mundus, seu genus humanum adolevisset, ac per tempus ætatis capax videretur sapientiæ, ac prudentiæ, sine quibus bona paterna vix, ac ne vix quidem obtinere, ac conseruare posset; tunc Pater æternus aduenire voluit è cœlo in terras filium suum hominem factum, legiq; subiectum, similem certè reliquis; vt è seruitute, et pædagogo, siue ex potestate tutorum, et actorum erepto, et libero hæreditatem antea in Patriarchis, lege, regibus, ac Prophetis promissam, tamquam proprio filio, licet per adoptionem assumpto, redderet. Hanc expositionem secuti sunt Anselmus, Catharinus, Seripandus, Legionensis, Adamus, insinuat etiam eam Lombardus. Verba sunt Catharini; Temporis plenitudinem ætatem mundi maturam, et plenam intelligit. Seripand. idoneum tempus à Deo præscriptum, vt tutelæ, et seruitutis terminus esset. Legion. temporis maturitatem à Deo definitam.

33. Salmeron autem ex nostratibus primis Patribus doctissimus vnus aliam sequitur expositionem, quæ est multorum antiquorum Patrum: Temporis plenitudinem inquit appellari plenam ætatem, in qua venit Messias. Ambrosius sic; Plenitudo temporis est completum tempus, quod præfinitum fuerat à Deo Patre quando mitteret filium suum. idem ait S. Thomas, Dionysius, Lombardus, Lyra. Interlinealis, Remigius, Caietanus, Vasques, Gagneius, Bruno, Theoph. Œcum. Hieronymus simulatus, Claudius, Mariana, tamen nonnulli horum in explicando nonnihil à seipsis discrepant. Theoph. Simul, inquit, aduenit tempus præstitutum Christi incarnationis, cum omne scelerum genus, prætergressa humana natura, opus fuit curatione. Hieronymus: Impletum erat tempus, quando legem per malam consuetudinem nemo poterat custodire. Œcumenius: Plenitudo temporis, videlicet, quo oportebat Christum venire, quod definitum fuit à Daniele Propheta, et finem accepit tempore Augusti Cæsaris, quando Christi in carne dispensatio principium sumpsit. Claudius. Plenitudo temporis vocatur præfinitum tempus à Patre, quo benedictio Abrahæ in semine suo Christo impleretur, et vniuerso orbi communicaretur.] Glossa Ordinaria; Temporis totum spacium adimpletum, quo lex durare deberet.] Theodoret. Tempore conuenienti.] Seripandus; oportuno, et idoneo.] Mariana, suo.] Legionensis; maturo tempore, quod Deus præfiniit, vt humanæ naturæ susceptionis mysterium impleret.] Bruno; Plenitudo temporis, i. finis, et consummatio temporis; quod præterire primum constituerat Deus; vel tempus plenitudinis, quo sunt impleta quæcumq; expectata fuerant, vt iustificatio, et saluatio. hæc in benedictione continebantur Abrahæ.]

34. Equidem non dubito Apostoli sensum ad Christi aduentum esse referendum, plenitudinemq; temporis gratiæ tempus connotare, veluti illud Ephes. 1. 10. In dispensatione plenitudinis temporum; quod omnium fere calculo idem tempus refert, eodemq; sensu dictum est; tamen non potest negari quin allusum sit ijs verbis ad illa superiùs posita; Vsq; ad tempus præfinitum à Patre. quæ tamen in redditione similitudinis tamquam manifesta, seu facilè subintelligenda omissa sunt. Quippe cum idem tempus præfinitum esset à Deo, et seruitutis terminandæ, et libertatis recuperandæ, hoc est, Circumcisionis, legisq; fini, et adoptionis initio, quod fuit Christi Saluatoris mundi aduentus. Isai. 40. 2. completa est malitia. Hebraicè צבאה tzena militia i. tempus militando præfinitum, quo expleto miles rude donatur, militiaq;

Anselmus
Catharinus
Seripandus
Legionensis
Lombardus
Salmeron
Commendatur
Ambrosius
S. Thomas
Lombardus
Lyranus
Interlinealis
Remigius
Theophylactus
Œcumenius
Caietanus
Claudius
Gagneius
Simulatus Hieronymus
Vasques
Mariana
Claudius
Glossa Ordin.
Theodoretus
Seripandus
Mariana
Legionensis
Bruno

soluitur, vt liber sit à militari labore. Hoc tempus indicatur aduentus Christi cum Iudei Mosaica militia soluendi erant, et ab oppressione legis, et seruitute peccati per nouum, expectatumque regem liberandi. Ve Aluarez in Isaiam c. 40. v. 2. n. 17. 25. 26. 27.

§. 1.

Hugo Cardinalis rationes octo profert ob quas tempus plenitudinis dicatur tempus aduentus Christi. Prima est. Pacis, ac terre fructuum abundantia, et copia rerum omnium. iuxta Ps. 71. 7. Orietur in diebus eius iustitia, et abundantia pacis. Ioel. 2. 23. Filij Sion exultate, et letamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitie, et descendere faciet ad vos imbrem matutinum, et serotinum, sicut in principio, et implebuntur aree frumento, et redundabunt torcularia vino, et oleo. etc. 2^a. Gratie donorum Spiritus Sancti, Charismatumque celestium effusa largitio, et condonatio. secundum Ezech. 34. 25. et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem, et deducam imbrem in tempore suo, et pluuie benedictionis erunt. quod factum, inquit, Glossa Ordinaria in primitiua potissimum Ecclesia descendente spiritu sancto in Apostolos in signo visibili. Actor. 2. 2. 3. et per ipsorum impositionem manus in alios Actor. 8. 17. Benedictionem appellat filios Ecclesie pre ceteris benedictos; imbrem verò copiam gratie celestis, tempus autem suum, quam dic plenitudinem temporis. Item Ps. 64. 10. Visitasti terram, et inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam, flumen Dei repletum est aquis. Visitauit aduentu suo Christus Ecclesiam militantem, spiritus sancti vino inebriauit, multimodis honorauit donis, vt refert Glossa Interlinealis, et in ordin. Casiodorus, misericordia, inquit, Dei pleno fluuio comparatur. Ludolphus Carthusianus. Fideles, inquit, primi quasi flumen à Christo fonte deriuatum, repleti sunt donis Spiritus Sancti, et gratijs; vnde alij etiam potentur, et irrigentur. Item tempus aduentus Christi comparatur autumno, quo tempore, que seminata sunt hyeme Patriarcharum, germinarunt vere quasi primo legis scripte, atque Prophetarum estate matura esse ceperant, tandem, tandem aduentu Christi quasi in autumno plenis canistris collecta sunt. Hoc tempus gratie, de qua Isaias. 49. 8. quod etiam refert Paulus. 2. Corinth. 6. 2. Tempore accepto exaudiuite, et in die salutis adiuuite. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. 35.

3^a. figurarum impletio, fuit enim tempus illud ante aduentum Christi vacuum luce, et vmbrosum; de quo Iob 7. 3. Habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeraui. item Hieremie 4. 23. Aspexi terram, et ecce vacua erat. et Iob 26. 7. Extendit aquilonem super vacuum. lux enim, et premia aduentui Christi reseruata sunt. qui ait. Matt. 5. 17. Non veni soluere legem, sed adimplere. et Paulus Rom. 13. 12. Nox precessit, dies autem appropinquauit. 4^a. Promissorum redditio, siue exhibitio prophetiarum, atque oraculorum celestium, ac diuinorum. Daniel. 9. 27. Confirmabit pactum multis hebdoma vna. et Heb. 1. 1. Multifariam, multisque modis olim loquens Deus Patribus in prophetis nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio. 5^a. Consummatio temporum. Hec enim nouissima hora, nouissimi dies. sexta mundi etas, et vltima. etatem vltimam ideo sic appellari dicit Lyra in Isaiam 2. 2. et Mich. 4. 1. quod legi gratie alia non successura sit, fines seculorum 1. Corinth. 10. 11. Oecumenius. illud Eph. 1. 10. sic exponit. ad dispensationem plenitudinis temporum. 1. commodam, et vtilem gubernationem 36.

finalium temporum. Nam in nouissimis temporibus facta est dispensatio salutaris incarnationis. Theophylactus etiam: Nouissima, inquit, tempora supplicium postulabat et pœnam, tamquam in ipsis impleta malitia mortalium, aduentus autem filij salutem potius his temporibus distribuit, ac dispensauit, quod incredibilis fuit sapientiæ idem dicit Chrysostomus à quo hic sumpsit: Saluauit, inquit, genus humanum, cum potissimum periturum erat, dispensationem hanc, et sapientiam plenitudinis temporũ per charitatem inueniens.

37. 6. Misericordiæ affluentia propria noui testamenti, cum in veteri magis appareret rigor iustitiæ, et diceretur, Deus vltionum dominus. Ps. 93.1. At in aduentu cantat Ecclesia Misericordia domini plena est terra. Ps. 32.5. 7. Creaturarum omnium perfectio completa, vt locus ille ostendit Ephes. 1.10. Quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo. et Rom. 8.21. Quia et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis. Hos duos locos equiparat Theodoretus. 8. Præmiorũ plena, et copiosa solutio. Ps. 67.19. Ascendisti in altum etc. accepisti dona in hominibus. Quod explicatur Ephes. 4.9. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Nimirum, quæ accepit à Patre dedit hominibus, videlicet, spiritum sanctum, et varia eius charismata, inter quæ æterna beatitudo computari debet. =

38. Alias rationes affert Salmeron. 1. Quoniam æternitas, quæ omnia continet, in tempus venit, et spiritus in carnem. (sic corrigo, quod ibi ponitur, in tempus) et Deus in hominem: et quia in eo (videtur hic aliquid deesse, fortè, tempus et, vt aptè respondeat verbum plurale quod sequitur) precium salutis omnium in eumdem Christum concurrerunt, idque tempus ab Angelis, et hominibus diu desideratum, et expectatum fuit. Vnde est illud, Abraham exultauit, vt videret diem meum etc. 2. Adde quod in eo impleuit Christum gratia, et veritate, et per Christum etiam virginem Deiparam, et Apostolos, et omnes, qui præcesserant prophetas: Quia de plenitudine eius omnes accepimus. 3. Denique in hoc tempore ad æternitatem eleuamur, primum quidem spiritu, deinde corpore suscitato. Aliquid omisi, quia cum supra iam dictis coincidit.

38. Hugo præterea triplicem plenitudinem hoc tempore notat, ventris, mentis, legis. 1. in virgine, Matt. 1.18. Inuenta est in vtero habens. 2. in Apostolis Actor. 2.4. repleti sunt omnes spiritu sancto. 3. in Christo Matt. 5.17. Non ueni soluere legem sed adimplere.

§. 2.

39. Diximus locum Ephes. 1.10. in dispensatione plenitudinis temporum non dissidere ab hoc, quem exponimus, sed tamen duplex in hoc scrupulus restat extrahendus, Primus cur vtatur ibi numero multitudinis? Alter quid voluerit significare Paulus nomine dispensationis? Ad primum quidam arbitrantur esse Enallagem qua ponitur numerus pro numero. alijs placet allusum ad varias temporum assignationes, et tractus quæ ante Christi aduentum implenda fuerant, vt anni Ægyptiacæ seruitutis, Babilonicæ captiuitatis, Hebdomadarum Danielis. Quare Caietanus sic exponit ibi. optimè quadrat sententia hæc cum verbo domini. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Arcana siquidem diuinæ voluntatis sunt in dispensandis temporibus, non imperfectè, sed plenè. Plenum siquidem tempus dispensauit cuiusque rei, quam disposuit efficere, et cuiusque temporis plenitudo latet

in

in mysterio diuinę voluntatis. V.g. aliam plenitudinem temporis dispensauit pro inchoanda circumcisione; aliam pro donatione legis, aliam pro promissione Messię Dauidi; aliam pro institutione baptismi; aliam pro vocatione gentium etc. Hęc enim dispensatio plenitudinis temporum est, ea, quam pater posuit in sua potestate, est ea, quę continetur in mysterio voluntatis diuinę. Hinc patet etiam secundi scrupuli explicatio. Nam cum multa tempora pręterire deberent ante Christi aduentum ex dispensatione, et dispositione voluntatis, ac prouidentię diuinę, eaque prorsus complenda essent, rectè hic ordo, et distributio temporum dispensatio appellata est. Hinc opinor ortum esse, vt mysterium incarnationis œconomia οἰκονομία, seu dispensatio nominetur. Quod multi cum Gręcis legant in, vel, ad dispensationem plenitudinis temporis: alij cum Vulgata correcta in dispensatione causa fuit varię interpretationis, sed non ad pręsens id facit, cum non commentamur epistolam ad Ephesios, sed ad Galatas.

§. Corolarium. I.

Ex dictis verò duo sunt elicienda. Alterum fati necessitatem omnino repellendam ab aduentu Christi, qui ex voluntatis diuinę pręscripto, seu certo tempore accidit. Erat enim in Verbo sine tempore (vt ait Augustinus) quo tempore Verbum caro fieret. id itaque quod in diuinę mentis sapientia occultum latebat, tandem aliquando cum Deo placuit, i. in vltima hac ętate, quam mundi sextam appellant, notum fuit hominibus. sicut autem apud Ecclesiastem legitur; Omni negotio suum tempus est, et opportunitas. ita Deus, qui singulis rebus sua pręstitit tempora, Incarnationi Verbi suum tempus prefinijt; omnia tempus habent, et suis spacijs transeunt vniuersa sub cęlo (Ps. 118. 91.) ordinatione tamen Dei perseuerat dies. fluitque tempus. facessat itaque procul Ethnica philosophia, fatum, fortunamque frustra, atque insipienter ponentium, quę nihil sunt pręter Dei voluntatem, et ordinationem. Audi Augustinum tr. 31. in Ioannem, ita dixit Euangelista; Nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. Non est enim hora eius, vel nostra nisi voluntas eius. Nec enim dominus sub fato natus, hoc nec de te credendum est, quanto minus de illo per quem factus es. Non ergo horam dixit, qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi. Tempus enim expectabat, quo moreretur, quia et tempus expectare voluit, quo nasceretur.] Hactenus ex Augustino. Quando ergo tempus impletum est, quod definitum erat à Deo Patre filio, Spiritu Sancto, filius Dei carnem assumpsit, apparuit in mundo, fecit, et docuit, passus, et mortuus est, resurrexit à mortuis, et in cęlum assumptus est, misit Spiritum Sanctum, et tandem venturus est ad iudicium. omnia dispensanda fuerant suis certis temporibus ex Dei voluntate pręscriptis in sua ęternitate. Cum autem Christus, qua Deus, vnam cum Patre voluntatem haberet, humanamque voluntatem diuinę semper conformaret, quando, et quomodo voluit, et natus, et mortuus est, et reliqua omnia pręstitit ad œconomiam spectantia redemptionis. Confirmat hoc Leo Magnus de Nat. ser. 3. vniuersitatis creator, et dominus totus vbique pręsens, et vniuersa excedens in ordine temporum, quę ipsius dispositione decurrunt, hunc sibi diem, quo in salutem mundi ex beata virgine nasceretur, elegit integro per omnia pudore pregnantis.] Si igitur sacri scriptores tam solerter, tam distincte, ac pręcissè, vt legimus in sacris libris tempora adnotarunt, incarnationis Verbi, partus virginei, circumcisionis dominicę

Octauo die, purgationis in templo quadragesimo, remansiones in Hierusalem, anno duodecimo, suscepti baptismi apud Iordanem inchoante trigesimo, horę passionis, et diei ante diem festum Paschę, resurrectionis à mortuis tertia die, Ascensionis quadragesimo, aduentus Spiritus Sancti quinquagesimo. id certè effecerunt, cum alijs de causis, tum maximè, vt sine hęsitatione vlla teneremus, et crederemus omnia ex beneplacito diuinę voluntatis contigisse. Nihilq; omnino vel fortunę, vel fato (vt iam diximus) tribuendum, quę nomina pręter diuinam ordinationem, ac prouidentiam vacua sunt, et inania. Plura aduersus necessitatem, et fatum habet August. citato loco in Ioan. tt. 31. ad medium.

Fatum, et fortuna nil pręter Dei prouidentiam

Digressiuncula, qua asseritur vitę breuitas

41. Disce ergo tu qui mortalis es Dei sanctam maiestatem revereri, aut eius inscrutabilia iudicia perhorrescere; qui vt omnia pro sua sapientia creauit, ita pro sua voluntate disposuit; vitęq; ac mortis terminos certos pręfinijt, atq; pręstituit, quos velle transgredi nefas est. sic enim testatur Iob 14. 5. Breues dies hominis sunt, et numerus mensium eius apud te est, constituisti terminos eius, qui pręterire non possunt. q. d. hominis vita breuis illa quidem est, sed tamen ignota homini eius duratio, quam, qui in sua ęterna prescientia pręscripsit, seu prouidentię decreto consummandam reseruauit. Videtur rex psaltes valde affectasse hoc nosse, quod cunctis ignotum est: non (vt reor) curiositate incitatus, sed studio intelligendi commotus; vt videlicet breuitatem vitę ex intimo sensu percipiens, ac noscens, angustijs temporis à periodo ętatis tam breui tamquam calcaribus stimulatus magis ac magis in dies singulos bonorum operum cursum acceleraret. sic ille Ps. 38. 56. Locutus sum in lingua mea, notum fac mihi domine finem meum, vt sciam quid desit mihi. q. d. non vulgaris est hęc lingua, nec eam omnes norunt. est enim valde arcanus sermo de breuitate vitę; sed quia mihi notum esse voluisti, precor te Deus, vt mihi indicare velis vitę meę terminum festino cursu appropinquantem, quantulusq; sit numerus dierum meorũ, vt sentiam; et verè apprehendam quantum quamq; sit modicum, quod reliquũ est temporis; et quasi responsum intus à Deo audisset, addit; Ecce mensurabiles posuisti dies meos, et substantia mea tamquam nihilum ante te. pro mensurabiles, alij palmares, dodrantales, idest, mensura palmi, seu digitorum quatuor definitos. Heb. טפחות Tephachots. Gręcè παλαστὰς. Hieronym. breues reddit, sensum attendens, pro substantia+ ętatis meę circumscriptio, vitę huius meę periodus, quantumuis extendatur, et subsistat, nihili ęstimanda, pręsertim si ęternitati comparetur. Numerant itaq; scriptores sacri exactè temporum periodos, fines, exitus, vt breuitatem nobis insinuent, et angustias vitę, quam transigimus; cui nec digitum adijcere, sicut nec ad staturam corporis, vlla ratione, aut violentia adhibita, valemus: etiam si regali, ac imperatoria potestate insigniti fuerimus. simul, vt admoneamur nullum esse terminum, finemue tam longè distantem, qui non vel spe citius appropinquet; et nos sępius imparatos adoriatur, et occupet. quare semper in memoria versandum illud, quod in vulgari Hispani prouerbio vsurpant. No ay plaço que no llegue. omnium quippe temporum sua plenitudo est. vnde si

De breuitate vitę certitudine

Iob. 14. 5. explicatur.

Ps. 38. 56. explicatus.

+ Hebraia חלדי Cheldi. Gręcè ὑπόστασις

hypostasis

Sapiens

sapis hoc sedulò cura, impensè, et enixè conare, ad hoc vigila, noctes, diesq; in hoc incumbito, vt plenitudini legis studeas, Charitatem nempe auidè complectaris, ei in corde firmam, fixam, ac perpetuam sedem statuas; siquidem Plenitudo legis est dilectio. Rom. 13. 10. et cum venerit tui plenitudo temporis, hęc sola saluũ faciet, et transferet in ęternitatem. vti nos hortatur August. tr. 31. in Ioan. Amare, inquit, debemus per quem facta sunt tempora, vt liberemur à tempore et figamur in ęternitate, vbi iam nulla est mutabilitas temporum.

§. Corolarium. 2.

Alterum quod dicendum proposuimus, idest, vt noscas hinc fieri satis illorum interrogationi, qui anxiè inquirere solent, Cur non ante Christus aduenerit! Respondetur enim cum Augustino tr. 31. in Ioan. quia nondum venerat plenitudo temporis, moderante illo, per quem facta sunt tempora, sciebat enim quando venire deberet. Primo per multam seriem temporum, vel annorum prędicendus fuit. non enim paruum aliquid venturum fuit. diu fuerat prędicendus, semper tenendus. quanto maior iudex veniebat, tanto pręconum series longior pręcedebat. Denique vbi venit plenitudo temporis venit, et ille qui nos liberaret à tempore. liberati enim à tempore venturi sumus ad illam ęternitatem, vbi non est tempus. etc. 42.

Eamdem responsionem confirmat Leo Magnus de Natiu. ser. 3. his verbis: Cessent igitur illorum querellę, qui impio sermone diuinis dispensationibus obloquẽtes, de dominicę natiuitatis tarditate causantur, tamquam pręteritis temporibus non sit impensum, quod in vltima mundi ętate est gestum. verbi incarnatio hęc contulit facienda, quę facta; et sacramentum salutis humanę in nulla vnquam antiquitate cessauit. quod prędicauerunt Apostoli, hoc annunciauerunt prophetę; nec serò est impletum, quod semper est creditum; sapientia, ac benignitas Dei, et salutiferi operis mora capaciores nos suę vocationis effecit; vt quod multis signis, multis vocibus, multisq; mysterijs per tot fuerat secula prę nunciatum, in his diebus Euangelij non esset ambiguum; et Natiuitas, quę omnia miracula, omnemq; intelligentię erat excessura mensuram, tanto constantiorẽ in nobis gigneret fidem, quanto prędicatio eius, et antiquior pręcessisset, et crebrior. Non itaq; nouo consilio Deus rebus humanis, nec sera miseratione consuluit, sed à constitutione mundi vnam, eamdemq; omnibus causam salutis instituit. Gratia autem Dei, qua semper est vniuersitas iustificata Sanctorum, aucta est Christo nascente, non cępta; et hoc magnę pietatis sacramentum, quo totus iam mundus impletus est, tam potens in suis significationibus fuit, vt non minus adepti sint, qui in illum credidêre promissum, quam qui suscipêre, donatum.] 43.

Doctor Angelicus duplicem assignat causam pręordinationis huius aduentus Christi in vltima temporis ętate: priorem ex magnitudine, quam indicauit Augustinus; posteriorem ex conditione venientis, quam Leo insinuauit. Hęc autem eo spectabat, vt homines, qui ęgri, et infirmi medicum prestolabantur, agnoscerent morbum, quo laborabant, quo erant releuandi. Conuicti autem sunt de scientię defectu per legem naturę, de virtutis defectu per legem scriptam; ideo vtramq; pręcedere oportuit cęlestis reparatoris aduentum. sed hęc ratio satis explicata est ab Apostolo similitudine 44.

parvuli heredis, ut supra iam satis explanatum est.

Theoria 5. Moralis.

Super eadem verba. Vbi venit plenitudo temporis.

45. Illud mirabile videri potest in scripturis sacris, cum maxima habeatur cura numeran
di, et enarrandi dies, annos, et tempora sanctorum hominum, nullam tamen haberi eorú,
qui scelerati fuerunt, ac malè viuentes extremum clauserunt diem. exemplum est.
1. Reg. 9. 13. vbi sic scriptum est, Vnius anni erat Saul, cum regnare cepisset, et duobus 1. Reg. 9. 13.
annis regnauit. Quid ita? Nonne grandior electus in regem? nonne plures annos reg
ni habenas moderatus est? Quidam opinati sunt suppressum vicio scriptorum nu
merum alterum, et pro vnius et viginti, siue duobus et viginti scriptum fuisse vno
ac duobus. sed S. Gregorius Magnus ita explicat, tanta vitę innocentia fuisse, cum Gregorius Magnus.
regnum iniit, vt non videretur excedere ętatem paruuli vnius anni, iuxta illud 1.
Corinth. 14. 20. Malicia paruuli estote, et non sensibus, in eaq; vitę puritate, et sanc 1. Corinth. 14. 20.
titate duobus annis eum deinde vixisse regni gubernacula pręclarè administran
tem. Itaq; non numerantur illius anni, quos malè vixit, sed illi dumtaxat, quos
cum sanctitate transegit. ergo hęc est iusta causa non scribendi tempora eorum, qui
malè vixerunt, quòd, cum Deo non militarint, indigna sunt visa scriptione, et posterita
tis memoria. Dies certè filiorum huius sęculi, licet vulgo, et suis fere ęqualibus pleni videan
tur, iuxta Ps. 72. 10. et dies pleni inuenientur in eis. videntur illi quidem senes, et pleni die Ps. 72. 10.
rum obiisse: verum enim verò non pleni, sed vacui laude, et meritorum inanes obierunt.
Quocirca in cathalogo diuinę prędestinationis, vt est in Ps. 138. 16. Dies formabuntur, et ne Ps. 138. 16.
mo in eis. domunculę eorum albescent, sicut ipsi confusi exalbescent prę timore exigen
tis rationes. Las casillas dellos se hallan en blanco, que assi se quedaron ellos en blanco, y
soplando las manos. De horum superbia, et glorię auiditate extat illud Ps. 48. 12. voca Ps. 48. 12.
uerunt nomina sua in terris suis. non profecto in cęlis, vbi nomina Apostolorum
Christi scripta sunt; sed in terris vbi facilè obruantur, et puluere, et obliuione. Sic
Hier. 17. 13. Recedentes à te in terra scribentur, vt conculcati pedibus deleantur, et pe Hier. 17. 13.
reant; non verò in annalibus, siue Chronicis sanctorum. In his enim, quamuis eos ad
lucernam, vt dicitur anxiè requisieris, oleum perdes, et operam, ac nihil inuenies.
Verte folium vnum, et alterum, et totum versa volumen, nihil inuenies, quia vt di
xi supra cum Psalte regio; Nemo in eis. Magna (vt quidam scitè dixit) persona est ne
mo, Gygantea statura nubes vertice tangit, sed tange corpus enorme, nihil est, nisi
phantasię obiectum ex fœno compactum hominem cernes. At iste summus impera
tor fuit, regna, ac prouincias in pace continuit, pręclara edidit in bello facinora,
victorias obtinuit eximias, trophęa tulit innumera, triumphos egit cum omnium gra
tulatione populorum gloriosos. Quid ergo? Numquid ista ad Dei gloriam retulit? =
Numquid in his Deo militauit? non. Hoc sit ipsius nominis insigne. Non homo, idest,
Nemo. et nemo in eis. Peruoluta totos annales, verte folium, quis scriptus est? Nemo.
verte alium. Nemo. aliud, Nemo in eis. vasa in pharmacopolio si attendas, dum vacua
sunt, titulos exteriùs habent, sed albos, los retulos estan en blanco. vnde intus ven
tum tenent, extra nihil; eiusmodi esse solent flagitiosi homines, et peccatores, in
teriùs virtutem solidam non habent, exteriùs nihil sunt, nihili certè ęstimantur

apud

apud Deum; nihili fiunt à sanctis hominibus. itaqß licet magni, ac potentes in sęculo pręsenti, in altero nomen nullum habent, vti ille diues epulo, qui Labaro pauperi in sacra historia, nominatio absqß proprio nomine inducitur. Haud dubium, quin habuerit apud homines, dum vixit; sed deletum est in morte, cum ipse sepultus in inferno est. improbos adumbrat hos Manasses, .1. obliuio, qui licet maior natu, minori postpositus est; at representat probatos viros, vt memoria dignos Ephraim, .1. augmentum, qui et si minor, in benedictione maiori prȩlatus est. Etenim si probi, et sanctitate excellentes inter mundi dilectores humiliter tractentur, et sepe floccifiant; improbi verò, et flagitijs operti superbè exultent, et in oculis vulgi habeantur, tandem aliquando Deo vrnam versante, suorum curam ostendente, sortes immutantur, et ruit pręceps Aman, Mardocheus verò exurgit ad solium, expergiscuntur, et laudant, qui habitabant in puluere, et terra Gygantum detrahitur in ruinam. Alterum exemplum memorię perpetuę iustorum proferre possumus ex Iobi patientissimi historia sacra, vbi sanctus vir non absqß spiritu, vt reor, prophetico, sic loquitur: Quis mihi tribuet, vt scribantur sermones mei. Quis mihi det, vt exarentur in libro stilo ferreo, aut plumbi lamina, vel celte (certè aliàs) sculpantur in silice. q. d. sermones isti mei patientię fidelissimi testes, quiqß resurrectionis futurę sunt certissima pignora, scribi digni sunt in publicis annalibus authoritate regia, vel in lamina plumbea exarati stilo ferreo, vel certè in excauato duro marmore diutius permansuri. Itaquidem factum est, siquidem integrum scripturę librum, et satis longum de huius sancti ac iusti viri operibus, sermonibusqß habemus. Cuius enim verba, et facta in cęlis erant scripta, cur inter hagiographa à sacris ministris non fuerant scribenda? Pleni sermones lucis, plena opera laudis, vt pote ad Dei gloriam relata, plenum librum iure sibi vindicarunt. =

Eadem ratione fieri putamus, vt non nisi perfectorum virorum dies plenos numerent scripta sacra, natosqß eos narrent impleto partus tempore, consummatisqß vteri mensibus, vt inde intelligas eos omnino fuisse perfectos, et virtute, et sanctitate consummatos, et absolutos. ex similitudine proposita hoc faciliùs percipies. Cum artifex aliquis opus profert imperfectum, licet multa habeat laude digna, tamen quia res est adhuc inchoata, nec vltima ei manus apposita, nec iactat ipse, nec necesse est, vt iactet, vel tempus, vel dies, quos in eo opere posuit, consumpsitue. at si opus illud sit perfectum, et suis numeris, ac partibus absolutum, tunc planè decet, etiam maxima cum gloria licebit, dicere, ac notare dies in ea re perficienda, et absoluenda insumptos. similis est causa ob quam non decet, nec operę precium est iniquorum hominum partus, vel natales dies in acta referre: nam cum ij nigro fuerint numerandi lapillo, quibus non nasci melius fuisset, et in vtero extingui, quam ad lucem egredi, satiùs esset: numquā non informes, ac imbecilles erunt, dicenturqß imperfecti, et septimestres, hoc est, infelices, ac miseri. Quippe qui ante tempus effusi iustum tempus non sunt sortiti, vt perfecti nascerentur, et viribus confirmatis. Itaqß vti septimo mense natus, licet, viuat (viuit tamen infirmus, atqß imbecillis) frequentiùs pusillo est corpore, ac minutulo. Etenim breuitas temporis non suppeditare potuit necessarias vires corporeis membris, nec humoribus spacium, vt concoquerentur, et maturarentur, vt naturę perfectio 46.

postulabat, Ac velut fictile vas prauè coctum, vel nondum planè coctum si ex camino extrahatur, facilè frangatur necesse est; ita eiusmodi homines infelices sunt, et in glorij facillimèq; ruunt ad interitum. Nurus Heli summi sacerdotis, cuius fit mentio 1. Reg. 4.21. filio, quem peperit ante tempus, nomen ei imposuit Icabots quod inglorium significat, i. sine gloria, atq; adeò infelicem, quem merito appel lemus septimestrem, natum sinistra hora, et infelici tempore, quo mater mortua ex partu, auus ex occasione nuncij nimis duri, pater, et patruus sacerdotes ambo in prelio mortui sunt, et quo Arca federis (quod horribilius fuit) capta cessit in potestatem alienigenarum. 1. Reg. 4. 2[1] Icabots.

47. Non est ergo cur mentio fiat in sacris annalibus de huiusmodi temporibus aut natalibus; verumtamen refert maximè ad bonorum sanctorumq; laudem, et gloriam, vt publico preconio testatum sit eos in vtero tamquam in conflato rio aurum, iustos dies, ac menses permansisse, quibus exactis, ac completis in lu cem prodiere, vt pote in omnibus perfecti, et authori suo valde grati, atq; ama biles. Hanc laudem tribuit Euangelista sacer Lucas cap. 2.6. Christo domino; Luc. 2. 6. Et factum est, inquit, cum essent ibi, impleti sunt dies, vt pareret (Maria vide licet) et peperit filium suum primogenitum. similiter dat hanc laudem pre cursori Ioanni cap. 1. 57. Elisabet, inquit, impletum est tempus pariendi, et peperit filium. Luc. 1. 57. Atqui vt nihil hic de Christo dicamus, nemo inficiabitur fuisse hanc ma ximam, vel primam Precursoris Christi commendationem, vt non fuerit septimes tris, sed legitimo natus tempore. id nempe commendat diuinus Chronographus Chris ti Lucas cum describit Elisabet iam non nisi impletis nouem mensibus, (hoc est enim tempus naturalis, ac legitimi partus) filium peperisse. quippe qui omni ex parte futurus erat perfectus, et cunctis virtutibus excultus, et ornatus, vniuersęq; gratię presidijs cumulatus, atq; auxilijs insignitus. Fuit enim Ioannes viua Christi imago, etsi ex protoplasti viciosę propaginis trunco excisa, ita tamen elaborata pul chrè, perpolita eleganter supremi opificis manu, et prouidentia, vt cum ex vmbra ad lucem, ex vtero matris ad oculos hominum producta est, iam absoluta, et cō summata prodierit. Ioannes [...] in praeg[...]

48 Hoc vt facilè intelligas, queso parumper attende. Vt per sculptorię artis offici um ex arboris impolito trunco fiat pulchrum simulachrum, non sufficit ad eius per fectam absolutionem, et consūmationem vnus artifex, duo sunt necessarij, et sculp tor, et pictor; ad sculptorem pertinet illud, quod calibeis, seu ferreis instrumentis efficitur, securi arborem vt secet, ramis truncatis expoliet, corticem ac nudos as cia depellat, ligni ruditatem eximat, illudq; in simulachri formam dolet, ac poliat, varioq; scalprorum, scalpellorumq; genere in partes distribuens membra distinguat, pectus, caput, brachia, crura, pedes, manusq; efformet, sensuum organa designet, os aperiat, et labra, nares effodiat, oculos excauet, aures extendat, frontem exporrigat, genas leuiget, capillos, et barbam comptè disponat, ac deniq; faciem, et totius corpo ris vultum aptè perpolitum ostentet. sed licet diligens, ac peritus sculptor sic elabo rando, et dolando, distinguendo, ac poliendo artis suę perfectionem ostenderit, excel lentisq; manus prestantiam commostrauerit, nondum tamen opus absolutum est. Similitudo elegans

At